

ศึกษาและวิเคราะห์เปรียบเทียบ
ละครชาตรีเมืองเพชรและละครชาตรีกรมศิลป์ากร

ผู้วิจัย

โสภา กิมวังตะโก

ภาควิชานาฏศิลป์ คณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วิทยาลัยครูเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

ได้รับเงินอุดหนุนจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

2527

คำนำ

แรงบันดาลใจในการวิจัยครั้งนี้ เกิดจากการที่ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๒๔ ให้วิจัยเรื่อง "ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชรกับกรมศิลป์ากร" สาเหตุที่ทำเรื่องนี้ก็เพราะผู้วิจัยได้เคยคิดจะให้นักศึกษาวิชาเอกนาฏศิลป์ที่ผู้วิจัยสอนอยู่ ได้แสดงละครชาตรีเป็น โดยให้นักศึกษาไปฝึกแสดงกับละครคณะต่าง ๆ ในเมืองเพชร โดยครั้งแรกผู้วิจัยจะเป็นผู้นำไป และได้พูดคุยกับคณะละครเหล่านั้นถึงต้นกำเนิดละครชาตรีเมืองเพชร เมื่อทราบต้นกำเนิดแล้วข้าพเจ้าจึงคิดที่จะทำประวัติของละครชาตรีเมืองเพชรขึ้นมา ประกอบกับข้าพเจ้ามีคุณยายและคุณแม่มีละครชาตรีเป็นคณะของตนเองชื่อ "คณะมณีทิพย์" และปัจจุบันก็ยังมีคณะอยู่ โดยคุณน้าของผู้วิจัยดำเนินงานต่อจากคุณยายและคุณแม่ที่ล่วงลับไปแล้ว และผู้วิจัยต้องการจะอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของเมืองเพชรให้คงอยู่และเจริญก้าวหน้าต่อไป และยังเป็นการระลึกถึงผู้บังเกิดเกล้าของผู้วิจัยด้วย จึงสู้มาขอทำจนสำเร็จ แม้เงินสนับสนุนจากสภาวิจัยแห่งชาติจะมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอกับการทำก็ตาม

ขอกราบขอบพระคุณหัวหน้าคณะละครและศิลปินเมืองเพชรที่ให้ความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ จนได้ข้อมูลสมบูรณ์ ขอขอบคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์สุชสมาน ยอดแก้ว ที่ให้คำปรึกษาในด้านรูปแบบและตรวจภาษาให้ และขอขอบคุณอาจารย์ภมร พรหมณแก้ว เลขาธิการวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเพชรบุรี ที่เอื้อเฟื้อกระชายไซ และกระชายโรเนียว

ขอกราบขอบพระคุณสภาวิจัยแห่งชาติ ที่ให้ทุนอุดหนุนในการทำวิจัยครั้งนี้ เป็นจำนวนเงิน ๕,๐๐๐ บาท

ขอกราบขอบพระคุณผู้มีอุปการะคุณทุกท่านที่ให้กำลังใจในการทำวิจัยครั้งนี้มาตลอด

ผู้วิจัย

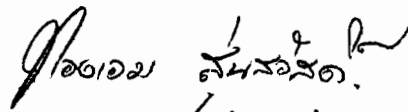
โสภา กิมวังตะโก

คำนิยม

อาจารย์โสภา กิมวงศ์โก หัตถ์ภาควิชานาฏศิลป์เป็นอาจารย์ที่มีความรู้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ เกี่ยวกับละครเมืองเพชรเป็นอย่างดี ที่กล่าวถึงนี้เพราะมารดาของอาจารย์โสภา เป็นเจ้าของละครคณะมณีทิพย์ เมื่อยี่สิบปีที่แล้วถ้าเอ่ยถึงละครที่โด่งดังที่สุดของเพชรบุรีต้องขณะนี้ อาจารย์ได้แสดงร่วมกับมารดาตลอดมา จวบจนกระทั่งได้ไปเรียนต่อวิทยาลัยนาฏศิลป์

จากประวัติย่อ ๆ ของอาจารย์โสภา จะเห็นว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางละครเมืองเพชร ฯ และละครของกรมศิลปากรเป็นอย่างดี นับว่าเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะศึกษาวิจัยเรื่องนี้

หวังว่างานวิจัยชิ้นนี้คงจะนำประโยชน์มาสู่วงการแสดงและการศึกษาวิชานาฏศิลป์อย่างกว้างขวาง และหวังว่าผลของการทำความดีในครั้งนี้ของอาจารย์โสภา คงจะส่งผลให้ตัวอาจารย์ประสบความสำเร็จในชีวิตราชการและครอบครัวตลอดไป

(นายทองแถม สุนสวัสดิ์)

หัวหน้าคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการทำวิจัยครั้งนี้ เพื่อต้องการที่จะทำนุบำรุงศิลปะพื้นบ้านของ จังหวัดเพชรบุรีไว้มิให้สูญหาย และดำรงคงอยู่คู่บ้านเมือง ตราบนานเท่านาน โดยเฉพาะ ละครชาตรีเมืองเพชร ซึ่งนับวันจะสูญหายไปจากความทรงจำ เพราะชาคผู้ดำรงรักษา คนเก่าก็นับวันจะสูญหายตายจาก จึงมีความประสงค์จะศึกษาค้นคว้าละครชาตรีเมืองเพชร ตั้งแต่กำเนิดมาจนถึงปัจจุบัน แล้วนำไปเปรียบเทียบกับของกรมศิลปากร

ผลของการวิจัยจะพบว่า ละครชาตรีเมืองเพชรมีมากมายหลายคณะ แต่ละคณะ ก็ยังแสดงอยู่ ในงานเทศกาลต่าง ๆ และงานแก้บน แล้วแต่วัตถุประสงค์ของผู้หาไปแสดง

ปัจจุบันเราจะหาดูได้ง่ายจากวัดวาอารามที่ยังมีคนบามานศาลกล่าว และหาละคร ชาตรีมาแก้บน

รายละเอียดของการวิจัยมีดังนี้

บทที่ ๑ บทนำ

บทที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับละครชาตรี

บทที่ ๓ วิเคราะห์ละครชาตรีเมืองเพชร ในด้านประวัติคณะละคร และวิธีการ แสดง

บทที่ ๔ วิเคราะห์ละครชาตรีกรมศิลปากร ในด้านประวัติความเป็นมา และวิธีการ แสดง

บทที่ ๕ เปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชร และละครชาตรีกรมศิลปากร

บทที่ ๖ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สารบัญ

หน้า

บทที่ ๑ บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา	๑
ความมุ่งหมายของการวิจัย	๑
ขอบเขตของการวิจัย	๒
วิธีดำเนินการวิจัย	๒
แหล่งข้อมูล	๒
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
ข้อตกลงเบื้องต้น	๓
นิยามศัพท์เฉพาะ	๓
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔

บทที่ ๒ ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับละครชาตรี

ความเป็นมาของละครชาตรี	๘
ประวัติละครชาตรี	๘
ลักษณะการแสดง	๑๐
ดนตรีประกอบการแสดง	๑๒
บทละครที่ใช้ประกอบการแสดง	๑๓
การแต่งกายของละครชาตรี	๑๔
ตัวละคร	๑๖
โรงละคร	๑๗
วิธีการแสดง	๑๗

	หน้า
บทที่ ๓	
ละครชาตรีเมืองเพชร	
ความเป็นมาและวิวัฒนาการ	๑๘
ประวัติศิลปินละครชาตรีเมืองเพชร	๒๓
ลักษณะการแสดงละครชาตรีเมืองเพชร	๒๖
วิธีเลือกตัวแสดง	๓๐
การแต่งกาย	๓๐
เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง	๓๑
ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง	๓๒
บทละครที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชร	๓๓
ฉากที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชร	๓๔
สรุป	๓๕
บทที่ ๔	
ละครชาตรีกรมศิลปากร	
ความเป็นมาและวิวัฒนาการ	๓๖
ละครทรงเครื่อง	๓๖
วิธีการแสดง	๓๗
บทละครที่ใช้ประกอบการแสดง	๓๘
เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง	๓๘
ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง	๔๑
ลักษณะการแต่งกาย	๔๑

	หน้า
บทที่ ๕	
เปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชรกับละครชาตรีกรมศิลป์ากร	
โหมโรง	๘๕
การรำถวายมือ	๘๕
ลักษณะการแสดง	๘๖
การร้อง การเจรจา	๘๗
ฉาก	๘๗
การแต่งกาย	๘๘
เพลง	๘๘
ดนตรี	๘๘
บทละคร	๙๐
วิธีการแสดง	๙๑
บทที่ ๖	
บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
สรุปผล	๙๓
ข้อเสนอแนะ	๙๕
บรรณานุกรม	
ภาคผนวก	
บทละครเรื่องพระกรรณแก้ว (ตอน ๒)	๙๖
บทละครเรื่องธนูขรรค์	๑๓๑
บทละครเรื่องรถเสน	๑๔๕
บทละครเรื่องมโนห์รา	๒๐๒
ประวัติผู้วิจัย	

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

เนื่องจากผู้วิจัยมีเชื้อสายละครชาตรีเมืองเพชรมาแต่กำเนิด ได้รับทั้งประสบการณ์ตรง และประสบการณ์ทางอ้อมมาตั้งแต่เยาว์วัย และนึกหวังใฝ่อยู่เสมอว่า ต่อไปละครชาตรีเมืองเพชรจะสูญหาย เนื่องจากขาดการสืบทอด เพราะในปัจจุบันวัฒนธรรมตะวันตกหลังไหลเข้ามาปะปนกับวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมากจนเป็นที่น่าวิตก และวัฒนธรรมตะวันตกยังมีส่วนทำให้คนไทยลืมเลือนวัฒนธรรมพื้นบ้านดั้งเดิมไปจนหมดสิ้น ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมสาขาใดก็ตาม จึงน่าจะจะได้ร่วมมือกันฟื้นฟูและอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านที่แสดงเอกลักษณ์ของคนไทยไว้ให้ปรากฏ แก่อนุชนรุ่นต่อ ๆ ไปชั่วกาลนาน

ผู้วิจัยเห็นว่าละครชาตรีเมืองเพชรเป็นสาขาหนึ่งของศิลปะพื้นบ้านที่กำลังจะสูญหายไปเช่นเดียวกับประเภทอื่น ๆ เนื่องจากขาดผู้สืบทอดที่ชำนาญดั้งกล่าวแล้วจึงได้ศึกษา และวิจัยไว้เป็นหลักฐานสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของละครชาตรีเมืองเพชร ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน
๒. เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิวัฒนาการของละครชาตรีกรมศิลปากร
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เนื้อเรื่องและทำนองเพลง ตลอดจนวิธีแสดงของละครชาตรีเมืองเพชร และกรมศิลปากร
๔. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างละครชาตรีเมืองเพชรและกรมศิลปากร
๕. เพื่อเป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่นาฏศิลป์ของชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาเฉพาะละครชาตรีเมืองเพชร อันเป็นการแสดงท้องถิ่นของจังหวัดเพชรบุรี ในด้านต่อไปนี้

๑. ประวัติความเป็นมา
๒. วิธีการแสดง
๓. เนื้อร้องและทำนอง

แล้วนำไปเปรียบเทียบกับละครชาตรีของกรมศิลปากร

วิธีดำเนินการวิจัย

๑. ศึกษาค้นคว้าเรื่องที่เกี่ยวข้องจากเอกสารต่าง ๆ
๒. รวบรวมข้อมูล บทเพลง และวิธีการแสดงจากคณะละครชาตรีเมืองเพชร ด้วยวิธีการต่อไปนี้

- ๒.๑ บันทึกเพลงร้องประกอบการแสดงละครชาตรี
- ๒.๒ สัมภาษณ์ผู้แสดงละครชาตรี
๓. นำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ตามแนวทางที่วางไว้
๔. นำผลการศึกษาวิเคราะห์มาเปรียบเทียบกับละครชาตรีกรมศิลปากร
๕. สรุปผลการศึกษา และจัดพิมพ์เป็นเล่มเผยแพร่

แหล่งข้อมูล

สถานที่

๑. สถานที่ตั้งคณะละครชาตรีเมืองเพชร
๒. หอสมุดวิทยาลัยครูเพชรบุรี
๓. หอสมุดจังหวัดเพชรบุรี
๔. วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

บุคคล

๑. หัวหน้าคณะละครชาตรีและตัวแสดงในจังหวัดเพชรบุรี
๒. อาจารย์ลมูล บมคุปภ์ แห่งวิทยาลัยนาฏศิลป์
๓. อาจารย์เฉลย สุชะวณิช แห่งวิทยาลัยนาฏศิลป์
๔. อาจารย์ปราณี สวรรณวงศ์ แห่งวิทยาลัยนาฏศิลป์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. จะได้ทราบความเป็นมาและวิวัฒนาการของละครชาตรีเมืองเพชร และละครชาตรีกรมศิลปากร
๒. จะได้ทราบความแตกต่างระหว่างละครชาตรีเมืองเพชร และละครชาตรีกรมศิลปากร
๓. เป็นการอนุรักษ์และเผยแพร่ศิลปะพื้นบ้าน

ข้อตกลงเบื้องต้น

ข้อมูลที่ปรากฏในงานวิจัยฉบับนี้ ได้จากการศึกษา สังเกตการณ์ และสัมภาษณ์วิทยากรที่เป็นเจ้าของคณะละครและผู้แสดงละครชาตรีในเขตจังหวัดเพชรบุรี จำนวน ๒๒ คณะ และอาจารย์จากวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ข้อมูลทั้งหมดที่ได้มานี้เก็บรวบรวมตั้งแต่เดือน เมษายน จนถึงเดือน กันยายน ๒๕๒๕

นิยามศัพท์เฉพาะ

ละคร มีความหมายเป็น ๒ ประการ คือ

๑. ละครคือการเลียนแบบชีวิตจริง โดยมีการร้องรำทำเพลงประกอบ
๒. ละครคือการแสดงที่ผูกเป็นเรื่องมีเนื้อความและเหตุการณ์เกี่ยวโยงเป็น

ตอน ๆ ตามลำดับ

ชาตรี มีความหมายดังนี้คือ

๑. หมายถึงคนเก่งในฝีมือ ศิลป หรือวิชาอาคมนักรบ
๒. ชื่อละครที่เล่นแบบปักไม้ไต้ เรียกละครชาตรี
๓. ชื่อกลองชนิดหนึ่ง เรียกกลองชาตรี
๔. ชื่อเพลงชนิดหนึ่ง ขึ้นต้นด้วยคำว่า ชาตรี เช่น ชาตรีใน ชาตรีตลุง

รายชาตรี ฯลฯ^๑

ละครชาตรี หมายถึงละครดั้งเดิม ยังไม่ประณีต แต่ก็ยังเป็นละครแบบแรกของไทย เรา มีกำเนิดมาแล้วนับเป็นเวลาพันปี ปัจจุบันยังมีเล่นกันอยู่แถบภาคกลาง ในพระนครจะหาดูได้จาก เวทีศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ^๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เต็มสิริ บุญสิงห์ และเจือ สตะเวทิน เขียนไว้ว่า ละครชาตรีเป็นละครแบบฉบับบริสุทธิ์ของไทยมานานเก่าแก่กว่าละครนอกและละครใน มีผู้สันนิษฐานว่าอาจเป็นบ่อเกิดของละคร เดิมมีตัวละครเพียง ๓ ตัว คือ นายโรง นาง และตัวจำอาวค คนตรีก็มีปีเลา ๑ โทณ กลองเล็ก ซ้องอย่างละคู่ นิยมกันแพร่หลายในภาคใต้ของไทย เล่นเรื่องมโนห์รา พระสุชนเป็นพื้น แพร่หลายมาถึงกรุงเทพฯ ก็เนื่องด้วยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีนำมาจากภาคใต้ มาเล่นในพิธีแก้บนจนเป็นเหตุให้ทำตุ๊กตาละครสำหรับถวายเจ้าเป็นตัวละคร ๓ ตัว มีพระ นาง ตัวจำอาวคซึ่งจำลองมาจากละครชาตรีนั่นเอง ในตอนปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีผู้คิดผสมละครชาตรีและละครนอกเข้าด้วยกัน จึงเกิดละครชาตรีทรงเครื่องและจัดฉากประกอบ ^๓

^๑ วิมลศรี อุดมัย นาฏกรรมและการละคร หน้า ๑๒๗.

^๒ เต็มสิริ บุญสิงห์ วิชาชุดครูประกาศนียบัตรครูมัธยมวิชานาฏศิลป์ หน้า ๑๓๘.

^๓ เรื่องเดียวกัน.

สุนันทา โสรัจจ์ กล่าวไว้ว่า ในสมัยโบราณก่อนจะมีละครชั้น ไทยเราก็มีการขับร้อง ฟ้อนรำ เรียกรวมว่า ระบำ เพราะมิได้แสดงเป็นเรื่องเป็นราวอย่างไร ต่อมาเมื่อได้รับวัฒนธรรมด้านละครของอินเดียจึงได้เกิดเป็นละครชั้น ซึ่งแต่แรกก็เดินแบบคล้ายคลึงกับของอินเดียมากคือ มีตัวแสดงเพียง ๓ ตัว นายโรง (ยืนเครื่อง) ตัวันาง และตัวจำอาวค (เป็นตัวเบ็ดเตล็ดค้าย) คนตรีก็มีเครื่องมีพาทย์ประกอบ ปีเลา ๑ โทน และกลองอย่างละ ๑ คู่ และฆ้องคู่เท่านั้น ละครชาตรีจึงแพร่หลายเป็นที่นิยมอยู่ทางจังหวัดภาคใต้เรียกกันว่า "โนห์รา" เพราะเล่นแต่เรื่องนางมโนห์รา (พระสุชน) เป็นพื้น ๑

วิมลศรี อุปรมัย เขียนไว้ว่าละครชาตรีมีส่วนเกี่ยวข้องกับคำว่า โนห์ราหรือมโนห์รานั้นควรเป็นข้อที่ควรศึกษาต่อไป อย่างไรก็ตามสรุปได้ว่า ละครดั้งเดิมที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งละครแบบอื่นนำมาแก้ไขดัดแปลงขยายการแสดงให้มีลักษณะเป็นละครอื่น ๆ ก็คือละครที่เรียกว่า มโนห์รา หรือโนห์ราชาตรีนั่นเอง ๒

สมถวิล วิเศษสมบัติ กล่าวว่าละครชาตรีเป็นละครราชินิกแรกที่จัดว่าเป็นละครว่าที่เก่าแก่ และได้รับแบบแผนมาจากอินเดีย ๓

อุทัยวรรณ สิริสาคร กล่าวว่าละครชาตรีมีใช้แบบแผนที่ไทยคิดขึ้นเอง แต่ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียอย่างแน่นอน โดยผ่านทางหัวเมืองทางแหลมมลายู ซึ่งเราจะมองเห็นร่องรอยของอิทธิพลละครภารตะนาฏยัม ในละครชาตรีได้ชัดเจนกว่าแบบอื่น ๔

จาดุรงค์ มนตรีศาสตร์ เขียนไว้ว่าละครโนห์ราชาตรีเป็นละครที่นิยมแพร่หลายที่เกิดขึ้นในจังหวัดภาคใต้ ๕

สมเด็จพระบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า ชาตรีคงหมายถึงพวกที่รู้เล่ห์กลต่าง ๆ คำที่ทรงกล่าวไว้ว่า

๑ สุนันทา โสรัจจ์ โขนละครฟ้อนรำและการเล่นพื้นเมือง

๒ วิมลศรี อุปรมัย นาฏกรรมและการละคร

๓ สมถวิล วิเศษสมบัติ วรรณคดีการละคร

๔ อุทัยวรรณ สิริสาคร วรรณคดีการละคร

๕ จาดุรงค์ มนตรีศาสตร์ นาฏศิลป์ศึกษา

"ชื่อเรียกละครชาตรีนั้นไม่ปรากฏทางเมืองพัทลุงและนครศรีธรรมราช คงเป็นชื่อเรียกกันในกรุงเทพฯ เพราะเหตุใดจึงเรียกเช่นนั้นได้แต่สันนิษฐานประกอบศัพท์ชาตรี เช่นว่า เป็นชายชาตรีซึ่งเข้าใจกันเป็นสามัญว่า เป็นพวกที่รู้เล่ห์กลต่าง ๆ ตามที่ได้ยินกล่าวกันมาถือว่า พวกชาตรีเป็นเช่นนั้น" ^๑

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงสันนิษฐานว่าละครชาตรี หมายถึงละครที่มีเวทมนตร์โดยทรงเทียบกับคำว่า คงกะพันชาตรีตามที่ทรงกล่าวไว้ว่า

"ชื่อเรียก ละครชาตรี เห็นจะตั้งขึ้นในกรุงเทพฯ เป็นแน่ โห้ทรานอกจากเล่นเรื่องแล้วก็มักเล่นแสดงวิชาควาย มีการลุยไฟเป็นต้น เราจึงตั้งกันเรียกพวกนี้ว่า "ละครชาตรี" หมายความว่าละครมีเวทมนตร์อย่างเดียวกับคำ " คงกะพันชาตรี " " ^๒

ชนิต อัญโพธิ์ กล่าวถึงประเภทของละครไทย ซึ่งแบ่งตามวิธีการแสดงออกเป็น ๓ ประเภท คือ ละครที่ใช้ในการร่ายรำดำเนินเรื่อง เรียกว่าละครรำ ละครที่ใช้ศิลปะการร้องในการดำเนินเรื่อง เรียกว่าละครร้อง ใช้คำพูดดำเนินเรื่องเรียกว่าละครพูด การที่แบ่งออกเป็น ๓ ประเภทนี้ ได้กำหนดขึ้นในปลายสมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และยังได้บัญญัติคำเพื่อเรียกละครว่ามาแต่เดิมแยกย่อยออกไปเป็นละครชาตรี ละครนอก ละครใน

มนตรี ตราโมท กล่าวถึงการแต่งกายของละครชาตรีแต่เดิมว่าไม่ใช่เสื้อ เพราะใช้ผู้ชายแสดงตัวยืนเครื่องแต่งกายก็กว่าตัวอื่นคือ นุ่งสนับเพลา ผ่าคาดเฉียงระบาค ห้อยหน้า ห้อยข้าง สวมสังวาลย์ ทับทรวง กรองคอ และสวมเทริด ต่อมาผู้แสดงเป็นผู้หญิงจึงใช้แบบ

^๑ สำนวนสมเด็จ เล่ม ๒ หน้า ๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน

^๓ ชนิต อัญโพธิ์ "การละเล่นสมัยอยุธยา" ปารุกกถาอนุสรณ์อยุธยา ๒๐๐ ปี.

สวมเสื้อเหมือนละครนอก •

ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวถึงพิธีไหว้ครู คำกลอนไหว้ครูละครชาตรี ขานเอ
คำเชิญครู เพลงไหว้ครู คำเพลงแกะระ คำเพลงทับตี เพลงโหม ก่าพริก เกี้ยวพริก
เกี่ยวนาง ๒

มนตรี ตราโมท "การเล่นของไทย" เรื่องเดิม .

๒ธนิต อยู่โพธิ์ "พิธีไหว้ครู" เรื่องเดิม.

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับละครชาตรี

ความเป็นมาของละครชาตรี

ละครชาตรีเป็นละครราชินิกแรกที่จัดว่าเป็นละครว่าที่เก่าแก่ หลวงวิจิตรวาทการ ได้อ้างว่าเราได้รับแบบอย่างมาจากอินเดียในสมัยกรุงศรีอยุธยา ท่านกล่าวว่าละครอินเดียนั้น มีเหตุผลอย่าง ๒ ประการ คือ

ประการที่ ๑ กษัตริย์จะต้องเป็นพระเอก เคิมชาวอินเดียชั้นสูงเรียกว่า "กษัตริย์" แต่อินเดียภาคใต้ออกเสียงว่า "ฉัตริยะ" เมื่อเรารับวัฒนธรรมอินเดียมาจาก อินเดียตอนใต้เกี่ยวกับเรื่องละคร เราออกเสียงไม่ถนัดจึงออกเสียงว่า "ชาตรี" หมายถึง ตัวละครที่พระเอกเป็นกษัตริย์ เครื่องแต่งกายแต่งอย่างเจ้านาย

ประการที่ ๒ มีคำอีกคำหนึ่งใช้เรียกละครเล็กของอินเดียมีเพียง ๓ ตัว เป็นละคร เร่เดินทางไปเรื่อย ๆ จึงได้นามว่า "ยาตร" หรือยาตราไม่ต้องมีโรง เล่นกลางแจ้ง (ลักษณะของละครยาตรานี้เหมือนกับละครมโนห์ราเรื่องแรกของเราคือ มีละคร ๓ ตัว ได้แก่ พระสุชน มโนห์รา และพรานบุญ) มีเครื่องใช้อย่างหนึ่งชื่อว่า "ซองคลี" สำหรับเก็บอาวุธ

นับว่าละครชาตรีเป็นละครครู ส่วนละครอื่นปรับปรุงขึ้นจากละครชาตรี กระบวนการของละครชาตริ้นั้น แต่เคิมเล่นกลางแจ้ง ต่อมาโรงสำหรับเล่นแต่ไม่มีฝาไม่มีฉาก

ละครชาตรี หรือที่ภาคใต้เรียกโนห์รานั้น บางท่านสันนิษฐานว่าเคิมเป็นละครแสดง อยู่ในกรุงศรีอยุธยา ขุนศรีทศา ครูผู้มีชื่อเสียงได้นำลงไปสอนเผยแพร่ในภาคใต้และแสดงแต่ เรื่องโนห์รา^๑

---

^๑สมถวิล วิเศษสมบัติ วารณคดีการละคร หน้า ๓๕-๔๐.

ประวัติละครชาตรี

ละครชาตรีกำเนิดขึ้นตั้งแต่สมัยอยุธยา มีผู้สันนิษฐานว่า คงจะเกิดจากการนำเอา การขับร้อง และระบำรำฟ้อน ประกอบดนตรี ซึ่งไทยเรามีอยู่ตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาผสมกับการ แสดงละครเป็นเรื่องแบบของอินเดียซึ่งที่นายชนิต อยู่โพธิ์ได้กล่าวไว้ว่า "วิธีการบางอย่าง ของละครชาตรีที่มีผู้เล่นเป็นหลัก ๓ คน คือตัวนำบทเป็นผู้ชาย คือนายโรง หรือยืนเครื่อง ๑ ตัว นำบทเป็นหญิงหรือตัวนาง ๑ และตัวตลกหรือตัวนำทเบ็คเตล็ค ๑ ทั้งละครประเภทนี้ เทียบเร่ร่อนไปตามหัวบ้านหัวเมืองต่าง ๆ เป็นอย่างละครเร่เหมือนอย่างละครของอินเดียที่ เรียก "ยาตรา" ตามความหมายของคำว่าเดิน หรือเคลื่อนย้าย ถ้ากระนั้นละครโนห์รา ชาตรีอาจปรับปรุงมาตามแบบละครยาตราของอินเดียก็ได้^๑ แม้แต่เครื่องดนตรีที่ใช้ คล้าย กับเครื่องดนตรีที่ละครอินเดียใช้^๒

ละครชาตรีนับเป็นละครประเภทหนึ่งของไทย สันนิษฐานว่าเกิดจากการนำเอาการ ขับร้องและระบำรำฟ้อนประกอบดนตรีไทย ซึ่งมาผสมกับการแสดงละครเรื่องราวของอินเดีย

ในชั้นแรกการแสดงคล้ายกับการแสดงของอินเดียมาก คือมีตัวละคร ๓ ตัว ได้แก่ ตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก ในชั้นแรกสันนิษฐานว่าคงจะแสดงเรื่องนิยายของอินเดีย คัวย เครื่องดนตรีที่เล่นก็มี ปี่เลา ๑ คู่ โทน ๑ คู่ และฆ้องสองใบ

ในสมัยโบราณละครชาตรีเป็นที่นิยมแพร่หลายทางภาคใต้ของไทย เรื่องที่แสดงเข้าใจ ว่าคงจะนิยมแสดงเรื่องพระสุชนและนางมโหรีจริงเรียกการแสดงประเภทนี้ว่า "โนห์ราชาตรี" เพราะชาวภาคใต้นี้มักจะชอบพูดศัพทอย่างค่อน้ำ ต่อมาละครชาตรีได้เข้ามาแสดงในเมืองหลวง ในสมัยสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ใน พ.ศ. ๒๓๑๒ พระองค์เสด็จไปปราบเจ้านครศรีธรรมราช และกวาดต้อนผู้คนมาเมืองหลวงพร้อมคัวยพวกละคร แต่ต่อมาก็ให้เจ้านครกลับไปเมืองนคร ศรีธรรมราชตามเดิม ต่อมาใน พ.ศ. ๒๓๒๓ คณะละครของเจ้านครได้เข้ามาร่วมการแสดง

มนตรี ตราโมท การเล่นของไทย หน้า

^๑ ณะอบ โปษะภุษณะ และคณะ วรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี หน้า ๑๘-๑๙

ในงานฉลองพระแก้วมรกต และได้ประชันกับละครผู้หญิงของหลวงค้าย แต่เข้าใจว่า การที่คณะละครเข้ามาทั้ง ๒ ครั้งนี้ มิได้ทำให้ละครชาตรีเข้ามาแพร่หลายมากนัก เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ละครชาตรีแพร่หลายคือใน พ.ศ. ๒๓๗๕ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ (ดิศ บุนนาค) สมัยที่ยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ได้ลงไปปราบและระงับเหตุการณ์ร้ายทางหัวเมืองภาคใต้คนทางใต้จึงอพยพความมารวมทั้งพวกที่มีความสามารถในการแสดงละครชาตรี มาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ตำบลสนามควาย รวบรวมกันตั้งคณะรับเหมาแสดงตามงานต่าง ๆ จนแพร่หลายและฝึกหัดกันต่อ ๆ มา

ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีผู้นำเอาละครชาตรีกับละครนอกมาผสมกันเรียกว่า "ละครชาตรีเข้าเครื่อง" หรือละครชาตรีเครื่องใหญ่ การแสดงแบบนี้บางครั้งก็มีฉากแบบละครนอก แต่บางครั้งก็ไม่มีฉากอย่างละครชาตรี คนตรีก็ใช้สองแบบผสมกัน คือใช้เครื่องคนตรีของละครชาตรีผสมกับวงปี่พาทย์ของละครนอก วิธีการแสดงก็ใช้ทั้งละครชาตรีและละครนอกปนกัน และยังมีนิยมกันมาจนถึงสมัยปัจจุบัน^๑

ลักษณะการแสดง

ในสมัย ๗๐ ปีมาแล้วละครชาตรีจะแสดงในโอกาสที่มีการแก้บน ดังที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาคำรงราชานุภาพ ทรงกล่าวไว้ว่า

"เดิมก็จะเป็นเพราะคนเห็นเป็นของแปลกและหาไปเล่นได้ค้ายเงินโรงถูก ๆ จึงชอบหาละครชาตรีไปเล่นแก้สับบนจนเลยเป็นธรรมเนียม หม่อมฉันยังจำได้เมื่อเป็นเด็กเคยเจ็บมากครั้งหนึ่งพอหายขึ้น ผู้ปกครองมีละครชาตรีแก้สับบนที่เฉลียงหน้าพระอุโบสถวัดพระศรีศาสดาราม เวลานั้นตัวละครเอกชื่อนายหน ใช้เครื่องคนตรีอย่างละครกรุงเทพฯ ผิดกันแต่เพียงตัวเปล่า ไม่ใส่เสื้อ กับสวมกำไลมือข้างละหลายเส้นอย่างนางมโหรีฯ ต่อมาก็เห็นละครชาตรีมักไปเล่นแก้สับบนตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดบวรนิเวศน์ และที่ศาลเจ้าหอกกลอง เป็นต้น แต่

^๑สุนันทา โสรัจจ์ โชนละครพ่อนรำ และการละเล่นพื้นเมือง หน้า ๑๕.

ภายหลังมาเห็นจะเป็นเพราะถูกห้ามมิให้เล่นตามที่นั้น ๆ จึงเปลี่ยนประเพณีมาเล่นที่บ้านและ
 เลยเกิดวิธีรับเหมาแก้สินบน ดังใ้ท่อกพระเนตร เมื่อแรกหม่อมฉันมาอยู่วังวรคศิ์ก็ประหลาด
 ใจเมื่อไ้ยินเสียงเล่นละครชาตรีที่หน้าบ้านบ่อย ๆ จึงสืบตามดู ใ้ความว่าที่ถนนหลานหลวง
 มีบ้านละครชาตรีสักหกเจ็ดบ้าน แต่ที่จริงบ้านหนึ่งมีละครเพียงคนหนึ่ง หรือ ๒ คนเท่านั้น
 บ้านไหนรับเหมาแก้สินบนก็เรียกตัวละครบ้านอื่นไปประสมโรงเล่น เอาค่าจ้างแบ่งกัน พวก
 ละครแต่งตัวและร่าอย่างละครกรุงเพพาทนักเล่นละครนอกด้วย ในการแก้สินบนเล่นเป็นละคร
 ชาตรี แต่ตอนเบิกโรงแล้วก็เล่นละครนอกต่อไป " ๑

ในปัจจุบันเห็นจะใ้จากการแสดงตามศาลเจ้าพ่อหลักเมืองในกรุงเทพฯ หรือตาม
 ศาลในจังหวัดต่าง ๆ หรือบางที่ก็ตามบ้านของผู้ที่แก้บน เจ้าของบ้านจะตั้งเครื่องบูชาไว้กลาง
 แจ้ง แล้วรับเครื่องสังเวยที่ถวายนั้นมาเลี้ยงกัน ส่วนมากจะแบ่งครึ่งกับเจ้าของบ้าน ถือ
 กันว่าของเหลือเจ้าเป็นของคลังกินแล้วโชคก็มีชัย บางรายก็จะเล่นต่อไปในตอนบ่าย การ
 แสดงจึงต้องแยกออกเป็นสองตอน บางที่ก็ต่อเรื่องจากตอนเช้า บางที่ก็เริ่มเรื่องใหม่แล้ว
 แต่เจ้าภาพต้องการ การแก้บนเป็นความเชื่อของคนโบราณในการเคารพนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์
 หึ่งหลาย เป็นผลดีทางใจทำให้มีมานะไม่ท้อถอย หากมีทุกข์ร้อนก็ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ
 เมื่อใ้รับความสำเร็จแล้วก็มีสัจจะที่จะถวายของซึ่งใ้บนหรือสัญญาไว้ ละครชาตรีเป็นสิ่งหนึ่ง
 ที่มีใ้แก้บนกัน ปัจจุบันนี้ละครชาตรีก็ลายรูปไปมาก โอกาสในการแสดงจึงมีมากขึ้น เช่น
 แสดงในงานศพ หรืองานฉลองตามวัด ฉะนั้นจะเห็นใ้ว่าความนิยมในเรื่องการแสดงละคร
 ชาตรีก็ยังมีอยู่ในรูปการรำบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ๒

๑ สำนัสมเด็จ เล่ม ๒๑ หน้า ๘-๙

๒ ณะอบ โปษะภุษณะ และคณะ, วรรณกรรมประกอบการแสดงละครชาตรี
 หน้า ๒๒.

วิธีการแสดง เริ่มด้วยพิธีบูชาครูเบิกโรง มีเครื่องสังเวทและเครื่องกำนลตาม ประเพณี เพื่อทำพิธีบูชาครูเสร็จ ปี่พาทย์จะโหมโรงชาตรี ค้วยืนเครื่องจะออกมารำซัด หน้าบทตามเพลง ขณะซัดจะร่ายอาคมเพื่อกันเสนียดจัญไร ตอนแรกจะรำเวียนซ้าย หลัง จากรำซัดจะเริ่มจับเรื่อง ตัวละครจะขึ้นนั่งเตียงแสดงต่อไปตัวละครจะต้องร้องเองไม่ต้อง มีคันทันเสียง ตัวละครอื่นที่ยังไม่ออกแสดงก็เป็นลูกคู่ไปในตัวจนถึงเลิกการแสดงจะมีการรำซัด อีกครั้งหนึ่งว่าอาคมถอยหลัง รำวนขวาเรียกว่า คลายยันต์เป็นการถอนอาถรรพ์ทั้งปวง

ดนตรีประกอบการแสดง

ดนตรีประกอบการแสดงเรียกว่า "ปี่พาทย์" เพราะใช้ปี่เป็นหลัก เครื่องดนตรี มี ปี่ชวา หับ หรือโหม ๒ กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) ๒ ซ้อง เหน่ง นิ่ง และกรับ บางทีก็ ม้านั่งค้วยเพื่อเรียกร้องความสนใจของผู้ชม

ต่อมาเมื่อมีกรมศิลปากรแล้วดนตรีประกอบการแสดงได้เปลี่ยนเป็น ปี่พาทย์เครื่อง ห้า เช่นเดียวกับละครนอก คือ ปี่ ระนาด กลอง ซ้องวง ๑ แต่ในปัจจุบันใช้วงปี่พาทย์ชาตรี ซึ่งมี ปี่นอก กลองชาตรี ๑ คู่ ซ้อง ๑ คู่ โหม ๑ คู่ นิ่งและกรับ

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงราชูปถัมภ์ได้ทรงกล่าวไว้ในตำนานเรื่องอิเหนาว่า.. กระบวนการละครที่ใช้ปี่พาทย์เป็นหลักนั้นทำเพลงโหมโรงอย่างหนึ่งทำเพลงรำอย่างหนึ่ง เพลงโหมโรงละครชาตรี ใช้เพลงตามแบบเก่า มีอยู่ ๓ เพลงเท่านั้น คือเพลงซัดและเพลง ในสมัยนี้

๑. ฉะบอบ โปษะกฤษณะ และคณะ เรื่องเกิม หน้าเกิม

เพลงหน้าพาทย์ของละครชาตรีในสมัยก่อนได้กล่าวไว้ว่า มี ๕ เพลงคือ

๑. เพลงโหมโรง (ละครรำซัด) ตรงกับเพลงช้า
๒. เพลงเร็ว (ไป - มา)
๓. เพลงเสมอ (ไป - มา ระยะไกล)
๔. เพลงเชิด (ไป - มา ระยะไกล)
๕. เพลงโอด (ร้องไห้)
๖. เพลงลงสรง (อาบน้ำ)
๗. เพลงโลม (เข้าพระ เข้านาง)
๘. เพลงเชิดฉิ่ง (รำไปก่อนใช้อาวุธสำคัญ)
๙. เพลงฉิ่ง (ไปมาอย่างกรีกกรายชมสวน)

บทละครที่ใช้ประกอบการแสดง

ละครชาตรีในสมัยก่อนนั้น นำบทมาจากบทละครนอกเป็นส่วนมากรวมทั้งเรื่องจักรพรรค์ นิทานแต่นำมาเฉพาะบางตอนที่แสดงมาแล้วสนุก จึงต้องคัดเลือกตอนที่ดูหลายครั้งก็ไม่เบื่อ ประกอบทั้งต้องอาศัยปฏิภาณของตัวประกอบที่แทรกบทเจรจาทำให้เกิดรสชาติดุเดือดที่นำมาแสดงนั้นมี

๑. บทละครนอก ได้แก่เรื่อง
  - ๑.๑ ไชยเชษฐ์ ตอนขับสุวิงษา , ตอนนางแมวเย้ยขุม
  - ๑.๒ สังข์ทอง ตอนเลือกคู่ , ตอนเสียงพวงมาลัย, ตอนมณฑลลงกระท่อม
  - ๑.๓ สังข์ศิลป์ชัย ตอนตกแห , ตอนเสนาภูกเข้าเมือง
  - ๑.๔ คาวี ตอนสันนุราชชุบตัว , ตอนคันธมาลีขึ้นหิ้ง
  - ๑.๕ ไกรทอง ตอนวิมาลาขึ้นเมืองมณุษย์
  - ๑.๖ ขุนช้างขุนแผน ชุกแต่งงานพระไวย

๒. บทพระนิพนธ์

บทพระนิพนธ์ของกรมหมื่นภูวเนตรนรินฤทธิ์ ๒ เรื่อง คือ

๒.๑ เรื่อง "มณีพิชัย" ตอนนางเกษมณีเลือกคู่ (ก่อนกำเนิดคโยพระกลั่น)^๑

๒.๒ เรื่อง "สุวรรณหงส์" ตอนพราหมณ์เกษสุริยงชุบสุวรรณหงส์พื้นจันทน์
ออกจากเมือง^๒

๓. บทละครชาตรี ซึ่งนำมาจากบทละครนอก (สำนวนชาวบ้าน) ซึ่งพิมพ์ไว้ในหนังสือวรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรีของ ศจ.พ.ท.หญิง ฉะบอบ โปษะกฤษณะ และคณะ เรื่องเหล่านี้ส่วนมากผู้แต่งมุ่งหมายให้เป็นเรื่องนิทานคำกลอนเพื่อเล่าสู่กันฟัง ต่อมา มีผู้นำตอนที่เหมาะจะนำมาแสดงละครมาลงเพลงต่าง ๆ ให้เข้ากับเนื้อเรื่อง เมื่อเกิดมีละครชาตรีซึ่งเป็นละครนอกประสมโน้ตราชาตรีก็ได้นำบทละครนอกมาเล่นเสริมรายชาตรีในบางตอนเมื่อละครนอกค่อย ๆ สูญสิ้นไปละครชาตรียังเป็นที่นิยมอยู่ก็ได้นำเอาบางตอนของเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ อื่น ๆ มาเล่นด้วย

การแต่งกายของละครชาตรี

การแต่งกายของละครชาตรี แต่โบราณไม่สวมเสื้อเพราะทุกตัวใช้ผู้ชายแสดงตัวยืนเครื่องซึ่งเป็นตัวที่แต่งกายดีกว่าตัวอื่นก็นุ่งสนับเพลา นุ่งผ้าคาด เขียวบาค มีหย่อนหน้าหย่อนข้าง สวมสังวาลย์ ทับทรวง กรองคอ โดยไม่สวมเสื้อ บนศีรษะสวมเทริดเท่านั้น มาในสมัยนี้ผู้แสดงเป็นผู้หญิงโดยมากและไม่สวมเสื้อก็เป็นที่น่ารังเกียจของชนทั่วไป ไม่ว่าจะ เป็นเวลาปกติ หรือในงานใด ๆ ดังนั้นการแสดงละครสมัยนี้การแต่งกายจึงใช้แบบสวมเสื้ออนุโลมอย่างละครนอก ส่วนหน้าใช้หมันลงพื้นสีหน้าจึงปนเหลืองไม่ใช่ปนแดงอย่างเดิมนี้^๓

^๑จากหนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ นางเอิบ หังสุบุตร ๒๐ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๒

^๒จากสมุทโฆษย ฝ่ายวิชาการ กองการสังคีต กรมศิลปากร

^๓มนตรี ตราโมท เรื่องเดิม. หน้า ๕.

การแต่งกายของละครชาตรี ในสมัยเก่าจัดเป็นแบบเครื่องต้นของเจ้าพระยาแต่ก่อน ซึ่งเหมือนกับรูปภาพเจ้าหลักกรุงศรีอยุธยา มีรูปเทวคาเจ้าหลักบนหุ้มเจดีย์วัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานอยุธยา และรูปเทวคาที่เขียนไว้ที่หลังบานประตูพระอุโบสถในวัดใหญ่สุวรรณารามเมืองเพชรบุรี เครื่องทรงของเทวคาแต่งอย่างค้ำยีน หรือ นายโรงละครชาตรี^๑

ในสมัยก่อน ตัวละครที่เป็นกษัตริย์ (พระยา) มีการแต่งกายดังนี้ ฉ้านุ่งเป็นผ้าเกี้ยว นุ่งหางหงส์ มีเจียรบาคาคทับ สวมสนับเพลาปัก เลือบักค้ำยีนแขนยาวมีตามทิส ทับทรวงสังวาลย์ ปลายแขนมีทองกรทับ ที่ไหล่มีอินทรธนู สวมชฎา หรือมงกุฎ เลื้อและฉ้านุ่งนิยมสีตัดกัน เช่นฉ้านุ่งสีเขียวมักใช้เลื้อสีแดง ฉ้านุ่งสีม่วงใช้เลื้อสีเหลือง มีบันเหน่ง ชายไหว ชายแครง มีกำไลข้อเท้า รัศมีข้อเท้า^๒

ในสมัยนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างคือ ตัวละครที่เป็นกษัตริย์เลื้อเปลี่ยนเป็นแขนสั้น (ลดอินทรธนูที่ไหล่และทองกร) ปลายแขนเชิคคล้ายรูปอินทรธนู^๓

ตัวนางที่เป็นกษัตริย์ (นางเอก) ในสมัยก่อนมีการแต่งกายดังนี้คือ แต่งเหมือนละครนอกแต่ต่างกันที่ฉ้านุ่งเป็นผ้าเกี้ยวจีบหน้า สวมเลื้อชั้นในแบบตัวสีแดง (ไม่นิยมสีอื่น) มีสไบนางปักค้ำยีนลวด ลายสวยงาม ที่ชายสไบปักเป็นชายหิ้งชายมีตามทิส และทับทรวงสวมข้อนาง มีรัศมีเกล้าขอกแหลม สวมทองกรที่ข้อมือสวมกำไลข้อเท้า^๔

^๑สมถวิล วิเศษสมบัติ วรรณคดีการละคร หน้า ๔๐.

^{๒,๓} ทัศนะทรวงศึกษาธิการ วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี หน้า ๒๔

^๔ เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๔

แต่ในสมัยนี้เปลี่ยนแปลงไป คือ เครื่องสวมศรีษะตัวนางคือรัดเกล้ายอก สำหรับนางกษัตริย์และรัดเกล้าเปลว (หรือโบสาเก) เคี้ยวนี้เปลี่ยนรัดเกล้ายอกเป็นมงกุฎกษัตริย์ และรัดเกล้าเปลวเป็นกระบังหน้า คงจะเป็นเพราะตัวนางส่วนมากเคี้ยวนี้ไว้ผมยาวแล้วไม่ต้องใช้ช่อง^๑

ตัวแม่ที่เป็นกษัตริย์ สมัยก่อนแต่งตัวเหมือนนางกษัตริย์ แต่ลวดลายไม่สวยเท่า ต่างกันที่เครื่องสวมศรีษะซึ่งจะไม่เป็นยอกแหลมใช้รัดเกล้าเปลวหรือตามภาษาชาวบ้านเรียกรัดเกล้าโบสาเก สวมทองกรและกำไลข้อเท้า แต่เคี้ยวนี้แต่งเป็นนางกษัตริย์เหมือนเดิม แต่ใช้กระบังหน้าแทนรัดเกล้า^๒

ตัวนางสนมหรือสาวใช้ก็แต่งแบบแต่งตัวนาง แต่ไม่มีเครื่องสวมศรีษะ
 ตัวยักษ์ แต่งแบบตัวนางแล้วใส่หัวยักษ์ไม่ปิดหน้า
 ตัวตลก ส่วนมากใช้ผู้ชายนุ่งผ้าโจงกระเบน เสื้ออะไรก็ได้
 ตัวเสนา สมัยก่อนนุ่งผ้าโจงกระเบน อาจเป็นผ้านุ่ม หรือผ้ามีลายที่ชาย สวม
 เสื้อปิดคอ มีลายตามยาวแบบตำรวจหลวง มีผ้าคาดเอว ไม่ปิดหน้า^๓

ตัวละคร

ตัวละครที่สำคัญต้องมีอย่างน้อย ๓ ตัว คือ นายโรง ตัวนาง และตัวตลกหรือแสดงตัวเบ็ดเสร็จ เช่น ยักษ์ พราน ฤาษี เป็นต้น ตามตำนานว่าไว้ดังนี้

ละครโนห์ราชาตรีของไทยเราก็คือ ที่มีตัวละครแต่นายโรงตัวหนึ่ง นางตัวหนึ่ง และจำอวดตัวหนึ่ง อย่างนี้เป็นอย่างน้อยที่สุดที่จะเล่นละครได้สะดวก ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏ

^๑กระทรวงศึกษาธิการ วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี หน้า ๒๔

^๒เรื่องเดียวกัน หน้า ๒๕.

^๓กระทรวงศึกษาธิการ วรรณกรรมประกอบการเล่นละครชาตรี หน้า ๒๕.

มาแต่ก่อนว่าละครชาติหรือชอบเล่นแต่บางเรื่องที่สำคัญพร้อมกันไม่เกิน ๓ ตัว เช่น เรื่อง พระรถเสน ตัวนายโรงเป็นพระรถเสน ตัวนางเป็นนางเมรี ตัวจำอวดเป็นม้าของพระรถเสน หรือมีฉะนั้นก็เล่นเรื่องนางมโนห์รา ตัวนายโรงเป็นพระสุชน ตัวนางเป็นนางมโนห์รา ตัวจำอวดเป็นพรานบุญ ๑

โรงละคร

ในการแสดงละครชาติไม่มีใครที่ฝึกฝนกันในเรื่องสถานที่ และอุปกรณ์ในการแสดงนัก ทั้งนี้สืบเนื่องมาตั้งแต่สมัยโบราณ ผู้แสดงละครไม่ได้ประจำอยู่ที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ แต่จะไปตามที่ต่าง ๆ เพื่อหางานแสดง ดังนั้นอุปกรณ์สำหรับการแสดงก็ไม่มีมากเพื่อสะดวกในการเคลื่อนย้าย แม้แต่ฉากก็ไม่ต้องมี บริเวณที่แสดงนอกจากมีหลังคาไว้บังแดดบังฝนตามปกติ ซึ่งสมัยโบราณใช้เสาสี่ต้น สี่มุมเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเตียง ๑ เตียง มีเสากลาง ๑ ต้น ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมาก (ในสมัยก่อนต้องใช้ไม้ชัยพฤกษ์) เพราะมีความหมายดีว่าแทนองค์พระวิษณุกรรม หรือเป็นเสาที่แทนองค์พระวิษณุกรรมเสด็จมาประทับ ๒

วิธีการแสดง

ก่อนที่จะเริ่มแสดงต้องทำพิธีบูชาครูเบิกโรงเสียก่อน โดยมีเครื่องสังเวคัมประเพณี หลังจากนั้นจึงจะไหว้ครู หรือเรียกว่า "เทศครู" อุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีไหว้ครูมีเทียน ๑ เล่ม รูป ๓ ดอก หมาย ๓ คำ หมาย ๓ คำนี้ใส่ในโหนดทั้งคู่ ๒ คำ ใส่ที่โคนเสากลาง หรือใต้เสอกี้ได้ ๑ คำ กับเงินก่านลือก ๓ สลึง เพียง เงินก่านลีนนี้เมื่อทำในพิธีเสร็จแล้วจะต้องแบ่งให้คนเบิกโรง ๑ สลึง คนรำซัดหน้าบท ๑ สลึง คนแบกของคลี ๑ สลึง และอีก ๑ เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศให้ครูอาจารย์ ๓

๑ วยะคา สาริกฤติ ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ หน้า ๕๕.

๒ มนตรี ตราโมท เรื่องเคิม หน้า ๓.

* ป้ายปูนทางค่านหลังใบพลู แล้วจับเอาค่านหลังเข้า

๓ วยะคา สาริกฤติ เรื่องเคิม หน้า ๕๕.

เมื่อทำพิธีบูชาครูเสร็จแล้วก็มีการโหมโรงโดยการประโคมเป็พาทย์พอสมควรแก่เวลา แล้วก็เริ่มเทศน์ หรือไหว้ครู

หลังจากไหว้ครูแล้ว ตัวละครตัวหนึ่งจะออกมาว่าซักหน้าบทตามเพลง การว่าซักนี้ นายมนตรี ทรามาท ใ้ข้ออธิบายถึงจุดประสงค์ไว้ว่า

" ในสมัยโบราณขณะที่ว่า ตัวว่าจะต้องว่าอาคมไปคุ้มเพื่อป้องกันเสนียดจัญไร และการกระทำย่ำยีต่าง ๆ วิธีเค็นวนว่าซักก่อนแสดงจะว่าวนซ้าย เรียกว่า ซักโยแมลงมุม หรือซักยันต์ ต่อจากว่าซักหน้าบทเวียนซ้ายแล้วก็เริ่มจับเรื่อง"

ในการเริ่มแสดงละครชาตรี ตัวละครออกนั่งเตียงคำเนนเรื่อง ตอนคำเนนเรื่อง มีผู้บอกบทหน้า ผู้แสดงจะต้องร้องเอง ๑ พรรค มีลูกคู่รับเช่นนี้ตลอดไป ผู้บอกบทจะบอกทั้งเนื้อเรื่องและเพลงที่ใช้ประกอบการบอกบทมีประโยชน์มากทั้งผู้ว่าและปีพาทย์จะทำเพลงรับใ้ได้อย่างถูกต้อง เมื่อผู้แสดงร้องและว่าไปจบตอนหนึ่ง แล้วจะมีการหยุดใ้เจรจาตอนต้น เพื่อแนะนำตนว่าชื่ออะไร เป็นใคร จะไปพบใคร หรือจะทำอย่างไร เพื่อการคำเนนเรื่องเรื่องต่อไป แล้วจะมีการพบตัวอื่น ตอนนี้จะมีการโต้ตอบกันเพื่อตัวละครแสดงบทของตัวเอง จบแล้วก็นั่งลงข้างเตียงแล้วถอดเครื่องสวมศรีษะออกแสดงว่าพัก ตัวอื่นก็แสดงต่อไปผู้ที่พักจะทำหน้าที่เป็นลูกคู่ร้องรับต่อไป เมื่อการแสดงจบแล้วจะต้องว่าซักอีกครั้งหนึ่ง ว่าอาคมถอยหลังเป็นการถอน อาดรรพ์

ละครชาตรีเมืองเพชร

ความเป็นมาและวิวัฒนาการ

ละครชาตรีเมืองเพชรมีมากมายหลายโรง แต่พอจะสืบได้ว่าเจ้าของละครชาตรีคนแรกในเมืองเพชรบุรีก็คือ คุณหลวงอภัย จันทรสุข ซึ่งบัดนี้ได้เสียชีวิตไปแล้ว*

ขณะที่หลวงอภัย จันทรสุข (นายสุข จันทรสุข) ยังเยาว์วัยสนใจเกี่ยวกับการละครมากจึงได้ติดตามคณะละครต่าง ๆ โดยช่วยขนเครื่องอย่าง และจากการคลุกคลีนี้เองทำให้เกิดความสนใจในการละครมากขึ้น จึงได้เริ่มฝึกหัดในคณะละครเหล่านั้น โดยเป็นตัวประกอบบ้าง เป็นเพื่อนพระเอกบ้างแล้วแต่จะถูกกำหนดบทบาทให้ แต่ไม่ได้อยู่ประจำละครคณะใด เมื่อเจริญวัยเป็นหนุ่มฉกรรจ์จึงได้คิดตั้งคณะละครเป็นของตนเอง โดยมีเพื่อนและญาติเข้าร่วมด้วยและได้ใช้ความรู้ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านมานั้นมาฝึกหัดจัดตั้งเป็นคณะละครขึ้น ในสมัยนั้นยังไม่มีที่ตั้งชื่อคณะกัน คนส่วนมากจะเรียกตามสถานที่ที่แสดง หรือเรียกตามชื่อหัวหน้าคณะ คนทั่วไปก็เรียกคณะนี้ว่า "ละครนายทองสุข หรือ ละครนายสุข"

ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้สร้างพระนครคีรี บนยอดเขาวังนั้น เมื่อพระองค์เสด็จประทับแรมครั้งใดก็ได้โปรดให้หาละครไปแสดงที่หน้าพระที่นั่ง ละครของคณะนายสุขได้มีโอกาสเข้าไปแสดงหน้าพระที่นั่งและเป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉะนั้นเมื่อเสด็จประพาสเพชรบุรีทุกครั้งจึงโปรดให้ละครคณะนี้เข้าแสดงหน้าพระที่นั่งเป็นประจำจนกระทั่งได้รับตำแหน่งแต่งตั้งเป็น "หลวงอภัย"

* ต่อมาหลานของท่าน คือคุณแม่ทองอยู่ได้ตั้งคณะละครขึ้นใหม่

หลวงอภิรักษ์ได้แต่งงานกับผู้แสดงละครด้วยกันและมีบุตร คือ

๑. นางสาวพรม จันทรสุข
๒. ชุนพิทักษ์ (ไม่ทราบนามจริง)
๓. นายแก้ว จันทรสุข
๔. หม่อมเมือง (เป็นภรรยาคนหนึ่งของเจ้าพระยาสุรพันธ์เจ้าเมืองเพชรบุรี คนที่ ๓)
๕. นายจันทร นายอิน (ฝาแฝด) จันทรสุข)
๖. นางสาวอบ จันทรสุข
๗. นายเพชร จันทรสุข (มหาคเล็กในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

บุตรของหลวงอภิรักษ์รวมทั้งลูกเขยและลูกสะใภ้ ได้แสดงละครทุกคนนับว่าเป็นเชื้อสายของละครโดยแท้จริง หลวงอภิรักษ์ได้ดำเนินงานเกี่ยวกับการละครมาจนสิ้นชีวิตลง ลูกชายคนที่สองชื่อชุนพิทักษ์ ได้สืบทอดและดำเนินการต่อมาจนถึงรัชกาลที่ ๕ ได้เสด็จมายังเพชรบุรีเพื่อทอดพระเนตรการก่อสร้างพระราชวังรามราชนิเวศน์ หรือวังบ้านปืน ได้ประทับแรมอยู่ที่พระนครคีรีที่ทรงโปรดให้จัดหาละครถวายจึงได้มีโอกาสเข้าแสดงถวายหน้าพระที่นั่ง และทุกครั้งเมื่อเสด็จมาเพชรบุรีละครคณะนี้ได้แสดงถวายเป็นประจำ จนกระทั่งเจ้าของคณะได้รับแต่งตั้งให้เป็น "ชุนพิทักษ์" และชุนพิทักษ์ได้ดำเนินงานค่านนี้จนสิ้นอายุขัย

ต่อจากนั้นน้องชายคือ นายแก้ว และน้องสาวคือ หม่อมเมือง ได้ช่วยกันดำเนินงานต่อจนสิ้นชีวิตลง หลังจากนั้นละครคณะนี้ก็แยกออกเป็นสองคณะ

๑. คณะละครของนางน้อม เป็นลูกสาวของนายจันทร
๒. คณะละครของคุณแม่ทองอยู่ ลูกนางอบและนายพร้อม ทั้งสองแยกคณะออกมาตั้งเป็นคณะของตนเอง โดยมีพี่น้องและญาติเป็นตัวละคร ต่อมาคณะละครของคุณแม่ทองอยู่ได้ตั้งชื่อคณะว่า "เทพนิมาน" จนถึงปัจจุบันนี้

๑ ตั้งแต่ยังไม่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นชุน

จากการสัมภาษณ์หม่อมเมือง ซึ่งเป็นลูกของหลวงอกัยว่าขณะนั้นได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็นหม่อมในรัชกาลที่ ๔ และเป็นชาวเมืองเพชรโดยกำเนิด คือเกิดที่ตำบลท่าราบ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี บ้านของหม่อมเมืองเป็นแหล่งกลางของหมู่บ้านมีหนุ่มสาวมาร่วมเล่นกันอย่างสนุกสนานในเทศกาลต่าง ๆ เช่น เพลงฉ่อย เพลงพวงมาลัย เพลงเรือ หม่อมเมืองเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการเล่นจึงได้รวบรวมเพื่อนฝูงและไ้ห้ห้ละครขึ้น

ต่อมารัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสเมืองเพชรได้ทอดพระเนตรเห็นละครของหม่อมเมือง ก็ทรงสนพระทัยเป็นพิเศษจึงพระราชทานบริเวณลานกว้างที่แสดงนั้นว่า "หน้าพระลาน" ใช้สำหรับละครของหม่อมเมืองแสดงละครเป็นประจำ

ต่อมาหม่อมเมืองได้ปรับปรุงการแสดงให้เป็นละครแบบละครในของชาววังและฝึกหัดอย่างจริงจัง มีลูกศิษย์มากมายเช่น

๑. คุณยายมา	อยู่แถบวัดมหาธาตุ	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี
๒. คุณยายอยู่	อยู่แถบหน้าพระลาน	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี
๓. คุณยายควร	อยู่ข้างเรือ่นจำ	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี
๔. คุณยายผิว	อยู่ตำบลคลองยาง	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี
๕. คุณยายฉัตร	อยู่แถบหน้าพระลาน	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี
๖. คุณยายแจ่ม	อยู่ตำบลเวียงคอย	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี
๗. คุณยายพลอย	อยู่ตำบลหัวสะพาน	อ.เมือง	จ.เพชรบุรี

๑คุณยายของผู้วิจัย ซึ่งตั้งคณะละครขึ้นชื่อ "คณะมณีทิพย์" ปัจจุบันก็ยังรับงานการแสดงอยู่

คณะกรรมการเมืองเพชรมีมากมายหลายคณะในปัจจุบันพอจะรวบรวมได้ดังนี้

๑. คณะเทพนิมมาน(แม่ทองอยู่)	๑๒. คณะมติพิพม์
๒. คณะยอกเยาวมาลัย	๑๓. คณะ พ เทพสิทธิ์
๓. คณะพรหมสุวรรณ	๑๔. คณะปทุมศิลป์
๔. คณะฉลองศรี	๑๕. คณะเพชรสุมาพร
๕. คณะประทีปพิพม์	๑๖. คณะเพชรคารา
๖. คณะประสิทธิ์สิน	๑๗. คณะ ป.เทพนิมศิลป์
๗. คณะขวัญเมือง	๑๘. คณะทองหล่อ
๘. คณะชูศรีนาฏศิลป์	๑๙. คณะบุญยิ่งศิษย์ฉลองศรี
๙. คณะละม่อมวัยรุ่น	๒๐. คณะถนอมน้อย
๑๐. คณะขันนาค	๒๑. คณะยอกรักสุนัน
๑๑. คณะ ส.เทวัญ	๒๒. คณะช.เนนเทิงศิลป์

เมื่อครั้งที่จังหวัดเพชรบุรีได้จัดให้มีงานฉลองข้างเผือกนั้น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้โปรดให้แม่ทองอยู่ เข้าเฝ้าเพื่อถวายคำอธิบายเกี่ยวกับละครชาตรี

เมื่อครั้งที่บิดาของผู้วิจัย^๑ ดำรงตำแหน่งนายอำเภอปรามบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ บิดาของผู้วิจัยต้องเข้าเฝ้ารับเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระบรมราชินีนาถ พระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ พร้อมด้วยพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าหญิงจุฬารัตน์วลัยลักษณ์ ฯ เมื่อคราวเสด็จแปรพระราชฐาน ณ พระราชวังไกลกังวล อ.หัวหิน จ.ประจวบคีรีขันธ์ ทุก ๆ พระองค์ทรงทราบว่าบิดาของผู้วิจัยเป็นคนชอบสนุกสนานชอบร้องเพลงและเล่นลิเก ประกอบกับมารดาของผู้วิจัย^๒ เป็น

^๑นายสนั่น เทภาสิต

^๒นางวนิดา เทภาสิต

นักแสดงละครชาตรีมาแต่กำเนิด และทุกครั้งที่ได้เสด็จมาประทับ ณ. พระราชวังไกลกังวล ในฤดูร้อนคือประมาณเดือนเมษายน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ จะทรงทำพิธีฉลองศาล ได้มีพระคำรัสสั่งให้บิดาของผู้วิจัยหาละครมาแสดงหน้าศาล เพราะทรงทราบว่ามารดาของผู้วิจัยเป็นเจ้าของคณะอยู่ และขอร้องให้มารดาของผู้วิจัยร่วมแสดงด้วย ดังนั้นมารดาของผู้วิจัยจึงได้มีโอกาสแสดงต่อหน้าพระที่นั่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ทุกปี จนกระทั่งบิดาของผู้วิจัยย้ายไปดำรงตำแหน่งที่อื่น *

ประวัติศิลปินละครชาตรีเมืองเพชร

๑. คณะเพชรคารา^๒

หัวหน้าคณะ นายละม้าย เอี่ยมประเสริฐ

ที่อยู่ปัจจุบัน ถนนคีรีรัฐยา ต.คลองกระแซง อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ผู้ร่วมคณะ มีประมาณ ๑๒ - ๑๔ คน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง เป็นชายเพียง ๒-๓ คน

ประวัติความเป็นมาของคณะเพชรคารา มีดังนี้

เมื่อก่อนนี้คุณละม้าย อยู่คณะเทพพินาม หรือที่ชาวบ้านรู้จักกันในนามของละครคุณแม่ทองอยู่ ต่อมาได้แยกตัวมาตั้งคณะของตนเองขึ้นมาได้ ๕ ปี คุณละม้ายเล่าว่าครอบครัวของตนเองเป็นละครกันหมด เพราะหัดกันในหมู่ลูกหลาน ตั้งแต่เป็นคณะของหลวงอภิรมย์ หม่อมเมืองซึ่งเป็นภรรยาของเจ้าคุณสุรพันธ์ดีกษัตริย์มาทุกรุ่น สมัยนั้นไม่มีชื่อคณะเรียก เช่นสมัยนี้ จะเรียกชื่อคณะตามชื่อเจ้าของโรง เช่น คณะแม่..... คณะคุณยาย.....

สมัยรุ่นคุณแม่ของคุณละม้าย คณะที่มีชื่อก็มีคณะคลองยาง คณะยายมา คณะยายอยู่ ซึ่งเป็นป้าของคุณละม้าย ได้ฝึกหัดลูกหลานจนชำนาญและไปตั้งคณะเอง เช่น คณะยอกเขาวมาลัย

คุณละม้ายเริ่มแสดงตั้งแต่อายุ ๑๑ ขวบ และอยู่ในคณะเทพพินามจนอายุได้ ๓๕ ปี ก็แยกออกมาตั้งคณะของตนเอง

*ปัจจุบันบิดา มารดาของผู้วิจัยถึงแก่กรรมแล้ว

^๒สัมภาษณ์ นายละม้าย เอี่ยมประเสริฐ หัวหน้าคณะเพชรคารา

การฝึกซ้อม

เริ่มหัดตั้งแต่อายุได้ ๘ ขวบ โดยคุณยายของคุณละม้ายจับมือให้เป็นการยกครู และมีพิธีการดังนี้คือ ฐูปเทียน คอกไม้ เงินจำนวนหนึ่ง เมื่อเริ่มฝึกซ้อมเพลงช้าเพลงเร็ว จนกระทั่งคล่องและรำได้ก็ ก็เริ่มหัดท่ารำยกทัพ ท่าจาก ท่าลา ท่าโศก ฯลฯ จึงให้หัด เดินเรื่องต่าง ๆ ซึ่งส่วนมากเกี่ยวกับจักร ๆ วงศ์ ๆ เช่น พระสังข์ตอนถูกถ่วงน้ำ ซึ่งทุกคนจะต้องท่องบทให้ได้

บทละครที่ใช้แสดง

มีเรื่องสังข์ทอง ซึ่งแบ่งแสดงเป็นตอน ๆ พระอภัยมณี อิเหนา ไชยเชษฐ ชุนชางชุนแผน พิรุณทอง ซึ่งมักแสดงให้ผู้ชมในเมืองซึ่งชอบเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ บางครั้ง ก็เป็นเรื่องธรรมดาแต่งให้มียักษ์ นางกะແหล່ງ* คัวตลก ซึ่งเป็นที่นิยมกันตามแถบชนบท

การศึกษาของผู้แสดงในคณะ

ส่วนมากมักจบระดับประถมศึกษา แต่บางคนก็เรียนไม่จบ เพราะในสมัยก่อน ไม่ค่อยบังคับให้เรียน เมื่ออายุได้ ๑๕ ปีก็ออกจากโรงเรียนไปประกอบอาชีพส่วนตัว เด็กที่ยังเรียนหนังสืออยู่ก็ต้องฝึกซ้อมละครตอนเย็นหลังจากเลิกเรียนแล้ว

ค่าตัวแสดง

คุณละม้ายเล่าถึงสมัยยังเด็กอายุ ๑๑ ขวบ เริ่มออกโรงแสดงเป็นพระสังข์ตอนถูก ถ่วงน้ำ ได้ค่าแสดงไม่กี่สตางค์ และเพิ่มเป็น ๑ สลึง, ๒ สลึง และ ๑ บาท เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี ก็ได้ค่าแสดง ๓ บาท

ในปัจจุบันทางคณะรับแสดงคืนละ ๓,๕๐๐ - ๔,๐๐๐ บาท ถ้าคณะอื่นหาให้ไปแสดง เฉพาะตัว คุณละม้ายก็จะคิดค่าแสดงคืนละ ๑๕๐ - ๒๐๐ บาท ซึ่งคุณละม้ายบอกว่า เป็นค่าแสดง ที่แพงที่สุดสำหรับนักแสดงรุ่นราวคราวเดียวกันเพราะยังแสดงได้อย่างคล่องแคล่ว และยังคงรับ งานแสดงอยู่จนทุกวันนี้

* หมายถึงตัวโกงฝ่ายหญิง นางอิจมา หรือนางแปลง

๒. คณะฉลองศรี* (ยายมา)

หัวหน้าคณะ คือ นางทองพูน แคงอ่อน

ที่อยู่ปัจจุบัน ซอยทรัพย์สิน อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ผู้ร่วมคณะ มีตัวละครทั้งหมด ๑๒ - ๑๔ คน มีผู้แสดงฝ่ายชายเพียง ๒ คน
เพื่อให้แสดงเป็นตัวละคร และตัวละครเท่านั้น นอกนั้นเป็นผู้แสดงฝ่ายหญิง

ประวัติความเป็นมา

คณะฉลองศรีเป็นละครสืบทอดมาจากละครยายมา ซึ่งมีชื่อเสียงมากในสมัย ๕๐
กว่าปีมาแล้ว คณะฉลองศรีเป็นบุตรสาวที่สืบสายเลือดต่อจากมารดา ทั้งคณะละครของตนขึ้นมา
โดยใช้ชื่อคณะฉลองศรี ซึ่งบรรดาชาวเมืองเพชรบุรีจักกันดีว่าเป็นละครยายมา

การฝึกซ้อม

นางทองพูน แคงอ่อน อดีตนางรองของคณะฉลองศรีที่ละครตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี
ก่อนจะฝึกหัดต้องมีการยกครูเสียก่อน สมัย ๓๔ ปีล่วงมาแล้วใช้เงินเพียง ๒ บาท หมากร ๓ คำ
รูปเทียน ดอกไม้ บูหรี เพชร เด็กคนอื่นก็เช่นเดียวกัน จะใช้เวลาตอนเย็นหลังเลิกเรียนแล้ว
เรียนฝึกหัดทุกวัน เว้นวันพระ เริ่มแรกจะหัดเพลงช้าเพลงเร็ว จะฝึกหลายเดือนเพื่อให้ได้ทำที่
แม่นยำและสวยงาม ในระหว่างฝึกหัด นักแสดงรุ่นพี่ไปแสดงที่ไหนก็ต้องติดตามไปดูการแสดง
ด้วย เมื่อรำเพลงช้าเพลงเร็วได้คล่องแคล่วก็แล้วก็เรื่องฝึกหัดจะเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ
เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ ๒) บ้าง บท
ประพันธ์ของสุนทรภู่บ้าง เช่น สังข์ทอง พระอภัยมณี ไชยเชษฐ์ การฝึกหัดเล่นเป็นเรื่อง
กว่าจะชำนาญจนออกแสดงได้ต้องใช้เวลาหลายเดือน บางทีก็เป็นปี

* สัมภาษณ์ นางทองพูน แคงอ่อน หัวหน้าคณะฉลองศรี

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา ส่วนมากจบชั้นประถมปีที่ ๔ บางคนก็ไม่จบเพราะต้องทำงานหาเงินกันแต่ยังเด็ก

คำรับจ้างการแสดง

ในบ้านค่าตัวเวลาจะไปแสดงในเวทีต่าง ๆ ทางคณะจะเรียกราคาคืนละ ๒,๕๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท ถ้าไปแสดงต่างจังหวัดจะเรียกค่าแสดงคืนละ ๔,๐๐๐ บาทขึ้นไป

ผู้แสดงแต่ละตัวจะได้รับค่าแสดงไม่เท่ากัน ดังนี้คือ

ตัวละครรุ่นพี่ที่มีความชำนาญ ๑๐๐ บาท

รุ่นน้องคนละ ๔๐ บาท, ๖๐ บาท, และ ๕๐ บาท ตามลำดับอาวุโส

ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน บางทีก็ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของตัวละคร ถ้าชื่อเสียงดีก็ได้รับค่าแสดงแพงตามตัวขึ้นไปด้วย

๓. คณะบุญยิ่ง ศิษย์ฉลองศรี *

หัวหน้าคณะ ชื่อ นางบุญยิ่ง อุดม

ที่อยู่ ๕๗/๑ ตรอกวัดแก่นเหล็ก อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ผู้ร่วมคณะ ในคณะละครจะมีผู้ร่วมคณะ ๑๐ คนขึ้นไปจะมีทั้งชาย หญิง และเด็ก เด็กอายุ ๗ ขวบขึ้นไปเป็นตัวบุรุษ หญิงอายุ ๑๓ ปีขึ้นไปเป็นตัวนาง และนางเอก ชายอายุ ๑๗ - ๑๘ ปีขึ้นไป เป็นตัวพระ และพระเอก

ประวัติความเป็นมา

ฝึกหัดซ้อมมาจากละครคณะยายมา การฝึกซ้อมจะหัดเพลงเร็วก่อนจึงหัดเพลงช้า ซึ่งต้องใช้เวลานานหลายเดือนเช่นกัน และจะมีการไหว้ครูทุกปี "ยกครู" เวลาไหว้ครูใช้เพลงช้าและเพลงเร็ว บางทีแสดงเป็นละครผู้ที่ฝึกหัดละครคณะนี้คือ ยายมา ซึ่งอยู่อำเภอแม่กลอง จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นครูฝึกที่เคร่งครัดมาก

* สัมภาษณ์ นางบุญยิ่ง อุดม หัวหน้าคณะศิษย์ฉลองศรี

๒ สัมภาษณ์ คุณขวัญอ่อน สงวนทรัพย์

บทแสดงละคร

จะยืมใช้กัน คัดลอกกันต่อ ๆ มา หรือหัวหน้าคณะเป็นผู้คัดเลือก ถ้าเป็นเรื่องธรรมดา
มักไม่ซุ่ม แต่เรื่องใหญ่ในวรรณคดีต้องใช้เวลาซุ่มมาก

การแสดง

แสดงไต่หิ้งกลางวันและกลางคืน

เรื่องที่แสดง

ชัยเชษฐุ์ สังข์ทอง โกมินทร์ แก้วหน้าม้า

เพลงที่ร้อง

ร้าย ซ่าปี และเพลงหน้าพาทย์ประกอบอารมณ์ทั่วไป เพลงซ่าปีมีคนร้องให้ ผู้แสดง
รำเอง พุกเอง เพลงหน้าพาทย์ ร้องเอง เวลาแสดงถ้ามีคพลาคจำหน้ไม่ได้ก็จะนำร้องเป็น
เพลงอื่น

การศึกษา

ระดับประถมศึกษา ป.๑-ป.๔

ค่ารับจ้างการแสดง

แสดงเวลากลางวันครั้งละ ๓๐๐ บาท ถ้าแสดงกลางคืน คืนละ ๒,๕๐๐-๓,๐๐๐ บาท
ถ้าแสดงต่างจังหวัดจะอยู่ในราว ๔,๐๐๐ บาท

โอกาสที่ใช้แสดง

มักจะแสดงในระยะเดือน ๔ เดือน ๕ และเดือน ๖ ซึ่งเป็นเดือนที่นิยมแก้บนและไหว้
เจ้าที่ เจ้าป่า เจ้าเขา

ค่าตัวผู้แสดง

ในสมัยก่อนเด็กอายุ ๓-๔ ขวบ ได้ค่าตัว ๕ สต. เด็กอายุ ๑๐ ขวบได้ค่าตัว ๒๕ สต.
๕๐ สต. และ ๑ บาท ปัจจุบันได้ค่าตัว ๑๐๐ บาท รุ่นน้อง ๆ ๒๐, ๓๐, ๕๐ บาทลดหลั่นกัน

การแต่งกาย

จะแต่งยื่นเครื่องทั้งพระและนาง นางสาวมณฑุ หรือหน้ากระบัง ส่วนตัวพระจะสวมชฎา สมัยก่อนสวมรัดเกล้าขอก มีผมของนาง แต่ในสมัยนี้ไม่รัดเกล้าขอกแล้ว

ดนตรี

แต่ก่อนมีปี่ แต่ปัจจุบันมีระนาด, พิณพาทย์ แคน ปี่ กลอง ตะโพน

๔. คณะ ช.บันเทิงศิลป์

๕. คณะ ประทีนทิพย์

หัวหน้าคณะ ช.บันเทิงศิลป์ คือ นางบุญเชื่อม บันเทิงศิลป์

หัวหน้าคณะ ประทีนทิพย์ คือ คุณประเทือง ศรีนโพนุลย์

ที่อยู่ ๒๓ หลังวัดพระทรง อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติความเป็นมา

เนื่องจากทั้งสองคณะนี้สืบเนื่องต่อกันจึงได้เขียนประวัติการแสดงรวมกัน ดังนี้

มีพี่น้อง ๓ คน คนโตชื่อ บุญเชื่อม คนที่สองชื่อ ประทีน และคนที่สามชื่อ

ประเทือง บิดาเป็นผู้คุมเรือนจำ มารดาค้าขาย โดยสายเลือดแล้วทั้ง ๓ คนไม่มีเลือดศิลปินเลย แต่เนื่องจากมีความสนใจในค่านี้น่าคุณบุญเชื่อม ได้ไปหัดละครที่คณะบุญเดือน ทศนา คุณประทีน และคุณประเทือง ได้ไปหัดที่คณะมณีทิพย์ โดยคุณยายควรเป็นผู้ฝึกหัดให้ ทั้งสามคนพี่น้องสนใจการร่ำมาตั้งแต่อายุ ๑ ขวบ การฝึกหัดละครที่คณะมณีทิพย์นั้น จะไปหลังเลิกเรียนตอนเย็น และกลับประมาณ ๓ ทุ่ม โดยคุณพ่อคุณแม่ไปรับกลับ ส่วนเสาร์อาทิตย์ ก็ฝึกตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ในการไปฝึกนี้ต้องให้ค่ายกฐ ๑.๕๐ บาท ดอกไม้รูปเทียน เสียค่ายกฐเพียงครั้งเดียว แต่ฝึกหัดได้จนกว่าจะเป็น ฝึกหัดไปประมาณ ๓-๔ เดือน ก็ไปแสดงกับคณะที่กำลังฝึกหัดอยู่ ในการไปแสดงจะได้ค่าจ้างวันละ ๑.๗๕ บาท บางครั้งสองวันได้ ๑.๕๐ บาท ในสมัยก่อนทั้งคณะได้ซ้ำจ้าง ๒๐๐ - ๓๐๐ บาท คุณประเทืองเล่นละครจนเรียน

จบ ๗.๘ แล้วก็ไม่ได้เรียนต่อ แต่แสดงละครไปเรื่อย ๆ จนอายุ ๑๘ ปี ก็เลิกฝึกหัดละคร ที่คุณยายควรเพราะมารดาเสียชีวิต

เมื่อพี่คนโตคือ คุณบุญเชื่อม อายุได้ ๒๐ ปี ก็ตั้งคณะของตนเองชื่อว่าคณะ ช. บันเทิงศิลป์ แต่ภายหลังเปลี่ยนเป็นบุญเชื่อม บันเทิงศิลป์ ตั้งคณะโดยเงินทุนของแม่ก่อน และชวนน้อง ๒ คน มาร่วมแสดงด้วย คือคุณประทีปและคุณประเทือง ต่อมาคุณบุญเชื่อมได้เสียชีวิตลง คณะละครก็ไม่ค่อยมีชื่อเสียง ถึงแม้ว่าผู้สืบทอดคือลูกสาวของคุณบุญเชื่อม เพราะไม่เก่งเหมือนคุณแม่และน้ำทั้งสอง ส่วนเครื่องละครของคณะคุณบุญเชื่อมก็ยังอยู่ เมื่อมีคนมาว่าจ้างไปแสดงก็ไป แต่ขณะนี้ไม่ค่อยมีคนมาติดต่อไปแสดงแล้ว

ต่อมาคุณประทีปพี่สาวคนที่สองเมื่อแต่งงานแล้วก็ไปอยู่กับสามีที่ปากน้ำสมุทรปราการ และสร้างละครขึ้นใหม่ต่อจากคณะบุญเชื่อม ชื่อว่า คณะ "ประทีปพิทย" ใช้ชื่อของพี่คนที่สอง และนามสกุลของคุณยายควรมาต่อกัน โดยพี่น้องสองคนคือคุณประเทืองและคุณประทีปช่วยกันสร้างเครื่องขึ้นมา คณะประทีปพิทยมีชื่อเสียงมากที่สมุทรปราการเพราะคุณประทีปอยู่ที่สมุทรปราการ และเป็นผู้รับงาน ถ้ามีงานตรงกันทั้งทางสมุทรปราการและเพชรบุรี ก็จะแยกเป็นสองวง โดยคุณประทีปคุมไปวงหนึ่ง และคุณประเทืองคุมไปวงหนึ่ง ซึ่งทั้งสองวงจะต้องมีตัวละครของคณะไปด้วย ถ้าตัวแสดงไม่พอก็จ้างคนอื่นมาแสดงได้ สมัยก่อนจ้างคณะอื่นมาแสดงไม่ได้เลย คณะของใครก็ของคนนั้น แต่ปัจจุบันถ้าคณะที่ตนประจำอยู่ไม่มีงานก็ไปเล่นกับคณะอื่นได้ แต่ถ้าคณะที่ตนประจำอยู่มีงานตรงกันกับที่ตนไปรับงานไว้ ก็ต้องบอกเลิกคณะอื่นทันที คือจะต้องถือคณะที่ตนประจำอยู่เป็นหลักสำคัญ

ขณะนี้คุณประทีปเป็นผู้รับงานเท่านั้น ให้คุณประเทืองเป็นผู้คุมละครไปแสดงจนคนทั่วไปเข้าใจกันว่าเป็นเจ้าของคณะเพียงคนเดียว

คณะประทีปพิทยมีการแสดงมากในเดือน ๓-๖ แต่ในฤดูเข้าพรรษาจะไม่ใคร่มีงานแสดง เพราะคนเพชรบุรีไม่นิยมแก้บนในวันเข้าพรรษา แต่คนสมุทรปราการไม่ถือ ดังนั้นเมื่อว่างงานจากเพชรบุรีทางคณะก็ไปรับงานทางสมุทรปราการ

การฝึกต่อละครไปเล่น จะต้องมาฝึกต่อก่อน ๗ - ๑๕ วัน บางครั้งก็ ๔ - ๕
เดือนก่อนแสดง

คณะประทีปพิทยังเป็นคณะละครที่มั่นคง เมื่อคุณประเทืองอายุได้ ๒๕ ปี จนปัจจุบัน
อายุ ๔๒ ปีแล้ว คุณประเทืองได้คิดการณ์ล่วงหน้าไว้ว่า ก่อนที่สภาพร่างกายจะแสดงไม่ไหว
จะต้องถ่ายหอคณะละครชาติรีให้กับบุตรเสียก่อนเพื่อมิให้สูญหายไป

การแต่งกายของคณะนี้นั้นผู้แต่งตัวพระ คุณประเทืองจะเป็นผู้แต่งให้ด้วยความชำนาญ
ส่วนตัวนางจะแต่งกันเองเพราะตัวนางแต่งง่าย

การศึกษาของผู้แสดงในคณะ ส่วนมากจะจบประถมปีที่ ๔

ค่าตัวแสดง ในการแสดงแต่ละแห่งค่าจ้างจะไม่เท่ากัน เป็นเพราะระยะทางที่
จะไปแสดง คือถ้าแสดงไกลราคาแพงถ้าใกล้ก็ถูก เช่นถ้าแสดงแถบในวัคก็ราคา ๗๑๒ บาท
(เศษ ๑๒ บาทเป็นค่าไหว้ครู) ถ้าแสดงละครไทย วงเล็กก็ราคา ๑,๒๑๒ บาท วงใหญ่
ราคา ๒,๕๐๐ บาท ถ้าแสดงในกรุงเทพฯ ๖ ราคา ๓,๕๐๐-๔,๕๐๐ บาท ส่วนค่าจ้างราย
บุคคลผู้มีบทบาทมาก เช่น พระเอก นางเอก นางร้าย จะได้ค่าจ้างเท่ากัน คือ ๖๐ บาท
คนอื่น ๕๐ บาท

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครกรรมศิลป์ นางบุญสม จิตตรักษ์ เล่นอยู่กับคณะบุญเชื่อม
คิดว่าละครของเราต้องบอกบท ของกรรมศิลป์ากรไม่ต้องบอกบท กรรมศิลป์ากรมีการร้องให้เสร็จ

๖. คณะ ป. เทพนิยมนศิลป์

หัวหน้าคณะชื่อ นางจ.สค พันธุ์สมิง

ที่อยู่ ๒๕ หมู่ ๓ ต.หัวสะพาน อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

เดิมเล่นอยู่กับคณะชันทนาค หัตถ์ศิลป์ เริ่มตั้งแต่อายุ ๑๓ ปี - ๔๔ ปี เล่นครั้งแรก
เป็นนางยักษ์ได้ค่าจ้าง ๕ บาท เล่นครั้งแรกเรื่องสังข์ทอง คำเนินเรื่องกัวยการบอกบท

การแต่งกาย

แต่งยืนเครื่องพระนาง

เรื่องที่แสดง

คือเรื่อง สังข์ทอง แก้วหน้าม้า พิณทอง ชันทอง

ค่าตัว

ตัวเอก ปัจจุบัน ๔๐-๑๐๐ บาท และตัวอื่น ๆ ก็เท่ากันหมด ถ้าเล่นเป็นลิเก

๑๐๐-๒๐๐ บาท

ค่าจ้างหังคณะ

งานแก่นัน ๓๐๐-๔๐๐ บาท ละครใหญ่ ๒,๐๐๐ บาท ถ้าไปต่างจังหวัด ๒,๕๐๐-

๓,๐๐๐ บาท

ดนตรี

ใช้ระนาด กลอง ตะโพน ฆ้อง

เพลง

ใช้เพลงคฤมโปง หงษ์ทอง เสมอ เชิด โทน

การไหว้ครู

เริ่มต้นมีพระนิค ๕ องค์ ทำที่บ้านเจ้าของคณะ ลูกศิษย์จะซื้อของ เช่น ผลไม้ต่าง ๆ มาถวายพ่อแก่ สิ่งที่เจ้าของคณะเตรียมมีทั้งสุกและดิบ ปีแรกหัวหมู ๕ หัว ปีต่อไป ๖ หัว พระฉันเพลิงที่บ้าน ก่อนจะเสร็จพิธีพอพระฉันเพ็ญ วนสายสินธุ์รอบบ้าน เงินบูชาครู ๑๒ บาท หรือแล้วแต่จะศรัทธาจะทำบุญ เงินที่ได้ถวายวัดหมด

การศึกษาของคนในคณะ

จบป.๔ และป.๖

ละครคณะนี้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับละครชาตรีกรมศิลปากร เป็นละครที่ต้องเรียนสูง เครื่องละครพร้อมทุกอย่าง

การแสดง

ใช้ตัวละครชาตรี ๘ คน ส่วนละครใหญ่ใช้ ๑๒ คนขึ้นไป

ฉาก

ใช้เฉพาะกับละครใหญ่ที่เล่นตอนกลางคืน

๓. คณะแม่ทองอยู่^๑

๔. คณะเทพนิมาน

หัวหน้าคณะ เดิมหัวหน้าคณะคือคุณแม่ทองอยู่ แต่ปัจจุบันท่านได้ถึงแก่กรรมไปแล้ว ผู้สืบเชื้อสายเป็นหัวหน้าคณะแทนคือ นางบุญนาค โพธิสวัสดิ์ ซึ่งเป็นน้องสาวของคุณแม่ทองอยู่ ที่อยู่ ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ ๓๘ ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

คุณแม่ทองอยู่ เป็นละครมานาน จึงกล่าวได้ว่าสืบเชื้อสายมาจากละครโดยตรง จึงมีความสามารถในการละครเป็นอย่างดี ท่านได้เล่าให้ฟังว่าในขณะที่เป็นสาว ได้มีโอกาสแสดงหน้าพระที่นั่งสมัย รัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเสด็จประพาสหากเจ้าสำราญ จ.เพชรบุรี ซึ่งท่านเล่าอย่างภาคภูมิใจว่า การแสดงในครั้งนั้น เป็นการแสดงหน้าพระที่นั่งเป็นครั้งแรกของท่าน ตอนออกจากโรงไม่รู้จะออกอย่างไร เพราะในสมัยนั้นต้องคลานเข้าเฝ้า ดังนั้นเมื่อออกแสดงจึงต้องพากันคลานออกไป ในหลวงท่านตรัสว่า ให้แสดงตามที่เคยแสดงมาทุกครั้ง ในการแสดงครั้งนี้ได้แสดงเรื่อง ชุนช้าง-ขุนแผน ตอนพลายเพชรพลายบัว คุณแม่ทองอยู่รับบทนางตะนิแผลง ซึ่งหลงรักพลายบัว ขณะที่รำพึงรำพันกับตนเองนั้น พลายบัวมาแอบฟังอยู่ข้างหู พอนางตะนิจะหันไปดูจึงทำให้จมูกของพลายบัว

^๑สัมภาษณ์ คุณแม่ทองอยู่ เจ้าของคณะแม่ทองอยู่ (เทพนิมาน)

ชนกับแก่นางตะนีเข้า ซึ่งตอนนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพอพระทัยมาก ทรงตรัสชมว่า แสดงได้เก่ง แล้วพระราชทานรางวัลเป็นเงินใส่ขันมาให้ คุณแม่ทองอยู่ บอกว่ารู้สึกภูมิใจและดีใจที่สุดในชีวิต

ต่อมาคุณแม่ทองอยู่ได้แต่งงานกับ ขุนประสาน คงทน ซึ่งเป็นเสมียนตราจังหวัด ในสมัยนั้น แล้วมีลูกด้วยกันเป็นหญิง ๑ คน ชื่อ นางนิรมล สุวรรณเลิศ

สามีของคุณแม่ทองอยู่ได้เสียชีวิตไปนานแล้ว ท่านก็ทำเนืองงานการแสดงต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้ ส่วนลูกสาวไม่ชอบการแสดง พอแต่งงานไปแล้วจึงไปอยู่กับสามีที่กรุงเทพฯ

คณะละครที่แยกตัวออกมาจากคณะละคร "เทพนิมิต" ของคุณแม่ทองอยู่ คือ

๑. คณะยอกเยาวมาลัย ซึ่งเป็นหลานสาว
๒. คณะพรหมสุวรรณ ซึ่งเป็นหลานชาย

ส่วนนางบุญนาคนั้น ได้เล่าว่า ผู้ที่ฝึกหัดละครให้กับนางบุญนาคนั้นคือ คุณหลวง อภัย ครอบครวัของนางบุญนาคมีทั้งหมด ๕ คน แต่ในครอบครัวยังมีละครเพียง ๒ คนเท่านั้น นางบุญนาคหัดละครมาตั้งแต่เด็กจึงไม่ได้เรียนหนังสือ

วิธีการแสดง

ก่อนเริ่มการแสดงจะต้องรำถวายมือเสียก่อน แล้วก็มีคนกำหนดบทบาทให้ตามเนื้อเรื่องที่จะทำการแสดง

การแต่งกาย

แต่งขึ้นเครื่อง พระ - นาง

ดนตรี - เพลง

มีการโหมโรง แล้วออกมาร้องรำ เสร็จแล้วรำถวายมือ เพลงร้อง มีเพลงแขกมอญบางขุนพรหม โทน นางนาค ตุ่มโปง เชิด เสมอ เป็นต้น ดนตรี มี กลองคู่ ๒ ใบ กรับ โหม่ง ใช้สำหรับกำกับ ถ้าเป็นละครใหญ่ก็เพิ่ม ระนาด กลองทัด ตะโพน ฉิ่ง เข้าไปด้วย

บทละคร

การแสดงนิมิตแสดงเรื่องบทพระราชนิพนธ์ เรื่องอิเหนา สังข์ทอง พระอภัยมณี เป็นต้น
การให้ศักร

ทางคณะนางบุญนาคเรียกการไหว้ศักรว่า คำนับศักร เริ่มแรกจะมีออกฉาก สอง
สาม สี่ ไปเรื่อย ๆ แล้วมีการจับมือต่อลูกน้อง ลูกน้องจะต้องนำเงินมาคนละ ๑๒ บาท การ
จับมือนั้นเป็นการจับแบบคี จะเอาเป็นเกณฑ์ไม่ได้ แล้วแต่ศักรจะจับให้

การศึกษาของคนในคณะ

ส่วนมากจะมีความรู้เพียง ป.๔ - ๖ และจะหัดตั้งแต่อายุ ๗-๘ ขวบ จนออกแสดง
ได้ และออกไปตั้งคณะเองบ้างก็มี

ค่าจ้างแสดง

แสดงละครแก่บั้นในจังหวัดเพชรบุรี ๑,๒๐๐ บาท ถ้าละครโรงใหญ่ก็ประมาณ ๒,๐๐๐
บาท ถ้าแสดงต่างจังหวัดก็แล้วแต่ระยะทางที่ต้องเดินทาง

ค่าตัว พระเอก นางเอก ได้เท่ากันคือ ๑๐๐ บาทขึ้นไป ส่วนตัวประกอบก็ ๕๐-
๕๐ บาท

การแสดงละคร

จำนวนผู้แสดงขึ้นอยู่กับเรื่องที่จะแสดง บางเรื่องใช้ตัวละครมาก แต่บางเรื่องใช้
ตัวละครน้อย

ฉากประกอบการแสดง

ฉากของเทพนิมานนั้นมีหลายฉาก เพราะมีการเปลี่ยนฉากตามเนื้อเรื่อง เช่น
ฉากห้องพระโรง ฉากในวัง ฉากอุทยาน ฉากป่า เป็นต้น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครกรรมศิลป์

การแสดงละครของกรรมศิลป์การ เป็นการแสดงแบบช้า ๆ ไปเรื่อย ๆ ส่วนการแสดง
ละครเมืองเพชร เป็นการแสดงที่เร็ว และมีบทกลบทแทรกอยู่มาก ทำให้น่าสนใจมากขึ้น

๕. คณะมนตรีพิทักษ์

หัวหน้าคณะ ในปัจจุบันคือ นายสมคิด มณีพิทักษ์
ที่อยู่ปัจจุบัน ๓ ถนนหน้าเรือนจำ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติความเป็นมาของคณะมนตรีพิทักษ์

เดิมนั้นผู้ริเริ่มตั้งคณะคือ คุณยายควรร มณีพิทักษ์ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหม่อมเมือง
ภรรยาของพระยาสุรพันธ์ เจ้าเมืองเพชรบุรีคนที่ ๓ คุณยายควรรได้หัดลูกศิษย์มาตั้งแต่
รุ่นเด็กมาจนถึงรุ่นสาว คุณยายควรรเป็นคนเข้มงวด ถ้าศิษย์คนใดหัดหลายครั้งแล้วจำไม่ได้
คุณยายควรรจะทำโทษทันที ด้วยการเอาไม้กรับตีจนกว่าจะจำได้ เหตุการณ์นี้เข้าพเจ้าประสบ
ภัยตนเอง คือมีตัวละครคนหนึ่งหัดแล้วจำไม่ได้ เกิดความกลัวจนลนลานและพูดไม่ถูก
คุณยายควรรมีลูกหลานหลายคน แต่ที่คำนึงรอยตามมีคุณย่าทองปลิว คุณแม่ทองปริง คุณน้า
สมคิด ที่เป็นรุ่นหลานก็มี พี่ปราณี ลูกสาวคุณย่าทองปลิว น้องตุ๊ก ลูกสาวคุณน้าสมคิด
ส่วนผู้วิจัยมารดาส่งให้เรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ตั้งแต่อายุ ๑๐ ขวบ จนจบ
หลักสูตรเมื่ออายุ ๒๑ ปี ในระหว่างศึกษาอยู่เมื่อปีคภาค ก็จะมาว่าเบิกโรงให้คณะละคร
ของมารดา ซึ่งทำานภูมิใจมาก

คุณแม่ทองปริง เป็นตัวชูโรงให้กับคณะมนตรีพิทักษ์ตลอดมา เพราะคุณแม่ทองปริงเป็น
คนสวยและมีมือการแสดงดี ครั้งหนึ่งขุนชาตุมัยจักร ซึ่งเคยดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองในสมัย
หนึ่งได้เห็นฝีมือของคุณแม่ทองปริง ก็คิดว่าควรรจะสนับสนุนให้ไปมีความรู้มากขึ้น จึงไปขอ
อนุญาตคุณยายควรรจะส่งคุณแม่ทองปริงไปเรียน โรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร แต่
คุณยายควรรไม่ยอมให้ไปเพราะเป็นห่วง คุณแม่ทองปริงก็จึงจบการศึกษาจากโรงเรียนการช่าง
สตรี ในสมัยนั้น

จากประสบการณ์ของผู้วิจัยเอง เพราะผู้วิจัยเป็นหลานของหัวหน้าคณะคนปัจจุบัน

ต่อมาคุณแม่ทองปริง ได้สมรสกับคุณพ่อสนั่น เทภาสิต ซึ่งขณะนั้นรับราชการเป็นเสมียนอำเภอ และเปลี่ยนชื่อเป็น นางวนิกา เทภาสิต

ถึงแม้ว่าคุณแม่ทองปริงจะแต่งงานแล้ว ก็ยังคงร่วมงานค้าละครกับคุณยายควรรอยู่ แม้จะไม่ได้ออกแสดงเอง แต่ก็ช่วยคุณยายหัดละครอยู่เสมอจนมีบุตรธิดา จึงทำงานค้านี้ลดน้อยลง เพราะคุณแม่ทองปริงต้องย้ายติดตามคุณพ่อไปอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ จนกระทั่งคุณพ่อย้ายกลับมาเป็นนายอำเภออยู่ที่อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี คุณแม่จึงช่วยคุณยายหัดละครต่อไป แต่ก็ทำได้เป็นครั้งคราว เพราะงานของคุณแม่ในฐานะภรรยา นายอำเภอ นั้นมีอยู่บ้าง เช่น การช่วยเหลือบรรเทาทุกข์ของราษฎร จัดงานต้อนรับและเลี้ยงส่งนั้นมีตลอดเวลา

เมื่อคุณพ่อย้ายไปเป็นนายอำเภออยู่ปราณบุรี คุณแม่ก็มีโอกาสเข้าร่วมแสดงอีกครั้งหนึ่ง โดยคุณพ่อนำคณะละครชาตรีคณะฉิมพิสัย เข้าไปแสดงในวังไกลกังวล อ.หัวหิน . จ.ประจวบคีรีขันธ์ โดยพระคำรัสของพระเทพรัตนราชสุภา สยามบรมราชกุมารี มีพระประสงค์จะทอดพระเนตร เมื่อฉลองศาลที่อยู่ในวังอีกด้วย * ตอนนั้นคุณแม่แสดงจนสุดฝีมือซึ่งบางคนคิดว่าคุณแม่คงจะแสดงไม่ได้ เพราะอยู่ในฐานะคุณนายนายอำเภอ เหตุการณ์ครั้งนั้น สร้างความภาคภูมิใจให้กับคุณพ่อมาก และในที่สุดคุณแม่ก็ส่งบุตรสาวให้เข้าเรียนโรงเรียนนาฏศิลป์ กรมศิลปากร แทนตนเองที่เคยพลาดโอกาสมาแล้ว

เมื่อคุณยายควรรสิ้นชีวิต คุณแม่ก็เป็นหัวหน้าคณะแทนทันที ได้รับปรุงคณะละครให้ดีขึ้น เครื่องแต่งกายทำใหม่หมด และรับงานแสดงเองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยมีคุณน้าสมคิดเป็นผู้ช่วย คุณแม่เห็นคเหนื่อยมาก เพราะต้องหัดเด็กขึ้นมาใหม่ เพราะตัวแสดงเก่า ๆ

---

* กล่าวไว้แล้วในหน้า

๒ ผู้วิจัย

ไปอยู่กับคณะอื่นกันหมด และยังคงนั่งปักเครื่องละครเองจนรับประทานอาหารไม่เป็นเวลา ทำให้คุณแม่เป็นโรคหลายอย่างเช่น ไซซ้อซา ความดันสูง และโรคหัวใจ คุณแม่ต้องเข้าโรงพยาบาลรักษาตัว และผ่าตัดขาอยู่เป็นเดือน แม้กระนั้นคุณแม่ก็ยังห่วงคณะละครของท่าน คอยไต่ถามอยู่เสมอ หลังจากคุณพ่อถึงแก่กรรม คุณแม่ก็ยังคุมละครไปแสดงอยู่จนถึงแก่กรรม จะเห็นได้ว่าคุณแม่อยู่ในวงการละครมาจนสิ้นอายุขัย

ปัจจุบันคุณน้าสมคิด น้องชายของคุณแม่ได้ดำเนินการละครต่อจากคุณแม่ และ ยังรับงานการแสดงอยู่ ณ.ที่เค็ม

การฝึกหัด

ก็เหมือนกับคณะอื่นคือ ชั้นแรกจะจับมือและยกครูเสียก่อน แล้วร่ำถวายมือตามรุ่นพี่ ๆ ไปก่อน แล้วจึงหัดกันจริงจิงอีกครั้ง ต่อจากนั้นก็หัดเป็นตัวละคร ผู้ใดมีท่าทางคล่องแคล่ว ก็จะหัดเป็นนางแปลง หรือที่เรียกว่านางกะแห้ว หรือตัวอิฉา

อัตราค่าแสดง

ถ้าแสดงแถม ราคา ๒๐๐ - ๕๐๐ บาท แต่ถ้าเป็นต่างจังหวัดก็จะเพิ่มราคา ๓,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ บาท การแสดงตอนกลางคืนจะแพงกว่ากลางวันเพราะไม่มีพัก

การแสดงครั้งแรก

คณะมีทิพย์จะเล่นเรื่องขุนช้าง ขุนแผน โดยตัดตอนมาเล่น ต่อจากนั้นก็เล่นอีกหลายเรื่อง เช่น สังข์ทอง โกมินทร์ ชันทอง ลักษณะวงศ์ มโนห์รา ฯลฯ

การแต่งกาย

ตัวนางจะแต่งเองทั้งหมด ส่วนพระจะรักเสื้อเองแต่ผู้อื่นต้องนุ่งผ้าให้ การแต่งกายยืนเครื่องอย่างของกรมศิลป์ากร แต่สวมชฎา มงกุฎ แทนเทริด แบบกรมศิลป์ากร ตัวประกอบอื่น ๆ ก็แต่งตัวตามกำลังของคณะที่จัดหาให้แต่ง

คนตรี

ละครชาตรีของเมืองเพชรใช้กลองตุ๊ก (กลองชาตรี) : เป็ กลอง โทน ฉิ่ง ฉาบ
กรับ สมัยนี้มีปาทัยด้วย

เรื่องที่แสดง

เนื้อเรื่องที่แสดงนั้น แล้วแต่เจ้าของงานจะกำหนดให้แสดง ถ้าไม่กำหนดทาง
คณะจึงกำหนดเอาเองตามความถนัด

วิธีการแสดง

จะเริ่มรำถวายมือก่อน แล้วร้องประกาศโรง ต่อมาก็รำซัด แต่ถ้าโรงเล็กจะ
ไม่ต้องรำซัดเพราะรำถวายมือแล้ว ต่อจากนั้นก็เริ่มการแสดง โดยตัวเอกที่รำซัดจะออกมา
แสดงก่อน แล้วก็ดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ ถ้าแสดงตอนกลางคืนจะแสดงเรื่อย ๆ ไปไม่มี
การพัก ตั้งแต่ ๒๑.๐๐ น. - ๒๔.๐๐ น. แล้วเลิกเล่น แต่ถ้าเป็นโรงเล็กแสดงตอนกลาง
วัน แยกตามบ้านหรือตามวัด ก็จะมีการพักกลางวัน คือเล่น ๑๐.๐๐ น. - ๑๒.๐๐ น.
พัก และเริ่ม ๑๔.๐๐ น. - ๑๖.๐๐ น. แล้วเลิกแสดงได้

การไหว้ครู

สิ่งของที่ใช้ในการไหว้ครู ได้แก่ ดอกไม้ รูปเทียน เงิน ๑๒ บาท หมากคำ
เหตุที่ต้องใช้มากเพราะถวายแก่พ่อแม่ นุหรี ๑ ซอง ของกินก็มี ของคิบของสุข ผลไม้
เป็นต้น

การศึกษา

ส่วนมากจบชั้น ป.๔

ค่าตัวแสดง

ค่าตัวพระและตัวนางของละครไทย ๑๐๐ บาท ส่วนของละครชาตรี ๗๐ บาท
ค่าจ้างตัวตลกเท่ากันหมด ค่าตัวของนักดนตรีอย่างต่ำ ๕๐ บาท

จำนวนผู้แสดง

ปัจจุบันละครไทยมีจำนวน ๑๕ คน และละครชาตรีมีจำนวน ๑๑ คน ทั้งนี้แล้วแต่เรื่องที่เล่นด้วย ว่าเรื่องใดจะต้องใช้ตัวละครมากน้อย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครกรมศิลปากร

ว่าดีกว่าละครชาตรีเมืองเพชร ปัจจุบันละครเมืองเพชรพยายามลอกเลียนแบบละครชาตรีกรมศิลปากร แล้วมาดัดแปลงเป็นการแสดงของเมืองเพชร ในปัจจุบันละครชาตรีเมืองเพชรใช้ตัวละครของกรมศิลปากรมาแสดง แต่ตัดตอนที่สนุก ๆ มาแสดง

คุณน้ำสมคิดเล่าว่า เริ่มการแสดงครั้งแรกอายุ ๑๒ ปี โดยมีมารดา คือคุณยายควรร และพี่สาวสองคน คือ นางทองปริงและทองปลิว เป็นผู้ฝึกซ้อมให้ ปัจจุบันกลับมาเล่นระนาดให้กับคณะแทน เพราะเป็นหัวหน้าคณะเอง เมื่อว่างจากการแสดงของคณะ ก็จะไปตีระนาดให้กับคณะอื่น ถ้ามีคนมาว่าจ้าง ปัจจุบันไม่ได้หัดตัวละครใหม่ เมื่อมีคนหาไปแสดง ก็จะไปเอาตัวละครจากคณะอื่นมาแสดงโดยว่าจ้างมา

ปัจจุบันคุณน้ำสมคิดยังอยู่ที่เดิม คือ บ้านเลขที่ ๓ ถนนหน้าเรือนจำ หลังโรงเรียนบุญเลี่ยม จ.เพชรบุรี

๑๐. คณะถนอมน้อย^๑

หัวหน้าคณะ นางถนอม ทัดนา (โสภาณ)

ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๒ หมู่ที่ ๕ ตำบลหัวสะพาน อ.เมือง จ.เพชรบุรี

---

^๑สัมภาษณ์ นางถนอม ทัดนา หัวหน้าคณะถนอมน้อย

ประวัติการแสดง

หัดแสดงมาจากพ่อแม่ ที่บ้านหัวคอง เติมหัวหน้าคณะคือ คุณแม่สะอาด ซึ่งได้ฝึกหัดลูกหลานจนสามารถเป็นหัวหน้าคณะแทนได้ จนในปัจจุบันสามารถรับงานแสดงได้ทั่วไป และมีผู้หาไปแสดงกันมากมาย ทั้ง ๆ ที่อยู่ไกล เพราะฝีมือด้านการแสดงเป็นที่เลื่องลือ ทำให้มีคณนิยม และค่าแสดงก็จะถูกกว่าคนอื่น ตัวแสดงมากและส่วนใหญ่เป็นวัยรุ่น

ดำเนินเรื่อง

มีคนขอกบตให้แสดง และผู้แสดงร้องตามบท

การแต่งกาย

แต่งยืนเครื่องพระ - นาง ถ้าเป็นตัวอื่นที่ไม่ใช่ นางเอกบางทีก็ใส่กระบังหน้า ถ้าเป็นสาวใช้ก็ไม่สวมอะไรบนศรีษะเลย

ดนตรี

ใช้ กลอง ตะโพน ฆ้อง ระนาด

เพลง

ใช้เพลงไทยเดิม

บทละคร

นิยมเล่นเรื่อง สังข์ทอง แก้วหน้าม้า พระอภัยมณี

การไหว้ครู

ก่อนจะเริ่มต้องบูชาครู มีการถวายหัวหมู พระฉันทเพลที่บ้านผู้จัด หรือเจ้าของคณะ

การศึกษา

จบ ป.๔ ส่วนมาก

ค่าจ้าง

ในเมืองเพชร ๒,๕๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท ต่างจังหวัด ๓,๐๐๐ บาทขึ้นไป

คำขวัญ

๘๐ - ๑๐๐ บาท

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครชาตรีของกรมศิลปากร

คือเป็นละครมีเครื่องพร้อม และจะแสดงได้ดีกว่า ละเอียดยกก่อนกว่า

การแสดง

ใช้คน ๘ - ๑๕ คน

ฉากการแสดง

ละครแบบนี้จะไม่ใช้ฉาก แต่ถ้าแสดงละครใหญ่ใช้ฉาก

๑๑. คณะชูศรีนาฏศิลป์ *

หัวหน้าคณะ ชื่อ นางทองคล้อย มาลัยเลิศ

ที่อยู่ ๒๘ หมู่ที่ ๑๓ ต.หัวสะพาน อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

ฝึกหัดละครมาตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี รับช่วงมาจากคุณปู่ คุณย่า สืบทอดต่อ ๆ กันมา เคยร่วมเล่นละครกับคณะมณีทิพย์ กับคุณแม่ทองปลิว เล่นครั้งแรกเป็นนางยักษ์ การฝึกซ้อมในคณะก็รวมกันฝึกหัดกันเอง คนข้างนอกก็มารวมฝึกซ้อมกันเอง เติมอยู่กับครูสีใส หักเสร์จ จึงมาตั้งคณะให้

วิธีการแสดง

มีการบอกบท และผู้แสดงก็ร้องตามคำบอกบท และแสดงท่าทางประกอบ ร้องเอง และเจรจาเอง บางครั้งก็ให้ท่องจำบทของตนเอง

---

*สัมภาษณ์ นางทองคล้อย มาลัยเลิศ หัวหน้าคณะชูศรีนาฏศิลป์

การแต่งกาย

ยืนเครื่องเหมือนของกรมศิลปากร

ดนตรี

ใช้วงปี่พาทย์ มีระนาดเอก หุ่น กลอง ตะโพน

เพลงที่ใช้

เพลงหลุ่ม เชิด เสมอ โอค

บทละคร

พระอภัยมณี ตะเพียนทอง แก้วหน้าม้า โกมินทร์ ฯลฯ

การไหว้ครู

เตรียมหัวหมู ๕ - ๗ หัว เหล้า เครื่องบายศรี ผลไม้ เจ้าของคณะแต่งชุด สีขาว มีคนนำสวด นิมนต์พระมาฉันเพลที่บ้าน ก่อนจะเสร็จพิธีมีการโปรยข้าวตอกคอกไม้ มีการนำเงินในพิธีมาโปรยทานให้แก่เด็ก คนในคณะใช้ไม่ได้ นอกจากเด็ก ๆ ค่อยจากนั้นก็มีการล้อมสายสิญจ์รอบบ้าน มีการรำถวายมือ ตอนกลางคืนมีการรำถวายครู โดยทูลแสดงละคร เป็นต้น ถือเป็นการฉลอง

การศึกษา

ส่วนมากจบชั้น ป.๔ แล้วออกมาหัดละคร

ค่าจ้าง

แสดงในเมืองละครใหญ่ ๓,๐๐๐ บาท ใช้คนแสดง ๑๕ คน ละครเล็ก ๑,๕๐๐ บาท ใช้คนแสดง ๑๐ คน ถ้าเป็นต่างจังหวัด ๔,๐๐๐ กว่าบาทขึ้นไป ที่ ๆ เขาไปแสดง มี จ.ราชบุรี จ.ประจวบคีรีขันธ์

ค่าตัว

ตัวพระ ๑๕๐ บาท ตัวนาง ๑๐๐ บาท ตัวตลก ๑๐๐ บาท ตัวโง่ง ๑๐๐ บาท
ตัวอื่น ๆ ๘๐ บาท

จำนวนคนแสดง

คนแสดงส่วนมากใช้ ๑๕ คน จะเป็นผู้หญิงเสียส่วนใหญ่ ผู้ชายจะใช้ประมาณ ๓ คน

ฉากประกอบ

ถ้าเป็นชาตรีล้อมวงเล่น ละครไทย หรือละครใหญ่มีฉากประกอบ

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครกรรมศิลป์

ทางคณะนี้มีความคิดเห็นว่า ละครกรรมศิลป์แสดงเรียบร้อยกว่า

๑๒. คณะละม่อมวัยรุ่น^๑

หัวหน้าคณะ นางละม่อม อยู่จันทร์

ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๑ หมู่ ๓ ต.หัวสะพาน อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

เป็นลูกศิษย์ของยายสีใส เริ่มหัดละครตั้งแต่อายุ ๑๔ ปี วิธีหัดคือ ครูจับมือให้
รำแม่ท่า เล่นครั้งแรกเป็นนางตลก และเคยหัดจากคณะ ชันนาคหัตถ์ศิลป์ ก้วย

วิธีการแสดง

มีการไหว้ครู โหมโรงและประกาศโรง

การแต่งกาย

ยืนเครื่องพระ - นาง

บทละคร

นิยมเล่นเรื่อง สังข์ทอง มาก

---

^๑สัมภาษณ์ นางละม่อม อยู่จันทร์ หัวหน้าคณะละม่อมวัยรุ่น

การไหว้ครู

มีการไหว้ครูในวันพฤหัสบดี ของที่ใช้ในพิธีไหว้ครู ได้แก่ ดอกไม้ เงิน ๑๒ บาท รูปเทียน เหล้า บุหรี่ อาหารคาวหวาน พิธีจะเริ่มตั้งแต่เช้าวันพฤหัสบดี หลังจากที่พักของที่ใช้ในพิธีเรียบร้อยแล้ว จะมีการเชิญชุมนุมเทวดามาเสวยอาหาร ต่อจากนั้นก็ลาของ มีการเลี้ยงพระเพลกัวย

การศึกษา

ในขณะนี้ส่วนมากการศึกษาอยู่ในระดับ ป.๔ , ป.๖

ค่าตัวแสดง

พระเอก ๑๐๐ บาท นางเอก ๑๐๐ บาท ตัวประกอบ ๔๐ บาท

ค่าจ้างแสดง

แสดงในเมือง ๒,๐๐๐ บาท - ๓,๐๐๐ บาท ถ้าต่างจังหวัด หรือนอกเมือง คิคค่าแสดงคืนละ ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท

จำนวนผู้แสดง

ประมาณ ๑๕ - ๑๖ คน หรือ ๑๐ - ๑๔ คน

ฉาก

ฉากประกอบการแสดง เป็นรูปเสา ๖ ต้น รูปห้องพระโรง ฉากจะมีทั้งหมด ๕ - ๖ ฉาก ถ้าเป็นละครแก่นไม่มีฉากล้อมวงกันเล่น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครชาตรีกรมศิลป์และเมืองเพชร

ว่าการแสดงของทั้งสองก็เหมือน ๆ กัน แต่ละอย่างมีการแสดงแตกต่างกันบ้าง

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง

ใช้เครื่องห้า เพื่อแสดงละครไทย ถ้าชาตรีไม่ใช้เครื่องห้า ใช้แค่ระนาด กลองกรับ เท่านั้น

เพลง

ใช้เพลงหน้าบท (ประกาศโรง) สาธุการ

๑๓. คณะประทุมศิลป์^๑

หัวหน้าคณะ เคิมชื่อทองหล่อ ปัจจุบันชื่อ อัมพร เจตจำนงค์
 ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๑๖๗ บ้านหม้อ ถ.คำเนินเกษม ต.คลองกระแซง
 อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

เริ่มแสดงครั้งแรกเมื่ออายุ ๑๑ ปี ปัจจุบันอายุ ๕๐ ปี เคิมแสดงอยู่กับคณะฉลอง
 ศรี ครูบุญมา (ยายมา) เป็นผู้ฝึกให้

วิธีแสดง

ในสมัยก่อนนั้น เมื่อเริ่มฝึกการแสดงไม่ต้องฝึกซ้อม ก็มักจะแสดงเรื่องที่เป็นหลัก
 เช่น ไชยเชษฐ์ แต่ปัจจุบันนี้พอบอกชื่อเรื่องผู้แสดงก็จะตีบทออกได้เอง และเรื่องที่น่ามา
 แสดงเรื่องแรกได้แก่ ไชยเชษฐ์ ต่อมาก็เป็นเรื่อง พระอภัยมณี แก้วหน้าม้า สุวรรณหงส์
 การแต่งกาย

แต่งกายขึ้นเครื่องเหมือนของกรมศิลปากร แต่ผ้าปลงกายก็ใช้เปลี่ยนเฉพาะเครื่อง
 สวมศรีษะ ตัวตลกไม่แต่งเครื่อง นุ่งโจงกระเบน ใส่เสื้อคอกลม สำหรับตัวละครที่ยังเด็ก
 อยู่ เจ้าของคณะหรือตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่แล้วจะแต่งตัวให้ แต่ตัวละครที่เป็นผู้ใหญ่จะต้องแต่ง
 เอง นอกจากตอนนุ่งผ้าตัวพระเท่านั้นที่นุ่งเองไม่ได้

ความรู้สึกในการแสดง

ในการแสดงครั้งแรก เมื่อตอนเป็นเด็กนั้น ไม่รู้สึกประหม่า หรือตื่นเต้นแต่อย่างไร
 มีแต่ความสนุก และตั้งแต่เด็กจนโตเป็นสาว เมื่อทำการแสดงแต่ละครั้งจะไม่ตื่นเต้น ตกใจ
 แม้ในปัจจุบันนี้ เพราะจิตใจรักทางค่านนี้ทำให้สนใจที่จะแสดงได้อย่างดีที่สุด

---

^๑ สัมภาษณ์ นางทองหล่อ

หัวหน้าคณะประทุมศิลป์

เครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดง

ในสมัยก่อนนี้ใช้ กลองตุ๊ก ปี่ โทณ กรับ ฉิ่ง ฉาบ สมัยนี้เพิ่มระนาดเอกเข้าร่วมด้วย
การไหว้ครู

สิ่งของที่ใช้ในพิธีไหว้ครู ได้แก่ เครื่องกระยาบวช หัวหมู บายศรีซ้าย บายศรี
ขวา เบ็ด ไก่ เครื่องคืบสูง ปันกัน

การศึกษา

การศึกษาของคนในขณะนั้น ส่วนใหญ่จบ ป.๔ และ ป.๒ แต่คุณประทุมเจ้าของ
คณะ เดิมคนเคียวที่แสดงอยู่ในคณะนี้จบเบญจมเทพอุทิศ

ค่าตัว

สำหรับละครชาตรีนั้น ปัจจุบันค่าตัว ๖๐ บาทขึ้นไป ส่วนละครไทยนั้นราคา ๑๒๐ บาท
ตัวพระ นางนั้นค่าตัวจะแพงกว่าพวกตัวประกอบเล็กน้อย ส่วนพวกตัวตลก และตัวโง่
ค่าตัวก็ลดหย่อนลงมาตามลำดับ

ในการแสดงนั้น ตอนกลางวันค่าตัวจะถูกลงกว่าตอนกลางคืน เพราะกลางวันไม่มี
เวลาหยุดพัก ต้องแสดงติดต่อกันไปจนหมดเวลาแสดง ส่วนการแสดงกลางคืนนั้น ยังมีหยุดพัก
กลางวัน และการแสดงต่างจังหวัดจะแพงกว่าในเมืองเพราะต้องเสียค่าโดยสารและค่าอาหาร
เอง

จำนวนตัวละคร

ปัจจุบันนี้ตัวละครชาตรีมีทั้งหมด ๗ ตัว ตัวตลก ๒ คน ไปรวมกับผู้ที่ระนาดและตีกลอง
ส่วนตัวละครไทยมี ๑๐ คน ตัวตลก ๒ คน พวกที่ระนาดและตีกลองต่างหาก

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครกรมศิลปากร

ความคิดเห็นของคุณทองหล่อ เกี่ยวกับละครชาตรีกรมศิลปากร มีความเห็นว่า

การแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากรดีกว่าละครชาตรีของเมืองเพชร เพราะมีแบบแผนตายตัวกว่า และละครชาตรีของเมืองเพชรก็ยังคงเอาแบบอย่างของกรมศิลปากรมา แต่นำมาดัดแปลงบ้าง

ฉากการแสดง

ฉากนี้ คุณทองหล่อบอกว่าไม่ทราบว่าผู้ใดเป็นผู้คิดทำ เพราะตั้งแต่เกิดมาและเริ่มทำการแสดงนั้นก็ปรากฏว่ามีฉากอยู่แล้ว แต่ใจคิดว่าจะนำมาจากหนังสือในแต่ละเรื่อง

๑๔. คณะทองหล่อ^๑

๑๕. คณะขวัญเมือง^๒

หัวหน้าคณะ ชื่อ นางทองหล่อ โถสฤต

ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๕๓ ถนนพงษ์สุริยา ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

สมัยก่อนนี้มักแสดงเป็นพระเอก ปัจจุบันเป็นครูฝึกหัดให้ลูกศิษย์ และลูกศิษย์นั้นก็จ้างมาจากบุคคลภายนอก การแสดงปัจจุบันนี้ก็มี การแยกคณะกันอยู่ ก่อนที่จะมาแสดงละครเรียนจบชั้น ป.๔ เคิมชื่อคณะแม่ฉิว ศรีจันทร์ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็น คณะขวัญเมือง และปัจจุบันใช้ชื่อตัวเอง ตั้งเป็นชื่อคณะ ทองหล่อ

นางทองหล่อเริ่มตั้งคณะตั้งแต่อายุ ๒๐ ปี และตั้งคณะมาเป็นเวลา ๑๕ ปี เริ่มหัดละครเรื่องแรกคือ เรื่องสังข์ทอง ส่วนใหญ่แล้วจะแสดงเรื่องขุนช้าง ขุนแผน เมื่อเริ่มหัดครั้งแรกนั้น หัดตามบทละครโดยมีคุณแม่ฉิวหัดทำให้ แต่ปัจจุบันตีบทเอง โดยมีคนบอกบทปากเปล่าให้

^{๑,๒}สัมภาษณ์ นางทองหล่อ โถสฤต หัวหน้าคณะทองหล่อ

เริ่มแสดง

เริ่มแรกจะวาดวายมือแล้วออกตัวแสดง จะเลือกแสดงเฉพาะตอนสำคัญ ๆ และมีผู้นิยมดูมาก เมื่อเริ่มแสดงจะมีการร้องไห้ครูก่อน แล้วจึงเริ่มเรื่อง มีพักกลางวัน และแสดงต่อภาคบ่าย ถ้าเป็นละครไทยจะเล่นตลอดไม่มีการพักจนกว่าจะหมดเวลาแสดง

เพลงที่ใช้ในการแสดง

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงมีดังนี้คือ

ครอบครัวรวาล, เพลงลม, สารดี, อารมณ์, สีเสิร์ฟ, ขอมกล่อมลูก

ดนตรีประกอบ

ถ้าเป็นละครไทย จะใช้เครื่องดนตรีดังนี้คือ กลองทับ, ระนาดเอก - หุ้ม ตะโพน, ฉิ่ง, ฉาบ, กรับ, โหม่ง, เครื่องคู่, เครื่องวงค์, ตะโพนมอญ, ตะโพนไทย

ถ้าเป็นละครชาตรี ได้แก่ กลองตุ๊ก โทน ฉิ่ง ฉาบ กรับ โหม่ง ปี

บทละคร

บทละครที่นิยมแสดง มีเรื่อง สังข์ทอง ขุนช้าง ขุนแผน

การแต่งกาย

พระ - นาง จะแต่งยืนเครื่อง ตัวตลกจะแต่งโจงกระเบน เสื้อคอกลม ผ้าคาดพุง ทั้งสมัยเริ่มแรกและปัจจุบัน ส่วนใหญ่แล้วจะแต่งตัวกันเอง นอกจากที่ยังเป็นเด็กจะมีคนแต่งให้

การไหว้ครู

นิยมไหว้ครูในเดือน ๘ มีพิธีกนักร เครื่องเป่าพาทย์โหมสารการการยกถันคร ของที่จะถวายครุมี หัวหมู ช่าย - ขวา, ไก่ ช่าย - ขวา, แมงคก, ทุ้ง, ฟู, ปลา ช่าย - ขวา คอกไม้ รูปเทียนทอง ค่องวางช่าย ขวา เพราะทั้งครุมนุญและครุยกษ์ และค่องสุก ๑ ช่าง คีบ ๑ ช่าง

การศึกษา

ส่วนมากจะจบ ป.๔ - ป.๗

ค่าจ้างแสดง

ในเมือง ๓,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ บาท ต่างจังหวัด ๖,๐๐๐ - ๗,๐๐๐ บาท

ค่าตัวแสดง

ราคาค่าตัวนั้นแล้วแต่งาน พระเอกนางเอก ตัวโง่ ตัวตลก ราคาเท่ากันหมด ในสมัยก่อนละครชาติราคาตัว ๕ บาท ละครไทยแพงที่สุด ๑๕ บาท ส่วนการแสดงต่างจังหวัดก็จะเพิ่มขึ้นตามความไกลไกลของจังหวัดที่ไปแสดง เพราะต้องเสียค่าโดยสารและค่าอาหารเพิ่มขึ้น การแสดงกลางคืนแพงกว่าตอนกลางวันเพราะไม่มีการพักเลย แต่แสดงตอนกลางวันมีพักเที่ยงและแสดงต่อตอนบ่าย

ในปัจจุบันค่าตัวเพิ่มขึ้น พระเอก - นางเอก ๑๐๐ บาท ตัวประกอบ ๒๐ - ๓๐ บาท

จำนวนผู้แสดง

ถ้าเป็นละครโรงใหญ่จะมี ๑๒ คน ไม่รวมพวกคนตรี ละครชาติก็ขึ้นอยู่กับตามส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครชาติกรมศิลป์การ

ละครชาติของกรมศิลป์การเล่นยาก และอ่อนช้อยกว่าของเพชรบุรี แต่ก็เอาแบบของเขามา แล้วมาดัดแปลงเป็นของเมืองเพชร เพราะฝึกการแสดงแบบง่าย ๆ

ฉากประกอบการแสดง

ใช้น้ำตามท้องเรื่อง เช่น ในป่า, ห้องพระโรง

สรุป

นางทองหล่อ โถสกุล เริ่มแสดงละครเมื่ออายุ ๘ ขวบ ขณะนี้อายุ ๕๓ ปี เริ่มตั้งคณะเมื่ออายุ ๒๐ หยุดการแสดงมา ๕ - ๖ ปีแล้ว ตอนนี้เป็นผู้ฝึกหัดละคร เหตุที่แสดงละครเพราะชอบมาตั้งแต่เล็ก และมารดาก็เป็นคนหัดละครมาก่อน และมารดาได้เป็นผู้ฝึกให้นางทองหล่อมามากตั้งแต่ยังเด็ก

๑๖. คณะ ส.เทวัญ^๑

หัวหน้าคณะ นางบุญส่ง อยู่ยั้งยืน

ที่อยู่ปัจจุบัน ๔๔/๖ ค.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

แสดงมาตั้งแต่เด็กจนอายุมากแล้ว เคยอยู่กับคณะมณีทิพย์ และฝึกหัดตั้งแต่เด็กก็
จากคณะมณีทิพย์ เริ่มหัดครั้งแรกก็คือการรำถวายมือ เมื่อคล่องแล้วก็ให้แสดงเป็นตัว

วิธีการแสดง

เวลาจะแสดง หัวหน้าคณะจะเล่าเรื่องราวให้ฟังก่อนที่จะออกแสดง เมื่อเล่าเสร็จ
แล้ว ตัวละครก็จะออกแสดงตามที่หัวหน้าคณะเล่าให้ฟัง บางที่หัวหน้าคณะ จะบอกบทอยู่ข้างฉาก
เมื่อตัวละครติดขัด หรือลืมบท

การแต่งกาย

พระ - นาง แต่งกายแบบยืนเครื่อง แบบละครของกรมศิลปากร

เพลงที่ใช้ในการแสดง

เพลงที่ใช้มี เพลงช้า เพลงเร็ว ร้องรำ ร้องช้า ร้องว่า

ดนตรีที่ใช้ในการแสดง

ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซอใหญ่ ซอเล็ก ปี่ ตะโพน ฉิ่ง ฉาบ กรับ
ของตึก ถ้าเป็นละครชาตรีแถบนี้ จะมีแต่เครื่องกำกับจังหวะ คือ กลองตึก (กลองชาตรี)
กรับ

บทละคร

นิยมแสดงเรื่อง สังข์ทอง อิเหนา พระอภัยมณี ขุนช้าง ขุนแผน

---

^๑ สัมภาษณ์ นางบุญส่ง อยู่ยั้งยืน หัวหน้าคณะ ส.เทวัญ

การไหว้ครู

มีการไหว้ครูละครและปีพาทย์ เมื่อถึงวันพฤหัสบดีของทุก ๆ ปี ปีละ ๑ ครั้ง

การศึกษา

ส่วนมากจะจบ ป.๔ แล้วออกมาหัดละคร

ค่าจ้างแสดง

เฉพาะเวลาดวงกลางคืน ในเมือง ๔,๐๐๐ บาท ต่างจังหวัด ๖,๐๐๐ - ๗,๐๐๐ บาท ถ้าเป็นละครชาตรีแก่บน กลางวัน ก็ประมาณ ๗๐๐ - ๑,๕๐๐ บาท

ค่าตัว

พระเอก - นางเอก ๒๐๐ บาทขึ้นไป ส่วนตัวเบ็ดเตล็ดคลคลงมาตามชั้น

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครชาตรีกรรมศิลปากร

ละครชาตรีของกรรมศิลปากรเล่นยากต้องมีแบบแผน และมีฉากประกอบทั้งเรื่อง มีคนร้องให้ เพียงแต่เจรจาเองเท่านั้น ส่วนของเบื่องเพชรไม่ต้องขึ้นฉาก และร้องเองเจรจาเอง

จำนวนผู้แสดง

ต้องใช้ผู้แสดงอย่างน้อย ๑๐ คน

ฉากประกอบการแสดง

ฉากคล้ายลิเก มีฉากห้องพระโรง มีฉากอย่างมากแค่ ๓ ฉาก

๑๗. ยอดเขาวมาลัย^๑

หัวหน้าคณะ นางพเยาว์ อยู่ทรัพย์

ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๑/๒ (๑) ตรอกวัดค่าง อ.เมือง จ.เพชรบุรี

---

^๑สัมภาษณ์นางพเยาว์ อยู่ทรัพย์ หัวหน้าคณะยอดเขาวมาลัย

ประวัติการแสดง

หัตถ์ละครมาตั้งแต่เด็กจากคณะมณีทิพย์ และเล่นประจำอยู่กับคณะมณีทิพย์ จนกระทั่งแยกตัวออกมาตั้งคณะเอง เมื่อมีครอบครัวแล้วจนทุกวันนี้ ปัจจุบันมีคณะลิเกด้วย รับงานทั้งลิเกและละคร เมื่อเริ่มหัดใหม่ ๆ นั้น คุณยายควรซึ่งเป็นหัวหน้าคณะมณีทิพย์ในสมัยนั้น ฝึกให้หลายอย่างแล้วแต่หน่วยงานแต่ละคนทำทางจะเป็นตัวละครอะไรได้ก็จะจับให้เป็นตัวนั้นไปเลย การออกแสดงหัวหน้าคณะจะเล่าเรื่องให้ฟังก่อน แล้วออกแสดงจริง ต้องตีบทเอง ร้องเอง และเจรจาเอง

การแต่งกาย

พระ - นาง แต่งยืนเครื่อง ครบเครื่อง ตัวแสดงอื่น ๆ อาจเอาเครื่องลิเกแทรกบ้าง ปนกันไป เพราะในสมัยปัจจุบันคนดูไม่พิถีพิถันเหมือนสมัยก่อน แต่งกายสวยงามไว้เป็นใช้ได้ ไม่จำเป็นต้องถูกแบบของละคร

ดนตรี

มีระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซอวงใหญ่ ซอวงเล็ก ปี่ ตะโพน ฉิ่ง ฉาบ กรับ กลองทัด และกลองชาตรี (กลองตุ๊ก) แต่ถ้าโรงเล็กก็จะมีเพียงระนาด กลองชาตรี และกรับ เท่านั้น

เพลง

มีเพลงช้า เพลงเร็ว สำหรับร่ำถวายมือ หรือการแต่งตัวของละคร ร้องรำยชาตรี แยกมอญบางขุนพรหม นาคราช สร้อยสน นางนาค ชื่นพลับพลา หรือบางทีก็แล้วแต่ตัวละครจะนึกเพลงเองเท่าที่ตนร้องได้ โดยไม่คำนึงถึงอารมณ์เพลง

บทละคร

นิยมแสดงเรื่อง พระอภัยมณี อิเหนา สังข์ทอง ขุนช้าง-ขุนแผน โกมินทร์ พิรุณทอง ลักษณะวงศ์

การไหว้ครู

จะจัดไหว้ครูทุกปี โดยใช้วันหยุดหีส ของไหว้ครูก็จะมีดอกไม้ รูปเทียน ข้าวตอก ของสูงของคืบ ผลไม้ ศิษย์เก่า ๆ จะมาร่วมพิธีกับพวกศิษย์ปัจจุบันด้วย เสร็จแล้วจะมีฉลองคอนกลางคืน โดยเล่นละครชาตรีร่วมกันทั้งศิษย์เก่าและศิษย์ใหม่ รวมทั้งครูผู้ฝึกหัดด้วย เป็นที่สนุกสนาน

การศึกษา

ส่วนมากจบชั้น ป.๔

ค่าจ้างแสดง

ในเมือง ๓,๐๐๐ - ๔,๐๐๐ ค่าจังหวัด ๕,๐๐๐ - ๖,๐๐๐ บาท

ค่าตัวละคร

พระเอก - นางเอก ๒๐๐ บาท ตัวประกอบละครกลางสนามและตามวิทยุ เช่นเด็กเพิ่งหัดใหม่จะได้ค่าตัวน้อยที่สุด

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครชาตรีของกรมศิลปากร

ละครชาตรีของกรมศิลปากรเล่นยาก และมีแบบแผน ละครเมืองเพชรเล่นง่ายกว่า แต่ก็นำแบบอย่างของกรมศิลปากรมาดัดแปลงให้เป็นของตนเอง

จำนวนผู้แสดง

ตัวละครจะมี ๑๐ ตัวขึ้นไป แล้วแต่โรงใหญ่ โรงเล็ก

ฉาก

คล้ายลิเก และจะมีเพียง ๑ - ๓ ฉากเท่านั้น

๑๘. คณะเพชรสุมาพร *

หัวหน้าคณะ สุพร ประสานสารกิจ
ที่อยู่ปัจจุบัน ๕๐/๑ ถนนหน้าพระลาน ต.ท่าราบ จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

เริ่มแสดงตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี ใฝ่อยู่กับคณะของคุณย่า และต่อมาได้รับถ่ายทอดคณะมาเป็นของตน เพราะปู่ย่าตายายเป็นละครหมก ปัจจุบันนี้เป็นคนทรงไม่รับงานด้านละครโดยตรง

วิธีการแสดง

แสดงเฉพาะตอนสำคัญของเรื่อง

การแต่งกาย

แต่งแบบขึ้นเครื่องพระ - นาง ของกรมศิลปากร แต่เครื่องสวมศีรษะจะเป็นชฎามงกุฎ ไม่เป็นเทริด และมงกุฎมโนห์รา ตัวประกอบก็แต่งตามที่จะมีให้แต่ง โดยไม่คำนึงถึงแบบแผนนัก

เครื่องดนตรี

โรงใหญ่ ใช้ระนาดเอก, ระนาดทุ้ม, ซ้องวงใหญ่, ซ้องวงเล็ก, ปี่, ตะโพน ฉิ่ง, ฉาบ, กรับ โรงเล็กก็มีแต่เครื่องกำกับจังหวะ เช่น กลองตุ๊ก ๑ คู่, ตะโพน, ฉิ่ง, กรับ, ระนาดเอก บางทีก็มีแต่ กลองตุ๊ก และกรับเท่านั้น

เพลง

เพลงช้า เพลงเร็ว เพลงลุ่ม ครอบจักรวาล

---

*สัมภาษณ์ คุณสุพร ประสานสารกิจ

บทละคร

นิยมเล่นเรื่อง พระอภัยมณี สังข์ทอง พระมณีพิชัย อิเหนา ขุนช้าง ขุนแผน
โกมินทร์ พิณทอง

การไหว้ครู

มีประจำปี ราวเดือน ๘ หรือเดือน ๙ ของที่ไหว้ใช้ของสุกและคิบ เพราะมี
क्रमण्यและครุยกษ์ มีลูกศิษย์ทั้งเก่าและใหม่มาไหว้ครูและครอบ มีการนิมนต์พระมาฉัน

การศึกษาของคนในคณะ

คนในคณะส่วนใหญ่จะจบชั้น ป.๔ - ป.๖

ค่าจ้างการแสดง

ในเมือง ๔,๐๐๐ บาท ต่างจังหวัด ๖,๐๐๐ บาท

ค่าตัวแสดง

พระเอก ๒๐๐ นางเอก ๒๐๐ ตัวประกอบ ๑๕๐ บาท

จำนวนผู้แสดง

ในการแสดงแต่ละครั้งใช้ผู้แสดงประมาณ ๑๒ คน

ฉาก

ใช้ฉาก หรือภาพเหมือน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากร

ของกรมศิลปากรเล่นยาก เพราะจะต้องมีแบบแผน ส่วนของเมืองเพชรเล่นตาม
สบาย พอรู้เรื่องที่จะแสดงก็เล่นได้เลย

๑๕. คณะชนนาคทัศนศิลป์^๑

หัวหน้าคณะ นางชนนาค แดงพ่วง

ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๖๕ หมู่ ๑๐ ต.หัวสะพาน อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

เริ่มหัดละครเมื่อ อายุ ๑๔ ปี กับมารดาซึ่งเป็นละครอยู่ด้วยจนกระทั่งอายุ ๒๐ ปี จึงได้เป็นหัวหน้าคณะแทนมารดา เล่นครั้งแรกเป็นนางเอก

วิธีการแสดง

ก่อนที่จะเริ่มการแสดงจะมีประกาศโรง ว่าถวายมือ พอปีพาทย์ทำเพลงว่า เสมอ แล้วจึงปล่อยตัวแสดง

การแต่งกาย

แต่งยืนเครื่อง พระ - นาง ใส่ชฎา มงกุฎ ตัวเบ็คเตล็ดก็แต่งตามที่หัวหน้าคณะ จะจัดหาให้คือจะไม่ครบเครื่องเหมือนของพระเอก นางเอก ตัวตลกก็จะนุ่งโจงกระเบน เสื้อคอกกลม คาคผ้าชะม้า

ดนตรี

ใช้ปีพาทย์เครื่องห้า

เพลง

ใช้เพลงหน้าบท เพลงประกาศโรง ร่าย นางนาค สุาฎการ เพลงช้า เพลงเร็ว นาคราช ขึ้นพลับพลา ฯลฯ

บทละคร

บทละครที่นิยมเล่นมากที่สุดคือ เรื่องสังข์ทอง เรื่องอื่นก็แล้วแต่โอกาส หรือเจ้าของงานเจาะจงมา ส่วนมากจะตัดตอนมาเล่น

---

^๑สัมภาษณ์ คุณชนนาค แดงพ่วง หัวหน้าคณะชนนาคทัศนศิลป์

การไหว้ครู

ทำปีละครั้ง และทำในวันพฤหัสบดี ของที่ใช้ในพิธีก็มี ดอกไม้ รูปเทียน เงิน ๑๒ บาท และเครื่องสังเวท อาหารคืบ - สุก บายศรี ช่าย - ขวา การทำพิธีมีขั้นตอน ดังนี้คือ เชิญชุมนุมเทวดา ลาของ เสี่ยงพระเพลิง

การศึกษา

การศึกษาของคนในคณะมีหลายระดับ แต่ส่วนใหญ่จะจบ ป.๔ - ป.๖

ค่าจ้างแสดง

ในเมืองราคา ๑,๕๐๐ บาท ต่างจังหวัดราคา ๓,๐๐๐ บาท

ค่าตัว

ตัวละครทุกตัวจะได้เท่ากันหมดคือ ๕๐ บาท

จำนวนตัวละคร

โรงเล็กใช้ ๗ คน โรงใหญ่ใช้ประมาณ ๑๐ คน สมัยเริ่มแรกค่าตัว ๑.๕๐ บาท

ฉาก

ใช้ฉากภาคเป็นพื้นใหญ่ สำหรับละครไทยหรือละครโรงใหญ่ ถ้าโรงเล็กไม่มีฉากแสดง เพราะส่วนใหญ่จะเล่นในวัด หรือตามบ้านที่แก่นบน

ความคิดเห็นเกี่ยวกับการแสดงละครของกรมศิลปากร

การแสดงทั้ง ๒ แบบแตกต่างกัน คือ ของกรมศิลปากรจะมีแบบแผนและแสดงฉาก ส่วนของเมืองเพชรแสดงง่ายกว่าไม่มีแบบแผนตายตัว แต่ชอบทั้งสองแบบ

๒๐. คณะเพชรอาภรณ์ *

หัวหน้าคณะ นางเสงี่ยม
 ที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ ๕ ซ้ำงโรงเรียนการช่าง ถนนราชดำเนิน อ.เมือง
 จ.เพชรบุรี

วิธีฝึกซ้อม

เริ่มหัดตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ วิธีหัดครั้งแรกก็คือการหัดให้ร้องเพลงเสียก่อน เมื่อ
 ร้องเพลงได้ประมาณ ๒-๓ เพลงแล้ว จึงหัดให้รำ ครั้งแรกของการรำก็เหมือนกับคณะอื่น ๆ
 คือหัดเพลงช้าเพลงเร็วก่อน แล้วจึงหัดแสดงเป็นตัวละคร และต่อจากนั้นก็ดูหน่วยกันว่า
 คนไหนจะสมควรเป็นตัวอะไร ก็จะทำให้แสดงเป็นตัวนั้น เคิมนั้นอยู่กับคณะแม่ฉิว พ่อแดง บ้าน
 คลองยาง

ค่าตัว

เริ่มแสดงครั้งแรกค่าตัววันละ ๑๐-๑๕ บาท ปัจจุบันถ้าโรงเล็ก ๕๐-๖๐ บาท
 โรงใหญ่ ๒๐๐ บาท

ค่าแสดง

แสดงโรงเล็กในจังหวัด ๑,๐๐๐ บาทขึ้นไป แสดงโรงใหญ่ในจังหวัด ๓,๐๐๐ บาท

ประวัติ

เคิมนั้นอยู่กับคณะแม่ฉิว พออายุได้ ๓๖ ปี ก็ออกมาตั้งคณะเอง และเริ่มฝึกหัด
 ผู้อื่น คณะแบ่งออกเป็น ละครเล็ก (รำแก้บน) ใช้คนแสดง ๑๒ คน ละครโรงใหญ่ ใช้คน
 ๒๐ - ๓๐ คน

---

* สัมภาษณ์ นางเสงี่ยม หัวหน้าคณะเพชรอาภรณ์

การศึกษา

ส่วนใหญ่จบชั้น ป.๔

ปัจจุบันแสดงร่วมกับคณะต่าง ๆ ทุก ๆ คณะ แล้วแต่จะมาหาไปเล่น ส่วนมากจะเป็นคณะแม่ทองอยู่ และคณะฉลองศรี

๒๑. คณะยอครักสุนันท์ *

ชื่อหัวหน้าคณะ นางนงลักษณ์ เส็งศรี

ที่อยู่ปัจจุบัน ๕๐/๑ ถนนวัดใหญ่ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

ตอนที่เข้าโรงเรียนชั้น ป.๖ คุณแม่ได้นำตัวนางลักษณ์ไปหัดละคร ตอนนั้นอายุ ๘ ขวบ และก็ได้ออกแสดง ผู้ที่หัดให้คือคุณยายควร คณะมณีทิพย์ และแสดงอยู่กับคณะมณีทิพย์เรื่อยมา จนคุณยายควรเสียชีวิต จึงออกมาตั้งคณะเป็นของตนเอง

วิธีการแสดง

เริ่มแรกจะมีการถวายมือ เพื่อระลึกถึงครูที่ล่วงลับไปแล้ว และยังมีชีวิตอยู่ มีผู้กำกับบทในขณะแสดง มีการกำหนดบทบาทตัวละครให้แก่ตัวละครทุกคน กำหนดเรื่องที่แสดง แล้วจึงเปิดการแสดง

การแต่งกาย

แต่งยืนเครื่องใหญ่ สวมชฎา มงกุฎ ถ้าเป็นตัวสัว หรือยักษ์ ก็จะเอาชฎา มงกุฎออก และสวมหัวยักษ์ หรือสัวแทนเลย

ดนตรี

มีระนาดเอก ทุ้ม ปี่ กลอง ตะโพน ซอวง ฉิ่ง กรับ

---

* สัมภาษณ์ นางนงลักษณ์ เส็งศรี หัวหน้าคณะยอครักสุนันท์

เพลง

เชิญครู สาธุการ กราวใน กระ ปฐม กราวนอก เสมอ

บทละคร

นิยมแสดงเรื่อง พระอภัยมณี ขุนช้าง ขุนแผน อิเหนา สังข์ทอง

การไหว้ครู

มักไหว้วันพฤหัสบดี เครื่องสังเวद्यได้แก่ ไก่ ๒ ตัว หัวหมู ๒ หัว เบ็ญจ ๒ ตัว เหล้า คอกไม้ รูปเทียน ผลไม้ เช่น ลำไย ทุเรียน มังคุด ส้ม สำหรับคอกไม้รูปเทียนศิษย์แต่ละคนจะเป็นผู้นำมา เมื่อถึงเวลาไหว้ครูศิษย์ทุกคนต้องนุ่งขาวห่มขาว และครูจะเริ่มพิธี ตั้งแต่ ๘.๐๐ - ๑๖.๐๐น.

การศึกษา

การศึกษาของคนในคณะส่วนมากจบ ป.๔ - ป.๖

ค่าจ้างแสดง

แสดงในจังหวัด ค่าจ้างประมาณ ๒,๐๐๐ - ๓,๐๐๐ บาท แต่ถ้าแสดงต่างจังหวัด ค่าจ้างประมาณ ๔,๐๐๐ - ๕,๐๐๐ บาท

ค่าตัว

พระเอกนางเอก ค่าตัวเท่ากัน คือ ๑๐๐ - ๑๒๐ ส่วนตัวเล็กตัวน้อย ก็ประมาณ ๔๐ - ๕๐ บาท

จำนวนผู้แสดง

แล้วแต่ตอนที่แสดง ถ้าเรื่องใหญ่ตัวแสดงมาก ก็มีตัวละครมาก ถ้าเรื่องเล็กก็ตัวละครน้อย

ความคิดเห็นเกี่ยวกับละครชาตรีกรมศิลปากร

มีลักษณะเหมือนกันกับละครชาตรีเมืองเพชร เพียงแต่ละครชาตรีของกรมศิลปากรแสดงซ้ำและมีแบบแผนมากกว่า คำนึงถึงฝีมือการแสดงมากกว่าของเมืองเพชร ซึ่งคำนึงถึงเนื้อเรื่องที่แสดงมากกว่าฝีมือการรำ แต่ทางเราก็พยายามเลียนแบบของเขามาให้มากที่สุด

๒๒. คณะ พ. เทพประสิทธิ์ *

หัวหน้าคณะ นางเพื่อน น้าชม

ที่อยู่ปัจจุบัน ๑๐๐ ค.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

แสดงละครเป็นตั้งแต่หลวงทิพย์ อัจฉยา ได้แสดงอยู่ในวังเป็นละครนอก ท่านครูเห็นว่าเริ่มเล่นละครได้แล้ว นุ่งผ้า ย่าแกว่ ตอนเล่นละครนั้นมีชื่อเสียงมาก นางเพื่อน หักมาตั้งแต่อายุ ๕ ขวบ ต่อมาได้ตั้งคณะขึ้นเอง พออายุ ๒๐ ปี ก็แต่งงาน กับนายพ้อง น้าชม มีลูกด้วยกัน ๑๐ คน แต่ได้ตายเสีย ๓ คน เหลือ ๗ คน ชาย ๑ หญิง ๖ ภายหลังครอบครัวของนางเพื่อนเล่นละครทุกคน เคยอยู่กับคณะอื่นบ้าง เช่น คณะเทพพิมาน ยอดเขาวมาลัย

วิธีการแสดง

เริ่มแรกจะรำถวายมือ แล้วก็จะมีคนบอกบท แล้วดำเนินเรื่อง ตามที่ใจกำหนดเอาไว้แล้ว

บทละคร

เรื่องที่นิยมแสดงคือ อิเหนา สังข์ทอง แก้วหน้าม้า

การแต่งกาย

แต่งยืนเครื่องพระ นาง สวมมงกุฎ ซฎา ค้วนางนั้นบางที ถ้าไม่ใส่มงกุฎก็จะใส่กระบังหน้า ตัวเบ็ดเตล็ดก็แต่งตัวง่าย ๆ นุ่งโจงกระเบน เสื้อคอกลม ถ้าเป็นสัตว์ ยักษ์ หรือภูษาก็จะใส่ศีรษะไปเลยไม่ต้องแต่งตัวตามสัญชาติ

ดนตรี

มี ๑๐ ชิ้น คือ กลอง ระนาดทุ้ม ระนาดเอก ซอเล็ก ซอใหญ่ กลองคู่ ตะโพน ฉิ่ง ฉาบ และกรับ

---

*สัมภาษณ์ นางเพื่อน น้าชม หัวหน้าคณะ พ. เทพประสิทธิ์

เพลง

สาธุการ กราวใน กระ ปฐม กราวนอก เสมอ ลา แล้วทำการแสดง
จะเริ่มเพลงเสมอ ตัวละครตัวแรกจึงจะออก

ไหว้ครู

การไหว้ครูนิยมทำกันในวันพฤหัสบดี จะมีการนิมนต์พระสวคมนตรี ๘ รูป แต่จะเริ่ม
วันพุธก่อนเย็น ยกฉัตร ส่วนวันพฤหัสบดีจะเริ่มทำพิธี ของที่จะนำมาเข้าพิธี มีดังนี้ ไก่ หัวหมู
เบ็ค เหล้า ทุเรียน มังคุด ฯลฯ และพวกที่เป็นละคร ก็พากันมารวมกันในวันนี้ ผู้ทำพิธีสวม
ชุดขาว

การศึกษา

ตัวละครในขณะนี้ส่วนใหญ่จบชั้น ป.๔ แต่นางเพื่อนจบชั้น ป.๒ โรงเรียนวัดพระทรง
ลูก ๆ ของนางก็เพื่อนจบชั้น ป.๖ ทุกคน และไม่ยอมเรียนต่อ ทั้งที่นางเพื่อนต้องการให้ลูก ๆ
เรียน แต่กลับขอเล่นละครกันทั้งหมด

ค่าจ้างแสดง

ถ้าเป็นละครโรงใหญ่ แสดงภายในจังหวัดเพชรบุรี ค่าจ้างประมาณคืนละ ๓,๐๐๐
บาท ถ้าแยกไปแสดงต่างจังหวัดประมาณ ๖,๐๐๐ - ๗,๐๐๐ บาท นอกจากทางไกลหรือใกล้แล้ว
ยังมีเล่นตอนกลางวันประมาณ ๑,๕๐๐ บาท

ค่าตัวแสดง

พระเอกและนางเอกได้เท่ากันคือ ๑๕๐ บาท ถ้าเป็นละครแถบนี้ก็เพียง ๖๐ บาท
เมื่อสมัยก่อน ตัวพระเอกนางเอกได้ค่าตัว ๕ สตางค์เท่านั้น และต่อมาก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ
ตัวประกอบก็ได้ค่าตัวลดหลั่นกันลงมา

ความคิดเห็นเกี่ยวกับวงการแสดงละครชาตรีเมืองเพชรและกรมศิลปากร

การแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากรนั้นเขาแสดงเป็นฉาก ส่วนของเมืองเพชรนั้น
แสดงเฉพาะแถบเท่านั้น

จำนวนตัวแสดง

ละครใช้ผู้แสดงประมาณ ๑๒ ตัวขึ้นไป ถ้าเป็นละครชาตรีก็ ๒ ตัว แต่การแสดงนั้นแล้วแต่เนื้อเรื่อง ถ้าเนื้อเรื่องมีตัวแสดงมากก็ใช้มากตามเนื้อเรื่อง

ฉากประกอบการแสดง

หลิบ หรือที่ทางเมืองเพชรเรียกว่า "เส้า" มักตั้งข้างละ ๒ หรือ ๓ ก้าน แล้วแต่เวที ถ้าเวทีแคบก็ใช้เพียง ๒ ต้น ถ้าเวทีกว้างก็ใช้ข้างละ ๓ ต้น นอกจากหลิบแล้วก็ยังมีระบายตามความยาวของโรง ฉากก็มี ๒ ฉาก ห้องพระโรงและฉากป่า แต่บางครั้งเวลาแสดงส่วนใหญ่จะใช้ฉากเดียว คือฉากห้องพระโรง เพราะง่ายและสะดวกก็ไม่ต้องคอยเปลี่ยนฉากบ่อย ๆ สิ่งสำคัญที่สุดคือ ป้ายชื่อคณะ พ.เทพประสิทธิ์ จะคิดไว้ข้างหน้าระบายอีกทีหนึ่ง

๒๓. คณะพรหมสุวรรณ^๑

หัวหน้าคณะ ชื่อนางอัมพร จันทรสุข (จ้อยจรงค์)

ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๔๔ ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.เพชรบุรี

ประวัติการแสดง

นางอัมพร จันทรสุข ปัจจุบันอายุ ๕๑ ปี เคยอยู่หน้าวัดยาง ต.คลองกระแซง อ.เมือง จ.เพชรบุรี บิดาชื่อนรุ จ้อยจรงค์ มารดาชื่อนกาทอง จ้อยจรงค์ มีอาชีพค้าขาย เมื่อยังเป็นเด็ก คุณอัมพรมีความสนใจในการร้องรำทำเพลงมากถึงขนาดบางครั้งหนีพ่อแม่ไปดูละครที่มาแสดงใกล้บ้านอยู่เสมอ พ่อแม่เห็นว่ามีความแววทางนี้จึงนำไปฝากหัดละคร พร้อมกับนั้นก็เรียนหนังสือด้วย อยู่โรงเรียนเทศบาลวัดแก่นเหล็ก เมื่อคุณอัมพรจบ ป.๔ อายุ ๑๒ ปี คุณพ่อจึงนำไปฝากกับคุณยายบุญมา ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะละครขายมา (ซึ่งปัจจุบันคือคณะฉลองศรี) เพื่อให้คุณอัมพรหัดละคร

^๑สัมภาษณ์ คุณอัมพร จันทรสุข หัวหน้าคณะพรหมสุวรรณ

คุณอัมพรได้หัดละครกับคุณยายมา และยังได้ติดตามไปกับคณะที่ไปทำการแสดงในที่ต่าง ๆ จากการที่ได้ฝึกหัดและมีประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้พบเห็นทำให้เกิดความชำนาญที่จะออกแสดงได้ ในระยะแรก ๆ แสดงเป็นตัวประกอบบ้าง นางกำนัลบ้าง ต่อมาจึงได้เป็นนางเอกหลายเรื่อง พออายุได้ ๑๕ จึงได้มาอยู่กับคณะมณีทิพย์ โดยคุณยายควรเป็นผู้มาติดคอให้ไปเล่น อยู่กับคณะมณีทิพย์ได้ ๒ ปี คุณยายทองอยู่ก็มาชักชวนให้ไปอยู่คณะของคุณคือ คณะเทพพิमान

คณะเทพพิमानนี้ มีคุณสอึง จันทร์สุข เป็นพระเอกอยู่ เมื่อคุณอัมพรมาเป็นนางเอก จึงชอบพอรักใคร่กันจนได้แต่งงานกัน และยังอยู่กับคณะเทพพิमानต่อ มีบุตรด้วยกัน ๑๑ คน ตาย ๒ คน ต่อมาจึงแยกตัวไปตั้งคณะเอง เพราะค่าใช้จ่ายไม่พอเนื่องจากมีบุตรมาก

เริ่มตั้งคณะ

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ ใช้ชื่อว่า "พรหมสุวรรณ" สาเหตุที่ตั้งชื่อนี้เพราะ ย่าของคุณสอึงชื่อ พรหม และอาชื่อสุวรรณ จึงนำชื่อของคนทั้งสองมารวมกัน

ค่าแสดง

ค่าแสดงที่ได้รับเมื่อตั้งคณะใหม่ ๆ ประมาณ ๒๕๐ บาท ต่อมาในปัจจุบันราคาจึงขึ้นตามสภาพแวดล้อมและเศรษฐกิจเหมือนกับคณะอื่น คือ แยกออกเป็นต่างจังหวัดและในเมือง

จำนวนผู้แสดง

ถ้าเป็นละครโรงใหญ่ก็จะใช้ผู้แสดงประมาณ ๑๓ - ๑๕ คน วงปี่พาทย์ประมาณ ๕-๖ คน ถ้าเป็นละครโรงเล็ก ผู้แสดงประมาณ ๕-๑๐ คน วงปี่พาทย์ ๕ คน

การฝึกหัด

เด็กที่จะหัดละครต้องมีอายุ ๘ ขวบ ในขั้นแรกจะให้หัดรำเพลงช้า เพลงเร็ว เพลงเชิด เพลงเสมอ เพลงเชิดฉิ่ง และหัดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น บทเศร้า บทเสียใจ บทดีใจ บทโกรธ บทตาย ฯลฯ เวลาที่ใช้หัดก็เป็นเวลาที่ว่างจากการแสดงส่วนใหญ่และเป็นช่วงเข้าพรรษา เพราะช่วงนี้ไม่ค่อยมีงานแสดง เมื่อเด็กพอรำเป็นบ้างก็ให้แสดงเป็นตัวประกอบ เช่น นางกำนัล เสนา

การไหว้ครู

ครูผู้ฝึกจะทำพิธีไหว้ครูและครอบให้ในวันพฤหัสบดี ซึ่งจะมีเป็นประจำทุกปี

บทละคร

มีหลายเรื่อง เช่น สังข์ทอง แก้วหน้าม้า ไกรทอง ปลาตะเพียนทอง มณีพิชัย
ยอพระกลิ้ง โกมินทร์ ไชยเชษฐ์ ชันแก้ว ลั่นทอง นพเกล้า จักรแก้ว พระสุชนมโนห์รา
 ฯลฯ

การบอกบท

ผู้บอกบทคือหัวหน้าคณะ จะนั่งอยู่ข้างเตียงคานซ้ายมือของผู้แสดง ในการบอกบท
จะบอกเป็นวรรค แล้วผู้แสดงร้องทำนองใส่เอาเอง และมีลูกคู่ที่นั่งอยู่รอบ ๆ จะช่วยร้อง
และรับ เพื่อจะช่วยให้เกิดเสียงกังขังขึ้น แต่ถ้าเป็นละครโรงใหญ่ ผู้บอกบทจะอยู่ข้างหลัง
คานขวามือ

การเจรจา

เมื่อผู้แสดงร้องจบก็จะมีเจรจา การเจรจาก็จะพูดซ้ำคำกลอนนั้นเป็นบาง
วรรคเท่านั้น และจะพูดเองเป็นสำเนียงของผู้แสดง

การศึกษาของคนในคณะ

ส่วนใหญ่จะจบชั้น ป.๔ - ป.๖

ค่าตัวแสดง

ในสมัยก่อนเมื่ออุณอัมพรเริ่มแสดงใหม่ ๆ นั้นเริ่มจากเป็นตัวประกอบ เช่นนาง
ก้านัล ก็จะได้แค่ ๒ บาท ถึง ๔ บาท เมื่อเป็นนางเอกได้ ๖ บาท ปัจจุบันตัวประกอบเด็ก
ได้คนละ ๓๐ บาท ผู้ใหญ่แสดงเป็นตัวละคร เช่น พระเอก นางเอก ตัวโกง ได้ค่าตัว
๖๐ - ๘๐ บาท แต่ถ้าเป็นละครโรงใหญ่ ผู้ใหญ่ได้ค่าตัวประมาณ ๑๐๐ - ๒๐๐ บาท สุดแท้
แต่ระยะทางที่ไปแสดง ใกล้ หรือ ไกล

อุปกรณ์การแสดง

อุปกรณ์ในการแสดงนี้หลายอย่าง เช่น ขฎาพระ มงกุฎนาง บันจูเทร็จ เครื่องแต่งกายพระ - นาง เครื่องแต่งกายเสนา นางกำนัล ของคลี กลองโทน กลองทัก กลองชาตรี (กลองตุ๊ก) ระนาด ตะโพน ปี่ ซออู้ ฉิ่ง ฉาบ กรับ หัวล้าน หัวพูนชน ศรีษะยักษ์ หน้าพราน เป็นต้น

ทัศนคติที่มีต่อการแสดง

ผู้แสดงส่วนใหญ่ยึดอาชีพการแสดงละคร เนื่องจากใจรักอย่างหนึ่ง และตามแบบอย่างบรรพบุรุษ สำหรับบางคนไม่รู้จะทำอะไรก็เลยยึดอาชีพการแสดงละครเพื่อเลี้ยงชีพและครอบครัว

ลักษณะการแสดงของละครชาตรีเมืองเพชร

จากการสัมภาษณ์คณะละครทุก ๆ คณะถึงลักษณะการแสดงจะเห็นได้ว่ามีลักษณะเหมือนกัน พอสรุปได้ดังนี้คือ

เมื่อสร้างโรงละครเสร็จแล้วจะต้องมีเสากลางค้ำย นำก้านมะยม ๑ ก้าน ผูกที่เสากลางพร้อมทั้งว่าคาถากำกับ ซึ่งปัจจุบันไม่มีใครทำคาถานี้ได้แล้ว นอกจากนำสมคึก^๑ เพียงคนเดียว แล้วนำของคลี^๒ มาผูกที่เสากลางมีขึงแคงตีค้อยู่ค้ำย แต่ถ้าไม่มีการสร้างเสากลางก็จะนำของคลีไปผูกไว้ที่ข้าง ๆ ศรีษะพระฤาษีที่ถือว่าเป็นครู

^๑คุณสมคึก มณีทิพย์ เป็นนำของผู้วิจัย ซึ่งเป็นหัวหน้าคณะมณีทิพย์ในปัจจุบัน

^๒ของคลี คือของที่ทำขึ้นเพื่อใส่อาวุธชนิดต่าง ๆ

เมื่อจะนำละครไปแสดงตอนกลางวัน ทางคณะละครจะเดินทางไปถึงประมาณ ๘.๐๐ น. - ๘.๓๐ น. เพื่อจัดเตรียมที่ทางสำหรับแสดง เมื่อพร้อมแล้วทางเจ้าของคณะ จะเริ่มบูชาครู ซึ่งทางเจ้าภาพเป็นผู้เตรียมของสำหรับบูชาครูไว้พร้อม มีดังนี้คือ ดอกไม้ ธูปเทียน และเงินอีก ๑๒ บาท (สำหรับเงินเจ้าของคณะจะเก็บไว้สำหรับทำการยกครูหรือ ไหว้ครู เงินนี้จะใช้ไม่ได้เพราะเป็นเงินของครู) เมื่อบูชาครูแล้วก็จะเริ่มโหมโรง ประมาณ ๙.๐๐ - ๑๐.๐๐ น. ในขณะที่โหมโรงผู้แสดงก็จะแต่งตัวไปค้าย เมื่อโหมโรงเสร็จแล้วก็จะ เป็นการรำถวายมือ ในการรำถวายมือจะใช้ผู้รำทั้งหมด ๖ คน คือตัวพระ อยู่ข้างหน้า ๒ คน ตัวนางอยู่ข้างหลัง ๔ คน แต่ก่อนที่จะรำถวายมือทั้งตัวพระและตัวนางจะต้องร้องเชิญหลวงพ่อก่อนในกรณีที่ไม่เล่นกัน แต่ถ้าไม่ได้เล่นกันก็จะรำถวายมือเพียงอย่างเดียว เพลงที่ใช้รำถวายมือคือ เพลงช้า เพลงเร็ว

การร้องเชิญหลวงพ่อนั้น ตัวพระที่นั่งอยู่ข้างหน้าจะเป็นคนเสี่ยงตัวละครทุกตัวที่จะรำถวายมือจะนั่งพับเพียบพนมมือ บทร้อง ขอยกตัวอย่างมาพอสังเขปดังนี้

สิบนิ้วลูกลมอขอประนม
เจ้าประคุณศักดิ์สิทธิ์ เรื่องฤทธา
ท่านผู้โคขลศนมาบนบาน
คุณพ่อช่วยไม้ม้วยมุก
ละครมารำที่หน้าศาล
จะแก้สินบนที่บนไว้

ยกขึ้นตั้งบังคมเหนือ เกศา
ได้เป็นที่พึ่งพากับมุนษย์
ได้โปรดปรานปราณีเป็นที่สุด
ไต่ฟ้ามุนษย์ไต่อาศัย
วันนี้เขามิงานเป็นการใหญ่
โปรดช่วยอวยชัยลูกบ้างลา

ฯลฯ

เมื่อร้องเชิญหลวงพ่เสร็จแล้ว ก็จะเริ่มรำถวายมือ ในการรำถวายมือนี้ก็เพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าที่เจ้าทาง ถ้าแสดงในวัดก็จะไปรำในโบสถ์ ถ้าเล่นตามบ้านก็จะต้องมี การสร้างศาลเพียงตา และผู้รำจะต้องรำหันหน้าไปทางศาลเจ้า

ต่อจากการรำถวายมือ จะเป็นการร้องประกาศโรง ^๑ มีเนื้อร้องดังนี้

คุณเอ๋ยคุณครู
ชั้นชั้นแห่งแห่งยังไหลมา
สิบนิ้วลูกหนอยอกำเนิน
จำศิลป์เสียแล้วบริสุทธิ์

เหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา
ยังไม่รู้สิ้นรู้สุด
สรรเสริญไหว้ครูพระพุทธร
ไหว้พระเสียแล้วค่อยสวคมนต์

ฯลฯ

ในสมัยก่อนถ้ามีบายศรีถวายจะต้องร้องบท "ชานเอ" แต่ถ้าไม่มีบายศรีก็ร้องเชิญครูก็ได้เลย แต่ในสมัยนี้ไม่มีใครร้องบทชานเอได้ ดังตัวอย่าง

ชานเอ
ชานมาช้าต้อง
เพลงครวญคึกขึ้นมา
เพลงแมนวลสำลีไม่ลืมใน

ชานให้โนเนโนไฟ
ทำนองเทพีอวิจักษ์ไถ
ทรหวนในหัวใจ
ถึงจะไม่ลืมตัวแม่หนา ^๒

ฯลฯ

เมื่อร้องประกาศโรงจบแล้วจะต้องแสดงทันที ประมาณ ๑๐.๐๐ น. โดยพระเอกและนางเอกจะต้องออกมาก่อนเสมอ ขณะที่ผู้แสดงออกมานั่งเตี้ย เจ้าของคณะจะเป็นผู้ยกบหน้าโดยไม่ต้องกบหน้า ส่วนผู้แสดงจะร้องเอง ๑ วรรค และมีลูกคู่รับ เช่นนี้ตลอดไป

^๑การร้องเชิญครู

^๒ภิญโญ จิตต์ธรรม โนห์รา หน้า ๑๖.

เมื่อผู้แสดงร้องและรำไปจบตอนหนึ่งแล้วจะมีการหยุดให้เจรจา เพื่อแนะนำตัว และเล่าเหตุการณ์ตามบทบาทของตนเอง เมื่อแสดงจบบทของตนแล้วก็นั่งลงข้างเตียง แล้วตัวอื่นก็ลุกขึ้นแสดงต่อไป ผู้ที่พักแสดงจะทำหน้าที่เป็นลูกคู่ร้องรับต่อไป

ในการแสดง ผู้แสดงและนักดนตรีจะนั่งเป็นวงกลม ตรงกลางว่างไว้สำหรับให้ตัวละครแสดงบทบาทวนเวียนอยู่ในนั้น

เมื่อถึงเวลา ๑๒.๐๐ น. จะพักกลางวัน ผู้แสดงจะต้องเป็นคนพูดเพื่อให้คนดูรู้ว่าจะพักกลางวัน ในขณะที่แสดง เช่น สมมติว่าตัวแสดงจะมีบทบาทที่จะต้องเดินทางไปอีกเมืองหนึ่ง แต่บังเอิญเป็นเวลา ๑๒.๐๐ น. พอที่พักกลางวันตัวแสดงก็จะบอกว่า "อย่าเพิ่งไปเลยเมือง..... แคร่ร้อนตะวันเที่ยงหยุดพักหยุดผ่อนให้หลวงพ่อมารับสินบนให้ขาด ตอนบ่ายค่อยไป.." เป็นต้น

ตอนบ่ายจะเริ่มใหม่โรงประมาณ ๑๓.๐๐ น. และจะเริ่มแสดงประมาณ ๑๓.๓๐ น. ก่อนแสดงจะต้องร้องประกาศโรงอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งมีบทร้องไม่เหมือนตอนเช้า เช่น

ยามบ่ายพระตะวันฉนนฉายบ่ายไปแล้ว	ยังมีไค้อยู่โรงน้องแก้ว
เหนื่อยนักพักแล้วหายเคื่อคร้อน	เวลาจะสร่งพระคงคา
เบสิ่องผ้าธุษาไว้เสียก่อน	หยุดพักให้สบายหายเคื่อคร้อน
สักหน่อหนึ่งก่อนค่อยไค้คลคลา	ไปไหนอย่าให้มึคค้ำ
อยู่ข้างหลังจะรำไว้คอยท่า	พวกฉนนอกหมากอกคณุนยา
ไม่รู้ที่จะไปหาของใครกิน	จะไหว้หม่อมแม่แลฉฉนรำ

ฯลฯ

เมื่อร้องจบก็เริ่มเรื่องต่อไป ซึ่งตอนบ่ายนี้ไม่จำเป็นต้องพระเอกนางเอกออกใครก็ได้ที่จะต้องแสดงต่อในตอนเช้า

ในการแสดงแต่ละครั้งจะแสดงเป็นตอน ๆ และเล่นแต่ตอนที่สนุก ๆ เพื่อคนดูจะได้ไม่เบื่อ วันหนึ่งก็เล่นจบตอนหนึ่ง หรือถ้าหมดเวลาก็เลิกเล่นได้เลย ไม่ต้องคำนึงถึงว่าจะจบตอนหรือเรื่องหรือยัง แต่ถ้าเป็นงานวัดที่จะต้องเล่นติดต่อกันหลายวัน ก็จะเล่นเป็นเรื่องต่อกันหลายวัน เล่นแต่ตอนสนุก ๆ แต่จะต้องเป็นเรื่องที่ติดต่อกันต่อเนื่องกัน

เมื่อจะเลิกแสดง คือหมดเวลาแสดงประมาณ ๑๖.๐๐ น. ผู้แสดงจะต้องพูดว่า "อย่าฟังไปเลย หมกสินบาทค่าสินบน" แล้ววอยพรให้เจ้าของเป็นการส่งท้าย เมื่อเลิกเล่นแล้ว ผู้แสดงที่มีอายุน้อยก็จะไหว้ขมาผู้ที่มีอายุมากเป็นลำดับไป ถือเป็นการอโหสิที่ได้ล่วงเกินในขณะแสดง

วิธีเลือกตัวแสดง ละครชาตรีเมืองเพชรจะถือเอาความสามารถเป็นสำคัญ รูปร่างหน้าตา และผิวพรรณจะเป็นรอง คือถ้าใครมีแนวไปทางใด เช่น ท่าทางเป็นตัวละคร ก็จะทำให้เล่นเป็นตัวละคร และจะฟังเสียงคว่ำว่าเสียงจะเป็นพระหรือนางได้

การแต่งกาย ละครชาตรีเมืองเพชรจะแต่งกายดังนี้ คือ

ตัวละคร

๑. ใส่เสื้อร้อยตัวเสื้อ
๒. นุ่งสนับเพลา
๓. นุ่งผ้าพอก (ให้พอง ๆ)
๔. เอาผ้าจีบ เชือกคาดเอว
๕. จีบลิ้นที่กัน
๖. รัศตามจีบ
๗. ม้วนลูกบวม ปลอยหาง
๘. รัศ เชือกคาดเอว
๙. คาคเจียรบาด
๑๐. คาคเข็มขัด

๑๑. ใส่กระหนกแขน
  ๑๒. นวมคอ
  ๑๓. คาบอก
  ๑๔. สั้งวาลย์
- ข้อมือ ข้อเท้า ใส่ก่อนหรือหลังแต่งกายก็ได้

คัวนาง

๑. ร้อยเสื่อในนาง
  ๒. นุ่งผ้าจีบ (ผ้าถุง)
  ๓. รัศ เชือกคาคเค็มซัค
  ๔. หมผ้านาง
  ๕. ใส่ นวมคอ
  ๖. ใส่ สู้
- ข้อมือ ข้อเท้า ใส่ก่อนหรือหลังก็ได้

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงมีทั้งเพลงโหมโรงและเพลงหน้าพาทย์

เพลงโหมโรง มีดังนี้คือ

๑. สาธุการ	๒. เสมอ	๓. รั้วสามลา
๔. ตระ	๕. เข้าม่าน	๖. ต้นเข้าม่าน
๗. ปฐม	๘. ลา	๙. เชิดชั้นเดียว
๑๐. เชิดสองชั้น	๑๑. กราวใน	๑๒. กลม

เพลงหน้าพาทย์ มีดังนี้

๑. เพลงโหม (เพลงช้า)	๒. เพลงเร็ว	๓. เสมอ
๔. เชิด	๕. โอค	๖. ลงสรง
๗. โลม	๘. เชิดฉิ่ง	๙. เพลงฉิ่ง

นอกจากนี้ยังมีเพลงประกอบละครที่ละครชาตรีเมืองเพชรชอบร้องเพราะเป็นเพลงที่ร้องจำทำนองง่าย เมื่อลืมทำนองเพลงยากก็ใช้เพลงนี้แทน มีดังนี้คือ

๑. ร่าย	๒. ซ้ำปี	๓. นางนาค
๔. นาคราช	๕. ขึ้นพลับพลา	๖. เพลงโหม
๗. ซ่างประสานงา	๘. เชิด	๙. เสมอ
๑๐. ลา	๑๑. โลม	๑๒. โอค

ในปัจจุบันใช้เพลงตามแบบของกรมศิลปากรบ้าง เพราะบางครั้งจะจับทของกรมศิลปากร ถ้าแสดงตามเชื้อชาติก็จะร้องตามเชื้อชาตินั้น เช่นเรื่อง พระอภัยมณี ขุนช้างขุนแผน ราชาริราช เป็นต้น

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ละครแก่นที่เล่นตามลานวัด ไม่ได้ปลูกโรงเล่น เครื่องดนตรีจะมีน้อยชิ้น เพราะไม่พิถีพิถันนัก มีดังนี้คือ

๑. โหม	๒. กลองทัด	๓. กลองตุ๊ก (กลองชาตรี)
๔. โหม่ง	๕. กรับ	๖. ฉิ่ง

ถ้าเป็นละครที่ไปเล่นตามงานเทศกาลต่าง ๆ จะมีมากตามท้องเรื่อง เครื่องดนตรีจะใช้ข้างใดข้างหนึ่งของโรง (ต้องปลูกโรงเล่น) เครื่องดนตรีจะเพิ่มขึ้นดังนี้

๗. ระนาดเอก	๘. ระนาดทุ้ม	๙. ซอวง
๑๐. ตะโพน	๑๑. กลองแขก	๑๒. ฉาบ
๑๓. ปี่		

บทละครที่ใช้ประกอบการแสดง

บทละครชาตรีเมืองเพชรส่วนมากจะเป็นบทละครที่เป็นหนังสือเล่มเล็ก หลายเล่ม ต่อ ๑ เรื่อง ราคาเล่มละ ๑.๕๐ บาท .๒๕ บาท และพิมพ์ตามโรงพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งเป็นสำนักพิมพ์เก่าแก่ บางโรงก็เลิกกิจการไปแล้ว บางโรงก็ก้าวหน้าใหญ่โตและเปลี่ยนชื่อใหม่ เช่น

๑. เรื่องชนุชรงค์ พิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ เล่มละ ๑.๕๐ บาท
๒. เรื่องแก้วหน้าม้า พิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ เล่มละ ๑.๕๐ บาท
๓. เรื่องพิรุณทอง พิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์ศรีย่านสะพานหิน เล่มละ .๒๕ บาท
รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๑
๔. เรื่องสังข์ทอง พิมพ์จำหน่ายที่โรงพิมพ์ทางสมุค เลขที่ ๗ ตรอกโรงเลี้ยง
เค็ก ถนนบำรุงเมือง พระนคร (ไม่บอกราคา)

นอกจากนี้ก็ยังมียี่สิบสี่ที่คัดลอกลงสมุคเป็นลายมือของผู้เขียน ซึ่งดูแล้วจะมีลักษณะการเขียนแบบคนโบราณ คือไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวสะกดการันต์ หรือคนเขียนไม่ได้รับการศึกษา เพียงแต่อ่านออกเขียนได้ เช่นเรื่องต่อไปนี้

๑. เรื่องพระกลกแก้ว	๓. โสนน้อยเรือนงาม
๒. เรื่องโกมินทร์	๔. ชันทองลงขัน

บางคณะใช้บทละครนอก ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๒ มาแสดง ซึ่งมาชื่อมาจากกรุงเทพฯ ข้างกรมศิลปากร เมื่อนำมาแสดงจะใช้เพียงบางตอนเท่านั้น โดยเลือกเอาตอนที่สนุก ๆ เท่านั้น เช่น

๑. เรื่องสังข์ทอง	๒. เรื่องไชยเชษฐ	๓. เรื่องไกรทอง
๔. เรื่องควา	๕. เรื่องสังข์ศิลป์ชัย	๖. เรื่องฉวีพิชัย

ตัวอย่างบทละครชาตรีเมืองเพชร

ตัวอย่างที่ ๑ บทละครที่พิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก เรื่องชุมนุมขรรค์ โดยแม่มณฑา
เล่ม ๕

ตัวอย่างที่ ๒ คัดลอกลงสมุดเป็นลายมือคนเขียน เรื่องพระกลกแก้ว ตอน ๒

(ตัวอย่างบทละครที่ ๑ - ๒ ให้ดูที่ภาคผนวก)

ฉากประกอบการแสดงละครชาตรีเมืองเพชร

ส่วนมากละครชาตรีที่แสดงในงานแถบนั้นมักจะไม่มีการใช้ฉาก แต่ถ้าเป็นการแสดงตามวัด หรือไม่ใช่แสดงแถบนั้น (แสดงตอนกลางคืน) จะมีการใช้ฉากด้วย ส่วนจะใช้กี่ฉากนั้นก็แล้วแต่เจ้าของคณะจะกำหนด ซึ่งจะต้องมีเจ้าหน้าที่ประจำ บางคณะก็มีฉากเดียวตลอดเรื่อง คือฉากห้องพระโรง ถ้าในกรณีประชันกันสองโรงก็จะมีการเปลี่ยนฉากอยู่เสมอ เพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อเรื่องที่แสดง และแสดงอย่างสุดฝีมือ เพื่อที่จะเป็นที่นิยมของผู้ดูต่อไป การแสดงตอนกลางคืนก็มีลักษณะคล้ายลิเก แต่ถึงอย่างไรก็จะต้องมีบางสิ่งบางอย่างบ่งบอกให้รู้ว่าไม่ใช่ลิเก แต่เป็นละครชาตรี

สมัยก่อนไม่มีฉาก แสดงตามที่โล่ง ๆ ที่จัดเตรียมไว้ให้แสดงจะมีเตียงนั่งสำหรับละครแถบนั้นบนพื้นดิน มีเก้าอี้นั่งไม่นิยมปลูกโรง ยกพื้นสำหรับละครที่หาไปในงานเทศกาลต่าง ๆ นั้น นิยมปลูกโรงยกพื้นสูงให้เครื่องดนตรีอยู่บนโรงด้วยกัน โดยให้อยู่ทางใดทางหนึ่งของส่วนฉากเวที ต่อมาเมื่อละครเป็นที่นิยม จึงต้องมีฉากประกอบแต่เดิมใช้ฉากเดียว สำหรับเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ จะใช้ฉากเมืองตลอดเรื่อง ปัจจุบันมีการเปลี่ยนฉากตามห้องเรื่อง เช่นกล่าวถึงในวังจะเป็นฉากเมือง ถ้ากล่าวถึงในป่า ก็เป็นฉากป่า เป็นต้น สำหรับบางตอนที่ต้องการเล่นให้เหมาะสมกับห้องเรื่อง ก็จะทำกิ่งไม้ ใบไม้ นำมาประกอบฉากนั้น ๆ

สรุป

จากการสัมภาษณ์ข้างต้น พอสรุปได้ดังนี้คือ

ละครเมืองเพชรแต่เดิมก็หักจากสำนักเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ หักกันภายในครอบครัว พวกลูก ๆ หลาน ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะลูกหลานมักสอนง่าย ว่าง่ายกว่าลูกบ้าน จะกล่าวตักเตือนหรือ ตี สั่งสอนอย่างไรก็ได้เต็มที่ เมื่อโตเป็นหนุ่มสาว ก็ไม่กล้าที่จะแยกตัวไปคณะอื่นได้ ค่ายข้อผูกพันที่เป็นครอบครัวเดียวกัน มีลูกชาวบ้านมากมายที่ฝึกหัดเมื่อเป็นละครเก่งดี ก็เล่นตัวบ้าง ลืมตัวบ้าง ไปตั้งคณะเอง ไปอยู่กับคณะอื่น ซึ่งครูหรือหัวหน้าคณะไม่กล้าพูด ต้องแล้วแต่ใจของเขา บังคับกันไม่ได้

การฝึกหัด เริ่มขึ้นเป็นละครชาตรีก่อน ต่อ ๆ มาก็เป็นละครรำตามสมัยนิยม สมัยปัจจุบันการฝึกง่ายกว่าสมัยเมื่อ ๔๐-๕๐ ปีก่อนโน้น ละครในเมืองเพชรมี ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทละครรุ่นใหญ่ หมายถึง ละครที่เป็นนักแสดงรุ่นพี่ ป้า น้า อา ผู้แสดงเป็นผู้มีอายุ มีความสามารถสูง ค่าตัวแสดงจะสูง จะนิยมนำไปแสดงในงานใหญ่ เช่น งานประจำปี งานไหว้ครู ศาลเจ้าต่าง ๆ และหาไปแก้บน

๒. ประเภทละครรุ่นเล็ก หมายถึงละครที่ผู้แสดงมีอายุตั้งแต่ ๗ ขวบ ถึง ๑๗ ปี มักนิยมนำไปหาแก้บน เพราะมีราคาถูก ปัจจุบันราคาเวลาละ ๕๐๐ บาทขึ้นไป

บทที่ ๔

ละครชาตรีกรมศิลปากร

ความเป็นมาและวิวัฒนาการ

ในขณะที่ละครชาตรีของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป กรมศิลปากรได้ปรับปรุงละครชาตรี ๒ เรื่อง คือ

๑. มโนห์รา ปรับปรุงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕
๒. รดเสน ปรับปรุงขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๐

โดยเค้นเรื่องแบบกลอนเก่า แต่เขียนบทใหม่และปรับปรุงทำร่าเป็นแบบชาตรีทรงเครื่อง (ละครนอกปนละครชาตรี) มีฉากประกอบแบบละครคึกคักวรรพ์ เป็นการปรับปรุงนี้คงงามและน่านิยมอย่างยิ่ง เพราะเป็นก้าวไปในทางที่ดีจะได้อนุรักษ์ศิลปะอันดีงามของละครชาตรีไว้ครบถ้วน และยังเสริมให้น่าดูน่าชมยิ่งขึ้น หากกรมศิลปากรจะได้จัดแสดงเรื่องอื่น ๆ ต่อไป และจัดพิมพ์บทละครเหล่านั้นออกเผยแพร่อีกก็จะเป็นการอนุรักษ์ศิลปะหลายแขนง รวมทั้งวรรณกรรมให้เป็นสมบัติอันมีค่าของชาติสืบไป

ละครชาตรีทรงเครื่อง

เมื่อปลายสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้คิดค้นวิธีการแสดงละครชาตรีกับละครนอกเข้ารวมกันเรียกว่า "ละครชาตรีเข้าเครื่อง" หรือ "ละครชาตรีทรงเครื่อง" หรือ "ละครชาตรีเครื่องใหญ่" โดยมีวิธีแสดงคือ

โรง บางที่ก็มีฉากอย่างละครนอก บางที่ก็ไม่มีฉากอย่างละครชาตรี

คนตรี มีทั้งแบบละครชาตรีเดิม คือมีเครื่องคนตรีดังนี้

๑. ปี่ชวา	๒. ทับหรือโหม ๒ ลูก	๓. กลองชาตรี ๓ ลูก
๔. ซอแห่ง	๕. ฉิ่ง	๖. กรับ ๒

---

^{๑, ๒} ศจ.พด.หญิง ผะอบ ไปชะกฤษณะ และคณะ เรื่องเดิม.

ควบคู่กับวงปี่พาทย์สามัญที่ใช้ประกอบละครนอกอีกวงหนึ่ง^๑ คือวงปี่พาทย์เครื่องห้า มีเครื่องดนตรีดังนี้คือ

๑. ระนาดเอก	๒. ปี่	๓. ตะโพน
๔. กลอง	๕. ซ้องวง	๖. ฉิ่ง ^๒

ปัจจุบันเครื่องดนตรีผสมนี้เรียกว่า "วงปี่พาทย์ชาตรี หรือวงปี่พาทย์โบราณ" ที่มีเครื่องดนตรีน้อยที่สุด สำหรับบรรเลงประกอบการแสดง หนังตะลุง และละครโน้ตราชาตรี ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้^๓

๑. ปี่นอก	๒. โทนหนึ่งคู่	๓. กลองชาตรีหนึ่งคู่
๔. ซ้องคู่หนึ่งราง	๕. กรับ(อาจมีหลายคู่ก็ได้)	๖. ฉิ่ง

การแสดงเริ่มด้วย ราชัด อย่างละครชาตรีแล้วลงโรงจับเรื่องด้วยเพลงวาทอย่างละครนอก เพลงร้องและวิธีการแสดงมีทั้งแบบละครนอกและละครชาตรีปน ๆ กัน เช่น เพลงรำคำเนินเรื่องก็มีทั้งรำชาตรีและรำนอก นับเป็นศิลปะอีกแบบหนึ่งที่แสดงกันจนทุกวันนี้

ปัจจุบันนี้ละครชาตรีถูกกีดกันจากละครประเภทอื่น และลิเก จนทำให้ใกล้เสื่อมสูญไปแล้ว แม้ที่แสดงกันอยู่ทั่ว ๆ ไปก็เพียงไหว้ครู และราชัดตอนต้นแบบละครชาตรีนิดหน่อย พอเข้าเรื่องก็กลายเป็นละครนอกปนลิเกไปหมด^๔

วิธีการแสดง

ในปัจจุบันการแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากรเป็นแบบละครชาตรีทรงเครื่อง ซึ่งอธิบายไปแล้วข้างต้น แต่ไม่มีการราชัด เมื่อจะเริ่มแสดงก่อนเปิดฉากจะมีการรำกลองชาตรีเป็นการโหมโรงแล้วจึงเปิดฉากการแสดงกันเลยแบบละครประเภทอื่น ๆ ที่แสดงอยู่ในปัจจุบัน

^๑ สุนันทา โสรจัจ โขน ละคร พ้อนรำ และการเล่นพื้นเมือง

^๒ ศจ.พต.หญิง ะอบ โปษะกฤษณะ และคณะ, เรื่องเดิม

^๓ สุกใจ ทศพร คนตรีศึกษา

บทละครที่ใช้ประกอบการแสดง

ละครชาตรีทรงเครื่องของกรมศิลป์ากรนั้นนิยมแสดงเพียง ๒ เรื่อง คือ เรื่อง มโนห์รา และเรื่องรถเสน โดยทางกรมศิลป์ากรได้ปรับปรุงบทละครของเก่าให้ดีขึ้นและมีแบบแผน จัดพิมพ์จำหน่าย ลักษณะของบทละครเป็นแบบลักษณะของบทละครทั่วไป คือแบ่งเป็นองค์เป็นฉาก ทั้งบทละครที่จะยกเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

บทละครเรื่องมโนห์รา ^๑ แบ่งเป็น ๕ ฉากคือ

- ฉากที่ ๑ สระโบกขรณีกลางป่า ผู้แต่งคือ นายมนตรี ตราโมท
- ฉากที่ ๒ คำหนักนางมโนห์รา นครปัญจาล ผู้แต่งคือหม่อมแก้ว สนิทวงศ์เสนีย์
- ฉากที่ ๓ หน้าพระลาน นครปัญจาล ผู้แต่งคือ พันเอกกลอรณสิทธิ์พิชัย
- ฉากที่ ๔ ป่าลึก
  - ตอนที่ ๑ อาศรมใกล้สระโบกขรณี ผู้แต่งคือ นายชนิด อยู่โพธิ์
  - ตอนที่ ๒ ป่าลึก ผู้แต่งคือ นายชนิด อยู่โพธิ์
- ฉากที่ ๕ ห้องพระโรงนครไกรลาส ผู้แต่งคือ นายมนตรี ตราโมท

บทละครเรื่องรถเสน ^๒ แบ่งเป็น ๖ ฉากคือ

- ฉากที่ ๑ ภูคาลนคร
  - ฉากที่ ๒ ภายในอุโมงค์ใหญ่
  - ฉากที่ ๓ สนามชนไก่
  - ฉากที่ ๔ ตามรักนางสนธิ์
  - ฉากที่ ๕ ป่าใกล้อาศรม
  - ฉากที่ ๖ **เมืองคชบุรี**
- ทั้ง ๖ ฉากไม่ปรากฏนามคนแต่ง

^๑กรมศิลป์ากร บทละครเรื่องมโนห์รา (ฉู่ในภาคผนวก)

^๒สัมภาษณ์อาจารย์ปราณี สาราวงศ์

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงละครชาตรีทรวงเครื่องของกรมศิลปากรนั้น จะมีปะปนกันกับละครประเภทอื่น ๆ คือมีทั้งละครนอก ละครชาตรี ละครเสภา ละครพันทาง

ชื่อเพลงในเรื่องมโนห์รา มีดังนี้คือ *

๑. บ้องตัน	๒. ร่ายนอก	๓. ตระนอน
๔. ลงสรวงมอญ	๕. มุล่งชั้นเดียว	๖. ชาตรีกรับ
๗. อาเฮีย	๘. เขิกฉิ่ง	๙. ร่ายชาตรี ๑, ๒, ๓ ^๒
๑๐. บังใบ	๑๑. เขี่ย	๑๒. เชื้อ
๑๓. สารีกาเขมร	๑๔. ร่ายมโนห์รา	๑๕. ลิงโลกชาตรี
๑๖. จีนแสด	๑๗. ฝรั่งคู่	๑๘. นกจาก
๑๙. ไอ้โลมสิงห์โต	๒๐. ทอยยคง	๒๑. ทอยยเขมร
๒๒. ทะแยหงสา	๒๓. กราวกลาง	๒๔. กราวคง
๒๕. ทะแยกลองโยน	๒๖. สารีกาแก้ว	๒๗. สร้อยเพลง
๒๘. แหกल्पบุรี	๒๙. ตะลุ่มโปงชั้นเดียว	๓๐. กระนอก
๓๑. จำปาทองเทศ	๓๒. จีนชั้นเตี้ย	๓๓. สามไม้กลาง
๓๔. กราวรำ	๓๕. ล้าชาตรี	๓๖. อนงค์สุชาคาคัค
๓๗. กิณรรำ	๓๘. ชาตรีบางช้าง	๓๙. ยานี้
๔๐. กระบอกทอง	๔๑. แหกตอยหม้อ	๔๒. กาเวียงทอง
๔๓. พม่าฉอย	๔๔. สองไม้	๔๕. โยนคาบชั้นเดียว
๔๖. ตะนาว	๔๗. แหกอะหว้ง	๔๘. แหกไทรชั้นเดียว
๔๙. ชับเสภา	๕๐. ค่อยรูป	๕๑. ม้าย่อง
๕๒. ตะนาวแปลง	๕๓. สารีภี	๕๔. กล่อมนารี

*กรมศิลปากร บทละครเรื่องมโนห์รา

^๒หมายถึงเพลง ๓ เพลง คือ ร่ายชาตรี ๑ ร่ายชาตรี ๒ ร่ายชาตรี ๓

๕๕. หุ่นกระบอก(สังขาร)	๕๖. ลิงโลก	๕๗. ลมหวล
๕๘. การระเวก	๕๘. ขอมกล่อมลูก	๖๐. ชวัญอ่อน
๖๑. เวสสุกรรม	๖๒. ชาตรีคัจฉ	๖๓. ไกรลาสสำเร็จ
๖๔. โฉก		

เพลงในเรื่องรถเสน มีดังนี้ *

๑. สร้อยไอลาว(รำคอกบัว)	๒. ปีนตลิ่งนอก	๓. ร่ายนอก
๔. ขอมใหญ่	๕. ละครพันทาง	๖. ชับเสภา
๗. สาริกา	๘. โยนค้ำบ	๙. สุกใจ
๑๐. เขมรปากท้อ	๑๑. คอยหม้อ	๑๒. สะสม
๑๓. วิลันดา	๑๔. พาสระทม	๑๕. ลิงโลกชาตรี
๑๖. ร่ายชาตรี ๑, ๒, ๓, ๒	๑๗. ชวัญอ่อน	๑๘. เขมรไล่ควาย
๑๙. เทพทอง	๒๐. แปกบท	๒๑. ชาตรีคัจฉ
๒๒. ชาตรีกรับ	๒๓. ขึ้นพลับพลา	๒๔. สืบท
๒๕. จรเข้ขวางคลอง	๒๖. กำป้อ	๒๗. ญวนขึ้นเขา
๒๘. แหกอะหวัง	๒๘. หนีเสือ	๓๐. หุบมะพร้าว
๓๑. แม่	๓๒. กระบอกเงิน	๓๓. กล่อมพญา
๓๔. ต้นเพลงนี้ขึ้นเดียว	๓๕. บรเทศ	๓๖. แหกไพรขึ้นเดียว
๓๗. กำไร้นทอง	๓๘. เหา	๓๙. สร้อยสนตัก
๔๐. หองยอน	๔๑. บ้าคั้ง	๔๒. มหาชัย
๔๓. ตระนอน	๔๔. สาริกาเขมร	๔๕. แหกครวญ
๔๖. เขมรพายเรือ	๔๗. ชาตรีกรับ	๔๘. พญาสี่เสา
๔๙. พรหมณคึกน้ำเต้า	๕๐. เซ่นเหล่า	๕๑. ชาตรีบางช้าง

* กรมศิลป์ากร บทละครเรื่องรถเสน

๒ หมายถึง ๓ เพลง คือ ร่ายชาตรี ๑, ร่ายชาตรี ๒, ร่ายชาตรี ๓

๕๒. แหกกลพบุรี	๕๓. พม่าฉอย	๕๔. พญาโศกคัค
๕๕. เชื้อ	๕๖. โอปีนอก	๕๗. ล้าชาติรี
๕๘. ทยอยกง	๕๙. โอบางข้าง	๖๐. โอค
๖๑. ทยอย		

ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ใช้วงดนตรีปี่พาทย์ชาติรีที่กรมศิลปากรปรับปรุงขึ้นจากเครื่องดนตรีของละครชาติรีดั้งเดิม มีเครื่องดนตรีดังต่อไปนี้คือ ๑. ปีนอก ๒. โทน ๑ คู่ ๓. กลองชาติรี ๑ คู่ ๔. ซ้องคู่ ๑ รางวัล ๕. กรับ (อาจมีหลายคู่) ๖. ฉิ่ง วงปี่พาทย์ชาติรีเป็นวงปี่พาทย์โบราณซึ่งมีคนตรีน้อยชิ้นที่สุด สำหรับบรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุง และละครโน้ตราชชาติรี^๑ ปัจจุบันมีเครื่องดนตรีเพิ่มขึ้นเหมือนการแสดงละครนอกละครใน ละครพันทางและละครเสภา เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวงใหญ่ ซ้องวงเล็ก ตะโพน กรับพวง (สำหรับขับเสภา) ซอด้ (สำหรับร้องเพลงสังขาร) กลองทัด (สำหรับทำเพลงเชิด - โอค) เป็นต้น สาเหตุที่ใช้ปี่นักก็เพราะละครชาติรีกรมศิลปากรเป็นแบบทรงเครื่อง ใช้เพลงละครประเภทต่าง ๆ ปะปนอยู่

ลักษณะการแต่งกาย

ในการแต่งกายของละครชาติรีกรมศิลปากรนี้ แต่งแบบเดียวกับละครนอก ละครใน คือแต่งยืนเครื่อง ตัวพระสวมเทริดแทนชฎา ส่วนของตัวนางในเรื่องมโนห์ราจะแต่งแปลกออกไป คือข้างบนหม่มผ้าหม่มนาง ข้างล่างนุ่งผ้าจีบพอกสองข้าง และมีรัศมีสะเอว สวมศรีษะด้วยมงกุฎนางมโนห์ราแทนมงกุฎนาง และเมื่อถึงตอนออกนอกเมืองจะต้องสวมปีกสวมหาง ก็จะมีใส่เสื้อในนางตัดแบบเสื้อยกทรง มีกรองคอสวม และเอาผ้าหม่มนางออก ใส่กระเบื้องที่ข้อเท้า สวมเล็บมือ ๘ นิ้ว คือแต่งเป็นนางกินรีนั่นเอง แสดงให้เห็นว่าเมื่ออยู่ในเมืองจะทรงเครื่องใหญ่เป็นนางกษัตริย์ แต่เมื่อออกนอกเมืองก็จะเป็นนางกินรีโฉบบินไปอย่างคล่องตัว

^๑สุคใจ ทศพร ดนตรีศึกษา หน้า ๒๓.

เครื่องแต่งกายของละครชาตรีทรงเครื่องของกรมศิลปากร มีดังนี้

ตัวพระ (ทุกตัว)

๑. กำไลเท้า
๒. สนับเพลลา
๓. ผ้าถุง ในวรรณคดีเรียกว่า ภูษา หรือพระภูษา
๔. ห้อยข้าง หรือ เจียรบาด หรือชายแครง
๕. เสื้อ ในวรรณคดีเรียกว่า ฉลองพระองค์
๖. รัศมีเอว หรือ รัศมีคอก หรือ รัศมีพัศตร์
๗. ห้อยหน้า หรือชายไหว
๘. สสุวรรณกระถอบ
๙. เข็มขัด หรือปั้นเหน่ง
๑๐. กรองคอ หรือนวมคอ ในวรรณคดีเรียกว่า กรองคอ
๑๑. คาบหน้า หรือ คาบทับ ในวรรณคดีเรียกว่า ทับทรวง
๑๒. อินทนู
๑๓. พาหุรัด
๑๔. สังวาลย์
๑๕. คาบทิศ
๑๖. เทริด (ถ้าเป็นละครนอก - ใน ไซ้ชฎา)
๑๗. คอกไม้เพชร (ชาย)
๑๘. จอนหู ในวรรณคดีเรียกว่า กรรเจียกจร หรือกรรเจียก
๑๙. ชำมรงค์
๒๐. แหวนรอบ
๒๑. ปะวะหล่ำ
๒๒. กำไลแขน ในวรรณคดีเรียก ทองกร

หมายเหตุ บางครั้งไม่จำเป็นต้องแต่งครบทุกชิ้นตามนี้ก็ได้

การแต่งกายของนางมโนห์ราอยู่ในเมือง

๑. กำไลเท้า (มีกระดิ่งติดไว้)
๒. เสื้ออินนาง (ตัดแบบเสื้อยกทรงเต็มหลัง และมีปีกเสื้อ)
๓. ผ้าถุงนาง (ถุงมีจีบ ๒ ซาย)
๔. รัดสะเอว
๕. เข็มขัด
๖. สะอึ่ง
๗. ผ้าหม่นาง
๘. นวมนาง (ทรงโค้งงอนออก)
๙. จี๋นาง หรือ คาบทับ ในวรรณคดีเรียกว่า ทับทรวง
๑๐. พาดูรัศ
๑๑. แหวนรอบ
๑๒. ประวะหล่ำ :
๑๓. กำไลตะขาน
๑๔. กำไลสวม ในวรรณคดีเรียกว่า ทองกร
๑๕. ชำมรงค์
๑๖. รัดแขน
๑๗. มงกุฏนางมโนห์รา (ถ้าเป็นละครนอก - ใน ใสมงกุฏนาง)
๑๘. ดอกไม้ทัด
๑๙. ลูกมะ หรือ พวงดอกไม้ (ซ้าย)

สำหรับการแต่งกายของนางมโนห์ราตอนออกนอกเมืองเพื่อจะไปเล่นน้ำที่สระโบกขรณี นั้น จะแต่งเหมือนตอนอยู่ในเมือง เพียงแต่เอาผ้าหม่นางออกเท่านั้น แล้วใส่ปีกใส่หาง แต่ปีกกับหางนั้นถอดออกได้ เมื่อต้องการจะถอด เช่น ตอนลงเล่นน้ำก็ถอดปีกออก และจะใส่เมื่อต้องการบิน เช่น บินหนี

การแต่งกายในเรื่องรถเสน

ตัวพระ จะแต่งขึ้นเครื่องเหมือนในเรื่องมโนห์รา

ตัวนาง จะแต่งขึ้นเครื่องเหมือนละครนอก ละครใน แต่ใส่มงกุฏนางมโนห์รา

แทน

เปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชรกับละครชาตรีกรมศิลปากร

๑. โหมโรง

การโหมโรงนั้นคือการบรรเลงดนตรีเพื่อเรียกร้องให้คนรู้ว่า กำลังมีงานที่ใด เช่น มีการทำบุญเลี้ยงพระเช้า ก็เรียกโหมโรงเช้า ถ้าบรรเลงเย็น ก็เรียกโหมโรงเย็น ถ้ามีละคร ก็จะโหมโรงละคร ในการแสดงละครชาตรีของเมืองเพชรนั้นจะต้องมีการโหมโรงเสียก่อน เช่น ถ้าเล่นละครชาตรีแค้นตอนกลางวันก็จะใช้ตีกลองชาตรี (กลองตุ้ม) เป็นเสียง ตูม ๆ ๆ ๆ ต่อม ๆ ๆ ๆ จนถึงเวลาแสดง แล้วรวักกลองเป็นครั้งสุดท้ายอีกทีหนึ่ง ถ้าเป็นละครไทยซึ่งมักจะเล่นตอนกลางคืน จะมีการโหมโรงเป็นซุก เพื่อให้คนรู้ว่าละครกำลังจะเริ่มแสดงแล้ว การโหมโรงตอนกลางจะใช้ปี่พาทย์โดยมากจะเป็นปี่พาทย์เครื่องห้า

ส่วนละครชาตรีของกรมศิลปากรนั้น ไม่มีการโหมโรง เมื่อจะเริ่มแสดงจะรวักกลองชาตรี แล้วจะเปิดฉากเริ่มเรื่องกันเลยทีเดียว สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นเพราะ ละครของกรมศิลปากรเล่นบนโรงละครที่ปลูกไว้ได้มาตรฐาน การชมการแสดงก็จะต้องมีการโฆษณาหรือติดป้ายโปสเตอร์ ให้คนไ้รู้ว่าจะมีการเล่นเรื่องนี้เมื่อไร แล้วมีการเปิดให้จองตั๋วกันเลย ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องโหมโรงเพื่อเรียกร้องคนดู เพราะการโฆษณาก็เป็นการเรียกร้องคนดูอยู่แล้ว

๒. การรำถวายมือ

การรำถวายมือถือว่าเป็นการรำบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และครูบาอาจารย์ที่ได้อบรมสั่งสอนมา และเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง เป็นการแสดงกตัญญูทศเวที

ละครชาตรีของเมืองเพชรนั้น หลังจากโหมโรงแล้วตัวแสดงทุกตัวจะออกมารำถวายมือ ถ้าเป็นละครชาตรีแค้น และเล่นในวัด ตัวแสดงทุกตัวก็จะไปรำถวายมือในโบสถ์

หน้าองค์พระ แต่ถ้าแสดงตอนกลางคืนก็จะออกมาว่าหน้าฉาก การรำถวายมือนอกจากจะเป็นการบูชาครูและสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังเป็นการแสดงให้เห็นด้วยว่าตัวละครมีกี่ตัว และเครื่องละครมีมากน้อยเพียงใด เก่าหรือใหม่ เป็นการรอดคุณภาพของคณะละครนั้น ๆ อีกด้วย เพื่อต่อไปคนดูจะค้นหาไปเล่นอีก ถ้าละครโรงนั้นมีเครื่องละครสวยและตัวละครมาก

ส่วนการแสดงของกรมศิลปากรนั้น ก่อนการแสดงจะไม่มีการรำถวายมือ เนื่องจากทางกรมศิลปากรนั้นจะมีการไหว้ครูเป็นประจำทุกปี ศิลปินทุกคนก่อนจะแสดงละครไค่นั้น จะต้องได้รับการครอบจากครูผู้ทำพิธีเสียก่อนถึงจะมีสิทธิ์เล่นละครไค่ ในการทำพิธีไหว้ครูนั้น เมื่อเสร็จพิธี ศิษย์ต่าง ๆ ก็จะรำถวายมือ เพื่อบูชาครู เมื่อถึงตอนแสดงละครก็ไม่จำเป็นต้องรำถวายมือกันอีก ซึ่งผิดกับละครชาตรีเมืองเพชรจะต้องรำถวายมือทุกครั้งเมื่อจะเริ่มการแสดง

๓. ลักษณะการแสดง

ละครชาตรีเมืองเพชรนั้น หลังจากรำถวายมือแล้ว ปี่พาทย์จะทำเพลงเสมอแล้ว ตัวเปิดเรื่องจะออกมานั่งเตียง แล้วร้องเพลงไหว้ครู เพื่อบูชาครู มีความเชื่อกันว่าถ้าได้ไหว้ครูก่อนแสดงแล้วจะทำให้การแสดงไม่ติดขัด และจะแสดงไค่ตลอดรอดฝั่ง เพราะมีครูคอยช่วยอยู่ตลอดเวลา ตัวอย่างบทไหว้ครู มีดังนี้

" คุณเอ๋ยคุณครูเหมือนฝั่งแม่น้ำพระคงคา ขึ้น ๆ แล้วยกแก่ง ยังไหลมายังไม่รู้ที่สิ้นสุด จำศีลเอาไว้ให้บริสุทธิ์ ไหว้พระเสียบ แล้วก็สวมนงค์ ไหว้พระพุทธร พระธรรม พระสงฆ์องค์เจ้า ยกไว้ใส่เกล้า... ฯลฯ

บางคณะพอร้องบทไหว้ครูเสร็จ จะออกมาว่าซักตามแบบละครชาตรีสมัยก่อน พอว่าซักเสร็จก็จะมานั่งเตียง และดำเนินเรื่องต่อไป

การแสดงจะดำเนินเรื่องไปเรื่อย ๆ จนถึงเวลา ๑๖.๐๐ น. ก็จะมีการหยุดพักให้ตัวละครรับประทานอาหารกลางวัน พอบ่ายโมง ๑๓.๐๐ น. ก็จะเริ่มแสดงต่อไปจนถึงเวลาเย็น ๑๖.๐๐ น. ถ้าจะเลิกเล่นถึงแม้เรื่องจะยังไม่จบ ถ้าเล่นตอนกลางคืนจะเริ่มเล่น ๒๐.๐๐ น. หรือ ๒๑.๐๐ น. จนถึง ๒๔.๐๐ น.

ละครชาตรีกรมศิลปากร จะเริ่มด้วยการรำกลองชาตรีเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นการแสดงละครประเภทใด รำกลองเสร็จแล้วก็จะเปิดฉากแรก แล้วตัวละครก็จะออกมาแสดงตามบทบาท การแสดงละครชาตรีกรมศิลปากรจะแบ่งเป็นองค์ เป็นฉาก พอจบฉากหนึ่งก็จะปิดฉาก และเริ่มฉากสองต่อไป จนจบเรื่องไม่มีการพัก

๔. การร้อง การเจรจา

ละครชาตรีเมืองเพชรเวลาแสดง ตัวละครจะร้องเพลงเองและทับทไปด้วยการเจรจาก็เช่นกัน ตัวละครเจรจาเอง เรียกว่า ร้องเองเจรจาเอง และนอกเรื่องได้

ส่วนละครชาตรีของกรมศิลปากรนั้น จะมีคนขับร้องให้ ส่วนการเจรจาจะเจรจาเอง เป็นคำพูดธรรมดาบ้าง เป็นบทกลอนบ้าง ตัวละครจะพูดไปตามบทที่เขียนไว้ ไม่มีการบอกบท ซึ่งการแสดงแต่ละครั้งตัวละครจะต้องท่องจำบทของคนให้แม่นยำก่อนที่จะแสดงกันจริง ๆ อีกทีหนึ่ง

๕. ฉาก

การแสดงละครชาตรีเมืองเพชรไม่คำนึงถึงเรื่องฉาก เพราะถือว่าเป็นการสิ้นเปลือง การแสดงจะมีฉากก็ต่อเมื่อแสดงตอนกลางคืน และมักจะเป็นฉากเดียวตลอดเรื่อง ไม่มีการเปลี่ยนฉาก ปัจจุบันมีบางคณะที่มีการเปลี่ยนฉาก แต่ก็มีไม่มากเพียง ๒ ฉากเท่านั้น คือ ฉากห้องพระโรงและฉากป่า และถ้าแสดงแถบตอนกลางวันจะไม่มีฉาก จะมีเพียงตั้งตรงกลาง สถานที่ที่ใช้แสดงตรงหลังเตียง มีม้ายาวสูงกว่าเตียงเล็กน้อย สำหรับวางศรียะพ้อแก่ หรือศรียะฤาษี ขญา มงกุฎ กระบังหน้า และหัวเบ็คเตล็ดที่ใช้แสดง ตรงข้าง ๆ ม้ายาวจะมีกล่องใส่อาวุธต่าง ๆ ไว้ ตัวละครจะแสดงวนอยู่หน้าเตียงไม่มีการเข้าฉาก เพื่อหมกมุ่นของคน ก็จะนั่งลงข้าง ๆ บริเวณที่ใช้แสดง

การแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากรนั้น คำนี้ถึงการใช้ฉากมาก ฉากการแสดง จะต้องสมจริงตามเนื้อเรื่องทุกตอน เช่น ฉากนางกนิรีเล่นน้ำ ก็ต้องมีสระน้ำให้ลงเล่นจริง ๆ ฉากนางมโนห์ราบินหนีขึ้นห้องฟ้า ก็จะต้องบินให้เห็นจริง ๆ โดยการชักรอกขึ้นไป ฉากนุชชา ยัน ก็ต้องมีกองไฟ ฉากป่า ก็ต้องมีต้นไม้ และสัตว์นานาชนิด นอกจากนี้ถ้าเป็นฉากในเมืองสองเมือง คือ เมืองปัญจาลของพระสุชน และเมืองไกลลาศของนางมโนห์รา ก็จะต้องจัดฉากให้แตกต่างกันออกไปด้วย เพื่อให้เห็นว่าเป็นคนละเมือง

๖. การแต่งกาย

ละครชาตรีเมืองเพชร จะนิยมเล่นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ฉะนั้นผู้แสดงเป็นพระ เป็นนางจึงแต่งเครื่องใหญ่พระนางทั้งหมด ตัวฤาษีจะสวมหัวฤาษี ตัวยักษ์จะสวมหัวยักษ์ ตัวตลกเสนาจะแต่งตัวโดยนุ่งโจงกระเบน ไม่ใช่เครื่องประดับตกแต่ง สำหรับตัวละครที่แสดงเป็นสัตว์ เช่น เสือ ลิง ช้าง ก็จะใช้ศีรษะเลียนแบบสัตว์นั้น ๆ^๑ ปัจจุบันการแต่งกายไม่พิถีพิถัน มักจะนำเอาเครื่องแต่งกายของลิเกมาผสม นางตลกจะแต่งกายแบบง่าย ๆ คือ เอาผ้าถุงมาทำเป็นกระโปรงบานรูป ๆ เอว บางทีก็แต่งแบบชุดไทยชะโงกเฉียง แล้วแต่ว่า ฉะนั้นจะมีเครื่องแต่งกายใดก็นำมาแต่ง^๒

ละครชาตรีกรมศิลปากร นิยมเล่นอยู่เพียง ๒ เรื่อง คือ เรื่องมโนห์รา และ เรื่องรถเสน การแต่งกายพิถีพิถันมาก ตัวพระตัวนางจะแต่งเหมือนกันทั้งสองเรื่อง คือ ยืนเครื่อง สวมเทริด แทนชฎา สวมศรีษะนางมโนห์ราแทนมงกุฎ จะผิดกันก็เรื่องนางมโนห์รา ตัวนางจะมีรัศมีสะเอว ส่วนมโนห์ราตอนออกจากเมืองก็จะเอาผ้าห่มนางออก เหลือแต่เสื้อในนางที่ตัดเย็บแบบเสื้อยกทรง และปักสวยงามที่หน้าอก นอกจากนี้ตัวเป็นตลกก็แต่งตามลักษณะของตัวละคร เช่น ถ้าเล่นเป็นฤาษีก็จะแต่งตัวเป็นฤาษี มีใช้สวมแต่ศรีษะ สัตว์นานาชนิดก็จะแต่งตามลักษณะของมันให้เห็นสมจริงสมจัง

^๑เขียนไว้ในบทที่ ๓ หน้า ๙๖ - ๙๗.

๗. เพลงที่ใช้ประกอบการแสดง

ละครชาตรีเมืองเพชร เพลงที่ใช้จะเป็นเพลงที่ร้องง่าย ๆ ไม่คำนึงถึงอารมณ์ของเพลงเท่าใดนัก เพราะตัวละครจะต้องร้องเอง ดังนั้นเพลงจึงง่ายและหัดง่ายด้วย เช่น เพลงร่าย ซำป๋อ นางนาค นาคราช ขึ้นพลับพลา โทณ ช้างประสานงา เขิก เสมอลา โลม โอค เป็นต้น บางทีตัวละครร้องโดยนึกทำนองที่ตนร้องได้ โดยไม่คำนึงถึงอารมณ์เพลง ขอให้ตนเองร้องได้ก็พอ ซึ่งคนดูเองถ้าไม่รู้รสของอารมณ์เพลงก็จะดูได้เรื่อย โดยไม่ชดกับอารมณ์แต่อย่างใด

ละครชาตรีกรมศิลปากร เพลงที่ใช้ประกอบการแสดงนั้น จะปะปนกันกับละครประเภทต่าง ๆ เช่น ละครนอก ละครใน ละครพันทาง ละครเสภา และละครชาตรี เป็นต้น แล้วแต่ว่าเพลงชนิดนั้นจะใช้ได้กับอารมณ์ชนิดใด ละครชาตรีกรมศิลปากรจะยึดถืออารมณ์เพลงที่เป็นแบบฉบับมาก เช่นตัวละครอยู่ในอารมณ์ชนิดใด ก็จะใช้ทำนองเพลงให้มีทำนองเข้ากับอารมณ์ชนิดนั้น บางทีก็จะมีเจรจาแทรกในท่วงไปด้วย ดังได้เขียนชื่อเพลงไว้ในบทที่ ๔ หน้า ๑๑-๒๐ แล้ว

๘. คนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

ละครชาตรีเมืองเพชร ถ้าเป็นละครเล่นแก่นัน ตามลานวัด ไม่มีโหมโรง เครื่องดนตรีจะมีน้อยชิ้น เพราะไม่พิถีพิถันนัก เช่น โทณ กลองทัด กลองตุ๊ก (กลองชาตรี) โหม่ง กรับ หนึ่ง^{๑,๒} ในบางครั้งจะมีระนาดเพิ่มด้วย และบางครั้งก็จะมีเครื่องดนตรีเพียง ๒ ชิ้น คือ กลองตุ๊ก และกรับเท่านั้น แล้วแต่ว่าจะเป็นโรงเล็กหรือโรงใหญ่ ถ้าเป็นละครที่เล่นตอนกลางคืน มีฉากประกอบการแสดงหรือที่เรียกอีกอย่างว่าละครไทย เครื่องดนตรีก็จะเพิ่มขึ้นตามดังนี้คือ ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ซ้องวง ตะโพน กลองแขก ฉาบ ปี^๒

^{๑,๒}

เขียนไว้ในบทที่ ๓ หน้า ๑๐.

ละครชาตรีกรมศิลปากร ใช้วงปี่พาทย์ชาตรี ซึ่งเป็นวงปี่พาทย์โบราณ ซึ่งมีเครื่องดนตรีน้อยชิ้นที่สุด สำหรับบรรเลงประกอบการแสดงหนังตะลุง และละครโน้ตราชาตรี ประกอบด้วยเครื่องดนตรีดังนี้ คือ ปี่นอก โทน ๑ คู่ กลองชาตรี ๑ คู่ ฆ้องคู่ ๑ รวง กรับ (อาจมีหลายคู่ได้) หนึ่ง^๑ สำหรับการแสดงในปัจจุบันมีเครื่องดนตรีเพิ่มเหมือนการแสดงละครนอก ละครโน้ต ละครพื้นทาง ละครเสภา เช่น ระนาดเอก ระนาดทุ้ม ฆ้องวงใหญ่ ฆ้องวงเล็ก ตะโพน กรับพวง (สำหรับขับเสภา) ซออู้ (สำหรับร้องเพลงสังขาร) กลองทัด (สำหรับทำเพลงเชิด - โอค) เป็นต้น สาเหตุที่ต้องเอาวงปี่พาทย์ของละครชนิดต่าง ๆ มาเพิ่มก็เป็นเพราะละครชาตรีของกรมศิลปากรเป็นแบบทรงเครื่อง คือใช้เพลงในละครประเภทต่าง ๆ มาปะปน เครื่องดนตรีจึงปะปนไปด้วย แต่ก็ยังยึดถือปี่พาทย์ชาตรีของเดิมไว้ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ลักษณะละครชาตรีดั้งเดิมไว้

๕. บทละครที่ใช้แสดง

ละครชาตรีเมืองเพชร ส่วนมากจะเป็นบทละครที่พิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็ก ราคาถูก นิยมเล่นทุกเรื่อง และเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ ไม่กำหนดแน่นอนว่าเล่นเฉพาะเรื่องใด บางคณะก็นำเอาบทละครพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ ๒ มาแสดง เรื่องที่แสดงได้กล่าวไว้ในบทที่ ๓ หน้า ๓๓ นอกจากนี้ยังมีบางเรื่องที่คัดลอกเป็นลายมือเขียน ซึ่งเป็นลักษณะการสะกดตัวเป็นแบบโบราณที่เรียนหนังสือมาน้อย

ละครชาตรีกรมศิลปากร นิยมแสดงเพียง ๒ เรื่อง คือ เรื่องมโหรีรา และเรื่องรถเสน โดยทางกรมศิลปากรได้ปรับปรุงบทละครของเก่าให้ดีขึ้น และมีแบบแผน จัดพิมพ์บทจำหน่าย ลักษณะของบทละครเป็นแบบลักษณะของละครทั่วไป คือแบ่งเป็นองค์ เป็นฉาก ดังที่พิมพ์ทไว้ใน ภาคผนวก

^๑เขียนไว้ในบทที่ ๔ หน้า ๓๓.

๑๐. วิธีการแสดง

วิธีการแสดงของละครชาตรีเมืองเพชร ส่วนใหญ่จะแสดงในงานกำนัน และงานประจำปี ก่อนจะแสดงต้องมีการโหมโรง ร้องคำกลอนบูชาครูพร้อมกับรำถวายมือเสร็จแล้ว เริ่มจับเรื่องแสดงไปจนเวลาประมาณ ๑๒.๐๐ น. พักการแสดงในภาคเช้า และเริ่มแสดงต่อในภาคบ่ายเวลาประมาณ ๑๓.๐๐ น. โหมโรงบ้ายและร้องเพลงกำพริคจบแล้วจับเรื่องต่อไป เลิกแสดงเวลาประมาณ ๑๖.๐๐ น. ละครโรงใหญ่แสดงในเวลากลางวันมีการโหมโรง โดยการศึกษาของชาตรีจนได้เวลา ผู้แสดงประมาณ ๖-๘ คน ออกมารำถวายมือ แล้วจับเรื่องแสดงจนเวลาประมาณ ๑.๐๐ น. ก็เลิกแสดง ในการแสดงไม่ค่อยมีแบบแผนตายตัว ขึ้นอยู่กับผู้แสดงจะมีเทคนิคและความสามารถในการแสดง การบอกรบและการเจรจา ผู้บอกรบจะนั่งอยู่ข้างเตียงทางซ้ายมือ ถ้าละครใหญ่จะอยู่ข้างหลังหีบ ผู้บอกรบคือหัวหน้าคณะ แล้วผู้แสดงจะร้องทำนองเอง การเจรจาผู้แสดงเจรจาเอง โดยผู้แสดงจะต้องศึกษาบทของตนเองให้ดี แต่ถ้าผู้แสดงที่หัดใหม่ยังไม่ชำนาญ ผู้บอกรบจะกระซิบในคอนเจรจาให้

วิธีการแสดงของกรมศิลปากร ก่อนเริ่มแสดงมีการบูชาครู โดยเพียงแต่จุกชุบเทียน และดอกไม้ บูชา ศรีษะฤาษี ซึ่งถือว่าเป็นครู หรืออาจจะมีเครื่องบูชา เช่นขนม หรือผลไม้ก็ได้ เพื่อเป็นการบอกกล่าวแก่ครู เพื่อเป็นกำลังใจที่จะทำการแสดงได้ตลอด โดยไม่มีอุปสรรค หรือปัญหาใดๆ ถึงแม้จะมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถแก้ปัญหาได้

เรื่องที่น่าสนใจแสดงก็มีอยู่ ๒ เรื่องเท่านั้น คือพระสุชนมโนห์รา กับเรื่องพระรถเมรี ซึ่งเป็นเรื่องที่ต่อเนื่องกันมา ในการแสดงจะแบ่งเรื่องออกเป็นฉาก แต่ละฉากก็จะจัดอย่างประณีตสวยงาม และสมจริงตามเนื้อเรื่อง เครื่องดนตรีจะวางไว้มุมหนึ่งทางค่านขวามือพร้อมด้วยผู้ขับร้อง ก่อนแสดงก็มีการโหมโรงนึกเกี่ยวกับด้วยการรำกลองชาตรี เพื่อให้รู้ว่าเป็นละครประเภทใด แล้วจึงเปิดฉากแสดง การแสดงจะแสดงทั้งเรื่องโดยแบ่งเป็นองก์ เป็นฉาก บางครั้งเพื่อให้ตรงกับเวลาที่กำหนดก็ต้องตัดตอนที่ไม่น่าสนใจออกไปและใช้บรรยายเนื้อเรื่อง

ตอนที่ตัดออกไปนั้นแทน ไม่มีการบอกบท ผู้แสดงจะต้องจำบทของตัวเองให้ได้ ผู้ขับร้องและผู้แสดงจะต้องสัมพันธ์กันทั้งคำร้องและท่าทาง การเจรเจ้านั้นผู้แสดงต้องเจรจาเอง มีทั้งเจรจาคำกลอนและเจรจาคำพูด การแสดงนั้นเป็นไปอย่างมีแบบแผน มุ่งความสวยงาม ทั้งท่าร่า และการตีบท จึงทำให้การแสดงละครชาตรีของกรมศิลป์ากรมีลีลาที่อ่อนช้อยงดงาม

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผล

การศึกษาค้นคว้าและเปรียบเทียบละครชาตรีเมืองเพชร และละครชาตรีกรมศิลปากรครั้งนี้ ได้ค้นคว้าข้อมูลจากหลายแหล่ง กล่าวคือการสัมภาษณ์ละครชาตรีคณะต่าง ๆ ถึง ๒๓ คณะ และเอกสารอ้างอิงหลายฉบับ เพื่อเป็นการศึกษาวิวัฒนาการของละครคณะต่าง ๆ วิธีการแสดง คนตรี บทละคร การแต่งกาย และอุปกรณ์เกี่ยวกับการแสดงละครชาตรีของเมืองเพชร และกรมศิลปากร ซึ่งผลการศึกษาพอสรุปได้ดังนี้

ละครชาตรีเป็นละครที่มีมาในสมัยโบราณ ส่วนใหญ่มักแสดงในงานวัด หรืองานแก้สินบน และแสดงกันกลางแจ้งโดยใช้ผ้าชิงท่าฉาก มีเตียงสำหรับนั่ง เครื่องดนตรีหลักของละครชาตรีได้แก่ กลองชาตรีและกรับ ผู้แสดงจะต้องรำไปตามบทบาทและตามคำร้อง มีลูกคู่ร้อง ส่วนบทเจรจาผู้แสดงเป็นผู้เจรจาเอง ลีลาการร่ายรำของละครชาตรีเป็นไปอย่างรวดเร็ว การดำเนินเรื่องก็รวบรัดทันใจผู้ชม เรื่องที่ละครชาตรินิยมแสดงได้แก่ พระสุชน - มโนहरา สังข์ทอง มณีพิชัย ลักษณะวงศ์ ปัจจุบันละครชาตรีที่แสดงเป็นเรื่องหาดูได้ยาก นอกจากจะมีผู้ว่าจ้างไปแสดงแก้สินบนอยู่เป็นประจำ และแสดงเพียงการร่ายรำเท่านั้น มิใช่แสดงเป็นเรื่องราว ในกรุงเทพมหานคร จะมีการแสดงที่ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง ส่วนต่างจังหวัดก็มีที่วัดหลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา วัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี เป็นต้น

การแสดงละครชาตรีแก้สินบนนั้นเล่นไม่ยาก เพียงแต่ใช้ผ้าชิงท่าฉาก และมีเตียงเพียงตัวเดียวก็แสดงได้ ก่อนแสดงจะต้องมีการร่ายถวายมือเสียก่อน มีคณะละครชาตรีเป็นจำนวนมากที่ตั้งโรงละครอยู่ ณ สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่น ศาลเจ้าโบสถ์ เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้บริการแก่คนที่มาแก้สินบนยังสถานที่นั้น ๆ

ประเพณีการเล่นละครแก๊สสินบน คงจะเป็นประเพณีของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันการแก๊สสินบนด้วยละครชาตรีก็ยังคงเป็นที่นิยมกันอยู่โดยทั่วไป แต่ได้นำมาดัดแปลงให้เหมาะสมยิ่งขึ้น โดยใช้ตุ๊กตาเป็นเครื่องแก๊สสินบน ดังที่เรียกว่า "ละครยก" ซึ่งเป็นตุ๊กตาคู่เล็ก ๆ มีตัวพระตัวนางจักว้เป็นชุด ๆ เรียกว่า ละคร ๑ โรง ผู้บนละครว้ จะนำละครยกไปแก๊สสินบน ณ สถานที่ต่าง ๆ ได้โดยสะดวก

ในขณะที่ละครชาตรีของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป กรมศิลปากรได้ปรับปรุงละครชาตรี ๒ เรื่อง คือ เรื่องมโนห์รา และรถเสน โดยเดินเรื่องแบบกลอนเก่า แต่เขียนบทใหม่ มีฉากประกอบแบบละครดึกดำบรรพ์เป็นการปรับปรุงทั้งคงามและน่านิยมอย่างยิ่ง เพราะเป็นการก้าวไปในทางที่ดี จะได้อุบัติศิลปะอันงดงามของละครชาตรีไว้ครบถ้วน และยังเสริมให้น่าดูน่าชมยิ่งขึ้น หากกรมศิลปากรจะได้จัดแสดงเรื่องอื่น ๆ ต่อไป และจัดพิมพ์ละครเหล่านั้นออกเผยแพร่อีกก็จะเป็นการอนุรักษ์ศิลปะหลายแขนง รวมทั้งวรรณกรรมให้เป็นสมบัติอันมีค่าของชาติสืบไป

การแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากรในปัจจุบันเป็นแบบละครชาตรีทรงเครื่อง คือการนำเอาละครชาตรีและละครนอกมาผสมกัน แต่ไม่มีการรำซัด การแสดงจะแบ่งเป็นองค์เป็นฉาก ก่อนเปิดฉากจะมีการรำกลองชาตรี และเริ่มแสดงกันต่อไปเลยจนจบฉากแสดง

ละครชาตรีทรงเครื่องของกรมศิลปากรนิยมแสดงเพียง ๒ เรื่อง คือมโนห์ราและรถเสนโดยกรมศิลปากรได้ปรับปรุงบทละครของเก่าให้ดีขึ้นและมีแบบแผน เพลงที่ใช้ก็นำมาจากละครประเภทต่าง ๆ มาผสม คนตรีก็ปรับปรุงขึ้นใหม่ เรียกว่าวงปี่พาทย์ การแต่งกายแบบยืนเครื่องเหมือนละครประเภทอื่น ๆ ผิดกันตรงเครื่องสวมศรีษะ คือละครประเภทอื่นสวมชฎาและมงกุฏ แต่ละครชาตรีของกรมศิลปากรสวมเทริด และมงกุฎมโนห์รา

โอกาสที่จะแสดงละครชาตรีของกรมศิลปากรได้นั้นก็ต้องแสดงบนโรงละครที่มีฉากแสดงสมจริง ไม่เล่นที่ไหนก็ได้เหมือนละครชาตรีของเพชรบุรี เพราะการแสดงมีแบบแผนที่คงามกว่า

ข้อเสนอแนะ

ปัจจุบันคณะละครชาตรีกำลังจะสูญสิ้นไปตามกาลเวลา จึงควรจะช่วยเหลือกัน สืบทอดไว้ดังนี้

๑. ควรมีหน่วยงานทางค่านิยมธรรมช่วยส่งเสริม อนุรักษ์และพัฒนาให้ละครชาตรีคงอยู่ต่อไปอย่างถูกต้องตามแบบแผนของนาฏศิลป์ไทย
๒. ประชาชนทั่วไปมีส่วนช่วยให้ละครชาตรีอยู่ได้โดยไม่เสื่อมสูญ เช่น จัดหาไปแสดงในงานมงคล และเทศกาลต่าง ๆ
๓. สถานศึกษาควรจะได้มีบทบาทในการฝึกหัดหรือสนับสนุนแก่รุ่นหลังที่สนใจ ทางค่านาฏศิลป์ด้วย

บรรณานุกรม

คำทรงราชานุญาต, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยา ค่านานเรื่องอิเหนา คลังวิทยา,
๒๕๐๘.

สาส์นสมเด็จพระ เล่ม ๒ โรงพิมพ์

คุรุสภา, ๒๕๑๕.

เต็มสิริ บุญสิงห์ และเจือ สตะเวทิน วิชานาฏศิลป์ (การละครเพื่อการศึกษา)
องค์การค้ำคุรุสภา, ๒๕๑๖.

ชนิด อยู่โพธิ์ รวมปรากฏการณ์อนุสรณ์อยุธยา ๒๐๐ ปี องค์การค้ำคุรุสภา, ๒๕๑๐.

นิยะคา สาริกฤติ "ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภาค" วิทยานี้พนธ์ปริญา
มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๑๕.

กัญญา จิตต์ธรรม โน้ตรำ วิทยาลัยครูสงขลา, ๒๕๐๘.

มนตรี ตราโมท การเล่นของไทย โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, ๒๕๐๖.

วิมลศรี อุปรามย์ นาฏกรรมและการละคร สำนักพิมพ์หนอง, ๒๕๒๔.

ศึกษาริการ, กระทรวง โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ไทย ๗ วรรณกรรมประกอบการเล่น
ละครชาตรี โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๓.

สมถวิล วิเศษสมบัติ วรรณกรรมการละคร อักษรบัณฑิต, ๒๕๑๖.

สุคใจ ทศพร คนตรี ชับร้อง ฟ้อนรำ โรงเรียนวัดประดู่ในทรงธรรม, ๒๕๑๖.

สุนันทา โสรัจจ์ โขน ละคร ฟ้อนรำ และการเล่นพื้นเมือง โรงพิมพ์พิษเนศวร์, ๒๕๑๘.

อาภรณ์ มนตรีศาสตร์ และจาตุรงค์ มนตรีศาสตร์ นาฏศิลป์ องค์การค้ำคุรุสภา, ๒๕๑๗.

อุทัยวรรณ ศิริสาคร วรรณคดีการละคร ภาควิชาภาษาไทย วิทยาลัยครูจันทระเกษม, ๒๕๒๒.

วิทยากรผู้ให้สัมภาษณ์

๑. อาจารย์มนตรี ตราโมท	ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทย
๒. อาจารย์ปราณี สาราวงศ์	แห่งกรมศิลปากร
๓. อาจารย์มุล ยมะคุปต์	ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย
๔. อาจารย์เนลย สุขวนิช	ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย
๕. นายสมคิด มณีทิพย์	หัวหน้าคณะละครมณีทิพย์
๖. นายละม้าย เอี่ยมประเสริฐ	หัวหน้าคณะละครเพชรคารา
๗. นางทองพูน แดงอ่อน	หัวหน้าคณะละครฉลองศรี
๘. นางบุญยิ่ง อุกม	หัวหน้าคณะละครศิษย์ฉลองศรี
๙. นางขวัญอ่อน สงวนทรัพย์	ตัวละครในคณะศิษย์ฉลองศรี
๑๐. นางทองอยู่	หัวหน้าคณะละครแม่ทองอยู่ (เทพนิมาน)
๑๑. นางถนอม หัตินา	หัวหน้าคณะละครถนอมน้อย
๑๒. นางทองคล้าย มาลัยเลิศ	หัวหน้าคณะละครชูศรีนาฏศิลป์
๑๓. นางละม่อม อยู่จันทร์	หัวหน้าคณะละครละม่อมวิบูลย์
๑๔. นางทองห่อ เจตจำนงค์	หัวหน้าคณะละครประทุมศิลป์
๑๕. นางทองหล่อ โถสฤล	หัวหน้าคณะละครทองหล่อ
๑๖. นางบุญส่ง อยู่ยั้งยืน	หัวหน้าคณะละคร ส.เทวัญ
๑๗. นางพเยาว์ อยู่ทรัพย์	หัวหน้าคณะละครยอดเขาวมาลัย
๑๘. นางสุพร ประสานสารกิจ	หัวหน้าคณะละครเพชรสุมาพร
๑๙. นางชันนาค แดงพวง	หัวหน้าคณะละครชันนาคหัตถ์ศิลป์
๒๐. นางเสงี่ยม	หัวหน้าคณะละครเพชรอาภรณ์
๒๑. นางนงลักษณ์ เส็งศรี	หัวหน้าคณะละครยอดกรีกสุนันท์
๒๒. นางเพื่อน น้าชม	หัวหน้าคณะละคร พ.เทพประสิทธิ์
๒๓. นางอัมพร จันทร์สุข	หัวหน้าคณะละครพรมสุวรรณ
๒๔. นางประเทือง ศรีนโพนุลย์	หัวหน้าคณะละครประทีนทิพย์

ภาคผนวก

เรื่องพระกรรแก้วตอน (๒)

๐ เมื่อนั้น พระกรรแก้วไม่วายจะโหยหา ไม่วายคิดถึงแก้วพกา อะนิจจาจะ
 เป็นอย่างไรไป จะละกำล่ำมากยากเย็น จะวาทวาทายเป็นหรือโฉน เวรกรรมได้ทำไว้
 แต่ไร พระเอินให้พลักรากไปจากกัน ยิ่งคิด ๆ ก็ยิ่งใจหาย แสนเสียดายมิ่งมิตรเมียหวั่น
 มิได้ออกว่าชานการเขตร์คันธ์ แต่โศกศีลถึงน้องสองเคื่อนปลาย ๆ โอลา เหตุด้วยไอ้พราม
 เท้าเจ้าอุบาย มันเอาความร้ายมาป้ายตัว ฟังายงหลงเชื่อว่าอาจารย์ มีฐานะควานศึกษา
 พี่เออวยด้วยคำมารยา มิรู้มันคิดฆ่าแม่แจ่มจันทร์ มันว่าเราเคราะห์ร้ายทั้งสองรา ปีศาจ
 จึงมาในเขตร์ขันธ์ มันจึงจับเจ้าบุชายัน พี่หลงลมมันไมตรีกรรา ๆ โอลา

๐ เมื่อนั้น นวนนางราวีศรีใส ฟังดูว่าพระทรงไชย ภูณัยะศลาโศรกโศกา
 ไม่ออกว่าชานการบุรี คิดถึงมะเหมี่เป็นหนักหนา นางหนีไปที่ในพนาวา มหาพรามตามฆ่า
 คงวอควาย ๆ ๆ จะขึ้นไปเผ่าดูรู้แบายคาย จะพุกปรายเปรียบเล่นรอนใจ คิดแล้วอามน้ำ
 ชำระตัว หัวหัวผัดหน้าหาฆ่าไม่ ครั้นแล้วลีลาคราใคร บ่าวไพร่นลทตามตามกันมาเพรงฯ
 ครั้นถึงจึงแหวกวิศุคสี ก้มเกล้าอัญชลีเหนือเกษมา นิ่งนั่งคอยฟังพระบรรชา นางก้มพักศตรา
 ไม่อูไซ้ ๆ เจรจา เมื่อนั้น พระกลดแก้วรมีสี่ใส เห็นราวีมาถึงซึ่งห้วงใน แค้นเพียง
 คงใจคังไฟคาง แล้วกลับคืบเคือคโมโหยหาย จำจิตรพิปรายปราไสสาร ถูกอนราวีเยาว์
 มาล มิใช่การขึ้นมาจะว่าไร หรือที่ตำแหน่งแห่งเผ่า ใครบอกเจ้าให้มาหรือโฉน ดูท่าเล่น
 เหมือนเช่นเคยมาไป ข้ามิได้เรียกร้องนางเทวี ๆ ๆ พระผ่านฟ้า มิใช่ที่เคยมาบทหา
 แต่รู้ข่าวจะมาเผ่าทูลคะคี่ เมื่อบานนี้ได้ข่าวเขาพุดจา มะเหมี่พระองค์ที่หลบหนี ไปซ่อน
 อยู่ที่ในราวป่า มหาพรามตามพบจับตัวมา แล้วประหารชีวาเสียวายวัน ให้เขา ๆ ก็ฆ่าเสีย
 ให้ตาย ยังเสียดายเศร้าโศกถึงเมียขวัญ พระร้องไห้หรือจะตายไปตามกัน ให้พรามบูชา
 ยัญตายตามไป ^{เจรจา} ๆ ๆ อีปากกล้ากลับมาคั่นแควดูเล่นได้ ลั่นลมคมสันเป็นเหลือใจ มิ่งไม่
 ย่ำเยอเกรงดู เหวย ๆ อีราวีปากกล้า ใครว่ามิ่งไคยินมาแก่หู มหาพรามยังไม่กลับมิ่งช่าง
 ู้ อีซ่อนฐู่ต้อยออกสอดเจรจา อีตัวคีมิ่งนี้คงคิคคค เป็นขบถแมนแท้แน่นักหนา หรือถูกเป็น
 เพื่อนเล่นของมิ่งมา มิ่งว่าง่าย ๆ ไม่เกรงกลัว ๆ ๆ เหวย ๆ พนังงานอย่าซ้ำที่ เรว ๆ

มานี้จิกเอาหัว อีราวีปากกล้าเกินตัว จิกหัวอย่าซ้ำพาออกไป นางราวีตระหนกออกสิ้น
 บังคมคันขอโทษไปรคเกณี พระยั้งโกรชนักคังอ๊กคี ภูมิออกห้องพระโรงพลัน ฯ เชिका พระ
 จึงตรัสสั่งแก่เสนี อีราวีปากกล้าคมสันท์ จงผูกเข้าเขียนตามเอาความมัน อันข้อสำคัญพูด
 แยกคาย คงมีคนคี่มาสอนสั่ง เรายังกินแค้นไม่รู้หาย มันว่าจับนางมาฆ่าตาย มันรู้ได้จาก
 ไทนจึงเจรจา ฯ๑๑ เมื่อนั้น นางราวีตระหนกตกประหม่า อุกุศลคนจิกร์เห็นทันตา ครึงตรา
 ความผิดคงคิดตัว คำนี้มีโทษคำของข้า คำทศคารวีคอกทูลหัว ข้า่น้อยพรอียดจิงคิกกลัว
 พรามตามจับตัวแก้วพะกา ฯโอคา พังพาทิ พระภูมิสำหรับมังคิบว่า เหวยอีราวีมีงเจรจา
 ว่าทศคารวีบอกความมึง กังกูโง่เง่าไม่เข้าใจ คนในนอกบอกกันถึง ยิ่งกับป็นสำคัญลั่นคังคิง
 ปากของมึงบอนบอกหลอกตัวตาย เหวย ฯ คำรวจอย่าไว้มัน เขียนมันให้หนักสักสองหวาย
 แม่มันไม่รับทำกลับกลาย เขียนเสียให้ตายอยู่กับคา ฯ๑๑ บัดนั้นนายเวรคำรวจทั้งชายชาว
 ถวายบังคมคัมมิทันข้า เรื่อง่าหวายฉับเลือกกระจาย นางร้องกริก ๆ กริกเสียง จงไปรค
 เสียงไว้สักครึ่งเดึกโฉมฉาย พระสำหรับมังคิบเขียนให้ตาย คำรวจหวคหวายไม่รั้งล่อ ฯเชิก
 โอคา เมื่อนั้น นางราวีเนตรไหลอยู่สอ ๆ น้ำลายไม่มีจะคิกคอก จิกร์ใจย้อท้อไม่ทนทาน
 แล้วทูลสารคามขอโทษตัว ข้าชัวคบชู้สู่สระฐาน กับทศคารวีลูกอาจารย์ เมื่อเสร็จสงสนานที่
 คีรี คิคอ่านพานผิดแก้วพะกา จะคิกฆ่าเสียให้เป็นผี ทศคารวีรับคำไปทันที ให้เอาผีมาร้อง
 ยังเวียงไชย มีไซไม่กลัวพระอาญา ผิดแล้วจะทำอะไรได้ เป็นก่าได้ทำชั่วไว้ ทูลพรวง
 พิโรโสกา ฯโอคา เมื่อนั้น พระกคแก้วได้ฟังไม่กังขา ยั้งพิโรชโกรสตรัสประกาศมา สั่ง
 มหาเสนาทันใด ไอ้ทศคารวีมันอาจहार กระทบการชบดแก่เราได้ เร่งไปจิกหัวมาไว ๆ
 จะฆ่าให้มอคม้วยไปคัยกัน ๐ บัดนั้น สี่คำรวจรับสั่งแล้วผายฉับ ออกจากวังรีบมาไม่ช้า
 พลัน ถึงบ้านพรามพลันทันใด ฯเชिका บัดนั้น ทศคารวียังนอนหลับไหล นอนกลางวันฝันว่า
 ชุกจุคไฟมีหญิงไล่ถือชุกจุคจี้มา เอาชุกจุคจ้อเป็นควนกรุ่ม โหมมั่งไหมที่นอนเคหา ช่วยกัน
 คับกลับคิกขึ้นหลังคา ตีนพะหวาถูกโลกคัยคกใจ ารัวฯ ยืนนีกตริกแคลงสิ่งโคหนอ หรือพ้อ
 จะเกิดเหตุฉุฉน ไปตามแก้วพะกาที่กลางไฟร จึงให้ฝันเห็นเป็นลางมี แล้วเอาขันคักน้ำมา
 ล้างหน้า พอแลเห็นเสนามาที่นี้ จิงรีบเชื่อเชิญเสนี ชูระมีอย่างไรไปไหนมา ฯ๑๑

บัดนั้น ทศศาวีไค้ทั้งไม่กังขา จึงจัดแจงตบแต่งกายา เรียกหาบ่าวไพร่ไม่ช้าที่ คลันแล้ว
 ก็ลงจากเคหา กับตำรวจที่มาทั้งสี่ พวกก็รีบมาไม่ช้าที่ เข้าเฝ้าผู้มียังวังใน ฯเชิดฯ
 มาถึงยังที่หน้าพระธาน เสียงองการกริ้วสนั่นอยู่หวั่นไหว เมียงมองเหลืออนแลอยู่แต่ไกล
 ก็ยังไม่แจ้งประจักษ์ว่าร้ายคี่ ตำรวจรีบพาเข้ามาเฝ้า ก็มเกล้าประนทบททหาษี ขอเคชะ
 พระบรมบารมี ได้นำทศศาวีนั้นเข้ามา ฯ๐๑ เมื่อนั้นพระกคแก้วผันแปลแลดูหน้า ยิงพิโรจ
 โกรธตรัสศำรสมา เอาใส่คาเขียนถามเนื้อความไป ฯ๐๑ บัดนั้น รุศคำรับสั่งขมิขมัน เป็น
 ซูกับราวีไค้กีวัน อย่าพรางกันจงว่าตามจริงไป ข้อหนึ่งจะขำมเหษี รับคำนางราวีหรือหาไม่
 เอาความจริงดูจะโทษเสียไว ฯ๐๑ อย่าต้องให้ลำบากกายา ฯ๐๑ บัดนั้น ทศศาวีไค้ฟังที่ถาม
 ว่า ยิ่งแค้นเคืองใจไม่พุกจา นางราวีซึกมาก็จำใจ จำจะพุกผันแปลแก้คคี่ ค้วยไม่มีใคร
 เห็นเป็นโฉน ปฏิเสธไม่รับฉับไว ขำมิไค้เป็นซูกับเทวี ขำมิไค้เป็นที่ว่า เป็น มาพานฉิดกัน
 เล่นไม่พอที่ พุกบ้างก็เป็นเช่นนี้ ว่าแก้วมีก็แหะเอาเถิดกรา ฯ๐๑ บัดนั้น รุศคำจึงร้อง
 ทวาคว่า ไ้อ้เจ้าสำนวนมาลยา นางราวีเชื่อว่า เป็นสำคัญ กลับว่าพานฉิดใส่โทษะ นาง
 โจจเขาฏว่า เป็นค้ำมั่น ถูกอนตำรวจจงเรวพลัน เขียนมนให้ตายอยู่กับคา ฯ๐๑ บัดนั้น
 ตำรวจสองนายทั้งซ้ายขวา ลงหวายเขียนยับทั้งกายา ทศศาวีร้องว่าโทษะตัว ฯเชิดฯ
 ๐ โปรกเกล้า ขำพเจ้าฉิดแล้วพอกุลหัว กำลั้งหลงรักก็ลิมตัว ไค้ทำชั่วเป็นซูกับราวี ขำ
 ปีนกำแพงเข้าไปหา ถึงในปรางปรานางโฉมศรี จงโปรคโทษขำเถิดคคานี้ จะประหารชีวี
 ก็จำตาย ฯไอคฯ ไค้ฟังเรื่อง ยิ่งขุ่นเคืองพระทัยไม่รู้หาย จึงตรัสสั่งเสนาทั้งสี่นาง ไ้อ้
 แสนร้ายเอาไว้หนักขรนี้ สองราเอาไปฆ่าเสียอย่าไว้ ประจานไปให้ทั่วทั้งกรุงศรี จงตรวจ
 ตรากันดูให้จงคี่ วันพຼ่งนี้จงไปพันให้บรรลัษย์ ฯ๐๑ สั่งเสร็จเสกัจลินลา จากแท่นรจนาสูกใส่
 ยิ่งหมกมุ่นขุ่นแค้นคองฤทัย เขายังปรางไชยหวังไสยา ฯเสมอฯ บัดนั้น เสนีพันกงานฉ้วน
 หน้า ต่างเข้าคมสองนักโทษะมา ออกนอกทวาราวังใน ฯเชิดฯ บัดนั้น นางพรามไค้ฟัง
 พวกบ่าวว่า ถูกต้องโทษะตะเวรประจานมา ชลนانونเตร์สังเวศใจ กำแล้วลูกแก้วของ
 แม่เอ๋ย ใครเลยจะช่วยแก้ไข ถ้าพ่อเจ้าเขาอยู่มิเป็นไร คงแก้ไขให้รอดชีวีตรมา ราพร
 พรางนางแสนเศลาสร้อย น้ำตาหยคย้อยลงอาบหน้า ทั้งบ่าวนายวุ่นวายแต่โสกา แลจนลับ
 คาเขาพาไป ฯไอคฯ บัดนั้น นางพรามมณีไม่มีคัวญ สงสารดูกรักร่วมชีวัน เขาจะประหาร

ผลิตานชีวี จำเป็นจำกล้าวาจา พวกเราที่มาอยู่กรุงศรี แต่ล้วนคนกล้าวิชาดี ช่วยแก้ไข
 สักทีจะเป็นไร ๖๐๖ บัดนั้น แยกพรามหาร้อยน้อยใหญ่ ต่างรับค่านางพรามไม่ขามใจ ต้อง
 พากันออกไปนอกบุรี แล้วพวกข้าจะกลับเขาเวียงไชย มีให้ทันรุ่งสุริยสี จะแก้ไขให้หัตศคารี
 ในรุ่งพรุ่งนี้จะพามา ๖๐๖ บัดนั้น ยายพรามสมภารปราดณา ครั้นค่ำย่าแสงสุริยา กลับ
 เขาเคหาหวังใน เก็บเอาเงินทองของเล็กน้อย กับบ่าวไพร่ไร้ส่วยไม่เข้าได้ ข้าวตุตกาได้
 ย่อมเร็วไว แล้วลงจากเรือนไปทันที ๖๐๖ เมื่อั้น พระกษัตริย์ได้ฟังเพื่อชมาว่า จึงมี
 สงหน่าจตุรคามา ให้เอาคนไปชำระวี มิ่งปรอยให้ซึ่งเอาไปได้ ชอบแต่ฆ่ามันให้เป็นผี
 ลูกอ่อนวสุค่าเสนี จึงเตรียมโยธีออกไป ตามจับไอ้หัตศคารี มันยังหาหนีไปไกลไม่ อันพวก
 ของมันไม่เท่าไร จับได้ฆ่าให้หมกคยาลคลา ๖๐๖ บัดนั้น วุศค่ารับสั่งใส่เกษี ถวาย
 บังคมลาไม่เข้าที่ ออกมายังที่พระโรงไชย ๖๐๖ แล้วจัดโยธาสำหรับรบ ได้ครบพร้อม
 กันชนันขมิ ครั้นได้ฤกษ์ให้ยกโยธี ติดตามพรามชีไปในไพร ๖๐๖ บัดนั้น พรามหัตศคารี
 ค่อยผ่องใส ทั้งนางรารีก็มีใจ พวกแยกพรามพาไปยังพงค์พี วิวัดคักทางพนาวา ค้นหา
 มารดาในไพรสี เรียกร้องมาในป่าพนาลี พรามหัตศคารีวิวัดครคลา ๖๐๖ ๐ มาพบมารดา
 ค่อยยินดี พรามหัตศคารีตรงเข้ามา แม่ลูกกอดกันแล้วโศกา สองราไม่เป็นสมประที ๖๐๖
 ครั้งนี้ตัวลูกได้รอดตาย จะแก้อาयरพุงเอากรุงศรี แค้นใจวุศค่าเสนี จะโจมตีสิจิกหัวเอา
 ตั้วมา จะแลบ้นหันเสียให้จงได้ ให้สาใจให้มันท้าวแก้ตัวข้า รู้ตัวหคหัวอยู่พารา ทั้งเจ้าฟ้า
 ก็คงได้เห็นกัน ๖๐๖ ลูกรักอกแม่จะหักสักร้อยบั้น หุคถึงพ่อเจ้าถึงสองเคื่อนเจ็ควันไม่เห็นมา
 มีหน้าข้าลูกต้องโทษะหัน ไ้รอดมาเห็นกันคิหนักหนา จงงคอคใจเกิดลูกยา ลอพ่อเขามา
 ได้ช่วยกัน พ่อเจ้าเขาก็เรื่องวิชา ผูกพณยักษาคีขยัน ไม่เข้าอีกสักห้าหกวัน อย่าเพิ่งหุนหัน
 จงคอคใจ ๖๐๖ ๐ วันนี้ก็จวนจะใกล้ค่ำ เราจะพักนอนในป่าใหญ่ แล้วหักปีกขุมพุ่มไม้ เข้า
 พักอาศัยในราตรี ๖๐๖ บัดนั้น วุศค่าตามไปในไพรสี เย็นรอนผอนพักพากโยธี อยู่
 พนาลีฉับพลัน แล่วนั่งนึกตรึกตรองแต่ใจตัว จะต้องดูให้ทั่วทั้งไพรสน มันคงอยู่มีวสุประชุม
 กัน จะได้ร้อมจับมันจึงจะดี ๖๐๖ ครั้นค่ำ วุศค่ายินคิจจะมีไหน จึงชวนพวกหนที่ไว้ใจ
 พากันค้นไปในพงพี ๖๐๖ ๐ เลาะลัดคักป่าเขามาใกล้ เห็นกองไฟสว่างในไพรสี ค่อย

หมอบรอบดูว่าร้ายดี เห็นทศศาวีไอ้อาสรร กับนางราวีอยู่ด้วยกัน แม่นั่นนั่งนอนอยู่ไสว
 ทั้งยายพรามแขกพรามอยู่หลามไป ย่องเข้าใกล้หนึ่งนั่งฟังพูดจา ฯ๑๑ เมื่อนั้น นางราวีวิตก
 เป็นหนักหนา ด้วยคิดกลัวภัยในพารา จะตามติดออกมาฆ่าตาย คิดแล้วจึงกล่าววาที กับ
 ทศศาวีคังใจหมาย น้องนี้วิตกไม่รู้วาย ใจหายกายเค้นประหลาดครั้น กลัวเขาจะตามออก
 มา จับตัวไปฆ่าให้อาสันต์ น้องนี้วิตกทุกสิ่งอัน อย่างอนนั่งระวังกันจะเป็นไร ฯ๑๒ พังว่า
 พรามทศศาวีเฉลยไข จึงว่าเจ้าคิดกลัวทุกอย่างไป อ้ายคนไหนจะตามมาต่อตี อันพวกข้า
 เฝ้าท้าวพญา เคยรู้เช่นเห็นมาคอกโคมศรี จะอวดเก่งเห็นกลัวว่าตัวดี ไอ้วศค่าเสนีไม่มี
 ใคร แม่นว่าคุณพ่อท่านมาทัน ไอ้พวกมันก็จะป่นทั้งนายไพร่ พู่ออวกโป้งโจงเงงไป
 บังเอินให้เป็นรางวัลมาทันที่ ราวว่า ๐ นกรางบินลู่มาตกลง ก็ปรองชัม้วยลงเป็นผี เห็นนกตก
 ตายวายชีวี แล้วค่อยพาที่ซุบซิบกัน ฯ๑๓ บัดนั้น วศค่าฟังสิ้นทุกสิ่งสันต์ แค้นจิตรศีลชัศกักพัน
 สาระพินินทาอวดกล้าดี แล้วค่อยถอยหลังออกมา ดูทางท่าที่หลบหนี จะจับได้โดยง่ายสบาย
 ดี แล้วชวนบ่าวจรลี้กลับไป ฯ๑๔ ครั้นถึงปรุกบ่าวไพร่ทั้งกองทับ คืบขึ้นพร้อมชัชรพ์ไม่ช้าได้
 เล่าความตามที่ติดตามไป ไค้พบไอ้ทศศาวี ตั้งกองซ้องสมอยู่ในคอง ทรวงอวกคู่มิถอยหนี
 เรามิไค้ยนิมนพาที มันอวกดีจะตีเอาพารา ฯ๑๕ จะร่วมจับใกล้รุ่งสุริยา ใครถอยหลังดูจะฆ่า
 เสียให้ตาย จะสัญญาให้ขึ้นเป็นสำคัญ ตรงเข้าโรมรัญเหมือนมันหมาย แล้วจัดตั้งกองเรียง
 ราย เสร็จแล้วผันผายยกไปพลัน รั้วเฑี บัดนั้น ทศศาวีไม่พริ่นทวันไหว ฉวยคาบออก
 ยืนแฉ่งไฟ ยังไม่เห็นหนคนมากมี ครั้นฟ้าสว่างสว่างจึงแลมา เห็นวศค่าเสนาในกรุงศรี แล้ว
 ช้หน้าว่าไปไอ้ตัวดี วันนี้มึงกับกูได้สู้กัน วันนั้นไม่ทันจะรู้เรื่อง ว่าจอมเมืองจะฆ่าให้อาสันต์
 ถ้ารู้แล้วทั้งองค์ทรงชรรณ กูจะฟันเสียให้ยับคังสับปลา ฯ๑๖ บัดนั้น วศค่าเสนาได้ฟังว่า
 กระเคาะปากขากนำลายแล้วตามมา ไอ้ทศศาวีฟังว่ากล้าเหลือใจ กูไม่หุ่มเถียงให้เสียปาก
 ไอ้คนก่ามึงจะโงงเอากรงใหญ่ พาอีราวีหนีเซไพร่ กูใช้คือพระกาบพลานชีวี ฯ๑๗ ว่าแล้ว
 แฉ่งคาบเข้าฟันฟาด หมายพิฆาตฆ่าให้ม้วยเป็นผี เข้าไล่บั่นบุกคฤกศรี ฆ่าทศศาวีม้วยชีวา
 ฯ๑๘ รั้ว แล้วสั่งไพร่ให้ไล่ติดตาม จับนางพรามาให้ตัดไส ทั้งนายไพร่เข้าคั่นคั่นไป

เลี้ยวไล่คนหาผางพี ฯ เชिका บัดนั้น มหาพรหมเคียวไปในไพรสี ตักทางกลางป่าพนาลี จน
 รุ่งสุริยสีสุริยา แลเห็นชายหญิงบ่าวไพร่ ทั้งนางพรหมร้องไห้มาในป่า วึ่งตรงเข้าไปมิได้ช้า
 มีทันเล่าคิดจาโสกาโลย ฯ โอคา บัดนั้น วุศาคำตามหาในป่าใหญ่ พร้อมพลั้งพวกพลคนทั่วไป
 มาไกลแลเห็นตาพรหมสี มหาพรหมกับเมียและบ่าวไพร่ จึงร้องว่าไปชมมันขมิ อันว่าไอ้ทศดาวิ
 มันไม่คี่จึงฆ่าตาย ตัวท่านไม่รู้จะหลงโกรธ จะตีโทษะว่าข้าพวกทั้งหลาย ท่านก็เป็นอาจารย์
 ของเจ้านาย แต่ลูกชายเป็นขบถเจ้าธานี ฯ๐๑ ๐ บัดนั้น มหาพรหมตอบว่าเจ้ากรุงศรี
 จะทำทศดาวิ เมียบ่าวขานนี้ผิดสิ่งไร ไล้จับไล้ฆ่าเข้ารวี เจ้านี้ก็เป็นผู้ใหญ่ ทำเล่นนุ
 เหงไม่เกรงใจ เราทำมึงก็ได้ไม่กลัวกัน เหวย ฯ วุศาคำผู้เรื่องยศ เองทูลกถแก้วเจ้ากรุง
 ศรี ญี่ไค้แค้นแสนทวี จะต่อสู้ไปกว่าชีวานัน ฯ๐๑ ฟังว่า วุศาคำตอบมาขมิขมัน ตัวทัน
 ไม่รู้ข้อสำคัญ มาโกรธพระทรงธรรมด้วยอันใด ลูกท่านทำชั่วลันที เป็นฐานางรวีจะบอกให้
 จะโกรธโทษะว่าประการใด เราจะไปกราบทูลพระราชา ฯ๐๑ ว่าแล้วก็สั่งกับนางหมวก
 ให้ตรวจเตรียมพลทั้งชายชวา แล้วตักทางนาลงตรงมา รีบเข้าพาราทันใด ^{เชิก} บัดนั้น
 กายสิทธิ์รีบมาในป่าใหญ่ คิคตามมหาพรหมมาในไพร มาไกลถึงราชธานี แลเห็นกองทัพ
 กลับจากป่า ตรงมาจะเข้าในกรุงศรี เคียวลัดคักมาไม่พาที จะเข้าสู่บุรีด้วยเราไว ^{๒๑๑}
 บัดนั้น วุศาคำแลเห็นก็จำได้ จึงร้องทักตามด้วยทันใด กายสิทธิ์เพื่อนไปแห่งไหนมา ฯ๐๑
 บัดนั้น กายสิทธิ์หุยมองมือป้องหน้า วุศาคำหรือไรไปไหนมา เรียกเราว่าประการใด ฯ๐๑
 บัดนั้น วุศาคำยื่นพวงค์สงสัย ทั้งสี่คนเหมือนกันนี่กะไร พุกจาก็ไม่ผิดคำกัน ยิ้มแล้วจึงร้อง
 ถามว่า ลิมเราหรือที่ป่าพนาสัน วันเจ้ามาล่องแแจ่มจันทร์ เราได้พุกคำมันสัญญา ฯ๐๑
 จริงหนอหมอเจ้ายกทัพไปไหน เราแปลกที่เจ้ามาถามว่า เราจะแจ้งกิจจาให้แจ้งใจ :คิม
 มาน่าเจ้าเข้าหลบหนี ไปสัดพันศีรีเขาไทย มหาพรหมตามตึกออกไป สู้กันที่ในพนาวา
 ได้สู้รบมันหลบหลีกหนี หาไม่ชีวีคิงสังขา ครั้นคำเราน่านางมา ไปอยู่ในคูหาสัดพันศี คิมมี
 ผู้บอกไปลักพา เราเที่ยวตามหาในไพรสัน แม้นพบแล้วไม่ไว้ชีวัน จะห้าหันเอาเนื้อเป็นเหยื่อ
 กา ฯ๐๑ บัดนั้น วุศาคำตมมือหัวเราะละ่า มาแคว้นคึกหนึ่งนะเพื่อนอา เราได้พบพุกจากับตา
 พรหม มันนัดว่ากันเราสักสามวัน จะมาคิเชตร์คึกไม่คึกขาม เรากลับมามาว่าจะเฝ้าพระทรงนาม

พบเจ้ามาตามก็คิดวัน ๓๐๓ พังว่า กายสิทธิ์โกธาคิวสัน ตาแดงดังแสงไฟกล้วย กำหนด
 กัดฟันฮึดฮือ แล้วถามว่าไค้พมมันที่ไหน จงพาเราไปไม่ได้หรือ เราจะฟันเสียให้ยับลงกับมือ
 จะทำคือหนีหน้าเข้าป่าไป ๓๐๓ เราคิดจะพาเพื่อนรัก ไปเผ่าองค์ทรงศักดิ์ในเขตรขันท์ ให้
 โทหนทวยทูลทวายเป็นสิ่งอัน แม่จอมขวัญจะตายร้ายหรือดี ให้รู้ความแท้แน่กัมใจ จะไค้คิดตาม
 นางโฉมศรี เชิญเถิดมาไปในบุรี แล้วเร่งพลจรลีเข้าวังใน ๕๐๓ เมื่อั้น องค์พระกค
 แก้วเรืองศรี เสด็จออกมาว่าขานการบุรี เห็นเสนีนุศาคำเขามา จึงเอื้อนอัครศรีตามไปพริ้น
 คิวท่านผู้รับอาสา ไปติดตามไค้กบถพระพารา จับไค้เช่นฆ่าหรือว่าไร ๓๐๓ บัดนั้น
 นุศาคำจึงแจ้งแถลงไข ชำนี้ยกพลตามไป พักพลลงไว้แล้วค้อมดู ตามไปไค้พบในราตรี ไค้
 ทัศคาวีมันชุมนุมอยู่ ทั้งนางราวีผู้ซอญ ครันครุเข้าไปจะจับมัน ไค้ทัศคาวีออกอรอนรัน ชำ
 ประหารชีวิตมัน้วยอาสัน ทั้งนางราวิกักพาคพัน นอกนั้นตาคกลาคกลงคาคกิน ที่เหลือตายยังไค้
 คิคตาม พบคามาหาพราวมในไพรสินธุ เข้าค่านหน้าทำทายเป็นภูมิน ประหลาคหมื่นจะเข้าคิ
 พารา ๓๐๓ พระยัมพรางทางกร่าวคคิ ท่านนี้อยู่หนคาคบลค มาเป็นบ่าวแก้วพกาพพาคัก
 เราจักไค้ไรแจ้งที่สงสย ทั้งสิ่พี่น้องกันหรือไร จงเล่าให้เราฟังแต่หลังมา ๓๐๓ บัดนั้น
 กายสิทธิ์ประนมกัมเกษา บังคมกราบทูลพระราชา สิคันทูลมาเหมือนกัน ชำเกิดในถ้ำโสฬส
 สัตว์พันธุบรรพทไพรสัน มิไค้มีพี่น้องพงค์พันธุ ชำเป็นคนคั่นคั่นในพงพี มาไค้เมียชื่อว่า
 คาวีรอ ลูกยายหลอป่าชันแดนกรุงศรี วันหนึ่งเที่ยวไปในพงค์พี มาพบนางเทวีเจ้าโสกา
 ใอิวิเรนทรมันชูเชน ชำเห็นสงสารเป็นหนักหนา ชำรพสูซึ่งไค้นางมา ชำยอมตัวเป็นชำแม่
 เทวี แล้วพนางมาส่งไค้พบปะ กับนุศาคำในไพรสี แล้วชำลากลับไปพงค์พี จงทราบบุรี
 พระบาท ๓๐๓ เมื่อั้น พระกลคแก้วทรงโฉมเสนาหา ไค้ฟังกายสิทธิ์ทูลมา ยัมแล้วจึงว่า
 ไปทันใด ขอบใจกายสิทธิ์ยอมเป็นชำ เหตุไรไม่มายังกรุงไทย เดิมเหตุจะเป็นเช่นนี้ใช้
 ปีสารไพรมาร้องก้องธานี มันจะกินนนวนางแก้วพกา บทพราวมมันว่าเราสองศรี เคะระ
 ร้ายให้ร่างนางเทวี มันจึงจับมศรีบูชายัญ ๓๐๓ (ตอนนี้กายสิทธิ์เล่าเรื่องทีพาคแก้วพคาไป)

๐ ฟังทั้งสี่ ผู้มีให้พวงคังงา มีโคขาวราวเรื่องกัลยา จึงตรัสถามโหราไปทันใด ท่าง
 ทำนายทายดู ว่านางโฉมครุอยู่ที่ไหน เรายังนึกแฉงแฉงใจ หรือพราหมณ์จับมาได้มันฆ่าตาย
 ๗๐๗ เมื่อนั้น พระกลกแก้วไค้ฟังสิ้นสงสัย รู้ว่าโฉมศรีมี้วยลัย เจ้าดวงใจไปอยู่กับมุนี
 ห่วงรักนักในพระทัยครัน แต่ทรงธรรมเป็นทุกถึงกรุงศรี เหลือรู้ผู้มันวิชาดี ผู้มีอาวรดอนฤทัย
 แล้วผินหน้าว่าอุศาคำล้น ตัวท่านจะเห็นเป็นโฉน มหาพราหมณ์ความรู้มันเหลือใจ จะแก้ไขอย่าง
 ไรให้วามมา ๗๐๗ บัดนั้น อุศาคำไค้ฟังคำปรึกษา จึงทูลสมเด็จพระราชา เห็นเหลือปัญญาจะ
 คอติ มันคงผูกพบนคนคำคิน ฆ่าคนป่นสิ้นทั้งกรุงศรี มหาพราหมณ์มีเวศขยันดี มันใช้ผีคางคนจน
 ปัญญา ๗๐๗ บัดนั้น กายสิทธิ์ประนมกัมเกษา แต่เพียงนี้ยังย่อท้อฤทธา อันวิชามันจะตีมา
 อย่างไร เมื่อพบรบกับข้าในไพร่สี วึ่งหนีผูกหัวรอกตัวไค้ จะอาสาผู้ทรอয়ার้อนใจ จะฆ่า
 ใหลอกม้วยชีวา ขอพระองค์จงโปรดปราณี ขอช่างเหล็กเจ๊กตีมาให้ฆ่า ตีตารางเหล็กบิก
 พระสุชา เต็มในพาราอย่างลัวมัน มันคำคินมาผูกคองคิกคอง ข้าเป็นหมอจะแก้อาถรรพ์ อย่า
 ว่าท่ามาแต่เพียงนั้น ก็ไม่พรันพรึงเท่าโลมา ๗๐๗ ฟังคดี พระโฉมศรีสำรวนสรวนว่า ไค้
 การแล้วเหวยเฮ้ยเสนา อย่าช้าเร่งไปสั่งการ พวกช่างเหล็กเจ๊กตีเรามาถึงม รุ่งระคมมา
 ทำในสถาน เสนารับคำมีทันนาน สั่งการพร้อมเสร็จทันที ๗๐๗ เมื่อนั้น องค์พระกแก้ว
 เรื่องศรี คัดสั่งอุศาคำเสนี กยสิทธิ์ทั้งสี่มีแจ้งใจ ท่านจงอยู่ช่วยตรวจตรา ทุกสิ่งหามาอย่า
 ชักไค้ ทั้งอาหารอย่าชักจงจักไว้ เอาใจจักแจ้งทุกสิ่งอัน ๗๐๗ สั่งเสร็จพระเสด็จลงจาก
 อาศน์ กรายกรบุรยาศร์ฝ่ายฉั้น จากห้องพระโรงสุวรรณ จรจันท์เข้ายังปรางใน ^{เสมอ} ๗๐๗
 บัดนั้น อุศาคำทำการอาสา จึงพากายสิทธิ์เที่ยวตรวจตรา รอบในพาราไม่ช้าการ ^{เชิด} ๗๐๗
 บัดนั้น กายสิทธิ์ผู้ปริชาหาร อ่านเวศวิเศษไชยชาญ ของพระพรมมารขึ้นบัคคน แล้วลงยัญ
 กาสักจักรนาราย ปลุกเสกชูปกายขึ้นมีขน เป่าปลุกควยเวศวิเศษมน กาศักร์พบนกัร่อนมา
 ๗๐๗ แล้วสั่งอุศาคำเสนา จงรักษาสี่ทิศกรุงไทย แม้พบนผู้ขึ้นที่ไค้ อย่าตัดคอรอไว้ดูหน้ามัน
 แล้วให้ร้องป่าวชาวประชา อย่าเข้าออกไปมาในเขตร์ชั้น ห้ามกำหนดคหมคตามในสามวัน
 จะจับพบนมนันที่ปรอยมา ๗๐๗ เสร็จแล้ว อุศาคำ่องแผ้วเกษมสัน แล้วชวนกายสิทธิ์ทั้งสี่
 นั้น พากันกลับบ้านไปทันที่ ^{เชิด} ๗๐๗ บัดนั้น มหาพราหมณ์ช้องหมองศรี แสนเสียดายลูกรัก

ร่วมชีวิต ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

ร่วมชีวิต ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

เราก็เรื่องวิทยาปริชาชา ย่ำเท้าทุกสิ่งสารพัด ๖๐๗ จึงผูกพณนัยกับคำสุธา เข้าพารา
 ฆ่าคนให้อาสน์ แล้วทำพิธีเสษยัน ก็ผูกพณพลันท์ที่ ๖๐๗ กลายเป็นพณนัยษา สูงใหญ่กายา
 คำหมึกหมี่ มหาพรมเสกเข้าไปทันที ยักยัดคำสุธาธิปคราโคล ๖๐๗ บัดนั้น มหาพรมคอยทำ
 อยู่ป่าใหญ่ ครั้นปรอ่ยพณคำคินไป ก็ติดตามเขาไปในบุรี ๖๐๗ ครั้นถึงยังนอกพระเวียงไชย
 เห็นประตูปิดไว้แน่นหนา ตะโกนกร้องไปด้วยโกรธา เหวยเสนาเขาไปในบุรี บอก
 ไอ้สุศาไอ้ตัวกล้า จะมาตามฆ่าให้เป็นผี มุกหัวอยู่โยในธานี คนตีรองดูมาสู้กัน ๖๐๗
 บัดนั้น นายประสูติ นายไค้ฟังว่า จึงรีบไปกราบเรียนท่านเสนา บอกว่ามหาพรมมาทำหาย
 ๖๐๗ บัดนั้น สุศาพิโรจโกรธาครั้ง น้อยหรือมหาพรมไม่ล่าฟัง คุณจึงอวกไค้ช่างไม้เกรง
 คุ้มหมายใจให้พณคำคินมา ทำอวกกล้าตัวที่ทำข่มเหง จะตั้งตัวเป็นจ้าวเอาเสียเอง มัน
 โกงเก่งอวกนอกหลอกชาวใน ๖๐๗ บัดนั้น กายสิทธิ์จึงว่าฆ่าไม่ได้ มันโกงฆ่าเสียให้บรรลัย
 แล้วสั่งให้เปิดประตูพระบุรี แหว่งคาบวามับด้วยโกรธา วิ่งถลาออกนอกกรุงศรี สุศาธิป
 รัคจักโยธี เสร็จแล้วจรลีไปตามไป ๖๐๗ บัดนั้น มหาพรมยืนอยู่นอกกรุงใหญ่ เห็นสี่คน
 วิ่งออกนอกกรุงไกร ดูเหมือนไอ้กายสิทธิ์ฤทธิ มีกองทัพไล่ประชิดคินมา ไอ้สี่คนนี้หนาคง
 วิ่งหนี + วิ่งออกขวางหน้าไม่ช้าที่ ฮะเฮ้ยไอ้ทั้งสี่อย่าเพิ่งไป ๖๐๗ มองเขม่นเห็นเป็น
 กายสิทธิ์ ประหวั่นจิตรจาดามว่าไปไหน ออกจากเมืองหนีเขามาหรือว่าไร โน่นทัพใครเขา
 ไล่ติดตามมา ๖๐๗ บัดนั้น กายสิทธิ์ร้องถามพรมหรือหว่า วันนีมาพบได้พุกจา ดูไม่ได้หนี
 ผู้ใดใคร ไม่เหมือนเม็งทรยศทำทุกสิ่ง เหมือนไอ้ลิงหลอกจ้าวเอาแต่ได้ วันนั้นสู้กันที่ในไพร
 หลบหน้ามาได้เข้าไพรวัน ค่ำลงแล้วกลับจับนางมา ดูตามหาไม่พบในไพรสัน จับมาพวงศ
 นางแจ่มจันท์ แม้นไม่บอกดูตามตรง มันคงจะม้วยอาสัน ทำอวกฤทธิให้พณคำคินนั้น ดู
 เท่าทันอันแก่คล้าย ๖๐๗ ฟังตาม มหาพรมตอบไปคังใจหมาย ไอ้สี่คนแกล้งว่ามีหน้าอาย
 ใครหลบหน้าหนีหายมิ่งไป มิ่งมาลักนางหลบหนี ดูตามจับถึงที่เขาใหญ่ ไม่ทำโทษฆ่ามิ่งให้
 บรรลัย ดูจับได้ตัวนางแล้วพามา วันหนึ่งมีค้ำในไพรชัค เอนางมดไค้ต้นไพรสวธา

หนีได้รอดตายวายชีวา ถูกไม่ตามหนทางเทวี ฯ พังว่า กายสิทธิ์ออกมาไม่เข้าได้ เอา
 ผูกถือคังกระบี่ที่ขวางไซ้ ทำให้ไต่ยากแค้โดยยา รับว่าลักมาแต่นางหนี ภูนี้รู้เท่าที่เองว่า
 เองจงเร่งนำตามกาลคา ได้แล้วภูไม่ว่าให้เคืองใจ ลูกตายอย่าวุ่นวายหลงโกรธ โทษะ
 ลูกเองผิดเป็นข้อใหญ่ มันคนผิดตายเสียข้างเป็นไร ก็สาใจที่มันโงงพระทรงธรรม ฯ
 ไอ้ชาคิษฐ์ มึงคิดว่าถูกลัวมึงหรือนั้น วันนอนอยู่ปากถ้ำสัคพัน ภูยังไม่พ้นให้บรรลัย กลับมา
 บังคับส่ำทับชู ให้นำหาโฉมทรูในป่าใหญ่ มึงจะไปหรือมิไปก็แล้วไป จุระอะไรของภูมี
 ว่าแล้วอึดใจร้ายคาดา เรียกฝูงปีศาจป่าพนาสี เสียงลั่นพิลึกภฎพี ปีศาจผีต่างโฉมโฉมมา
 ภูริวิ ๐ บัดนั้น กายสิทธิ์ฤทธิ์แรงแข่งขยัน แหวงคาบไล่พินาคฟาคพัน รอนรันปีศาจจิ้งหรีด
 ไป ภูริวิ มหาพรมเห็นผีมันหนีตัว ตกใจกลัวหลิกหลมเข้าป่าใหญ่ เข้าซุ่มลัษเห็นน้อยหอบ ๆ
 หายใจ อ่าแนวศหลงไหลไม่สมประคิ ให้ปล้ำเพื่อไหลพลากปลายเป็นคัน เข้าคาจนสิ้นฤทธิ์
 คิคจะหนี ออกวิ่งอยู่ในป่าพนาสี เมียม้อยพลอยหนีชมชาน ภูริวิ บัดนั้น กายสิทธิ์โกรธ
 ใจคังไฟพลาณ ไล่ผีปีศาจจู่ลนลาน ปีศาจหารหนีหายกระจายไป เทียวคั่นคั่นคามในไพรสี
 เรียกหาเสนีให้ช่วยไล่ วุศค่านำพลเทียวคั่นไพร ไล่ตามคิคไปพนาวา ภูริวิ จับมหาพรมไค้
 ค้วยหันที อิงมีให้ฉาวในราวป่า หังนางพรมก็จับเอาตัวมา พาไปหากายสิทธิ์ค้วยจับปล้น
 ภูริวิ กานสิทธิ์กริวโกรธตัวลั่น เจือคาบพินาคฟาคพัน คอชาคสับนั้งสองรา ภูริวิ
 บัดนั้น วุศค่านสามารถปรารถนา แล้วเชื้อเชิญกายสิทธิ์ฤทธา คีนเข้าพาราค้วยหันไค้ ภูริวิ
 เมื่อนั้น องค์พระกคแก้วรังสรรค์ เห็นวุศค่างายสิทธิ์ทั้งสี่นั้น พระทรงธรรมจึงกล่าวพจน
 ถูกอนกายสิทธิ์ฤทธิ ท่านนี้ทำการอาษา การเสร็จแล้วยังกลับเข้ามา เสียงระบี่สื่อซาหัง
 เวียงไชย เราคอยฟังข่าวราวเรื่อง การเมื่อนั้นเห็นเป็นโฉน เสร็จแล้วหรือยังที่สั่งไว้
 เราวางใจเอาจิตรช่วยอยู่ในวัง ฯ แล้วฝันพิคค์สั่งพวกพนักงาน จักของมประธานหังสี่
 ยกที่คิกรามตาพรมสี ให้หังสี่หยุดพักสำนักกาย . ครันเสร็จ สมเค็จกคแก้วโฉมฉาย เสค็จ
 จากที่นั้งพรมราย ฉันฉายเขายังปรางสุวรรณ ๑๐ ๑ มาจะกร่าวบทไป ถึงเทพไทยหัง
 สอง เมื่อช่วยแก้วพกานवलอง คางนิกกริกครองในฤคิ ไปช่วยนางไว้ไม่ม้วยมิด ไปอยู่
 ค้วยนักสิทธิ์ในไพรสี เมียมัวพลคักกันอยู่อย่างนี้ นางเทวีก็ประสูตพระลูกยา ฯ

ปรึกษากันพร้อมขอมกัน เหว็นเนรมิตด้วยฤทธิกล้า สององค์กลายกลันกายาเป็นบัณฑิ ทัศน
 รัศมี (รั้ว) ต่างเหาะทยานขึ้นลมบน บินโดยเวหนพันไพรศรี ล่องลมหันคว้างกลาง
 เมฆ ทั้งสองศรีบินเรียงมาเคียงกัน ร่อนรำตาแดนคังใจจง ปีกบ้ององงค์แล้วผายผัน ซ้ำ
 เขาโสภณโคกฉับพลัน ถึงเขตชั้นชั้โชมะพัศธานี (เพลงเชิด) บินตรงปรากฏของล่องลอยแล
 เห็นต้นกลางหน้าเกล้าเจ้ากรุงศรี ต่างโผผินบินลงมาทันที จับกิ่งกว้างข้างที่ภูวะไนย ๑ ซ้ำ
 เมื่อนั้น พระกลดแก้วหม่นหมองไม่ผ่องใส สถิตย์เห็นอแทนทองผ่องอำไพ ภูวะไนยรำพึงถึง
 เทวี จะระกล่าวปากยากเย็น เพราะอ้ายพราหมณ์ทำเชษฐเราสองศรี ไม่แจ้งเรื่องข่าวคราว
 ที่ร้ายคือ รั้วพันพลางทางโสภีว่าไร (๑) โอด กรรมเอ๋ยกรรมของเรา มาพลัดพรากมิ่งมิตร
 พิศมัย โอ้อว้าแก้วผกาแม่യാใจ ทำไฉนจะไค้แจ้งแห่งคดี แล้วยกมือไหว้ผีสงเทวคา อย่า
 ให้เมียขามอดม้วยเป็นผี ทั้งเจ้าป่าเจ้าท่าพนาสี จงช่วยชันพื้นภัยพาล โอด บัดนั้น
 สองพยาหัทศรังสี ไค้ยินกระษัตริย์พว่าโสภี คิดถึงเมเหิมที่จากไป เทเวศย์จึงกล่าววว่า เรา
 บัณฑิใช้การจะชานไซ รักเมียมที่ยิ่งกว่าสิ่งใด หรือสิ่งไรจะมาเปรียบไม่เทียบทัน ยังมีผู้ช่วย
 นางเทวี มีคนคี่ตามจับนางจอมขวัญ บุญนางไม่ตายวายชีวัน ไปอยู่คัยนักขรรณมรดลอคอุทยา
 เราก็รู้เรื่องราวที่กล่าวมา นางชื่อแก้วพกาเทวี ๖๐๓ เมื่อนั้น พระกลดแก้วไค้ฟังบัณฑิว่า
 แจ้งประจักษ์บัณฑิมาเจรจา พระพวาอุคอุกขึ้นทันใด ออกยื่นแย้มแกลแลหา ที่ต้นพญาสูงไหญ่
 เห็นสองบัณฑิที่พระทัย ผู่นัยจึงกล่าววว่าที่ ถูกอันทังสองบัณฑิ ท่านพุดจว่าไรเมื่อตะก็
 เราจะไค้ไรแจ้งแห่งคดี พุดเมื่อก็ไค้ไม่แจ้งยังแคลงความ ๖๐๓ ๐ บัดนั้น สองนกว่าอย่า
 กรรแสงสี จงรีบไปตามนางเทวี ตรงปากเราชี้พระราชา อยู่กับบุษย์ชินวงศ์ โฉมยงเจ้า
 คลอคโอรธสา อยู่ปลายแดนเมืองโกนจา บอกแล้วบัณฑิก็บินจร ^{เชิด} ๖๐๓ ๐ เมื่อนั้น พระ
 กลดแก้วแลตามสองบัณฑิแลละลิวปรีวไปในพนา พระราชาโสกาจาบรร ทอคองค้ลงกับแท่น
 แสนสท่อน ให้อวารวิโยกโสทรกศัล โอ้อว้าแก้วพกาวิลาวรรณ พี่หมายว่าแจ่มจันทร์เจ้าวาย
 ปรานี องค์เคียวเปรี้ยวเปล้าเศรั้วหมองสี ทรมานอินททรีในไพรสัน เราต้องรีบไปตามแม่
 แจ่มจันทร์ รับขวัญแก้วพกามาธานี ^{โอด} ๖๐๓ สุริสีสว่างกลางนพาค ต้นพวาผืนองค์ชันจากที่ รีบ
 เสด็จจากแท่นแผ่นดิน ออกพระโรงโรจิมิตนนาน ^{โอด} ๖๐๓ ลงนั่งบรรล้งอาศ พร้อมอำมาตร

พหลพลทหาร พระทศลักข์โหราพฤชาจารย์ เมื่อวานนี้มีปีกี่มา สองตัวพวกกันที่คั่นกร่าง
ออกนามนางผู้ยอกเส่นหา ไปคลอคลอกอาศัยพระสิทธ์ธา อยู่ปลายแคนโกนจำธานี เราคึก
ดวงสงสัยนัก แต้นกยังประจักษ์แจ้งวิถี เราได้ตามรู้ความแจ้งคดี กังค้ำปีกี่มาเจรจา
๗๐๗ บัดนั้น โทนเท่านั้นว่า นกนี้มีไช้ธรรมคา เทวามาแปลงแจ้งเหตุการ ข้า
ไค้พูดผ่านฟ้าแต่เคิมที อีกสามวันว่าจะมีข่าวสาร วันนี้ไค้ข่าวเข่าวมาล ไค้ครบสามวันที่
หายมา ๗๐๗ เมื่อนั้น กลดแก้วไค้ฟังที่หายว่า ขึ้นขอบขอบรจพจนา โหรว่าจริงทุกสิ่งอัน
พรางเรียกของมาประทานเป็นราวัน ตรัสพลางทรงธรรม์ผืนพักมา ถูกอ้อนอุศคาเสนี ท่าน
เป็นที่ไว้ใจในภายหน้า จงอยู่เฝ้าพระพารา เราจะทำไปป่าพนาสี จะออกไปติดตาม
กัลยา ถึงปลายแคนโกนจากรุงศรี เราจะให้กายสิทธ์ผู้พักร์คี นำทางเรานี้คราโคลาจิรวา
๑ เส็ดิจจากเกยแก้วมณี พร้อมหมุยชีชายชวา ขึ้นทรงรถแก้วอลงกา พร้อมก้านักัลยา
มากมี ไค้ฤกษ์ให้ยกโยธา ออกรอกพาราเกษมสี กายสิทธ์นำพลจรัส เข้าในพงค์พีทันโค
๗๐๗ แต่ออกมานอกพระพารา แรไวรอนนอนป่าพนาสี พันแคนไพรไค้ครั้งปี ค้วยไม่รู้
ทางที่จะคลาโคล เย็นรอนอ่อนแสงสุริยง จำจะพักจัตรงอยู่อาศัย ถึงชานท่าหน้าคิริที่ร่มไทร
น้ำใสไหลล้นเป็นหล่นมา จึงสั่งให้หยุดพลนิกร เย็นรอนอ่อนแสงลงหนักหนา เร่งเราจงตั้ง
พลับพลา ออย่าช้าเร่งรักจงเร็วไว ๗๐๗ บัดนั้น กายสิทธ์บังคมประนมไหว้ จึงทูลพระองค์
ทรงไชย จะตามไปเห็นยากแก่โยชี่ ไช้ว่ารู้แห่งตำแหน่งอยู่ จะไค้รู้ไปถึงนางโฉมศรี ขอ
พระองค์จงพักมนครี ข้านี้ขออาสาตาม เทียวสืบเสาะแสวงทุกแห่งหา กว่าจะพบกัลยา
ไม่เช็ดขาม แม้ว่าถ้าพบนางโฉมงาม จะกลับมาแจ้งความพระทรงไชย ๗๐๗ เสรีจก
กายสิทธ์บังคมก้มเษกา บังคมกราบกรานคลานออกมา บ่ายหน้าเข้าคองแล้วรีบไป ^{ไชคิ} ๗๐๗
๑ มาจะกล่าวบทไป ถึงพระชินวงศ์ผู้มี ลู่อ่านาจิในยานโลเกี อากจะรู้ร้ายคิในโลก
ครันรุ่งรางสว่างแสงสว่างฟ้า ออกหน้าอาสมในไฟร์สี เห็นลูกหลานพร้อมมาหน้ากฤษฏี พระ
มุนีมีใจกรุณา จึงกล่าวสุนทรปราไส แก้วพกายาใจโอรสสา อยู่เลี้ยงลูกเฝ้าสาลา
วันนี้ข้าจะไปพนาวัน ๗๐๗ เจ้าอยู่เลี้ยงลูกเฝ้าสาลา คาจะออกไปป่าพนาสัน

จับไม้เท้าก้าวลงอัครวรรณ เข้าในไพรวันรีบไป ^{๒๕} เเคิรพลางดูพรางกลางไพรสน เสาะ
 หาผลลายในป่าใหญ่ เห็นม่วงปรางรางสาคตกกลากไป เก็บได้ใส่ย่ามพระสิทธ์ธา แว่ว
 เสียงสกุณนี่เรียกร้อง เห็นนกขุนทองงามหนักหนา เต็นต่างรายร้องอยู่ไปมา พระสิทธ์ธา
 จึงเข้าไปจับพลัน ลูกนกยกปีกขึ้นวันทา ปักษาระรวตัวสั้น จึงว่าข้าจะเล่าแต่หลังนั้น พ่อ
 แม่โกรธกันแล้วจากไป ข้าพลัดลงจากรังตกบฏพี แทบประหนึ่งชีวีจะตักไส เอนอุคัยจง
 ช่วยชีวีตไว้ อย่าฆ่าให้บรรลัยไค้เมคร์ตา ๒๐๗ ๐ แล้วปรอบว่าเองอย่าตกใจ เราไม่
 ทำไมแก่ปักษี พ่อแม่จากโกรเป็นโรมี อยู่คัยตานี้ที่สาลา ว่าแล้วชินวงคองคัมณี อุมเอา
 บักษีมาในป่า แล้วตะกายผลไม้ไคลคลา ตักทางตรงมาสาลาไลย ^{๒๐๗} ครันถึงจึงเข้าไป
 อาสม ะรินขึ้นชมแจ่มใส แล้ววางห่อพวงผลไม้ เอนนกขุนทองให้นางเทวี ^{๒๐๗}
 นกขุนทองป้องปีกประคองชิด แมผู้ยอกชีวีตของปักษี ลูกจะลาเที่ยวเล่นหน้ากฤษฏี กับสอง
 พระพี่คัยกัน ลาแล้วขุนทองแถบดลา มาเล่นคัยกุมารที่หอฉันท์ สองกุมารไล้เล่นอยู่คัย
 กัน ขุนทองหันทลาชินบินบน ^{๒๐๗} ร่อนราถาแถบดลาเล่น เขี้ยวไทยแลเห็นบนเวहन
 เขี้ยวตะไกรไล้โดยอยู่เวียนวน ^{๒๐๗} ขุนทองหลบพันดลาไป ^{๒๐๗} ๐ ขุนทองหมอบหายใจอยู่รวยหา
 แล้วร้องว่าช่วยคัยคุดพ่อจา พระโคมยงค์ทรงอุ้มมีบันชา สาริกาของพ่ออย่าตกใจ มุขของ
 พ่อแล้วเจ้าปักษี เจ้านี้ไค้มาถึงกรุงไทย พ่อจะรับเลี้ยงไว้เบียงไชย จะรักคัยคองใจของ
 บิดา ๐๗ จึงสั่งให้ปล่าวร้องชาวประชา มิให้เลี้ยงวิลานในกรุงไทย อย่าให้กักขุนทอง
 ของเราไซ้ จงเร่งระวังไว้ให้จงคิ้ แม้นแมวใครกักคินกเรตาย เจ้าของแมวรายนันคองเป็น
 ฌี ปล่าวร้องให้ทั้วันพรุ่งนี้ เสนิจงเร่งเรวไว ๒๐๗ เมื่อนั้น ท้าวภุมราชเกษมสัน ครัน
 บ่ายชวยแสงสุริยัน พระอุ้มนจจรจัดเข้าข้างใน ^{๒๐๗} เมื่อนั้น โจนนางชมชวนเสนหา
 ฐ์ท้าวว่าท้าวเจ้าพารา ไค้คักขุนทองมาไค้บุรี พระแสนรักใคร่ไหลหลง จงใจรักเจ้าของ
 บักษี ขุนทองรักจักนำไปภูฏี รับนางเทวีนันเข้ามา มาไค้กับโจนสร้อยนรังศรี เป็นสอง
 เทวีหังชวยชวา ตัวเรากั้จะเฝ้าแต่โรยรา จะเอาชิวาปามาเวียงไชย ๐ จาจะตักไพรรี
 ไมตรีจิตร์ ฆ่าปักษีชีวีตให้ตักสัย คิคแล้วจึงเรียกนางวาไล มาไค้แล้วกระชิบพาที จงรีบ
 ขึ้นไปปรางสุวรรณ ผ่างเหล่าก้านันในปรางสี อย่าให้ใครเห็นท่วงที พมสกุณนี่จับเอามา๒๐๗

บัดนั้น นางวาไลรับสั่งใส่เกษา รีบออกจากห้องแล้วใครครลลา วิ่งขึ้นชะรภาพรางใน ๕๐๑
 ครั้นถึงเห็นพวกพนักงาน นั่งอยู่หน้าทวารกรุงไทย ค่อยเหลือบแลหาสกุลโน แลไปก็เห็น
 สกุลนี้ เลียบข้างกิ่งแก้วไปมา จำนั้นจหน้ารักเจ้าบัณเฑาะว์ เข้าใกล้พรางทางเรียกสกุลนี้
 บัดนั้นหม่อมแม่ให้หาตัว ๖๐๗ เอาสะไบหุ้มห่อหั้นโค นางวาไลยินดีเป็นหนักหนา ออกจาก
 ทวารไทยใครครลลา เข้าหากัลยาไม้ซ้าที่ ๕๐๑ ครั้นถึงยื่นนกลให้เทวี นางชุมชวนยินดีเป็น
 หนักหนา ท้ากอครรักใคร่สกุลนา อนิจจาไม่มาหาแม่เลย แม่อยากใคร่แจ้งจากลูกยา
 อยู่ป่ากับใครนะลูกเอ๋ย เหตุไรจะได้บินเลย ทรมเซยจึงได้ตกถึงธานี ๖๐๗ บัดนั้น
 ชุนทองบ้องปีกกรรแสงสี เคิมอยู่ป่าพนาสี กับพระมุนีและพี่ยา กับแม่โถมงานอร่ามโถม
 แก้วพกาหน้าประโลมเส่นหา วันหนึ่งลูกขึ้นบนนบพา เขี้ยวตะโกรโล่มากกลางเมฆี ลูกจึง
 ตกลงตรงธานี พูลพรางสกุลนี้ก็โสกา ๕๐๑ ๐ เมื่อนั้น นางชุมชวนได้ฟังคำบัณเฑาะว์ สมคำ
 สกุลนาพาที่ เห็นจะรับมารศรีนั้นเขามา จำจะเข่นฆ่าไอ้บัณเฑาะว์ ผู้มีนจะมีไค้อออกไปป่า
 คิคพรางนางจุ่มสกุลนา แม่รักเจ้าบัณเฑาะว์ร่วมชีวิตน เอากอครรักประทับกับอุรา หมายถึงฆ่า
 บัณเฑาะว์ให้อาสัน สาริการ้องพูดแม่แจ่มจัน ลูกเจ็บพันกลันพันทวี นางโถมยงจับคอบัณเฑาะว์
 บัณเฑาะว์ชีวิตม้วยเป็นผี กะชิบสั่งวาไลหั้นที ให้หาวิลาสีมาเร็วไว ๕๐๑ บัดนั้น นางวาไล
 รับสั่งไม่ซ้าไค้อ ออกจากห้องมองหาวิลาสีไป หาแมวไม่ได้รับใครครลลา ๕๐๑ ๐ มาเห็น
 วิลาสีเมฆี แมวขององค์เอกฝ่ายขวา วิ่งเล่นอยู่ที่กลางชะลา ไม่เห็นใครไปมากก็ยินดี
 ตรงเข้าจับจุ่มสะไบปิด สมคิคของนางสาวสี รีบเร่งเรวมาไม่ซ้าไค้อ ตรงขึ้นพรางศรีกัลยา
 ๕๐๑ ๐ ครั้นถึงวางแมวให้เทวี นางชุมชวนยินดีเป็นหนักหนา แล้วหยิบยกนกลให้นางวิลา
 แมวตะครุบักษาไว้หั้นโค นางจับแมวโยนลงทางหน้าเกล แมวคาบนกวิ่งแรไม่ซ้าไค้อ
 คาบพาวิ่งมาหน้าเกลไชย กำนันในต่างเห็นวิลาสี เชิด เห็นแมวกัณกอยู่ว่าจุ่น ชุลมุน
 ช่วยกันขม้นขมิ ช่วยกันจับแมวหั้นที อิงมีไล้ร่วมจับวิลา ๕๐๑ จับได้แมวพลันหั้นที ทาษี
 คนกตกประหม่า ต่างคนต่างโกรชโกรธา บ้างว่าพวกเราไม่รอดตัว ต่างหุ้มเถียงทะเลาะ
 กันจุ่นวาย เห็นจะตายครั้งนี้แล้วพูดหัว บ้างว่าเป็นตายก็ไม่กลัว เอาแมวไปถวายลูกะโทษ
 หั้นค ๖๐๗ ปรึษากันพร้อมยอมยง จุ่มแมวนกวิ่งผายผัน พากันรีบเร่งจอร์จัน ถึงห้อง

พระโรงพลันทันที ^{เชิด} อุ่มแมวเข้าไปหน้าที่นั่ง กำนัลนางประนทพณี จึงกราบทูลทรงธรรม
 พันปี ชีวีอยู่ใต้พระบาท เติมชำระวังเจ้าบั๊กสี ขุนทองนี้เลี้ยงบ่วงกึ่งพฤกษา มีแมวไล่กัด
 สกุนนา ^{ไม่รู้ว่า} วิชาของผู้ใด สุกแต่จะทรงพระเมตร์ตา ควรประหารชีวาให้ตัดไส ขอ
 ประทานโทษเถิดท้าวไทย จงไว้ชีวาอย่าฆ่าพัน ^{๒๐} ๑ เมื่อนั้น ภูมราชกริ้วโกรธจนตัวสั่น
 ฎให้ไล่ระวังสั่งพร้อมกัน น้อยหรือมันนั่งได้ไม่โยคี แมวใครมากก็บั๊กษา มันแก้งปรอยมา
 กัดบั๊กสี เร่งเอาตัวมาอย่าช้าที่ เอามาบั๊กสีอย่าช้าได้ ^{๒๐} ๑ บั๊กสีนั้น ท้าวนางค้อยคราง
 หวาประหม่า คางได้รับสั่งเจ้าพารา ธิปพากันมาที่วังใน ^{๒๐} ๑ ครั้นถึงตะโกนเรียกร้อง
 เจ้าของวิลานันอยู่ไหน อย่ามุกมอซ้อนตัวไม่กลัวไพร มาไวย ๆ เถิดเจ้าของวิลานัน ^๐
 เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังศรีเสนาหา สตรีทรอยู่ในปรางรจนา กัลยาหลากจิตรเห็นผิดที่ นาง
 จึงเสด็จจากไพรชยัน ตรีสถามยุบลนางสาวสี เหตุใดเรียกเจ้าของวิลานัน แมวนี้เลี้ยงไว้
 ในปรางทอง ^{๒๐} ๑ บั๊กสีนั้น ฝ่ายว่าท้าวนางจึงทูลว่า วิลานันค่อนทองของทรงไชย ข้าจับ
 ได้ไปถวายพระราชา ทรงพิโรธโกรธข้าเหล่านี้ ให้แมวกัดบั๊กสีลงสังขา ให้หาเจ้าของ
 วิลานัน เติมไม่ทราบว่าจะของเทวี ^{๒๐} ๑ เมื่อนั้น โฉมยงองค์เอกมเหสี ได้ฟังสาวสนมพาที่
 เทวีตะหนักตกพระไทย อนิจจาขุนทองของแม่เอ๋ย ไม่ควรเลยจะมาม้วยศักดิ์มายู่วัง
 หรือยังไม่ทันไร วิลานันก็ให้มรณา ยิงวิโยกโศกสมกุ่มจิตร์ จำจะไปรับผิดพระนาคา คิค
 แล้วจึงกล่าววาจา วิลานันเลี้ยงไว้ปรางใน เราไม่ให้ผิดถึงสาวสี จะไปทูลผู้มีขอโทษให้
 เราจะรับโทษอย่าร้อนใจ ตรีสพรางทรมไวก็ใครครว ^{๒๐} ๑ ครั้นถึงจึงคลานเข้าไปเฝ้า
 กัมเกล้าบังคมเหนือเกษา มีทันทูลกระษัตร์พิศคา ภูโสกาหมอบนั่งไม่ตึงองค์ ^{๒๐} ๑ เมื่อนั้น
 ทานท้าวภูมราชสูงทรง เห็นสร้อยรังสีโฉมยงค์ มาทรงโศรกเศร้าโสกา เอื้อนอดีตตรีสถาม
 ไปทันที เหตุไรแก้วพิกรรแสงหา ทุกโศรกสิ่งไรไม่เจรจา อย่าโสกาจงแดงให้แจ้งใจ
^{๒๐} ๑ เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังสีกรรแสงให้ ควรพรางทางทูลท้าวไทย ข้าใช้ละเมิด
 พระอาญา แต่ป่าวร้องไม่ให้เลี้ยงวิลานัน แต่ข้านี้จงรักเป็นหนักหนา เลี้ยงไว้ก็คหุฎตรวจ
 ครา ได้ทราบวังกัดคณทองตาย สัตว์ต่อสัตว์มันกัดกันตายแล้ว พระแก้วยังโกรธไม่รู้หาย

อย่าฆ่าแมวน้องเสียให้ตาย พระโณมฉายจงไปรคปราณี โอิศริ เมื่อนั้น ภูมราชได้ฟังเพ
 เคื่องชัศตรีศคอบไปทันที เจ้าวานชอบแล้วหรือทรมานไว เราได้ป่าวร้องชาวประชา มิให้
 เลี้ยงวิลาในกรุงใหญ่ ถ้าแมวใครกักคนกราบรลย จะฆ่าเจ้าของให้มรนา ที่เป็นกระษัตริย์
 ได้ครัสแล้ว น้องแก้วจงฟังคำพี่ว่า อย่าให้ชาวเมืองเขานินทา มันจะช้อระหาทั้งธานี •
 แมวเจ้ากักคนที่ตายแล้ว น้องแก้วจงตายตามบักษี อย่าให้เสียค่าที่พาที ครั้นแล้วผู้มีก็ส่งไป
 เหวย ๆ ราชมันหึ่งสี โทษอี่สร้อยรังสีถึงคักไส เร่งเรวอย่าช้าจงพาไป พาคพันเสียให้
 มรนา ๓๐๓ บัคนั้น ราชมันรับสั่งไล่เกษา ต่างคนก้มกราบคลานเข้ามา ผูกข้อหัตถ์ถานาง
 เทวี นางโณมยงค์พูลองค์พระทรงเค็ด จงไปรคเกิดข้าน้อยเดิดโณมศรี ผิดแต่ครั้งหนึ่งคอก
 พันปี ขอประทานชีวิตไว้สักครา โอิศริ พระทรงฟังคั้งแค้นพระทัยคับ ชักพระแสงชัยบอยู่เงื่อง่า
 เหม ๆ ยังแค้นมาเจรจา เร่งเรวอย่าช้าพาตัวไป ราชมันระริ้วตัวสั้น นुकคร่าจอมขวัญ
 ไม่ปราไส รีบออกจากพระโรงไชย ภูวณัยเสด็จขึ้นปรางทอง โอิศริ ๐ บัคนั้น ฉะโลธร
 แสนไศรกเศรำหมอง ออกจากห้องพระโรงโดยปอง ถึงประตูสองชั้นทันที โอิศริ ๐ องค์รักรษ
 จักรนารายพร้อมพรั่ง กรมวังคั้งทหารอิ่งมี เห็นโณมยงค์คองค้อกักเทวี เสนก้มเกล้าบังคม
 คัน มีภูที่ จะพูลกัลยาทีโสกาปี่มชีพะอาสัน โณมสร้อยรังสีแจ่มจัน กรรแสงศีลสังลาแล้ว
 คราใคร โอิศริ ค้อยอยู่ก่อนเดิดฉะโลธร จะลาก่อนจำต้องไปคักสย เราพรั่งผิดได้ว่าให้
 เคื่องใจ ขออะภัยอย่าไคมีซึ่งเวลา ขอฝากแต่สุพนาวี เป็นที่ร่วมรักเราหนักหนา โทษผิด
 จงคิดเมตร์ตา ค้วยบิกรมารคาเชอไม่มี หนึ่งท่านจะหัวราชการ อย่าเกียจคร้านอยู่ไคบพิ
 จงคั้งสัจย์สุจริพักคิ อย่างที่ปฏิบัติแต่ก่อนมา โอิศริ พังบังอร ฉะโลธรกราบบาทนางโณมศรี
 ครั้นว่าค้อยครายวายโสกี กระชิบพูลคะคีนางนงค์คราณ ค้วยว่าโณมยงค์นั้นทรงครรด์
 กระหม่อมฉันนี้คิคสงสาร พระราชบุตรในครรด์จะวายปราน ไม่ต้องการให้เขาฆ่าให้จำตาย
 แม้รู้ถึงเจ้าสุพนาวี คงตายแทนโณมศรีคั้งใจหมาย ข้าจะนำบทจรชุกช่อนกาย กว่าโณมฉาย
 จะประสุตร์พระลูกยา ๓๐๓ ๓ เมื่อนั้น โณมสร้อยรังสีได้ฟังว่า นางจึงคอบไปมิได้ช่า

ท่านว่าชอบเราชอบใจ ไม่ควรจะคิดให้ลำบาก ไต่ยากถึงเมียต้องตัดสีย จงอยู่พาราเด็ก
 อย่าไป เรายอมบรรล้วยด้วยอาญา ^{ใจจริง} ๖๐ ๖๐ บัดนั้น พนักงานเห็นนานเป็นนักหนา เห็น
 ท่านจะโลธรเสนา มีผู้ที่จะว่าประการโค ต่างคนคิดกรัวอาญาจักร์ จึงพยักหน้ากันไม่นิ่งได้
 ครานเข้าหมอบกราบกราบเรียนไป ขอเชิญทรมไวโคจรคลา ๖๐๖ เมื่อนั้น มเหสีได้ฟังตก
 ประหม่า จำจิตรจากกล่าววาจา เราขอลาก่อนแล้วจะโลธร ครัสพรางทางเสด็จจรลี
 มารศรีเสร์วโศรกฤทัยถอน ออกจากประตูพระนคร พวกรบบาลพร้อมพร้อมมา ^{โอบุญ}
 เมื่อนั้น โฉลธรเสร์วโศรกเป็นนักหนา แลตามนางไปจนลับตา ก็รีบกลับมาเคหาพลัน ^{โอบุญ}
 ๐ ครองเข้าห้องในทันที บอกลุพนารีเมียขวัญ บัดนี้พระองค์ทรงธรรม ให้ประหารชีวิตนกรรยา
 เหตุด้วยนางเลี้ยงวิลารี กักปักษ์มีมวค้ม้วยสังขา ไม่ควรที่จะประหารณลานชีวา พี่แสนเวทนา
 หน้าน้อยใจ มเหสีแล้วยังสั่งให้ฆ่า เราเสนาเขาจะเลี้ยงสักเพียงไหน ถ้าผิดพรังทั้งราชการ
 ใน ใครจะช่วยแก้ไขเล่าเทวี แม้มรแก้วของเราตายแล้ว ตัวเราก็มิแคร์วจะเป็นผี
 กอดเมียรักพิโรโสที โฉมสุพนารีเพียงซาใจ ^{โอบุญ} โอบุญแม่ยกสมลทามลอลยลับ จะตามคับ
 ชีพม้วยตัดสีย อยู่หลัก ๆ หรือวิบัติร์เป็นไป กรรมอะไรมาเป็นถึงเช่นนี้ เมียผันร้ายมิได้ทาย
 ท่านายกู วันนีรู้ข่าวแม่จะเป็นผี น้องขอลาตายตามนางเทวี ราพันพรางโสทีเพียงซาใจ
^{โอบุญ} ครายโศรกแล้วจึงว่ากับสามี จงพาน้องไปยังที่นางตัดสีย แม้นนางม้วยชีพชีวลัย
 น้องจะให้เขาฆ่าตายตาม ๖๐๖ น้องแก้วเจ้าว่านี่คือแล้วพี่ไม่ห้าม กระจัญญูจะตายด้วยโถมงาม
 แต่ข้อความเจ้าคิดเห็นผิดไป จะปรอ่ยให้เขฆ่ามารศรี เทวีพระครรรถ์ก็โคไทย จะให้เจ้า
 ปromptเปลี่ยนนางทรมไวว พี่จะพานางไปในไพรวันท์ เจ้าจงแต่งแปลงเป็นพรามเข้าไป
 พร้อมด้วยข้าไทยสาวสรณ์ว่าจะให้ท่านของแม่แจ่มจัน เข้าในม่านกั้นนางเทวี แล้วเจ้า
 แต่งแทนตัวแม่โถมงาม เอาเครื่องพรามนั้นแต่งแม่โถมศรี ให้พวกบ่าวห้อมล้อมนางเทวี
 ที่ว่านี้เจ้าเห็นเป็นอย่างไร ๖๐๖ ฟังผัวว่า กรรยาเห็นชอบอัจฉาไส แล้วกรว่าคำตามระบอบ
 ให้ชอบใจ ไหนไหนก็มิได้อยู่เย็น ตัวน้องก็จะไปตายแทนท่าน ผัวขวัญก็จะไปไต่ยากเชิญ

จะพานางเที่ยวไปซ่อนเล่น เมื่อถึงกำจำเป็นมาเกิดมี เจ้าของน้องเนื่องเครื่องเรือน
 ทั้งข้าคนจะปนเป็นไอพ้อที่ คิคจะให้ท่านบ่าวเสียคราวนี้ ถ้าโทษมีจะไค้พันโทษไป ๒๐
 ๐ ให้ท่านเสร์จลันทั้งเราเรือน แล้วผินภักมาเคื่อนเมียขวัญ เจ้าสุพนารีแจ่มจัน สุริยัน
 ไม่ทำอย่าช้ำที่ จงเร่งแต่งแปลงคว้เถิดหนาเจ้า ทั้งสองเราจำร้างนางหนี พี่ถือสัจย์
 สุจริตรักก็ เภาชีวีไปตายอยู่ไพรวัน ๒๐๑ เมื่อนั้น นางสุพนารีฟังผิวขวัญ แจ้งจิตร้เกิร
 ความมาฉับพรัน เข้าห้องสุวรรณแล้วโสกี แสนเสี่ยคายชีวาน้ำคาคก สองกรคอนอกกรรแสง
 สี กรรมเอ๋ยกรรม ๆ ของเรานี้ ถึงที่ถึงกรรมก็จำตาย โอิอิ แล้วแข่งขันเข้าที่วารีรค
 ให้หมคจกมลทินกระสินสาย ทาสुकนเทศพุ่งจรงกาย จำรวยรุ่งพุ่งกระจายกรีนขจร แล้วนุ่ง
 ยก ๆ แย่งพื้นลีขาว คอกเค้นแพรวพราวเกษร คาคเข็มชัคประจำยามงามงอน งามทรง
 อรชรทั้งอินทรี ท่มผ้าขาวปักเลื่อมเหลือ แหวนเนืองนพรัคร้จาร์สีสี กังพรามเทศ ๆ มา
 ค่างธานี แล้วเกล้ามวยท่าที่เป็นพรมไน ๒๐๒ คร้เสร์จกายกรจรลี ไม่วายคลายที่หม่นไม่
 แขงขึ้นวิลยาคราไคล ออกจากห้องในทันที โอิอิ บัดนั้น โฉลชรจิงว่าอย่าไศรกศลัน อายุ
 ไครไม่ย่นถึงหมื่นพัน เราคงตายค้ายกันนะเทวี ว่าแล้วจักแจงแต่งกาย ผ้าปะเจียคลงนา
 รวยพันเณี คาคคะดูร้งยาราชาวะคี ถือกะบีสำหรับกับกายา พร้อมค้วยข้าสาวบ่าวไพร่
 ทั้งเมียรักร่วมใจจากเคหา ยกของเคิรตามกันหลามา ตรงไปข้างหน้านอกธานี โอิอิ
 ๐ ครันถึงเห็นพวกพนักงาน อยู่ร้อมองค์พงค์ครานอยู่ยังมี กระชิบสั่งโฉมสุพนารี เจ้า
 แก้วพี่จิงพากันคราไคล ๒๐๓ เมื่อนั้น โฉมสุพนารีสีใส รับคำอาลาแล้วคราไคล บ่าวไพร่
 ยกของเนื่องน้องมา โอิอิ บัดนั้น พรามแปลงกับเหล่าทาสา พริงพร้อมร้อมหลามตามกัณมา
 จิงบอกผู้รักษาหนโค ท่านชาช่วยสัทธาไค้การูญ ขอท่านุลกับนางจะคักใส ท่านจิงเมคค้คา
 อย่าสูนไป ขอแบ่งขุนให้แก่เสนา ๒๐๔ บัดนั้น พคคิตบมือหัวเราะว่า เจ้าพรามจะให้ท่าน
 กัลยา ข้าพรอยโมทนาเจ้าพรามชี แล้วเรียกบ่าวหีบชุกมาจุกกร้อง ทำท่านองย้งยวคอค
 สาวสี ให้ทางแก่พวกพรามชี เจ้าพรามพาสาวสีเข้าขางใน พอแลเห็นนางนึ่งไศรกศรัว
 เจ้าพรามว้งเข้าร่ำร้องให้ โฉมสร้อยรังค์สีทรามไวย ย้งอาลัยไศรกศลันพันทวี โอิอิ

ครั้นส่งโศรกค้อยกะชิบพจนา ข้าชอรองบาทบาททหาณี ข้าชื่อว่าสุพนารี ขอตายแทนเทวี
 ความอาญา ฯ ๐ พี่เจ้า พระคุณแทบเท่าเกศา น้องรู้แล้วว่ารักร่วมชีวา เมื่อไม่ควร
 มรณาอย่าเพิ่งตาย กรรมของน้องมีจะลาแล้ว ขอลาสู่เมืองแก้วตั้งใจหมาย ถึงอยู่ไปไม่
 คลอดคองวอควาย จะมาตายสองศพไม่เป็นการ ฯ-๑ แม้อยู่หัว โฉนทรผู้ผู้ไม่ว่าชาน
 ให้ข้าตายแทนนางนงค์คราณ ขอเชิญเยาว์มาลหนึ่ไป เขาจะนำเสด็จแม่บังอร กัวยว่วุธ
 นั้นโคไทย่ ยังอาศัยในบุตรสุคสายใจ มาพรอญม้วยบรลยไม่เข้ายา มาเถิดคนาแม่จงแปลง
 องค์ จงเอาเครื่องทรงมาให้ข้า แล้วนางเป็รื่องเครื่องพรามออกเรวรา เป็รียนแปลง
 กัลยาควยเรวไว ฯ-๒ ครั้นเสร็จโฉมสุพนารี เข้านั่งแทนที่ไม่เข้าได้ โฉมสร้อยรังศรีอรทัย
 แสนอาลัยโศรกคัลพันทวิ ลาแล้วลาเล่ายั้งเสร์้าสร้อย น้ำพระเนตรน้อย ๆ กรรแสงสี
 ข้าสาวต่างเข้าโสกี ลาสุพนารีแล้วคลาไคล เข้าเคินห้อมร้อมองค์พระนางนั้น ออกจาก
 ม่านกันไม่เข้าได้ อาลาเสนาแล้วคราใคร ถึงเสนาผู้ใหญ่กัวยทนต์ โฉนทรย่องเข้ามาปรึบ
 แล้วกำขับข้าเหล่านางสาวมี แล้วเชิญเสด็จนางเทวี รีบเร่งจรลีเข้าป่าไป ๕-๒๒ บัคนั้น
 จึงขุนพัศคีนางไทย่ เห็นเวลาร่วงแล้วลงรำไร จึงบังคับบ่าวไปกัวยทนต์ คุก่อนราชมันต์
 กลั่นกล้า ถึงเวลาจวนจะฆ่ามารศรี จะงคไว้ให้ข้าทำไม่มี ตามแต่กรรมเทวีได้ทำมา ฯ-๓
 บัคนั้น ราชมันต์นายหังซ้ายขวา ถือรูปเทียนอย่างย่องมองดูหน้า ก็ร้องบอกธัมมรูงอยู่ยังมี
 ฝิกรูปแปลงเปลี่ยนกันอย่งนี้ พ้าผีเกิดไม่เคยได้เหนมา ฯ-๑ บ้างว่าเกิดมาไม่เคยเห็น
 เปลี่ยนตายเปลี่ยนเป็นกันง่ายง่าย ๆ พศคิจึงว่าอย่าวุ่นวาย เขาเป็นคนของนายโฉนทร
 ฝิคที่ไม่ระวังดูแล ปรอญให้แกคนเปลี่ยนไปไค้ก่อน ต้องคุมตัวนางไปในนคร พูลพระภูทร
 ความขดี ปรีภษากันพร้อมยอมยง ก็คุมตัวท่านผู้หญิงมิให้หนี พวกักรีบเร่งจรลีเข้าเฝ้าภูมียง
 ข้างใน ๕-๒๒ ครั้นถึงพระโรงรัฐโรจี ให้คุมสุพนารืออย่าไปไหน พอเสด็จออกห้องพระโรง
 ไชย จึงคลานเข้าไปอับลี้ กราบก้มบังคมพระทรงเคร็จ พูลเหตุทั้งมวลท่วนถึ่ ข้ารว่งอาญา
 พ้าสุรี ควรที่สังหารพลาณชีวา พระแม่สร้อยรังศรีถึงที่ตาย พนักการหังหลายก็พร้อมหน้า
 ยังมีพวกพรามตามเข้ามา เปลี่ยนแปลงเปลี่ยนพาเอานางไป ฯ-๑ พังเรื่อง พระผ่าน
 เมืองเคื่องชค้อชไล เหมไอนักการชลาใจ ไค้สั่งให้ไปฆารাত্রี เหตุใดจึงไม่ฟังดูว่า

กลับให้มาเปลี่ยนแปลงรอบหนี ชอบแต่สังหารผลานชีวี ไอ้พวกนี้เป็นใจปรอຍให้กัน ๗-๗
 เมื่อนั้น ท่านท้าวภูมราชนาดา ไค้พิงพิศคีฑูลมา พระฉินพิศคีฑูลมาทันที จึงมีสิ่งหน้าจ
 เฮ้ยอนางที่ผลคั่นโกโษหนี ไม่กลัวตายหรือมาถายซึ่งชีวี ตัวมึงนี่คิดเห็นเป็นอย่างไร ๗-๗
 เมื่อนั้น สุพนาสีกราบกับบังคมไว้ ไค้พิงศรีตามไม่ขามใจ บังคมไทยทูลปล้นค้ายทันที
 เคิมตัวข้านี้เคยเป็นข้า พระมิ่งเมืองสุคามารศรี ข้าเป็นภรรยาท่านเสนี ไค้ทราบคคีก็ลยา
 ว่าแมวมากัดคนทลวงตาย โฉมฉายต้องโทษโทษสา รับสั่งให้ประหารผลานชีวา ข้าจึงรับ
 อาญาตายแทนองค์ โฉลธรจึงพานวลนางหนี เข้าในพนาลีป่าระหงค์ เหตุค्यानวลนาง
 โฉมยงค์ เชอทรงพระกรรมกุมารฯ ข้าสัจชื่อถ้อมันสุจจริจ มีไค้หวังชีวีตรีเท่าเกษา ทูล
 พรางน้ำเนตรอาบพิศตรา กัลยากรมกราบแล้วโสกี โฉ๒๑ เมื่อนั้น ท่านท้าวภูมราชเรื่องศรี
 ไค้พิงนางทูลมุลคคี มันพาที่ถ้อมันกระตัญญู ผู้โคขายหญิงในคาวแดน นัยแสนไม่มีที่เปรียบ
 คู่ คือจริงยิ่งหญิงในชมภู ควรจะเลี้ยงให้เที่ยงธรรม แล้วคิกในพระทัยหาพิโรธ อันโทษ
 ของมิ่งถึงอาสัญ ฤไม่ฆ่าเอาล่อทำผิวของมัน แล้วผินผันพระภักค้ประกาศมา ถูกอนเสนี
 ท่านทั้งหลาย ทั้งสามคนถึงตายวายสังขา มันดูหมิ่นประมาทพระอาญา มันทำชะล่าชะเลย
 ใจ ฤจะไม่เอาโทษถึงฆ่าคคี ไค้นี้จะหมิ่นประมาทไค้ เอาไปใส่คูกขังเอาไว้ จงระวังระ
 ไวให้คคี ๗-๗ เมื่อนั้น พระผู้ผ่านโกนจากรุงศรี พระนั่งนิ่งนิกกริกก็คค ไอ้โฉลธรนี้มันคคีครัน
 จะนั่งนานไว้ไปเบื่องหน้า จะนิทหาว่าร้างทั้งเขตรชัน คาริพรางทางสั่งไปพรัน นี้แน่ท่าน
 ชะลิวกเสนาโน จงออกไปตามจับโฉลธร อีสร้อยรังศรีก่อนให้จิงไค้ ทั้งเครื่องบรรณา
 การก็เอาไป ถ้าพบฤษีในพนาลี ถามดูเรื่องราวนางชาวป่า ที่มาอยู่ค้วยกับฤษี พบแล้ว
 รัปมายังธานี แจ้งคคีแล้วฤจะออกไป สั่งเสร์จเสค้จบุรยาคร จากอาจนสูวรรอนสุกใส
 พระเสค้จเยื้องย่างเข้าข้างใน ชะลิวกออกไปสั่งโยษี ^{เสมอ} ๗-๗ พร้อมแล้วะอรุ่งสุริฉาน
 ออกนอกทวารทิศสา รัปเร่งเข้าในหิมวา คันคว่าหาทั่วทุกแห่งไป ^{เชค} ๗-๗ มาฆ่าจะกล่าว
 พระบทกลอน ถึงโฉลธรเสนีใหญ่ นำเสค้จนางพยาคราโคร จนพระสุริใสสว่างตง๗-๑
 นางเคิรพรางทางเหลียวดูเวียงวังค รับบังพฤษาไพระหง ไม่เคยเคิรมาในป่าคง โฉม
 ยงโคทรกเกล้าแสนทวี ออกเอ้ยไม่เคยจะตกยาก ล่าปากเคืองช่องหมองสี แสนยากล่าปาก

จากธานี กรรมมีถึงกรรมต้องจำไป เคียรนางทรงกรรแสงรำ บอบช้ำบาทาน้ำตาไหล
 เคียรตามโณลธรรมาในไพร แสงใจจำเคียรค่าเนินมา ได้ยินสัตว์สี่หมี่ก้อง ชะนีเห็นยวไม้ร้อง
 ก้องป่า ยืนฟังวังเวงในวินยา ยิ่งโสกกาท่าสกลสกลใจ โธ๑๑ ๐ บัดนั้น โณลธรรมผู้มีอชฌาไส
 แสนเวทนารอหทัย ค้วยนางไม่เคยเคียรในพงพี มีกรรมจำแล้วจึงทูลเตือน แล้วเอื้อนทูลองค์
 มเหสี จึงแข่งพระทัยเถิกเทวี ขอเชิญจรลีให้พันไพร ๗-๗ เมื่อนั้น โณมสร้อยรังศรีจึง
 ชานไซ เราจะไปแห่งหนตำบลใด จะพักอยู่ไกลไกลแห่งไรศึ ๗-๗ บัดนั้น โณลธรรมบังคม
 ก้มเกสี จะรีไปให้พันแคนบุรี หาทที่นอนพักกายา แล้วนำเสด็จนางโณมยงค์ กันคักคักคง
 พฤษชา นอนพักไปในพนาวา ถลยาเลียมเคียรเนินคีรี ๕๒๑๑ เดินไปแรมรอนนอนในไพรสี
 นัยได้แต่ออกจากธานี ได้สามเดือนแต่หนีจากพารา นางโณมยงค์อ่อนองค์ละทวย กายจวน
 จะคลอกสुकสายเส้นท่า เข้าหยุดพักอาศัยแค้นศิลา ใต้ต้นพฤษชาพระไทร ยิงปวคป่วนประ
 ชวนนาพี เทวีทุกทนม่นไหม้ ยิงปวคเหลือทนเป็นพันใจ ทราไวไม่เป็นสมประศึ โธ๑๑
 บัดนั้น โณลธรรตกลใจค้วยโณมศรี รุนวายวนว้างดูเทวี ครั้งนี้จะทำประการใด ยกมือขึ้นไว้
 แก่เทวา เทพเจ้าพญาทั้งป่าใหญ่ จึงช่วยนายขำมายากรุ ขอจงเทพไทยได้ปรานี ครัน
 ได้ยินเสียงนางครวณคราง ร้องทูลแก่นางโณมศรี อุตสาแข่งพระทัยเถิกเทวี แล้วก็จุกอกคึ
 กองไฟ ๗๒๑๑ เมื่อนั้น เทพเจ้ารักษาป่าใหญ่ สถิตอยู่ยังยอดพระไทร แว่วเสียงทรม
 ไวยมาโสกา เห็นสร้อยรังศรีนงคักกัณ จะประสูตร์ลูกรักเส้นท่า จำจะช่วยโณมนางถลยา
 ค้วยนางจากพารามาเคียรไพร คิดแล้วว่าวร้องนางอับสร ที่สถิตสิงขรเขาไทย พร้อมแล้ว
 ก็พากันลงไป จะช่วยอรทัยในทันที ๗๒๑๑ ๐ ครันจึงยังพันพระสุชา เห็นเสนานวงว้างอยู่
 อิงมี แล้วคนใจให้หลบลงทันที จึงสั่งเทพนารีทันใด (พฤษชา) ช่วยกันแก้ไขนางโณมยงค์
 ค้วยนางชื่อตรงช่วยแก้ไข นางเทพธิดาคราโคร เขาไปไกลองค์นางเทวี ช่วยกันประทับ
 คับปลา ถลยาเคียรหมับอยู่กับที่ ก็ผันแปรแก้ไขไม้ซ้าที่ เทวีประสูตร์พระลูกยา ๗๒๑๑
 เป็นนารีแน่นน้อยช้อยแซม พักแจ่มเพิ่มจันอันเลขา อาบนน้ำชดสีพักครา แล้วจุ่มมาวางไว้ใต้
 เทวี แล้วเทเวทคัจจึงว่าแก่นางฟ้า จะให้นามธิดามารศรี แล้วเกิดไปพฤษชามาทันที

จาริกนามเทวีไว้บ้นคน ให้ชื่อสุวรรณรังศรี ทวีเทวีเคิรมาในไพรสน เขียนแล้วใส่หัตถ์นฤพน
 ต่างเหาะกลับไพรชยนิมานไชย ๕๒๑ เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังศรียังหลับไหล ค่อยพันองค์ลิม
 เนตร์ขึ้นทันใจ แลไปเห็นบุตรสุคโสภา นางลูกขึ้นผวาคว่ากอก โอ้เจ้ายอกสุดที่รักแม่นักหนา
 ประคองกอดรูปไล้อยู่ไปมา อนิจจาไค้ยากลำบากกาย นางกอดลูกประทับกับอุรา คิค ๆ ขึ้น
 มากี่ใจหาย ชลเนตร์คลอเนตร์พุ่มพวย โฉมฉายแสนโศรกโสภา ๕๒๒ เช้คชลนาพรางนาง
 กระทบคัย เห็นหัตถ์ลูกกุมไบพฤษา โฉมสร้อยรังศรีกิดยา ยิบมาคลี่ดูด้วยทันที เห็นมีราย
 ลักษ์อักษร นามกรชื่อสุวรรณรังศรี นางขึ้นชุมสมถวิลยินดี เทวาราศรีมาช่วยเรา นางยก
 หัตถ์มีสการเจ้าพระคุณ ที่การุณาช่วยข้าพระเจ้า เหลือบเห็นโฉลธรนอนชบเซา อนิจจา
 คุณเขาก็มามี คิคพรางนางเรียกมิไค้ช้า ท่านเสนาจตั้งขึ้นขึ้นเถิกพี ๗-๗ ๐ โฉลธรยีนเสียง
 เรียกเข้ามา ลืมคารู้สึกสมประคิ แล้วหมอบครานเข้าไปมิไค้ช้า นังนิจจาระนานางโฉมศรี
 นี้ประสูติเมื่อไรนะเทวี เป็นนารีหรือที่เกิดมา ๗-๗ เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังศรีจึงตอบว่า
 เราก้ไม่รู้ที่เจจรจา พอลืมตาแลเห็นพระบุตรตรี เทพเจ้ามาช่วยนางโฉมงาม ให้นามชื่อ
 สุวรรณรังศรี บุษบรอกครอกมาเป็นบุตรตรี ไม่รู้สึกชคิที่เกิดมา ๐ คิจจริง ประเสริจเลค
 หนึ่งในไค้ล่า หูลแล้วก้ถวายบังคมลา คคไม้เกี้ยวคาปลุกทับพวัน ๗-๗ เมื่อนั้น โฉมสร้อย
 รังศรีสาวสวร รุ่มองค์พระชคิาวิลาวรรณ จรจัดมายังท้าวารี ๕๒๓ ครันถึงรุ่มกลง
 ชารท่า สะสงคองคาล์ชคิสี น้ำใสเย็นซาบอาบอินทร์ เทวีสงสนานกายา ๗-๗ สงเสริจ
 รุ่มลูกเสคิจขึ้นจากท่า ผคเปลี่ยนม้าทรงของกาลคา รุ่มองค์ดูกยาแล้วคล้าโคล ๗๕๒๔
 บคันนั้น ทะลิวที่รับอาสา เที้ยวตามนางเสาะแสวงทุกแห่งมา ทุกเหวผาท่าทางกลางไพร
 มิไค้ประสพพบพาน ทางท่ากันคานในป่าไหญ่ คันทวาริปมาในกลางไพร ประมาณไค้สามเคือน
 จากชรนี ๕๒๕ ตามไป พันแคนเวียงไชยกรุงศรี แลเห็นเสาว์ห่งชยอคคิรี ทะลิวเสนคิปีคา
 จึงรีปรคคคป่าพนาลี มาไกลฤชฎีกัหันสา จึงสั่งบ่าวไพร่ให้ลอร่า หยคอยู่ท้ายป่าพนาลี ๗๕๒๖
 สั่งแล้วคลากคิ้วแล้วลคคพนาลี ค้อมเคิรเลียบมาไม่ช้าที ทรงไปฤฎีพระลิตธา ๗-๗

เข้าในลานวัดจังหวัดวง ร่มแสงสุริยงล้วนพฤษภา ม่วงปรางรางสาครคาศคา มีระหารธาร
 ท้าวารี เหลือบแลไปเห็นสองกุมาร รูปทรงสะคราณเวียงศรี เล่นอยู่ที่หน้าภูมิ พระมุนี
 นั่งหน้าศาลาไล ทะลิวกเสนี้ก็ลีลาศ ยุญาตเข้าไปไม่เข้าได้ ครั้นถึงหมอบกราบกรานเข้าไป
 นั่งไว้พระมุนี ๖-๖ เมื่อนั้น องค์พระชินวงคองคฤมิ บ้องพักทักตามไปทันที ประศกนี้
 เทียวไปข้างไหนมา ๖-๖ บัดนั้นทะลิวกบังคมก้มเกษา จึงแจ้งแถลงกล่าววาจา ข้าเสนา
 กุมารเจ้าธานี เทียวมาหาของคองประสง ค้วยจำนงของท้าวเจ้ากรุงสี ไค้มาพบปะพระ
 มุนี จึงแวะมาอันตีพระสถิตธา ข้าจะขอตามตามคคิ มุนีอยู่ทางที่กลางป่า ยาคีโยมมีหรือ
 ไม่ได้พึ่งพา บินธิบาทลาคนาแห่งไร หนึ่งเล่าพฤษภาพลาหาร พอรับประทานหรือหาไม้
 อันสองกุมารนี้ถูกใคร พระคุณจึงเลี้ยงไว้ในศาลา ๖-๖ เมื่อนั้น พระมุนียิ้มพรางทางว่า
 รูปมิไค้บินธิบาทลาคนา มีแต่ผลพฤษภาในอาวัน รูปคองรคเร็วเทียวเทียวเก็บมา ให้ถูกหลาน
 คัวข้าก็พอฉันท อันกุมารพี่น้องทั้งสองนั้น รูปไค้เลี้ยงมันแต่เยาว์มา แม้ถูกล่ายากไค้จากเมือง
 ไค้ความแค้นเคืองเป็นหนักหนา มาอาศัยรูปอยู่ที่ศาลา อาตมาหาเลี้ยงทุกวันไป ๖-๖ บัดนั้น
 เสนี้ไค้พึ่งชานไซ มุนแล้วพระคุณไค้เลี้ยงไว้ หาไม้คองบรลย์ในพงพี หูลพรางทางมัสการลา
 จะขอพักชายป่าพนาสี ถูกเกิรออกมาไม่เข้าที่ ตรงไปยังที่ประชุมพลัน ๕๕๕๕ เมื่อนั้น โฉม
 แก้วพะกาเส่นหา รุ่งรางสว่างแสงสุริยา ขึ้นจากนิตตราทันที ปรอบปลุกกลน้อยทั้งสององค์
 โฉมยงอุ้มจูงทั้งสองสี วิลาคลงจากภูมิ มายังที่ท่าสงคองคาไล ๕๕๕๕ ครั้นว่ารุ่งสว่าง
 แล้ว กระจเหว่าแว่วจัมเรียงเสียงไส ทะลิวกพริกคั้นขึ้นทันใด คักนำรูปไค้พักตรา แล้วเรียก
 บ่าวสนิกชิกไซ ขึ้นขึ้นเร็วไวไปเถิดหวา แล้วจิกของประทานมิไค้ซ้ำ ให้บ่าวยกตามมาออก
 มากมี ๕๕๕๕ ครั้นถึงที่สงพระคองคา เปลี่ยนแปลงภูษาไม่เข้าได้ จูงสองกุมารแล้วคลาไคล
 ลงในท่าสงชลธาร ๖๕๕๕๕๕ บัดนั้น ทะลิวกขุมอยู่ในไพรสัน ไค้ยินเสียงเมียงมองดูนงคราณ
 เห็นนางเทวีมารสงวารี ชุมโฉม ยืนพิณพิศดูนางโฉมยง รูปทรงงามล้ำนารีสี งามคังอัมพร
 เทพานารี งามยิ่งกระษัตริ์ในแดนไกล มีลูกยาแล้วยังงามถึงเพียงนี้ ท่าเป็นสาวงามนี้สัก
 เพียงไหน ยิ่งพิศยิ่งเพลินจำเวิญใจ จำจะไปหูลจ้าวเอาหน้าตา ๖-๖ เมื่อนั้น นวลนาง

แก้วพกาเส่นหา สงเสรีพาลูกทั้งสองรา ขึ้นจากชานท้าวารี เปลี่ยนเป็รื่องทรงเครื่อง
 สำหรับกาย แล้วจงพาลูกชายเข้าภูมิลำเนา บัดนั้น ทะลิวกลุ่มซ่อนในไพรสี เห็นนางกลับ
 หลังยังภูมิลำเนา จึงชวนบ่าวจรลีรีปมา ๗ - ๗ ๐ ครันถึงจึงเห็นพระมุนี จึงรีบจรลีเข้าไปหา
 เรียกบ่าวเอาเอาพานเครื่องทรงมา ตั้งลงตรงหน้าค้วยทันใด ๐๗ เมื่อนั้น พระมุนีหลาก
 จิตรคิดสงไส เห็นเครื่องทรงไสพานมาตั้งไว้ จึงทักถามไปค้วยวจา ประศกเอาของมา
 หน้าฉงน กังวลสิ่งใดจึงมาหา หรือถวายเป็นค้วยใจเจตนา ประศกอย่าเอามาจงคืนไป ๗-๗
 พระคุณเจ้ากราบเท้าให้สิ้นที่สงสัย ทานท้าวกรมราชเรืองไชย รับสั่งให้ข้าพเจ้าเอาออกมา
 ประทานให้แก่นางโฉมยง ลกหลานผู้ทรงศึกษา ถ้าท่านรับเข้าจะกลับไปพารา พูลเชิญเสด็จ
 มารับเทวี ๗-๗ เมื่อนั้น องค์พระชินวงองฤาษี จึงตอบไปพลันทันที รูปนี้จะเล่าให้เข้าใจ
 นางก็เป็นเมียท้าวเจ้าพยา จะเป็นลูกหลานข้าก็หาไม่ นางพลัดเมืองมาขออาศัย รับให้ไม่
 ได้ใช้การคน ๗-๗ ๐ บัดนั้น ทะลิวตอบความตามเหตุผล ฟังว่าเป็นหน้าชอบคน เอา
 หลึงไว้บนศาลา ใช้ลูกใช้หลานของนักสิทธิ์ ผิดกิจในทางศึกษา ผู้คนเขาเห็นจะนินทา จะ
 ค่อนว่าต่าง ๆ ทุกอย่างไป ๗-๗ ฟังว่า พระสิทธิ์ชาจึงกล่าวคำไช พระศกอย่าว่าข้าเข้า
 ใจ เราใช้ใช้หลงค้วยโลภี เอาเพศคักกิเลส ทั้งปวงหมด มาทรงพรตเอาเพศเป็นฤาษี
 รูปก็บวชมาได้หลายสิบปี เองว่าดังนี้ผิดที่ไป ๗-๗ ฟังฤาษี ทะลิวเส่นีพูดแก้ไช เมื่อไม่
 รัจกให้เขาอยู่ไย นี่ยังให้อาศัยในภูมิลำเนา คงจะกระไรอยู่ณะสิทธิ์ชา สীগามาอยู่กับฤาษี ข้าไม่
 เชื้อถือพระมุนี พาที่นุษาข้าเข้าใจ ๗-๗ ฟังวจา มึงแสรังแกล้งว่ามาเสกใส่ มาพาโล
 โพรคุ่มหน้ากุ่มใจ ก็โกษาถูกไล่ไปทันที ไสหัวไปให้พ้นจากศาลา มึงอย่ามาว่าให้รู้จึ
 ฉวยไม้เท้าทำโกรธจะไล่ตี ทะลิวหลบหนีจากวัดมา ๗-๗ บัดนั้น ทะลิวพบบ่าวเข้าในป่า
 ครันถึงจึงประชุมโยธา นั่งนึกครึกคราแต่ในใจ ฤาษีคนนี้เห็นผิคนัก มาหลงรูปพรสหลงไหล
 จำจะคิดให้พรากจากโกร แล้วจะลักย่นางไปในธานี ครันแล้วจึงสั่งแกโยธา จงโค่นต้น
 พฤษพานในไพรสี ตักต้นโค่นไม้ที่ผลมี ที่ริมรอบภูมิลำเนาพระสิทธิ์ชา ๗-๗ เมื่อนั้น องค์พระชินวง
 ฤาษี แว่วเสียงสำเนียงมากมี ตักไม้เข้าที่ศาลา จึงลกอออกมาเคิรดู เห็นคนผู้มากมายหนักหนา

จึงร้องห้ามไม่มีไค้ซ่า จะมาตักพฤษาคัยอันใด ๗-๗ เมื่อนั้น พระฤาษีสำรวนสรวนว่า ถูกไม่ห้ามตามอัชชา ว่าแล้วกลับมายังฤๅษี แล้วรุกใบพฤษาคาชาขบ มาค้ำรบคัยเวศอัน เรืองสี ครั้นแล้วของภูลอัคคี เอาใบพฤษีลงเผาไฟ แล้วโอมอ่านพระเวศคาถา ใบ พฤษากลับเป็นแก้วต่อใหญ่ บินขึ้นแน่นไปตามขวันไฟ เห็นประจักษ์แก่ใจพระมุนี ๗-๗ บัดนั้น ทะลิวกนังนอนตอนใจใหญ่ พลบค่ำย่ำแสงอะโนทัย นิ่งนึกรีกไกลอยู่ไปมา พระ มุนีท้าวมาคัยความโกรธ จำจะลูกระโหะโหสา คิดแล้วจึงรีบิโคลคลา ตรงมาอาสมพระ มุนี ๗-๗ ครั้นถึงกัมกราบกับบาทา องพระมหาฤาษี ข้าไค้ฉีกพลังครั้งนี้ พระมุนีจึงไค้ เมตรคา ข้านี้ขอรับประทานโหะ โหะ ไม่ไปรคชวิ้งคงสังขา พระองค์จึงไค้กรุณา อย่าถือโหะ โหะไค้ปราณี ๗-๗ บัดนั้น ทะลิวกนังเกล้าเกษา ข้านี้จะขออาลา กลับคืนพาราในพรงนี้ ว่าแล้วลุกเคีรออกมา จากที่ศาลาพระฤาษี รีบิรคคิมาไม่ช้าที่ ยังที่ประจุมพลโกร ๗-๗ เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังสีเสนาหา ผ่อนพักอยู่ในพนาวา กัลยาค่อยสบายครายอินทรี จึงว่า เรารู้ช้านั้นไค้ เราคิดกรัวไปในไฟริส จะไปให้ถึงพระมุนี พักอยู่เป็นที่ค่อยสบาย ๗-๗ บัดนั้น โฉลชรจึงทูลแม่โฉมฉาย จะคลาโคลไค้ยากลำบากกาย คัยของโฉมฉาย พระบุตรศรี ยังทรงพระเยาว์อยู่หนักหนา จึงพักอยู่ก่อนเด็กที่นี้ แสนสงสารองค์พระเทวี ยากที่จะพาคราโคล ๗-๗ พังว่า เราขอบใจเสนาท่านผู้ใหญ่ อย่าพักช้าเป็นเวทนาใจ มีกำจำไปเด็กเสนี ว่าแล้วอุมองค์พระธิดา สะไบบังกายาลูกสาวสี เสคิจจากกระท่อมทับ หนที่ เสนินำเสคิจคลาโคล ๗-๗ เคีรมา พันแคนบัณจากรุงใหญ่ ร้อนแรงคัยแสงอะโนทัย จำใจจำเสคิจจรลี ถึงตันว่าใหญ่ไค้สะ บุคขงบานคะในสะสี เข้าหยุกพักร่มว่าไค้ลวารี เอาวารีสะสงองลูกยา สงเสรีจุ่มให้เสวยนม เชยชมลูกรักเสนาหา หยุกพัคค์ค่อยสบาย คลายวิญญา นางแก้ช่องเกษาออกหนที่ ว่าไว้ที่ตันว่าใหญ่ แล้วทรมไวโสกสงเกษี ค่อย สว่างสว่างร้อนอินทรี มรศรีหยุกพัคค์ให้สำราญ ๗-๗ บัดนั้น โฉลชรพศดูในไพรสัน เห็นรอย คนไปมามากประมาณ ให้คิคล่าคานในวิญญา ฉีกบ้านช่องมีที่ในไพร คิคพางสงสัยเปนหนักหนา

จึงทูลนงนางกัลยา ขอเชิญใครครวญเถิดทรมานไฉน พังว่า กัลยาทวาทหวั่นฤทัยไหว
 อุ่มลูกตะหนกตกใจ ลืมช่องผมไว้แล้วโคลคลา ๕๒๑ มาจะกล่าวบทไป ถึงพยาเงาะไพร
 จำป๋่า อยู่นอกแคว้นค่านโกนจา มีทหารเงาะป่าเที่ยวล่าไพร ห้าร้อยสอยเก็บผลพฤกษา
 ถึงกำหนดเคยมาสั่งให้ เมียเงาะงูชบบรรลัย ยิ่งแต่ลูกสายใจเป็นนารี แต่เฝ้าถนอมเลี้ยง
 รักษา จนลูกได้สิบห้าเฉลิมสี่ วิชาข้อมรู้มากมี บุตรีรู้จำแลงแปลงกาย ๓-๓ วันหนึ่ง ให้
 คิดล่ำฟังมาคหมาย จะไปเที่ยวป่าให้สบาย หาผลละไมในอาวญ ผินหน้ามาบอกลูกสาวสี่
 พ่อนี้จะออกไปไพรสัน เย็นรอนอ่อนแสงสุริยัน จะกลับจากอาวญรีปมา บอกแล้วก็จับเอากะ
 บอง เย้าย่องรีปออกจากคุดหา เกิดคักคักออกอะริ้ววา ไปค้นว่าที่ประชุมโยธา ๕๒๑ มาถึง
 ยังซึ่งว่าใหญ่ในไพรสี่ เข้านั่งไต่ต้นว่าไม่ช้าที่ ไค้กรีนกระสัษย์ตรีประหลาดใจ เหลียวดู
 รอบต้น ๆ ว่า เห็นช่องเกษายิ่งสงสัย กษัตริย์ที่ไหนดมาเดินไพร ให้คิดสงสัยในใจครัน๓-๓
 ช่องผมนี้เป็นของกษัตริย์เป็นแม่นมั่น คงจะไปไม่ช้าเมื่อวันวาน คิดอ่านอยากไค้กัลยา ช่อง
 ผมนางหอมถึงเพียงนี้ นารีคงงามเป็นหนักหนา อย่าเลยจะถามพวกโยธา คงจะรู้เห็นว่า
 ที่นางไป คิดแล้วเป่าหลอกคัสัญญา เรียกเหล่าโยธาไม่ช้าไค้ เป่าขึ้นสามครั้งทันใด คอย
 อยู่ที่ในพนาลี ๕๒๑ เงาะไพร เทียวอยู่ที่ในไพรสี่ เก็บผลพฤกษานันคามี่ ผลพวงพฤกษีรส
 โยธา มีทั้งพุทธรักษาหวาน ไว้นานกินอะร่อยเป็นหนักหนา ต่างไค้ยินเสียงหลอกคัสัญญา
 ก็รีบลั่นคั้นป๋ามาทันใด ๕๒๑ บัดนั้น พระยาการเงาะเจ้าไพรสี่ จึงตามไปพลันทันที วานนี้
 เทียวไปเห็นโครมา ฎไค้พบช่องของวางไว้ สตรีมาเดินในไพรพฤกษา มาหลงลืมวางไว้
 แล้วใครครวญ หอมรสไอชามากมี พวกเราข้อมจะรู้หรือหาไม่ นางจะไปทิศไหนในไพรสี่
 อยากจะไค้พบพานนางเทวี เอาไปไว้ถ้ำมณีกับลูกยา ๓-๓ ๐ บัดนั้น เหล่าพวกเงาะ
 ไพรไค้ฟังว่า ซักคราย ๆ ไค้เห็นคนเดินมา ไม่ทันสงกว่าผู้ใด ชายหนึ่งหญิงหนึ่งอุ่มลูกอ่อน
 เคียวทางสันจรไม่คัสไค้ คะเนอถ้าไปไม่เท่าไร ถ้าตามไปเห็นทันมันสองรา ๓-๓ บัดนั้น
 พระยาการเงาะไค้ฟังว่า หวังจะไค้ไค้เป็นภรรยา จึงสั่งเงาะป่าทันใด เร่งเตรียมสาตรา

อย่างช้าๆ จะตามจับสองสี่ให้จงได้ ข้าไอ้ฉวีเสียเอาเมียไว้ เร่งเรวมาไปตามจับมัน ๕๒๑
 มาทันเห็นนางงามงอน อุ่มลกอ่อนเคินไปในไพรสี นึกรักอยากไค้นางเทวี ออกหน้าโยธีแล้ว
 ตามไป สะเหยยหยุกก่อนไอนำหน้า พาผู้หญิงเคินป่ามาแต่ไหน มาแต่แห่งหนตำบลใด จง
 เล่าไซให้แจ้งแห่งคดี ๗-๗ เมื่อนั้น โฉลธรเห็นเงาะในไพรสี คุมพลแน่นหนามามากมี คง
 จะราวี้เข้าที่รัน คิดแล้วจึงกล่าววาจา ถูก่อนเงาะป่าพนาสัน เราพาโฉมยงองค์แจ่มจัน
 มาจากเขตรชธานี ตังหนจะไปหาพระอาจารย์ ที่ท่านทรงพรตอยู่ไพรสี ท่านจงเมตตาทาแก่
 ข้านี้ พระมุนียังอยู่ไกลหรือไกล ๗-๗ บัดนั้น การะเงาะตอบมาไม่ช้าได้ ฟังว่ามาแต่เวียง
 ไชย ถูนี้สงสัยให้ประวิง หรือลักลูกเมียเขาพามา หนีชุกซ่อนป่าท่าสูงสิง ถ้ากระไรบอกแต่
 จริง ๆ แล้วเร่งส่งผู้หญิงคนนั้นมา ๗-๗ บัดนั้น โฉลธรจึงร้องทวาคว่า ดูกูเงาะไพรใจ
 หยาบช้า แต่ตัวกูยังเป็นช้านางเทวี มึงจงทองหยาบช้ามาประมาณ แต่เป็นชาติเงาะป่า
 อยู่ไพรสี มางอนง้อต่อท่านเสียโดยคี่ แล้วช่วยชี้ทางให้ไปศาลา ๗-๗ ไค้ฟัง พยาเงาะ
 โกรธคังจะเป็นบ้า เหม่ ๆ ไอ้นือหงกา มากล่าววาจาเกินคี่ แกล้งสาห์บับังคับอวดผู้หญิง
 กูจะยิงควยหน้าไม้ให้เป็นผี ท่าเกนั้นส่งผู้หญิงมาคี่ ๆ ไม่นั้นชีวีจะบรรลัย ๗-๗ ว่าแล้วก็ร้อง
 ประกาศสั่ง มันยังนั่งอยู่ไค้หรือหว่า เร่งเรวจับมัดเอาตัวมา กูจะดูหน้าหน้าคนอวดคี่ ๕๒๑
 บัดนั้น โฉลธรร้องไวคังกัณฑ์ แหวงคาบไล่พิฆาตฟาคพัน คอสนับแซนชาคเลือกสาคคง
 มิไค้หยุกยังตั้งตัว กระโจนจิกหัวพันส่ง มิหันไค้ระวังนางโฉมยง รนรงเงาะคายลงก่ายกัน
 ๕๒๑ เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังศรีไม่มีขวัญ อุ่มลกวิ่งร้องก้องอารัญ เทวัญจ้าวนายไค้เมตตาทา
 พยาการะเงาะกระโจนไล่ นางลิกเสียงหนีไปเข้าในป่า วิ่งเข้าแอบตันพยายา เทวากออก
 ช่วยป้องกัน ๕๒๑ พยาเงาะวิ่งไล่กะชั้นมา นางหายวัลลับตาในไพรสัน คันจบไม่พบนาง
 แจ่มจัน ยิงหุ่นหันฮักฮักชคใจ เหลือบเห็นไหล่พลม้วยมอน คาคคังคินคอนป่าใหญ่ บ้างหนี
 บ้างคายกะจายไป การะเงาะโลกไล่กะโจนคี่ ^{เชิก} รอนรันควยคันไม้ท้าวทอง
 โฉลธรบิคป้องกันไม่ถอยหนี ค่างห่านค่างกล้าเข้าราวี้ ถ้อยทีหนีสู้กันไปมา ๕๒๑ เมื่อนั้น

องค์พระชินวงองค์ศึกษา นั่งอยู่ยังมณฑลสาธา ยินเสียงรพราภันอิงอน เข้าชาญเล็งญาณก็รอบรู้
 ใ้เงาะที่อยู่ในไพรสน รมรานค่านคอกก็เสียพล ยังเวียนวนรบริกันมากมี ๗-๗ เห็นแล้ว
 คลาดแคล้วจากอาสมฤณี รีปเรวมาพลันด้วยปราณี เรารี่มาหันประจันบาน ๕๒๑ ร้องว่า
 หยุดก่อนพระศกเงาะ อย่าทะเลาะกันเลยทั้งสองหลาน มารบราชาพันกันววายปราณ เหตุ
 การเป็นอย่างไรแต่เดิมมา ๗-๗ เห็นนักขรรย ทั้งสองหยุดพลันแล้วตอบว่า โฉลชรว่าช้าน่า
 นางมา เงาะว่าข้ามหน้าทำอวดดี โฉลชรว่าข้ามไม่แจ้งใจ ช้าน่าพาวาจะไปหาฤณี เงาะ
 ว่าทำบอกแต่โดยดี รู้แล้วช้านี้จะให้ไป ออกมาถื่นถานบ้านของเขา ถ้ามอกเลากก็หาโกรธ
 เอาโทษไม่ มันทำข่มเหงไม่เกรงใจ ประหารพลฆ่าตายเสียมากมี ๗-๗ เมื่อนั้น องค์พระ
 ชินวงฤณี จึงว่าเงาะพลันทันที รูปนี้รู้ฤอุชชา เขามาคนเดียวกับหญิงหนึ่ง พยาเงาะโกรธ
 ชึ่งหิงสา จึงมาสู้กันตายววายชีวา เป็นเวลาของเขาก็จำตาย ๗-๗ บัดนั้น พยาเงาะตอบไป
 คังใจหมาย พระคุณห้ามก็เป็นความค่อสบาย แต่บ่าวฆ่าตายมา มี จะขอแต่ไขทุนหนุนหนุน
 เพราะพึ่งไบบุญพระฤณี ตัวข้าก็เชื่อที่พาที่ ขอแต่นางลูก็มีให้เข้าไป ๗-๗ พังพาที่ พระมูณี
 ว่าเข้าไปให้ไม่ได้ เองมารบกันจนบวรลย เพราะไม่ลงปลงใจจึงค่อดี จะหยิบยกนางให้ไปกับ
 เจ้า มีใ้การของเราเป็นฤณี เรามาพูดห้ามแต่ความดี ชื่อน้อย่าให้กังวลใจ ๗-๗ พังไม่
 เหมาะ พยาการเงาะยิ่งหมั่นไส้ ตอบคำมูณีไปทันใด แต่ก่อนไรเชื่อถื่อว่าเที่ยงทัน วันนี้
 พุกผิคบิคเบือน กลบเกลื่อนความผิคบิคผัน เออเท่านั้นแล้วที่วานั้น จะได้เล่นเห็นกันเป็นไรมี
 ว่าแล้วลุกเดินออกมา พยักหน้าเรียกบ่าวเข้าไพรสี นุกคัลลคป้าพนาลี ตรงไปถ้ำมณีทันใด ๕๒๒
 ๑ เมื่อนั้น รั้งศรีชุมซ่อนต้นไม้ใหญ่ อยู่ที่คั่นพยานางไม้ เห็นเงาะกลับไปก็ออกมา เห็นพระ
 มูณีก็คี่ใจ นางรีปคลาโคลเข้าไปหา วางลูกลงกับพระบาทา เนตรนองน้ำตาโสกาไลย โฉอุ
 เมื่อนั้น พระมูณีพลอบว่าอย่าร้องไห้ หลานเอ๋ยทุกสุขอยู่ในใจ จงคักอาลัยอย่าโสกี เติมรูป
 ก็มีพวกพ้อง พี่น้องเขาก็ครองกรุงศรี คักกิเลศมาอยู่พระนาลี บวชเป็นฤณีหลายปีปลาย ๗-๗
 เมื่อนั้น โฉมสรอยรั้งศรีกับเกษา บังคมกักราบพระสีหธา หลานอยู่โกนจราชานี้ เป็นเอก

องค์อัครฉัตรยา พระผู้ผ่านพารากรุงศรี เค็มเหตุดาเพศบังเกิดมี ปกษีขุนทองร้องรมไป
 ท้าวภูมราชได้ปรึกษาเลี้ยงไว้ไกลจากรุงใหญ่ แมวของข้ากัคนกเชอบรรัตย์ ผู้ในโกธาให้ฆ่าตี
 ฉันเป็นเจ้าของวิลลา ให้จับฆ่าตีเกล้าเกษี โฉลสรเสนาใจอารี เอาเมียเปลี่ยนทันทีหนีมา
 ไพร พลักรากจากเมืองมาอยู่ป่า จนลอคคฤงยาพิศมัย ชื่อสรองรังศรีมายากได้ ชีวิตขอ
 ผากไว้แก่มณี ๒๕๑ เชิญเจ้าไปอยู่ยังภูมิจี ภูมิจีใช้คนอุเบกขา ไปอยู่กับนางแก้วพกา เขาก็
 พลัดเมืองมาเหมือนกัน ได้เป็นเพื่อนปรึกษาพาที่ หลานอย่าไคมีที่เคียคฉัน ครัสพลางทางพา
 จรจัน รีบไปสูวรภูมิจี ๒๕๑ มาจะกลาวบทไป กายสิทธิ์เคินไปในไพรสี เทียวแสวงหาองค์
 นางเทวี ว่าอยู่กับมณีที่ในไพร บ้านช่องในป่าก็ไม่มี ยากที่จะถามผู้ใดได้ รีบคิดลัดพงตรงไป
 เทพาเจ้าคนใจให้ตรงมา ๒๕๑ บัดนั้น โฉลสรครายทุกเป็นสุขซา นอนอยู่หอฉันสาลา
 โกลรุ่งสุริยาทันใด ตื่นขึ้นนั่งนึกครึกครา มาอยู่กับสัทธาในป่าใหญ่ ยากจนไม่มีสิ่งอันใด จะ
 นั่งนอนใจเห็นไม้ดี ๆ-๑ ลุกจากสาลามาทันใด สุริยใสส่องสว่างกระจ่างรำ ก็เลาะลัดคักเข้า
 พนาว่า เทียวหาผลไม้ในพงพี ๒๕๑ บทไป กายสิทธิ์ฤทธิไกรในไพรสี เทียวแสวงหาองค์
 นางเทวี ว่าอยู่กับมณีที่ในไพร บ้านช่องในป่าก็ไม่มี ยากที่จะถามผู้ใดได้ ตามห้วยเหวทาง
 เทียวเคิรไป เทพาเจ้าคนใจให้เคิรมา ๒๕๑ พบคนเคิรเก็บผลไม้ม ก็รีบคลาไครเข้าไปหา
 จึงทักถามพลันมีทันช้า หาผลพฤษกษาอยู่แห่งไร ข้าจะขอถามตามคคิ ท่านรู้ว่ามณีอยู่ที่ไหน
 จงช่วยอนุถุลไม่สุนไป แจ้งให้ข้ารู้สักหน่อยรา ๒๕๑ บัดนั้น โฉลสรเหลียวแลมาเห็นหน้า
 ทั้งสี่คำคังเงาะมาลากา ประหลาคมาถามหาพระมณี นิ่งนึกฉนสนเท่ หรือพวกเงาะเกเรใน
 ไพรสี แกล้งมาลวงล่อพอไคที่ ในฤคิตลองพรางทางถามมา ถูกอ้นทั้งสี่ที่ตามเรา ชูระอะไร
 ที่เจ้ามาถามหา หรือกัจวลท่านมีที่สัทธา จงเล่ามาให้แจ้งเราแคลงใจ ๐ บัดนั้น กายสิทธิ์
 จึงแจ้งแถลงไซ เรานี้ไค้ทุกมาบุกไพร อยากรจะไค้พบปะพระมณี เราเป็นบ่าวจำวนายท่านไซ
 ตาม อยากรจะไค้แจ้งตามมเหสี ทรงนามแก้วพกานารี มาอยู่ด้วยมณีที่ในไพร ถ้ารู้แห่ง
 คำแทน่งมรธา จงเมตตาคาช่วงชีบอกให้ อนุถุลอย่าให้สุนน้ำใจ ทำบุญคุณไว้เลิกสักที ๑-๑

บัดนั้น โฉลชรไค้แจ้เป็นถั่วถั่วดี ว่าเป็นบัวแก้วพะกาเหวี่ พังคตีให้แจ้ยังแคลงใจ จึงว่า
 ดูก่อนท่านทั้งสี่ แม้นว่าเรานี้จะบอกให้ ถ้าพาเจ้าไปพบนางทรมาว ไช้ช่วยไม่ไค้นางจะโกรธ
 โทษเรา เรามีไช้ซำกั้เหมือนซำ จ้าวนายเรากั้มาอยู่กั้กับเขา จะเป็นคนนอกรู้ดูเบา มีไช้
 จ้าวกั้เหมือนจ้าวเราเหมือนกัน ๑-๑ ขอบจิตร์ เรากั้กับเจ้าผูกมิตรจนอาสัน รักจ้าวรักนาย
 ไค้เช่นนั้น คนอื่นหมิ่นพันไม่เห็นมี แต่เราเที่ยวตามนางพญา จึงมาไค้ซำวามารสี ยั้งคิกสง
 สารนางเทวี ภายสิทส์โสกี้เพียงซาคใจ ๒๐๑ บัดนั้น โฉลชรจึงว่าอย่าร้องให้ นายเรา
 กั้ลำบากไค้ยากไค้ เราไช้กั้ลำบากกั้กับเทวี หากมาไค้พึ่งพระอาจารย์ ไค้สาราญอยู่สุขเกษม
 สี เรามาหาผลไม้ในพงพี ไปเลี้ยงกันยังที่ศาลา ว่าแล้วรีบเก็บผลไม้ เลมไค้เค็มตะกาย
 ไล่ตะกล่า ภายสิทส์ช่วยเก็บไล่ท้อมา ตรงไปศาลาพนาไล ๒๐๒ ครันถึงจึงถวายแก่สิทศา
 กั้กับสองกัลยาสีใส ภายสิทส์เห็นแท้แน่แแก้ใจ ตรงเข้าไปกราบกั้มแล้วโสกา ๒๐๓ นางโฉม
 ยงค์แลเห็นกั้จำไค้ ภายสิทส์แน่ใจเป็นนักหนา คิคถึงทุกยากที่จากมา กัลยาทังหงโสกี้ ๒๐๔
 เมื่อนั้น องค์พระชิววงศ์ฤาษี จึงถามไปพลันทันที ทั้งสี่คนขึ้นมาแต่ไหน มาถึงนี้มีแต่กั้แสง
 สรรณ เป็นพวกพ้องกันหรือโฉน เป็นหน้าฉนงสนเท่ใจ ซ่างเหมือนกันนี้กระไรที่เข้ามา ๒๐๕
 พังมุณี เทวีบังคมกั้มเกษา แล้วจึงแถลงแจ้กั้จจา ภายสิทส์บ่าวซำแต่ก่อนไร เคิมคนเคียว
 คอกอัยกั้ กลับมาเป็นสี่ซำสงสัย รูปร่างเหมือนสิ้นทุกสิ่งไป แต่จะพุกกั้ไม่มีผิดกั้น ๑-๑
 เมื่อนั้น พระนักสิทส์สารวณสวนสัน ตาเห็นกั้เปนอัศจรรย์ มันไม่เช่นนั้นคอกเทวี เคิมซำคน
 หนึ่งเกิดเป็นสอง ซำสองเกิดขึ้นมาเป็นสี่ จึงพุกจจาเหมือนกันเช่นนี้ คงชีวิตคงเคียวคนเคิม
 มา เขามาให้ลาบแก่ลูกชาย เป็นเครื่องแต่งกายคิหนักหนา ตาไมรู้ที่จะเจรจา สุดแต่ปัญญา
 ของเทวี ๒๐๖ เมื่อนั้น โฉมแก้วพะกามารสี บังคมกั้มกราบพระมุณี ตาว่าเมื่อกั้ยังแคลงใจ
 ตาว่าเป็นบุณของหลานชาย จะคบบแต่งร่างกายเป็นโฉน เป็นคนทั้งนั้นเหมือนกันไป จะเป็น
 เครื่องแต่งไค้อย่างไรนา ๑-๑ เมื่อนั้น พระฤาษีจึงว่าตาทำไค้ หยิบยกโอมมาทันใจ แล้ว
 เสกให้ทั้งสี่กินพร้อมกัน ภายสิทส์ทั้งสี่รับโอมมา แล้วกั้คิมชารานในโอนั้น ทั้งสามไม่มีชีวิต

ก็เป็นหินไปพลันมีทันนาน ๖๖๐ พระมุนีร้ายเวศพรหมประศาสน์ ไฟชาคุนั้นแรงกว่าทั้งสาม ก็เกิดเป็นไฟไม่ลุกกลาม ภายสิทธิ์ทั้งสามเป็นจุนไป ๖๖๐ กลับเป็นสังวาลอันโรจี แล้วก็ค้ำ อักคีด้วยเรวพลัน ภายสิทธิ์ก็ฟื้นขึ้นทันที มุนีมีจิตรเกษมสรร แล้วหยิบเอาสามสังวาลวัล มาส่งให้หลานช้วนทั้งสามรา จึงบอกว่าสังวาลทั้งสามนี้ มีอิทธิฤทธิ์เป็นหนักหนา แล้วอวย ไชยให้พรทั้งสามรา ทั้งแปดทิศไค้ล้าอ่ายายี ๖๐๐ เมื่อนั้น โฉมแก้วพะกามารสี รับพร มหามุนี แล้วเหว็ครัสถามเื้อความพลัน ถูก่อนภายสิทธิ์ผู้ศักคา เมื่อวันนอนดูหาพนาสัน มหาพรหมจับเรามาอารัญ คังหนึ่งช้วนจะบรรลัย หากว่าเทพาเจ้าไค้มาช่วย จึงไค้รอกมาค ม้วยไม่คักไส เทพาเจ้าเมคร์คาพามาไ้ อาศัยครอกบุตรอยู่ภูมึ ๖๐๐ บัดนั้น ภายสิทธิ์ กราบกัมบังคมไหว้ จะหูลไทรายแต่เคิมไป ข้าคั้นขึ้นไม่เห็นนางเทวี แล้วขาตามไปก็ไ้ไม่ พบ มหาพรหมมันรบเอากรุงสี ข้าไค้อาสาออกค้อตี กับวุศค้ำเสนินันค้วยกัน จับไ้มหา พรหมฆ่าตายหมด ไ้พวกขบทในเชรตชัน กลับเข้าเฝ้าองค์พระทรงชรร พระโศกศัลย์ถึง องค์นางเทวี ไ้โหรทำนายทายทัก ไค้ประจิกว่าไม่ม้วยเป็นผี นกมาดววยช่าวนางพระผู้มี ว่าจะอยู่กับมุนีในอารัญ พระรียกโยธามาจากเมือง ไ้ไค้เรื่องแรมป่าพระนาสัน มีรับสั่งพระ องค์ทรงชรรม ไ้ข้าตามแจ่มจันท์ในพงพี พบแล้วไ้กลับไปแจ้งช่าว พระผ่านเกล้าจะมา รับแม่โฉมศรี ความหลังฝังเสียวอย่าไค้มี จงไปรดเกล้าเกษิข้าสืบไป ๖๐๐ เมื่อนั้น พระ มุนีฟังชอบอชญาไส ยิ้มแล้วจึงว่าไปทันใด ขอบใจประศกช่างพุกคึ สิ้นเคอะระสันกรรมมาจา พบ ออย่าปรารบไปเลยนะโฉมศรี ไ้ช้ตาจะแกล้งพาที กับสรอยรสีก็เหมือนกัน นานไปไค้ คิคก็กลับหลัง เรายังมีกำบังนะหลานช้วน ลูกเต้าก็มีอยู่พัวพัน จงผ่นผ่นตรองใจดูให้คึ ๖๐๐ เมื่อนั้น โฉมแก้วพะกามารสี ไค้ฟังอัยกาพาที เทวีกริกไกรอยู่ไปมา พระมุนีก็ว่าเป็นเที่ยง ชรรม สุกที่จะหันไปปรึกษา คิคถึงความหลังหลังน้ำตา ก็โสภณองเนคร์สังเวศใจ โยอุ เมื่อนั้น โฉมสร้อยรังสีพรอยล่ำไ้ เช็ดน้ำตาพรางนางว่าไป อกไครจะเหมือนเรา กิน แด่น้ำตาทุกเข้าค้ำ เพราะมีกรรมจึงต้องมาอยู่ป่า กว่าท่านจะนึกไค้ตามมา เราอยู่ป่าแหบ

จะม้วยชีวาโดย โยคี เมื่อนั้น แก้วพะกาจึงว่าอย่าล่าให้ เป็นกรรมจะทำประการใด
 มีกรรมทำไว้ก็จำเป็น มีค้ำแล้วจำจะหลับนอน คิดดูไปก่อนคงได้เห็น คิดถึงล่ายากยากเย็น
 จำเป็นพากันเข้าภูมิจำ ๕๕๒๐ ๑ มาจะกล่าวบทไป ถึงพชธากระเงาะเจ้าไพรสี ยิ่งคิด
 คั่งแค้นพระมุนี พาทูล่าเอียงไม่เที่ยงธรรม ไพรพลเรากายไปทิ้งป่า กลับว่ามีกรรมจำอาสัญ
 แน่นว่าจะให้คีคอกัน ยกนางนั้นให้เราก็ดำไป กลับพูดบิณฑนหันหลังเสีย โกล่เกลี่ยเช่นนี้หา
 คีไม่ เห็นจะพาไปไว้สาลาไล จะต้องจำทำไว้ให้เห็นคี่ จะไปบอกมุนิจพระสหาย ขอพล
 มากมายรบภูมิจำ คิดแล้วบอกลูกทนต์ที่ พ่อจะไปเมืองประรัง จะไปแจ้งข่าวท้าวมุนิจ ภูมิจำ
 ทำผิดคิกอิหง จะแจ้งข่าวให้ท้าวเชอพัง ยกพลมาประคังประกาศี ว่าแล้วออกจากถ้ำมณี
 ครองไปประรังสีพระพารา ๕๕๒๑ เมื่อนั้น มุนิจมีใจเกษมสี เชื้อเชิญสหายร่วมชีวี ขึ้นนั่งแท่น
 ที่อันเดียวกัน จึงว่าพระสหายอยู่ในป่า ยังคอยผาสุกเกษมสัน ผลาผลที่เสวยอยู่ทุกวัน พอ
 กันกินอยู่หรืออย่างไร นานแล้วไม่เห็นท่านมาหา ชูระมากังวลหรือไฉน ลูกโตเป็นสาวสัก
 คราวใด จะขอนางไว้เป็นลูกยา ๗-๗ ชอบใจ ลูกสาวเราได้สืบสืบว่า เมื่อจะแต่งงาน
 การวิวาห์ สุดแต่เพื่อนเอามาไว้ธานี เมียเรางูชมม้วยบรรลัย ยังเป็นห่วงห่วงใยลูกสาวสี่
 ให้มีคู่ครองเสียก็คี่ การนี้แล้วจึงค่อยคิดกัน บัดนี้เราไม่ความสบาย วันหนึ่งฝันผายไปไพรสัน
 ไปพบหญิงหนึ่งเคียรารัญ เราตามทันจะรับไปเป็นเมีย ยังมีภูมิจำว่ากล่าว แดกฉานราน
 ราวความเสีย นางกลับคำไม่ยอมไปเป็นเมีย ภูมิจำพาไปเสียเป็นคังนี้ คัดรักคักใคร่ใช้การ
 คน ใช้เป็นการกังวลของภูมิจำ เหมือนหนึ่งมาจุกค้ำพาเทวี ไปไว้ภูมิจำหน้าเจ็บใจ ๗-๗
 ๑ พังววจา มุนิจจึงว่าหน้าหมั้นได้ เพื่อนช่างยังยอมปรอยให้ไป ถ้าเป็นเราคงได้เห็นกัน
 เสียแรงมีภูมิจำเสียเปล่า ๆ ภูมิจำเอาไปไว้เล่นขัน ๆ กับคนเคียรป่าใช้พงพัน มีใช้กการของ
 มุนี จะเอาคืนกลับมาให้ได้ จับภูมิจำไว้ในกรุงสี่ จับเป็นประกาศิตโยคี ให้มันสมที่เกี่ยว
 สีกา ๗-๗ เป็นกริชฤทธิ์รทรงสักคา งานสง่าเจ้าเลิศเจ็ดฉาย ถือผ้าเช็ดหน้ากริกกราย
 แล้วฝันผายออกยังเกษมสี ๕๕๒๐ เมื่อนั้น โฉมยงค์องค์ประโหมสุหรี รู้ว่าพระราชสามี
 จะไปจับภูมิจำชีไพร ยิ่งร้อนอกวิตกเป็นหนักหนา กลัวย่าไม่นั่งนอนได้ จึงเสด็จเยื้องย่างจาก

ปรางใน พรอมด้วยข้าไทยวิปริตครลา ๗^๕ ๕๖๖ ๐ ครันถึง ยังซึ่งเกยรัต นางกระษัตริย์
 บังคมกัมเกษา บังคมทูลกระษัตริย์พิศคา พระผ่านฟ้าหุคยังซึ่งพระทัย มุณีเป็นที่เขาเล่าลือ
 มาเชื่อถือเงาะป่าหรือโฉน ออย่าหักหวนด้วยวิปริตเสด็จไป ขอทูลทักขัคไวย่าโกษา ๗-๗

๐ น้องแก้ว ก็จริงแล้วที่คำเจ้าล้าว่า พระณาย่อมมีซึ่งวิชา โมหาโลบหลงทำไมก็ นี้ฤาษี
 จอมปลอมอยู่ในป่า เขายอมเรียกว่าตาฤาษี เกี้ยวสิกาเอาไว้ในฤๅษี จะบวชเป็นฤาษีไปทำไม
 พี่จะไปรวบรวมคเณมา ทำโศสานิกฤคณิควิสัย เราเป็นคนขำรุงซึ่งกรุงไกร ไครทำผิดก็คง
 ไล่สมใจมัน ตรีศพลางทางเสด็จขึ้นเกยรัต ทรงที่นั่งกรรพศิงามเนคณัน พยาเงาะนำพลจร
 จัน ยกจากเขตรชั้นเข้าพงพี ๕๖๖^๕ นกกลางเป็นกลางมาตกลง ตรงหน้าม้าทรงสิ้นสังขา
 มาลีที่ทักพระกรรมมา ตกลงตรงหน้ากระจ่ายไป ยิงแสนวิตกอกเร่าร้อน แต่ก่อนเคินป่าหามี
 ไม่ คิคจะกลับหลังยังเวียงไชย คิคอายเงาะไพรที่โหลมา ๗-๗ จำจิตรชัยม้าบจร ยิงอว
 ร้อนเร่าเป็นหนักหนา เป็นกระษัตริย์ไค้ตรีศจำนินจา ถึงกลัวก็ตองกล้าไปตามจน มีไ้เรื่อง
 เอาเป็นเรื่องของตัว อวคกล้าไม่กลัวเหตุผล เป็นคนแล้วอย่าไว้ใจคน ไม่ตรีกรตรงยุบล
 ค้นปลาย เขายอยแล้วก็เชื่อคำเขา ออกเอยตัวเรามาโดยง่าย แต่เมียมห้ามยังไม่ฟังซึ่งกะตาย
 ก็สาสมจะมาตายก็ตามที่ แสนกำศคังทศกรรยักษ์ เมื่อลึงลักดวงจิตรที่ฤาษี พระยิงแสนโส
 นังหลังพาศี ก็โสก็สุคค่างทรงกายา ๕๖๖^๕ ค่อยคลายโสจจิตรคิคมานะ เราจะกลัวอะไรกับ
 สังขา แต่เขาพระสุเมเนร์หลักโลกา ไฟประไลยกันมาเป็นจุนไป แล้วเร่งรีบรักจิคตรง เข้า
 กงเขาเขินเนินใสล ตักกงตรงมาทันโค มาใกล้อาสมพระมุณี ๕๖๖^๕ มาถึงยังที่ศาลา ธิษชับ
 อาษาเข้าไปใกล้ เห็นสองหญิงนั่งหน้าศาลาไล แลไม่เห็นองค์พระสิทธา หญิงหนึ่งอุ้มลูกให้
 กินนม หน้ารักหน้าชมเป็นหนักหนา แลดูสองนางไม่วางตา พยาเงาะสีกว่าอย่าช้าโย มา
 ไค้เห็นประจักษแก่ตา ยังมีมากกว่าจะบอกให้ ยังมีลูกทั้งสองล้วนของโย เร่งจับควไปในมคนี้
 ๗-๗ เมื่อนั้น ท้าวมุจิกห้ามว่าอย่าอึงมี จำจะไปพุดรวงดูท่วงที่ จะจับไปเดี๋ยวนี้ไม่ยากกาย
 นั้นไครอีกเล่าเจ้าสองคน หน้าฉงนจนจิตรคิคหมาย หรือคนป่ามาพักฝากกาย มาชัคของสอง
 ชายเสียสิ้นคิ ว่าแล้วก็ธิษชับอาษา ตรงเข้าศาลาพระฤาษี พระยาเงาะเคินเวียงเคียงพาศี

เสนีห้อมพร้อมพร้อมกันมา • สองนางค่างเหลือบแลมา เห็นแขกขึ้นมาเข้ามาใกล้ วิ่งออกกัน
 หน้าแล้วว่าไป มิรู้จะอะไรจึงเข้ามา • เมื่อนั้น ท้าวมุจิกจึงร้องตอบว่า เราจะเข้าไป
 หาพระสิทธา จึงหลีกทางกันหนาจะคลาไคล ๗-๗ บัดนั้น โฉนชรเห็นเงาก็จำได้ จึงร้อง
 ว่าเงาะพามาหรือไร รู้แล้วไม่ให้ไปสาลา ๗-๗ เมื่อนั้น มุจิกจึงร้องทว่าควา ไช้ชฺระ
 ของมิงมาเจรจา ภูจะเข้าไปหาพระอาจารย์ พยาเงาะเชื่อว่าคบผู้หญิง เห็นจะจริงอย่าง
 เขาที่ว่าชาน เองเร่งถอยไปไช้กงการ ภูจะไปว่าชานกับชีไพร ๗-๗ ทั้งสองจึงร้องตอบว่า
 จ้าวนายภูมาอยู่อาศัย ไช้ว่าการกนของผู้ใด มาอยู่ให้ท่านไช้ในสาลา ไอ้เงาะหรือไรไป
 บอกเจ้า มิงไค้แต่ไค้เขามาว่า ถูกรู้แจ้งใจที่มิงมา ไช้ไอ้ชาติข้าพากันไป ๗-๗ พังว่า
 ท้าวมุจิกโกธาคังเพลิงไหม้ เหลียวหลังร้องสั่งประกาศไป เร่งไพรให้พร้อมภูมิ พวกพลเข้า
 มาอิมี่ - เข้าพร้อมสองสี่ไม่ช้าไค้ โฉนชรกายสิทธิ์ฤทธิไกร เข้ารบไล่ไอ้ฮังฮังอารัญ ๕๒๑
 • เมื่อนั้น สองนางตะหนกอกสั้น จุ่มลูกจูงลกพลวัน กันแสงสรรเรียกพระอัยกา ๕๒๑
 พระมุณี นอนกลางวันฝันว่ายก รบสู้ศึกคักกันหนักหนา ฝันว่าศึกคายวายชีวา พอแว่วเสียง
 เรียกมาก็ตื่นพลัน ยังละเมอเพื่อว่าฆ่ายักตาย ไค้ยินเสียงรุ่งวายก็อกสั้น เอะ ๆ อะไร
 ทำไมกัน เปิกประตูพลันมิไช้ยัก ฉวยไม้ท้าวก้าวโลกโคกคดลา ตกจากสาลาซาแหบหัก
 ลูกขึ้นยิบไม้เท้าก้าวคักคัก ป้องภักร์แล้วร้องตามไป ๕๒๑ นั้นไอ้เงาะไพรหรือไรหว่า มิง
 ไปพาพวกพ้องมาแต่ไหน อะเปหิเร่งถอยออกไป อย่าเข้ามาใกล้สาลา ทั้งไอ้แขกมาทำสง
 สูงสิง ถูกเยอหยิ่งเป็นหนักหนา ยกทัพมารอมสาลา จะชฺระปรารถนาสิ่งไร ๗-๗ • บัดนั้น
 มุจิกตอบมาหาช้าไค้ ถูกอณมุณีชีไพร ท่านผิกวิสัยเป็นมุณี พยาเงาะไปฟ้องว่านักสิทธิ์ ทำ
 การกิจผิกเทศธานี เอาสีกามาไว้ในภูมิ จะบวชเป็นฤาษีไปทำไม จะจับไปหารกรรมที่ท่า
 ผิก เป็นนักสิทธิ์ลวงโลกผิกวิสัย จะทำบุญสุนทานประการใด จะพาชั่วทั่วไปไม่เขายา ๗-๗
 บัดนั้น โฉนชรกายสิทธิ์แกลงไซ มาพูดเล่นยังเห็นซึ่งในใจ คนจึงโรพบพูดว่ากันคี่ คบไอ้
 เงาะป่าชาติอุบาท ไอ้เงาะปีศาจอยู่ไพรสี เชื้อเงาะมาจับพระมุณี อย่างมาว่าฤาษีชีไพร

มิ่งไอ้ขบดคึกคกแปลก จะถือแขกถือไทยก็หาไม่ เหมือนกับแมลงเม่าเข้ากองไฟ จงดอยไป
 อย่างมาหาที่ตาย ๆ- ๆ เมื่อนั้น มุจิกคนเคือกไม่เหือกหาย เหมไอ้สองรว่าหยาบคาย
 มีใช้การมาตะกายพาตี ชูระอะไรของมิ่ง จึงมาโกธรซึ่งแทนธานี เร่งเรวทหารกองหน้า
 จับทั้งสองมาฆ่าให้เป็นผี มันช่างอวคกล้าพาตี จับประหารชีวีให้วายวัน ๕๕๕ บัดนั้น
 ทั้งสองว่องไวใจกล้า ค้างเข้าโรมรันกะชั้นมา พิฆาตฆ่าแขกตายวายชีวี ๕๕๕ เมื่อนั้น
 มุจิกเห็นพลม้วยคักไส พิโรชโกรธขับอาชานาย เข้าจุกไล่ถาโถมโจมตี กายสิทธิ์รอนรับ
 ฉับฉาด หมายถึงพิฆาตฆ่าแขกให้เป็นผี พยาเงาะเข้าช่วยเจ้าธานี คชกลศึกป้องว่องไว
 โฉลชรศว์กลันเข้ากันหน้า พยาเงาะรอนราเข้าจุกไล่ เทียนหันพันผดว่องไว จุกไล่ราน
 ลอคือตี ๕๕๕ มุจิกเสียที่พลาคท่า ไม่นับชกอาชาดอยหนี กายสิทธิ์ไล่จุกคชกลศึก พันถูก
 พาชีชายบไป มุจิกตกจากหลังอาชา เสียท่าพลิกหลบหาทันไม กายสิทธิ์จับจิกเอาหัวไว้
 ฟาคพันบรรลัยทันที ๕๕๕
 รั้ว

ชนุชวรรค์

โดย แม่มณฑา

เล่ม ๕

ตั้งแต่นางเปรตสุรกายส่งฝูงผีลอบเข้ามาในเมือง ชนุชวรรค์อยู่กับพระเสื่อเมือง จนถึงวางยาชนุชวรรค์ ๆ สั่งให้ฆ่านางประไพ แล้วนางประไพคลอกลูกกลางป่า จนถึงหัดคินคาบถูกไป เทพโหลงมาบอกความนาง ๆ

นามกรโคมยงนางนงลักษณ์ เจ้าชื่อไร่นองรักจงแจ้งไซ ไม่เคยเห็นพักตราเจ้าหน้าไย อยู่ใกล้ไกลจงเล่าให้เราฟัง

ฝ่ายนางเปรตสุรกายร้ายฉกาจ เห็นสมมาตรตอบไปเหมือนใจหวัง ข้าจะเล่า แดงแจ้งให้ฟัง ข้าอยู่ยังรักษาพาราไกล เป็นบุตรของเศรษฐีผู้มีศักดิ์ ท่านเลี้ยงรักเส่นหา มาจนใหญ่ ครั้นถึงกรรมเวรามาบรรลัย อยู่ไม่ได้เจ็บเหลือค้ายเสื่อเมือง มาล้อมบ้านเมือง ้วยอยากได้นอง จะอยู่ครองนานไปไม่ได้เรื่อง ทั้งดูร้ายสารพัดจะขัดเคือง จึงจากเมือง แรมป่าพนาลี เพราะไม่มีที่อยู่อาศัย จึงเที่ยวในหิมวาพนาลี มาถึงเมืองเรืองฟ้าในราตรี ดูเป็นที่สูงขาสัตถาวร จึงแวะมาชมเล่นให้เป็นสุข พอคลายทุกข์ภัยโศกโมสร ครั้นชมแล้ว นองยาจะลาจร จากนครเที่ยวไปในพงพี ตัวของท่านนามกรนั้นชื่อไร ข้าชอบใจเหลืออัน เป็นพื้นที่ จึงจะถามกิจจาก้วยปราณี่ ท่านจงแจ้งคดีแต่สัจจา

ฝ่ายว่าพระเสื่อเมืองอันเรื่องฤทธิ์ ให้มีจิตต์คิดรักเป็นหนักหนา จึงตอบถ้อยนารี ศรีโสภา เจ้าเที่ยวมาเคินอยู่แต่ผู้เดียว ช่างกล้าหาญชาญไชยใจฉกาจ ดูสามารถช่างมา ในป่าเขี้ยว ตัวของพีนี่ก็อยู่แต่ผู้เดียว ออย่าว่าเกี้ยวเลยนะเจ้าเขาวมาลัย พี่เป็นใหญ่อยู่ใน นุรีรัตน์ เอกกระฉัตรพระนิเวศน์เขตต์สถาน พี่รักษายู่มากี่ช้านาน ไร่นงคราญศรีสวัสดิ์ กษัตริ์ ขอเชิญเจ้าจงมาสู่เป็นคู่มิตร ร่วมสนธิพี่ชายไม่หน่ายหนี จะรักเจ้าเท่าเทียมกับชีวี นองกับพี่จงเป็นคู่อยู่ด้วยกัน ๆ

ฝ่ายว่านางอำพันอรุณกาย ทำแบายคายคารมนั้นคมสัน ฉันทชอบใจที่ได้เมตตาครั้น พระคุณนั้นเหลือล้นคนนา กลัวจะไม่เหมือนด้อยที่ว่าไว้ แต่พอได้สมเล่ห์เสนาหา กลัวจะทิ้ง ขว้างไว้ให้แรมรา แล้วจะมาไล่ขับให้กลับไป ทั้งพลัดบ้านเมืองมาน่าอดสู จะเอาหน้าไป ถูกบีบใครได้ หัวอกของอำพันนี้พริ่นใจ ท่านจะไล่จะขับต้องอับจน พระเสื่อเมืองพังนางแล้ว พลาจคอบ พี่เห็นชอบวิญญาสถานผล จะเลี้ยงน้องเอาไว้ในโพชนนต์ นิรมลอย่าได้แห่งระ แวงใจ พี่ไม่ขับคางใจให้ออดสู จงไปอยู่ด้วยกันอย่าหวั่นไหว จะอับอายอดสูแก่ผู้ใด เจ้า จงได้มีจิตต์คึกเมตตา

นางอำพันนบตอบสนอง จะเลี้ยงน้องจริงจึงเหมือนดั่งว่า พระองค์นั้นเป็น ใหญ่ในพารา ไซ้จะไร้สุคาเมื่อไรมี น้องเป็นคนเที่ยวมาในป่าชฎุ เทียวลอคลัคหิมวาพนาสี พระองค์นั้นเป็นใหญ่ในบุรี กษัตริย์มไปในพารา จะเลือกให้เลือกละไ้มชัคชอง ตัวของน้อง ที่พระปรารณา พอไคแล้วไม่ยี้กจะจี้ครา ค้วยสุคาพระถมจะชมชัค น้องมาแต่ผู้เคียวเปสียว อนาถ สิ้นวงศญาติแม้นว่าถ้าทำผิด ใครจะมาอุปถัมภ์เป็นน้ำมิตร น้องนี้คิดตรองเห็นไม่เป็น การ ถ้าผิดไปไม่มีใครชชวย คงจะม้วยไม่เห็นเป็นแก่นสาร ข้าเจียมตัวกลัวสิ้นพันประมาณ ชมสถานแล้วจะลาท่านคลาไคล เทพเจ้ามีจิตต์ให้คึกรัก เจ้าจะหักก็อคือไปถึงไหน เรารัก นางปานว่าชีวาลัย เจ้าอย่าไคกลัวหมองช้องวิญญา ซึ่งว่านางเทวีไม่มีญาติ บุชนาฎพังจำ คำพี่ว่า มิให้น้องต้องชัคหัตทยา เป็นสัจจาใจจริงทุกสิ่งอัน ฯ

ฝ่ายนางเปรตอรุณกายครั้นไคยีน สมถวิลคังจิตต์คึกมั่นหมาย แกล้งมารยาตอบว่า พระคุณครั้น เป็นบุญฉันที่ได้มาถึงธานี ถ้าแม้นสมวาจาที่ว่าไว้ น้องจะได้รองบาทบาศรี สสนองคุณภรรยาที่ปราณี กว่าชีวีน้องจะวายท่าลายลง ฯ

เทพเจ้าพังก่านางอำพัน เกษมสันต์สมจิตต์คึกประสงค จึ่งพานางครรรไลคังใจจง อยู่ห้องค้เทพาสถาวร เทพเจ้าปรีคี้เปรมเกษมศานต์ สมัครสมานร่วมเรียงเคียงสมร แนบ สนิทนิทราสถาวร สโมสรเป็นสุขทุกเวลา ฯ

ฝ่ายว่านางอำพันอรุณกาย ได้สมหมายมุ่งมาตรปรารถนา มาอยู่ได้ในวังคังจินคา ผูกเวราสองกษัตริย์ด้วยชดใจ ทำสนิทชิดชมอยู่เนื่อง ๆ มีให้พระเสื่อเมืองนั้นสงสัย ประสมยาไว้พลันในทันใด หมายถึงใส่เอมโอสจโกชนา หวังจะให้พระจอมจักรพงศ์ มากลั่งโคล้ไหล หลงเป็นหนักหนา วันหนึ่งพระเสื่อเมืองเรื่องคักคา ก็คุมเกรงรักษาพระภูมิ แต่คอยชองอยู่ มากี่ชานาน ไม่สมการคิดไว้ในทรวงศรี อยู่วันหนึ่งพระเสื่อเมืองเรื่องฤทธิ จรลีศรวจไปในนคร ทั้งบกเรือเหนือไค้ก็ไปจบ เวียนคลบเกินทนเที่ยวชนร่อน นางอำพันปริศาสถาวร สามิจรสมหวังคังฤทัย พลังคอยฤทธิเข้าที่เสวน กำนัลเคยตั้งเครื่องเนื่องไสว ค้วยถึงเคราะห์ขององค์พระทรงไชย ที่จะได้ลำบากยากวิญญา ปีสาจปลอมเข้ามาได้ถึงในวัง ทำไค้คังน้ำจิตคัปรารถนา ลอบลงไปใกล้องค์พระผ่านฟ้า แต่บรรคาบริวารนั้นมากมี มิไค้เห็นที่นางอำพันทำ เอายาปร่าลงในเครื่องพระโคมศรี แล้วรีบคืนกลับมาไม่ช้าที่ ทำเข้าที่หลับไหลในไสยา

พระทรงภพปริคิเปรมเกษมสันต์ ชนุชรรค์เลิศฤทธิทุกทิสา พระเสวยเอมโอสจโกชนา ครันดูดยาให้กลุ่มคุ่มพระทัย พระยั้งเร่งพินิจพิศวง จะรู้สึกองค์ก็หาไม่ ให้ร้อนรุ่มกลุ่มจิตคังพิษไฟ เสียงแแต่กริ้วนางในนั้นมากมี ทอกพระเนตรฤใครให้เกลียดชัง ยั้งโคล้คั้งกลุ่มใจ อยู่ในที่ ในอารมณไม่เป็สมประฤคิ เห็นสาวศรีพระองค์ทรงโกรธา ฉวยพระขรรค์ไล่พันสิ้นทั้งปรารค์ อันฝูงนางว้างลงลงจนฝา ต่างระรัวตัวสิ้นพรันวิญญา จะทราบว่เรื่องอะไรก็ไม่มี พระเห็นองค์จักรเรศเกศสุรางค์ ให้เคื่องนางชุ่นชองยั้งหมองศรี ความเกลียดชังเป็ล้นพันทวี พระภูมิก็ริ้วกราคควาคไป ว่าเหวย ๆ มะเหลสีน้อบาทว่ ช่างชัวชาติหนักหนาจะหาไหน จะเลี้ยงไว้ไม่ไค้ในกรุงไกร เพ็ชฆาตเอาไปในราตรี เร่งสังหารผลาญชีพริบชีวา ออย่าอยู่ชัวพาไปจากกรุงศรี เป็หญิงชัวแพศยาคนกาลิ จะเลี้ยงไว้ปริยพระพารา

เพ็ชฆาตตระหนกต่างตกใจ เห็นภูวไนยพิโรจโกรชหนักหนา มิไค้รู้แจ้งจิตคังในกิจจา ว่าสุคาโทษทัณฑ์นั้นอย่างไร ถึงสามยามราตรีเข้านี้แล้ว ไม่แจ้งว่านางแก้วเป็โฉน

ครั้งจะรอฟังองค์พระทรงไชย เห็นภูวไนยกริ้วหนักคังอัคคี ต่างรีบเร่งพางองค์นางนงคราญ ก็ออกพระทวารบุรีศรี

ฝ่ายพี่เลี้ยงสองราของนารี เห็นเสนีเขาคว่าพานางไป ต่างตระหนกตกใจเป็น พันคิด ประหนึ่งว่าชีวิตจักษุ มิรู้ว่าโทษทัณฑ์เป็นฉนโค พระทรงไชยนั้นทรงพระโกรธา ต่างก็วิ่งตามองค์นางนงลักษณ์ ด้วยความรักเยาวะยอคเส่นหา จะขอไปตายด้วยม้วยชีวา มิขอม้อาลัยแก่ชีวิต ฝ่ายประไพโฉมเฉลาเยาวลักษณ์ ประหม่านักให้ร้อนอวรณ์จิตต์ มิแจ้งความในองค์พระทรงฤทธิ ว่ามึงมิตรโทษทัณฑ์เป็นฉนโค นางเคินพลาทางทรงพระโสกา ชลนาแถวตั้งลงหลังไหล อยู่ดี ๆ ชีวันจะบรรลัย น้องมิไคมีผิดสักนึกเคียว มิทันไรให้เอา ไปประหาร พระภูบาลไม่คริกนึกเฉลียว น้ำพระทัยภูมิเช่นนี้เจียว พระโกรธเคียวช่างไม่ ถามความบังเลย มิแจ้งจิตต์ว่าผิดสิ่งไรเล่า มาทำโทษโกรธเฝ้าเอาเฉย ๆ แม้น้อง ชั่วแล้วมิน้อยใจเลย พระคุณเอ๋ยคิกมาน่าน้อยใจ เมื่อจะมาสององค์ก็ทรงฝาก จะคิกถึง เพื่อนยากก็หาไม่ แต่ล้วนพระว่ามิให้เป็นไร จะเลี้ยงให้เป็นสุขทุกเวลา เมียมะวงหลง เชื่อพระทรงศักดิ์ เพราะความรักตามองค์พระนาคา ทั้งทั้งองค์บิดุเรศพระมารดา จนมา ม้วยมรณาไม่เห็นกัน น้องจะตายครั้งนี้ไม่มีผิด พระทรงฤทธิจะฆ่าให้อาสัญญ์ สงสารแต่ดวง ใจอยู่ในครรภ มิทันรู้จักพระพักตรา นับประสาอะไรกับน้องนี้ พระภูมิจะคิกเส่นหา แต่ ลูกน้อยเจียวยังไม่เมตตา มิคิกว่าโอรสอยู่ในครรภ นางเหลือบเหลียวไปเห็นสองพี่เลี้ยง ยิงพางเพียงชีวาจะอาสัญญ์ สะอื้นว่าโสกาถึงจาบัลย์ จะคิกกันอย่างไรไฉนที พี่คิกตามตัว ซ้ำออกมาโย อยู่เวียงไชยอย่าหมองเลยน้องพี่ อันตัวข้าจะมาสิ้นชีวี ทั้งสองพี่พลอยผิดจะ คิกพัน

สองพี่เลี้ยงเพียงชีพจะสิ้นศูนย์ ต่างอาดูรโสก็มิมีขวัญ ทั้งสองกรค่อนทรวง อยู่แคคัน แม่แจ่มจันทร์จะไปหนตำบลโค พี่จะตามโฉมฉายสายสวาท ม้วยด้วยนาฏมันคง ออย่าสงสัย ถึงตกไหนพี่จะตามเจ้างามไป มิอาลัยแก่ชีวาแล้วครานี้ พี่เคยไค้โลมเลี้ยง

อยู่เคียงข้าง ไม่เห็นห่างสุดคามารศรี แต่ยังมีเยาว์จนเท่ามีสามมี ในครานี้เวรามาตามทัน
 ไอ้จะม้วยครั้งนี้ไม่มีผิด แม่จะคิดอย่างไรนะจอมขวัญ จงไปเฝ้าบิดูเรศมารคานัน ทูลทรง
 ธรรม์ให้ไปรคชอภัย นางตอบความที่เลี้ยงที่เคียงองค์ เป็นกรรเวรานั้นคงอย่าสงสัย จน
 เทียงนางกลางคืนป่านนี้ไซ้ ภูวไนยสององค์ทรงนันทรา เพ็ชฌฆาตไหนจะรอให้ข้าการ
 กล้วยบาลยังกริ้วอยู่หน้าหน้า เป็นเวรกรรมน้องจะต้องมรณา เหลือบปัญญาจนจิตต์จะคิดไป
 นางรำพาทงทางทรงพระโสกา ชลนาแถวถึงลงหลังไหล ทั้งสองกรค้อยทรวงอรัย ใน
 จิตต์ใจไม่สมประฤคี่ สองพี่เลี้ยงก็ต่างโสการ่า ต่างครวญครว้อิ่งไปทั้งไพรสี ในจิตต์ไม่
 อยู่กับกายี สองนารีวอนเพ็ชฌฆาตพลาถ ซึ่งองค์พระมะเหลสีไม่มีผิด ท่านจงคิกเมตตาสูคา
 บ้าง เอ็นดูปล่อยให้ไปในกลางทาง เพราะเหตุนางโฉมยงนั้นทรงครรภ ถ้าแม้ว่าไม่
 ม้วยไปวันหน้า คงจะมาแทนคุณทั้งสองท่าน พี่อย่าปองสังหารผลาญชีวิติน ทำคุณฉนไว้เถิด
 ประเสริฐคี่ ๗

เพ็ชฌฆาตไค้พังสองพี่เลี้ยง ไค้ยินเสียงแล้วว่ากับทาสี พระโองการผ่านฟ้าไม้
 ปรานี ให้สังหารชีวิติ์กลยามัน ตัวเรานี้ที่ไหนจะปล่อยไค้ ต้องทำให้ถูกคำพระนาคา ขึ้น
 ปล่อยเจ้าตัวเราจะมรณา จงก้มหน้าเถิดองค์นางนงคราญ ๗

นางฟังคำเพ็ชฌฆาตจะชาคจิตต์ คังชีวิตมรณังจะสังขาร ทั้งสองกรค่อนทรวงอยู่
 จะประปราน เขาวมาลย์เพียงว่าชีวาลัย สองพี่เลี้ยงว่าแม่อยู่หัวเจ้า ถ้าขวัญเข้าศรีสวัสดิ์คี่
 นั้นคักษัย พี่จะม้วยคิกตามแม่งามไป ไม่อยู่ให้หุรนทหน้าคาญ ๗

สายสมรค้อยทรวงอยู่คัก ๆ คังหนึ่งจักชีวังนั้นสังขาร พลาถประกาศเทวัญชั้นพิมาน
 ข้าจะถึงแก่อาลชีวาลฯ อันโทษของข้านี้ไม่มีผิด เทวฤทธิ์ทั่วไปในทิสา จงสอคส่องให้ตระ
 หนักประจักษ์ตา ฝูงเทวาทุกสถานพะยานยล ทั้งคุณพระบิดูเรศชนนี เลี้ยงดูนี้ปองรักเป็น
 ภักษณล ครันมาถึงยังซึ่งที่พันคน นิรมลให้สยของพองโลมา นางกลิ้งเกลือกเสือกให้พี่ไร้อง
 สุธลนองพรั้งพรายทั้งชายชวา สายสมรวอนค้วยพระวาจา เพ็ชฌฆาตสองราจงปรานี น้อง

จะขอภาวนาสมาทาน จะพุ่งชานใจน้องไม่ผ่องศรี เมื่อมอควัยจะได้ไปที่ดี เห็นท่วงทีแล้ว
ท่านคอยฟังลง ๖

สองพี่เลี้ยงก็พอทรหด โศกกำสรคยั้งซึ่งตะลึงหลง ได้สติกอดน้องประคององค์
จะม้วยลงตามนางไม่ห่างไกล จะได้ไปกำเนิดเกิดด้วยกัน ไปให้ทันโฉมยงให้จงได้ จะได้
พบโฉมงามแม่ทรามวัย ไปเกิดไหนเกิดนั้นหันกับนาง โฉมประไพสุริยว่าพี่เลี้ยง จงคืน
เวียงพิงช้าอย่าหมองหมาง จะตามโย้ไ้การของพี่นาง จะวายวางลงเป็นสามไม่งามก็
พี่จะม้วยบรรลัยเห็นไม่ควร คนจะสรรวลลือไปในกรุงศรี คนทั้งหลายใครหน่าจะว่าดี เหตุ
ถึงที่แต่น้องไม่ต้องการ จะมาพลอยม้วยตามทั้งสามศพ อย่าปรารถนอยุ่หลังยังสถาน ถ้าพี่
รักตัวช้าอย่าวายปราน สองนางนงคราญอยู่หลังฟังวาจา ถ้าแม่นว่าน้องม้วยบรรลัยลง ทั้ง
สองจงเอ็นดูกับตัวช้า ช่วยบิศพน้องไว้ให้ลับตา อย่าให้มีเวทนาในราตรี แล้วจางวาน
เขาพาไปนคร ทูลบิศพมารคาทั้งสองศรี ว่าน้องนี้ขอถวายอัญชลี ไม่ไ้ครองบทศรีทั้งสองรา
พี่เลี้ยงกราบทูลองค์นางนงคราญ พี่จะม้วยวายปรานเสียก็กว่า จะให้พี่น้องนอชื่อวา ก็
จะ
ทนเวทนาทั้งคาปี แล้วจึงว่ากับพวกเพ็ชชผาค พระนางนาฏเกิดเชื้องจะเป็นผี เอ็นดูช่วย
ช่วยพันฉันทักที่ ตามเทวีจะได้ไปเมืองฟ้า เพ็ชชผาคคอบสนองทั้งสองนาง จะให้เรานี้ล้าง
ให้สังขาร มิไ้มีโองการพระผ่านฟ้า เราไม่ต้องปรารถนาจะฆ่าพัน สองพี่เลี้ยงว่าแม่น
นางบรรลัย ถ้าท่านไม่สังหารชีวาสนุญ ทั้งสองเราไม่ให้จรรโลง จะเป็นโรเป็นกันในวัน
นี้ เพ็ชชผาคว่าไม่ไ้การเรา ตัวของเจ้านั้นอย่ามาสูสี รับผิดชอบสังหารผลาญชีวี แคพระ
มเหสีนั้นเอกา เพ็ชชผาคจึงเร่งให้โฉมยง เป็นกรรมองค์มิ่งมิตรกนิษฐา จวนจะสว่าง
พระสุริยา พระผ่านฟ้าจะโกรธพิโรจใจ จงระงับกับจิตต์ของแจ่มจันทร์ เร่งคิดพระธรรม
ขันธอย่าหวนไหว เมื่อมอควัยมรณาชีวาลัย จะไ้ไปสวรรค์ชั้นพิมาน เมื่อดถึงกรรมจำม้วย
ชีวาวาคัม บุชชาญอย่าวิโยคโศกสงสาร ถึงแม่นว่าอินทร์พรหมยมพบาล ครั้นถึงกาลยอมมา
ชีวาลัย จงตั้งจิตต์เมตตาภาวนา ถึงจะแสนโศกาหารอกไม่ จงหน่วงจิตต์คิดถึงพระรัตนตรัย
จะไ้ไปชั้นฟ้าสดาวาร ๖

นางพิกษาเพ็ชฌฆาตจะซำคจิตต์ คังไฟคิคุมทรวงควงสมร สะอื้นร่ำพร่ำให้อาลัย
วอน ทั้งสองกรเข้าปะทะธุระราษฎร โ้อจะม้วยชีวีไม่มีผิด เห็นสุกฤทธิสุดกายหมายสมาน ที่
จะให้คงคืนยืนไปนาน ชนม์สังขารวาววับจะดับลง ทั้งสองกรวอนไหว้ไทเทเวศ ทุกขอบ
เขตคว้นนาป่าระหง เวศสุวรรณพรหมมินทร์พระอินทร์องค์ ขอท่านจงมาเป็นทิพยยานยล
ข้าน้อยซื้อต่อผิวจันต์ตัวตาย เทพเจ้าทั้งหลายจงเห็นหน นางกราบลงกับพื้นภูมิคด เกษะผล
ศีลาสมาทาน แม้นจะพันลงไปอย่าให้ม้วย เทพช่วยบำรุงดวงสมาน ธรณีคงคาทุกท่าธาร
จงบันดาลช่วยซ้ำในครานี้ ขอให้ไค้คังจิตต์คิประสงค์ จงร่อนอาสน์องค์ท้าวโกสีย์ ครั้น
เสร็จแล้วกราบลงตรงปัดพี นางเทวีหลับเนตรภาวนา

จะย้อนกลับจับเรื่องเมืองสวรรคต ถึงเทวัญเทพไทโครครึ่งษา ท้าวสุขัมบดีมีฤทธา
สติยังชันฟ้าสุราลัย อัจจรรย์อาสน์นอนแต่ก่อนมา กระทั่งกังสีลาน่าสงสัย จึงส่งเนตร
ไปพลันในทันใด แลทั่วในจังหวัดปัตพี เห็นประไพสุริยาบุษนาฏ เพ็ชฌฆาตจะสังหารผลาญ
เป็นผี เพราะเสื่อเมืองชั่วช้าทำไม้คี่ คบผีอี่เประโตไว้ในคร มันโรยยาพาให้เสียจริต
ไอ้คิก ๆ นำส่งสารพระทรงศร จนคลุมคลั่งวิญญูอนาทร พระให้ฆ่าบึงอรไม่ปราณี เพ็ชฌ
ฆาตเขาพาเอานางมา จะสังหารชีวาให้เป็นผี ไม่ช่วยก็จะมีม้วยน่าปราณี ครั้นคิดแล้วจรลี
ลงมาพลัน จึงบันดาลด้วยเดชของเทวา เพ็ชฌฆาตคกประหม่าไม่มีขวัญ พระอินทร์องค์ทรง
ยืนอยู่ค้วยพลัน อยู่ข้างหน้าแจ่มจันทร์ค้วยทันใด ฯ

ฝ่ายเพ็ชฌฆาตอันอาจหาญ เห็นนงคราญนึ่งไปหาไหวไม่ ย่องเข้าใกล้โฉมงาม
นางทรมวีย์ จะยกคาพพันไปให้คร่ำมกลัว ให้ชนลูกชนพองสยของเกล้า ตัวสั่นเทาตกใจ
มิใช่ชั่ว ให้ร่อนรนคังไฟไหม้ทั้งตัว เกิดสั่นร้วคังจะโลกกระโคคไป แค่มองดูหัวกายหมาย
ถักเพลิง อันตะเกิงวู่วามมาลามไหม้ มองเข้มนก็ไม่เห็นสิ่งอันใด ถอยออกไปไกลนางค้อย
ห่างลง แล้วปรึกษาว่ากันเป็นฉนี้ ไม่เคยมีหล่ากจิตต์พิศวง เป็นบุญของนางงามทรมอนงค์
นางโฉมงามจะไม่ถึงซึ่งชีวา มาคลใจให้เรานั้นมันบันดาล จะคิการอย่างไรให้ปรึกษา

พันโถมยงลงไม่ได้ทั้งจินคา สักร้อยครั้งร้อยคราเฝ้าเป็นไป ชะรอยนางเทวีไม่มีผิด จะยกมือสักนิกหนึ่งไม่ได้ จำจะปล่อยสุกาให้คลาไคล ไปลับไกลใครไม่รู้สักทีคน ต่างคึกพร้อมยอมกันไม่ทันนาน เห็นนงคราญกัมพัตร์ตั้งมรรคผล จึงร้องเรียกโถมศรีนิรมล กับสองคนพี่เลี้ยงที่เคียงนาง จงลืมนेत्रเถิดขูลกระหม่อมแก้ว เป็นบุญแล้วนวลละอองไม่หมองหมางชีวิตรอกปลอกไปไม่วายวาง นุชนางจงนึกรู้สึกกาย

ยินแว่ว ๆ แจ้วเสียงเพ็ชฌฆาต ยังคึกทวาดพระทัยไม่รู้หาย ลืมพระเนตรค่อยประทังยังพร่างพราย จึงตามนายเพ็ชฌฆาตทวาดวิญญา ชูระอะไรที่จงไซให้แจ้ง น้องกลางแคลงหลากใจให้กังขา พี่จงไค้แจ้งอรรถวิจนา ลืมกายาโยท่านไม่พ้นคน เพ็ชฌฆาตจึงประมูลขูลสอง เป็นบุญของศรีสวัสดิ์ไม่ชัคสน จะสังหารผลาญมิ่งนิรมล บันกาลคนคกประหม่าทั้งกายี เห็นความซื่อสัตย์ตรงต่อทรงเกษ ควรจะปล่อยอัครเรศไว้ไพรสี แม่จึงไปโทไกลจากธานี ออย่าอยู่นี้คนผู้จะรู้ไป อันโทษข้าจะมารับแทนนาง จะปล่อยแม่เฝ้าบางพิสมัย จงชุกชนคั้นป่าพนาลัย พากันไปเถิดองค์นางนงคราญ ฯ

นางพังคำพาทียินคินัก นางนงลักษณ์ปรีดิ์เปรมเกษมศานต์ ขอบคุณท่านเหลืออันพันประมาณ ไม่วายปราณซึ่งยังคงมี จะทกแทนคุณท่านเหลือขนาด ออย่าหมายมาคร้ว่าจะลืมพระคุณพี่ สองพี่เลี้ยงไค้แจ้งแห่งพาทิ ความยินดีชื่นชมภิมย์ใจ แล้วสามนางต่างลาเพ็ชฌฆาต ขูรยาตรยินดีจะมีโทษ เพ็ชฌฆาตสองราภิคลาไคล กลับคืนไปบุรีมิไค้ช้า ฯ

แสนสงสารโถมยงนางนงลักษณ์ สองพี่เลี้ยงเคียงพัคร์ทั้งซ้ายขวา ประคองนางพลางไปในทิมวา นางโสภากำสรครันทคใจ อนิจจาอกเอ๋ยไม่เคยยาก ต้องลำบากบุกเคินเนินไศล ให้คึกค้ำนักสกาโสภาลัย พลางครวญคร่ำร่ำไห้มาตามทาง นิจจาเอ๋ยพระจอมกระหม่อมผิว ถ้านองชัวให้พระทองนั้นหมองหมาง ควรจะมากริ้วโกธทำโทษนาง ผิดสักอย่างสิ่งไรน่องไม่มี อยู่ที ๆ ทรงธรรมให้พ้นฆ่า อนิจจาหรือมาเป็นฉะนี้นี้ แต่ก่อนไรน้ำพระทัยนั้นเหลือคี่ ไม่เคยเห็นเช่นนี้ประหลาดใจ สารพัคร์จะถนอมกล่อมจิตคั่นอง จะ

ขุนซ้องสักเวลาก็กหาไม่ ครั้นนี้เสียตัวพึ่งเห็นใจ คักสวาทซากไปแต่วันนี้ ตัวของน้องไม่กลับมาเห็นกัน จะนับวันลับตามารศรี พระมิไค้อาลัยมาไยก็ แต่วันนี้จากกันจนวันตาย อยู่ที ๆ ทรงธรรมจะพ้นฆ่า น้องนิก ๆ ขึ้นมาแล้วใจหาย ฤศลช่วยจึงไปไค้ง่ายค้าย เเมอธูนาย เพ็ชชฆาตไม่พาคพัน เพราะฤศลทนหลังของลูกแก้ว จึงไม่มอกม้วยแล้วอยู่ไพร่สัดดิ์ พระพี่เลี้ยงเคียงประคองจรจรัล นางคั่นคั้นค้ำเนียรค้อยเดินไป ค้อยคั่นคักคักคองในพงพี ไม่รู้ว่าชานีอยู่ที่ไหน เห็นไกลพันประเทศเขตต์เวียงไชย อ่อนพระทัยสุภาวิลาวณีย์ จึงชวนสองพี่เลี้ยงของนางลักษณ์ ลงหยุดพักในป่าพนาสัดดิ์ อกรรมยิ่งระทวยระทวยครัน สองนางนั้นเก็บพฤษภาบรรคามี มาเสวยต่างโภชนาหาร ค้อยสำราญปรีดิ์เปรมเกษมศรี ครันคลายร้อนผ่อนไปในพงพี มารศรีลำบากไค้ยากใจ ไค้ยืนแต่นกร้องก้องอารัญญ์ นางแจ่มจันทร์โศกสร้อยละห้อยให้ นิจจาเอ๋ยไม่เคยจะเดินไพร่ เคยสำราญแต่ในพระบุรี คิดถึงคุณพระชนกที่ปกเกล้า เห็นเทียมเท่าเมรุมาศศิริศรี ถนอมเลี้ยงลูกยาไม่ราศี ธรรมเนียมฟ้าไม่มาทัน สวรรค์จะเป็นสุขทุกเวลา บิตุเรศมารคาถนอมขวัญ ไค้สามี่ลูกยากลำบากครัน เจียนชีวิตนุกษาชีวาวย โอ้พระทูลกระหม่อมของลูกแก้ว จากมาแล้วคิกมาน่าใจหาย เจียนจะม้วยมรณชีวาวย ถ้าลูกตายไหนเลยจะเห็นกัน นางควรวุพลางทางทอดทศนา เห็นแต่เสื้อสัตว์ป่าพนาสัดดิ์ ให้หวาคไหววรวงค่อนงค์ครัน ปรีกกานกับพี่เลี้ยงที่เคียงกาย เราจะหลบหลีกไปข้างไหนคิ ชีวิตเราสามนี้จะศูนย์หาย พี่เลี้ยงปลอบกัลยาณ้อย่าว่านวาย เมื่อถึงกรรมจำทำลายชีวาเวลา ค้อยแอบอ้อมค้อมไปในหิมวาศ นุชนาฏลำบากยากหนักหนา พระบาทสองพองช้าน่าเวทนา ค้อยจุดสำห้แข็งใจครรโลจระ แต่นางหลงวนเวียนอยู่ในไพร่ นานเหลือใจแต่อยู่ในสิ่งขร จนครบถ้วนสิบเดือนก็เคลื่อนคลอน ไม่รู้แห่งพระนครบิตุรงค์ ถ้วนกำหนดคตสมาสย์ จะคลอกบุตร ให้เจ็บสุคร้อนจิตต์พิศวง โฉมเฉลาเยววยอกเจ้าทอคงค์ นางโศกทรงโสกา ยิ่งอวารณ น้องเจ็บครรภันปน่วนรัญจวนจิตต์ สุขจะคิกเดินไปในสิ่งขร โอ้ครั้นนี้ที่น่าที่จะม้วยมรณ จากนครแสนยากลำบากใจ หังหยุดย้าน้องนี้ไม่เสวย นิจจาเอ๋ยเวรกรรมจะทำไฉน

จะคลอกบุตรตัวเราไม่เข้าใจ ทั้งมกหมอบอยู่ที่ไหนก็ไม่มี สองพี่เลี้ยงเคียงประคองพระน้อง
รัก อย่าโศกนักสุกามารศรี คำแรงแข็งพระทัยของเทวี อย่าโสกีไปเลยน้องจะหมอง
นวล ต่างปลอบนางพลาางประคองเข้าคององค์ เห็นนางทรงโศกสร้อยละห้อยทวส สอง
พี่เลี้ยงนวกนางพลาางรณฺจวน ทรามสงวนเป็นกรรมไค้ท่ามา พลาางประคองคององค์นาง
นงลักษณ์ ต่างก็ไม้รู้จักประสีประสา นางกลิ้งเกลือกเลือกเลือกให้อยู่ไปมา เจ็บครรภานวล
ละอองประคองครรภ ไม่มีใครเอ็นดูจะช้ช่วย แม้จะม้วยมรณาช้วาสนัญญู จงคลอกง่ายลุกยา
อย่าแกล้งกัน พ่อแจ่มจันทร์จงสงสารแก่มารคา ๖

จะกล่าวถึงเทวาศกคาเคช หัวประเทศโลกสิ้นเป็นสิงขร เห็นนางเจ็บพระ
ครรภารว่าววอน เทพนิกรรณฺคาคิปราณี น้าเอ็นดูโณมยงนางนงลักษณ์ มาหยุดพักร่าไร
ไค้ไทรศรี ไม่เคยคลอกลุกยาน่าปราณี เจ้าเฝ้าแต่โสกีระก่ากาย ไม่ไปช่วยก็จะมีวช้วา
ลา มาคิถถึงกัลยาณใจคอบหาย คิถแล้วฝูงเทพสถานพิมารพราย ก็พากันผันผายลงมาปล้น
ส่าแกงกายเข้าใกล้นางโณมยง ว่าอนงค้อย่าวิโยคร่าโศกศัลย์ เราเป็นเทพเทวาพนาวัน
ลงมาช่วยแจ่มจันทร์อย่าตกใจ แล้วต่างองค์ต่างพิศดูครรภา เห็นจวนไค้เวลาปัจจุสมัย
นางจะคลอกเร็วพลันค้วยทันไค้ เทพไทเข้าคองประคองนาง ไม้ช้านักถูษงามแลยามคิ
ก็จ้คลอกหันทืออย่าหมองหมาง จงขึ้นแข็งใจนวลอย่าครวญคราง บุชนางจงสะกคอกพระทย
สงสารองคองลักษณ์อัครเรศ เห็นเทเวศยินคิจะมีไไหน นางค้อยคลายก่าสรครันทคใจ
ยกกรไหว้เทวัญค้วยทันคิ เจ้าประคณเมตคาคูตส่าห้ช่วย เห็นลุกจะไม่ม้วยไปเป็นผี ถึง
ยามปลอกนางคลอกในทันคิ คังมณิหมคจคหมคมลทิน เป็นชายเดิกคิงพักครลัษณา เหมือน
บิคาถ่าอยู่ช้ชิลป์ เทพเจ้าอุมเอาหน่อนรินทร์ ล้างมลทินสระสรพระคองคา แล้วจึงเอา
โอสถมานินาน ใหนงคราญยอครรักเจ้าภักษา เอาอคคิให้คิงอิงกาย ค้อยพิทักษ์รักษาหัง
สององค์ ครันอยู่มาไค้หลายช้วันวาน เทพสถานคินไปไพระหง กลับสถานพิมานที่ในคอง
เทพทุกองค์สุกษาสดาวาร

ฝ่ายโคมยงองค์ประไพวิไลลักษณ์ อุ่มลูกรักแนบทรงดวงสมร เสวยถันธาราพวง
 งอน นางบังอรพิศพิศรัลลักษณ์ งามประเสริฐเกิดมาเมื่อแม่ยาก ต้องลำบากสารพัดรสสา
 ทรมานกาเยศเวทนา มิไค้มีฐานะจะรององค์ ทั้งรืนยุงนึ่งร้านสารพัดร มั่นกินกัทรมสงวน
 นวลหงส์ เป็นกรรมแล้วแก้วตามาอยู่คง ถ้าอยู่คงวังราชปราสาทจันทน์ จะพรั่งพร้อมวงศา
 คณาญาติ กำนัลนาฏจะกล่อมถนอมขวัญ ทั้งพระนมพี่เลี้ยงจะเรียงร้น แทนสุวรรณพระยู่จะ
 ปูรอง งามประเสริฐเกิดมาช่างอาภัพ ระบายับวิบากหม่นหมอง เห็นแต่หน้าพี่เลี้ยงเคียง
 ประคอง เป็นเพื่อนน้องอยู่ในป่าพนาสี ถ้าไปถึงเวียงไชยอัยยกา ก็จจะรอกชีว่าไม่เป็นผี
 ถ้าบุญเราหาไม่ในครั้งนี้ จะมอคม้วยอยู่ที่พนาวัน นางกอกองค์หน่อไทให้สังเวช ยิวเวศ
 วิโยคยั้งโศกศัลย์ ปรีक्षाพี่เลี้ยงนางพลาจจาบัลย์ จะข้าพลันอยู่มีเป็นการ จะกันคั่นอรธูวา
 ในป่าใหญ่ กว่าจะได้พบประเทศเขตต์สถาน จึงเก็บใบพฤษภาไม้ช้านาน นางนงคราญตรีศ
 พลันด้วยทันใจ ทำเป็นรุ่มพอบังพระลูกยา แล้วอุมพาค่อยเคินเนินไศล ทั้งสองพระพี่เลี้ยง
 ค่อยเคียงไป คำเนียรในหิมวาพนาสี ครันแคะร่อนนงนุชเข้าหยุกพัก กลัวลูกรักต้องพระ
 สุริยศรี ครันแคะก่อนนอนไปในพงพี มาไค้หลายราตรีที่ววัน ค้วยวันหนึ่งบังอรหวานอนนัก
 จึงหยุกพักพฤษภาพนาสีพี่ พระพายพคบุบผาพนาวัน ที่ทุกพรรณหอมหวานรณจวนใจ เย็นรุ่ม
 รื่นพันพรรณมาลา จึงหยับพระภูษาหาช่าไม้ เอาผูกคู่ค้วยพลันในทันใจ แล้วกล่อมไกวคอง
 จิตต์ให้นิตรา บรรทมเถิกคองใจวิไลลักษณ์ อย่าอ่อนนัถยอกเส่นหา เหมือนเนื้อเย็นเอ็นดู
 แกมรคา อย่าให้มาลำบากไค้ยากใจ เราอยู่ในหิวานี้่น่ากลัว พ้อขุนหวัร้องอิงไปถึงไหน
 น่ากลัวเสื่อสัตว์ป่าพนาลัย พ้อคองใจนิตราอย่าอวรณ์ ครันกุมารหลบแล้วก็ยินดี ว่ากับพี่
 เลี้ยงสองสายสมร ค้วยนางจะนิตราให้ถาวร ครันสั่งแล้วบังอรก็เอนกาย ๗

ขอหยุกกลับจับกล่าวหัตถ์คืน เทียวโอบยบินเสาะเหยื่อเมื่อเที่ยงสาย หาอาหารร่อน
 รนกระวนกระวาย ไค้ยินเสียงหน่อนารายณ์นั้นโสภา เข้มมองลงมาจากอากาศ จึงแล
 เห็นหน่อนารถโอรสา กับพี่เลี้ยงเคียงไกวกุมารา สกุนาคีใจใครจะทัน ก็โคมฉาบคาบ

พาทั้งสองคน จรดลตีปีกหลักเหิน ขึ้นนภามบินมาด้วยเร็วพลัน นางสุวรรณร้องกรีกหัวึก
 สำเนียง สนั่นแจ้วแว่กรรณศรีสวัสดิ์ ให้คิอศจรย์เหลือแม่เนื้อเกลี้ยง ค่อยลิมเนตรนุช
 นองชันมองเมียง เห็นพี่เลี้ยงกัโอรสยศยง สกุนาพาไปในเวหน นิรมลร้อนจิตต์พิศวง
 กังขีวานั้นจะชากออกองค์ ยอกอนงค์ตอกตกพระทัย กับโฉมนางมาลีศรีสมร ต่างตื่นนอน
 ออกสันให้หวั่นไหว ก็ห่มหอกกายาโรสกาลัย รั่าไฟโรเรียกลูกใจผูกพัน จงมารับมารคาพาไป
 ค่าย แม่จะม้วยตามไปในไพรสณฑ์ ชีวิตแม่แลล็บจะนับวัน ที่จะยืนไปนั้นอย่าสงกา โอ้อพ่อ
 คุณหนูหัวของแม่นี้ มาเป็นเหยื่อสฤณีราชปักษา ถ้าแม่น้อยเมืองเราเจ้าแม่อา ที่ไหนราช
 ปักษาจะพาไป ค่ายมิไค้ต้องแฉกเคื่อนตะวัน นกไม้คั้นคาบเจ้าเอาไปได้ ชะรอยว่าเวร
 กรรมไค้ทำไว้ จึงมาให้สมเพชเวทนา ตัวมารคาก็จวนถึงชีวี แต่ปลัดพรากธานีแล้วมิสา
 แม่เห็นหน้าลูกน้อยกลอยชิวา ค่อยเคลื่อนคลาโศกศัลย์ทุกวันคืน ยังมีหน้าข้าปลัดก่าจักจาก
 ยังมาพรากดวงใจให้สะอื้น ชีวิตแม่ไหนเล่าจะยาวยืน สุกจะกลืนชลเนตรเวทนา นางห่ม
 หอกองค์กลางลงกลางคืน พระยุพินโศกแสนสหัสสา สยายเกศชลเนตรคังขารา ในวิญญา
 กลักกลุ้มคลุ้มพระทัย พระองค์สิ้นขวัญหนีค้วยลูกรัก วรรพัตร์มัวหมองไม่เื่องใส ทั้งสองกร
 ค่อนตีพระทรงใน อรทัยชวนชบสลบลง นางมาลีโสกีพิไรรั่า โอ้เวรกรรมทรมาสงวนนวล
 หงส์ ไค้ความยากพรากมาอยู่ป่าคง ลำบากองค์แล้วมิหน้าข้าไค้ทุกข์ เผ้าแต่กินชลเนตร
 เทวะโหย อาตุรโศยโสกีไม่มีสุข ครั่งนี้หนอโยมาก่อกลียุค มาต้องบุกหิมวาพนาลี ยังมี
 หน้าข้าคลอกโอรสา ให้นำพาไปไค้ในไพรสี หัสคินมันจะกินม้วยชีวี พระชนนีศูนย์ลับมากับ
 ไป ยิ่งแต่พี่ผู้เคียวเปลี่ยวอนาด อันชิวาคมนั้นจะคงอย่าสงสัย พี่จะขอตายตามแม่งามไป
 ไม่อาลัยแก่ชีวิตชิวาวัน นางร่ำพลาทางทอกเอาพระบาท เพียงจะชากชมาชิวาสัญญ์
 แม่ม้วยแล้วอยู่โยในไพรวัน ครวญร่ำพันเลือกชบสลบไป แสนสงสารสุคามารศรี จะรู้สีก
 กายก็หาไม่ อนาดจิตต์คึกน่าสังเวชใจ กลั่งอยู่ในหิมวาพนาลี มิไค้รู้สีกองค่านางนงลักษณ์
 วิพัตร์คล่าหมองไม่เื่องศรี สองทรมวยมิไค้สมประที มิไค้มีชนม์คืนฟื้นกายา เทพเจ้า
 มีจิตต์คึกสงสาร จึงบันกาลห่มพวงควงนุบผา กลิ่นขจรหอมรินขึ้นวิญญา เป็นธาราท้ององค์

นางนงคราญ เป็นผวยพองถูกละของคังจันทน์อบ หอมตระลบต้ององค์ยอกสงสาร เย็นรววย
 รื่นชื่นชูดุสมาลัย ยุกพาพาลแซมชื่นค้อยพินกาย กับพี่เลี้ยงที่เคียงอยู่ข้างองค์ ค้อยค่างชื่นได้
 คังใจหมาย ไม่เห็นพระราชบุตรสุกเสียดาย ก็เอนกายแจ่มจันทร์วิสิญ์ญี พระพี่เลี้ยงนั้นเคียง
 ประคองกอด พระเขาวายอดสุคามารศรี ระท่างกายโศกศัลย์พันทวี เฝ้าแต่ตีทรวงอกให้พิโร
 วอน ทูลกระหม่อมจอมยอกสตรีเอ๋ย มาละเลยให้พี่สะท้อนถอน พี่จะบรรลัยลงในคองคอง
 ตามสมรมไปในเมืองฟ้า เสียแรงพี่นี้ไค้มาติดตาม ก็เพราะความสุกแสนเสนาหา แต่ยั้ง
 เยาว์เนื้อเกลี้ยงพี่เลี้ยงมา หมายถึงไค้พี่งพาบารมี พระน้องแก้วไม่อยู่จะคุ้มภัย จะตายค้าย
 สุคามารศรี พิโรพรางทางกอกนางเทวี วิสิญ์ญีแนไปไม่รู้กาย ฯ

ฝ่ายฝูงเทพเทวาในป่าไม้ สลคใจค้ายสุคน้ำใจหาย ค้ายบุตรนางกำจัดต้องพลัก
 พราย เห็นจะตายมั่นคงในคองคอง ไม่ไปช่วยก็จะม้วยชีวาวิาคม สงสารนาฏพุ่มพวงคอง
 สมร จำจะไปแจ้งความเมื่อยามร้อน นางบังอรจะได้มีชีวีคืน ต่างคิกกันแต่บรรคาเทวดุทธิ
 ต่างแสนคิกโศกใจให้สะอื้น เทเวศลงมาพลาางแต่กลางคืน ถึงงามชื่นจึงสำแดงแจ้งกายา
 เป็นน้ำทิพย์โปรยปรายค้อยลงนาง สารพางค์หอมชื่นรื่นนาสา นางพลิกพินกายพลันมีทันชา
 เห็นเทวาคองค์สั้นให้พรันใจ นางยกหัตถ์มัสการเทพารักษ์ จึงถามทักค้ายผะวงจิตต์สงสัย
 พระองค์อยู่แห่งหนตำบลใด เป็นไฉนจึงมาในราตรี จะชอถามค้ายความไม่แจ้งจิตต์ พระ
 ทรงฤทธิประทานโทษโปรกเกศ เป็นมณษย์ครุฑาวาสกรี หรือภูมิเทวญ์ญ์นั้นฉันใด ฯ

เทพเจ้าฟ้งบุษสุกสงสาร จึงแจ้งการตามตรงไม่สงสัย เราเป็นเทพสิงสู่อยู่คั่นไพร
 เห็นทราไว้ยโสภาคคิปราณี แต่สลบชลลงถึงสองครา ถ้าไม่มาช่วยเห็นจะเป็นผี อยาร้อน
 ใจในบุตรสุกชีวี ไม่ถึงที่มรณาคาลัย จะมีผู้ช่วยไม่ม้วยมอด คงจะรอกคียนงอย่าสงสัย
 ไปข้างหน้าชีวันไม่บรรลัย คงจะได้พบกันเป็นมั่นคง ถ้าแม่นนางจะไปในทิศนี้ จงจำซึ่งาม
 ปลื้มอย่าลืมหอง จะมีที่สำนักพักอนงค์ เป็นคราวเคราะห์ขององค์กัลยาณ์ เมื่อนานไปข้าง
 หน้าจะผาสุก จงสร้างทุกข์เสียบ้างฟ้งเราว่า พระลูกน้อยจะมีที่ฟ้งพา เจ้าจะมาสุขสวัสดิ์
 กำจัดภัย ฯ

นางพังก้าเหว้าแจ้มาหมก ว่าโอรสศรีสวัสดิ์ไม่ตักษย์ ชูลี้กรวอนว่าคว้ยอาลัย
พระคุณเอ๋ยเมื่อไรจะพบกัน ตกไปอยู่แห่งหนตำบลไหน จงชี้ให้ตามไปในไพรสณฑ์ จะยาก
ง่ายตายเป็นไค้เห็นกัน ท้าวเทวัญเมตตาไค้ปราณี จะออกฉันทารานิจจาเอ๋ย ไม่สะบายโศก
กำสรคสลคศรี จะไค้ณที่ไหนไม่เห็นมี คงโสกีร่าให้อยู่ไปมา พฤทษะไพรไค้ฟังสายสมร
เจ้าอย่าร้อนรนใจอาลัยหา จะตามไปไม่ถึงพระภูงยา กั้นการทางมรคาพนาลี ก่อนานไป
จึงจะไค้พบลูกรัก อย่าโศกนักถวละองจะหมองศรี เจ้าจะไปจำไว้นางเทวี แต่ทศนี้สุคา
เจ้าอย่าจร อันฝูงเหล่าอสุรีนั้นมีมาก จะลำบากในคงพงสิงขร ครั้นบอกแล้วหายไปในคง
คอน เทว اجرยังสถานสำราญกาย ๖

ฝ่ายประไพสุริยาพยาบาลพัศตร์ แจ้จ้ลูกรักไค้ามูลไม่ตัญยหาย ค่อยมีความสุขซาพา
สบาย นางโฉมฉายขึ้นชมภิรมยา จึงชวนพี่เลี้ยงพลันคว้ยทันที ตัวเราจะจรลีไปเที่ยวหา
เหมือนอย่างคำเทวัญนั้นบอกมา ทั้งสองราชวงกันแล้วครรรไล ค่อยเคินลคคักป่าพนาลี นาง
โสกีโศกสร้อยละห้อยไค้ คำนี้ถึงลูกน้อยกลอยพระทัย นิจจาใจจากแม่แต่ยังเยาว์ พูนโธ
เอ๋ยคิกมาน่าสังเวช แสนทุเรศงามประโลมโฉมเฉลา จะลำบากยากใจไม่บรรเหา ใคร
จะให้พ่อเจ้าเสวยนม อนึ่งถันมารคามาเคร่งครัก เจ็บสาหัสเต็มทีนมมีถม พระร้อยซึ่งตั้ง
แต่จะอยากนม จะระงมโศกาไม่ราชล นางคิคถึงคงใจให้สังเวช ชลเนตรหยค้อยคั้ง
ฝอยฝน เห็นฝูงนกกกูกอยู่วังตน นิรมลโศกาคว้ยอาลัย นิจจาเอ๋ยไค้ว่าสฤณา ยังรักษา
ลูกกกกับอกไค้ เรานี้ชั่วเหลือถันเป็นพันไป ลูกคังคงฤทัยนัยนา ๖

บทละคร เรื่อง

รถเสน

ฉากที่ ๑ กุศารนคร

สมมุติเป็นเวลากลางวัน

ตอนที่ ๑ คำหนักฝ่ายใน

- ท้าวรถสิทธิ์กับนางสนธิ ประทับบนพระแท่น -

- มีนางข้าหวงดวายนอยู่ และนางอัมพิกา (ค่อม) หมอบเฝ้าอยู่ใกล้พระแท่น -

- บีพาทย์ทำเพลงสร้อยไอ้ลาว -

เบิกมาน

- หมูนางร่ากำลังถือคอกบัวจับ "ระบำคอกบัว" กันอยู่ -

ร้องเพลงสร้อยไอ้ลาว

เหล่าชาคณา ระบำ
พ้อนสำให้พิศโสภา
ควยจิตจงรักภักดี
ขอมอบชีวิตและกาย
เพื่อทรงเกษมสราญ
ดวายนฝ่ายพ้อนอุบล
อันปทุมยอคพกา
งามตระการกาลหทัย
คล้ายจะยวน
บินระว่อน

ร้องร่ากันควยเริงร่า
เป็นที่ท่าเยื้องยาดรนาฏกราย
ไม่มีจะเห็นอยแห่งหน้า
ไว้ไต่เบื้องพระบาทยุคล
และขึ้นบานพระกมล
ล้วนวิจิตรพิศอำไพ
ทัศนากวีไล
หอมจรวงพุงขจร
เย้าภมร
พ้อนสุคันธ

- ร้องจบคำ นางระบำตัวเอกออก -

- แล้วรำค้ายท่าทางผาคโยนกระปรีกระเปร่าร่วมหมู่ระบำ -
- ทำวรดิษฐ์แสดงความสนใจ -
- ปี่พาทย์ทำเพลงสร้อยโอลาวชั้นเดียว -
- เจรจาระหว่างจับระบำ -

- สันตี - เป็นยังไบบ้างเพคะ ระบำคอกบัว
- รดิษฐ์ - ก็อย่างงั้นแหละ
- สันตี - หม่อมฉันปรับปรุงขึ้นเองเหียวนะเพคะ
- รดิษฐ์ - ยังงั้นหรือ มีน้ำอะ ถึงไค่น้ำอุ้นัก แต่ละท่า ล้วนแต่แปลกและงองามทั้งนั้น
- สันตี - ทอพระเนตรซีเพคะ นี่ ๆ ท่านหม่อมฉันประคิษฐ์ขึ้นใหม่
- รดิษฐ์ - ยังงั้นหรือ อ้อ, สวยมากนี่เอง
- สันตี - นี่ก็อีกท่าหนึ่งเพคะ ที่หม่อมฉันคิษฐ์ขึ้นใหม่เหมือนกัน
- รดิษฐ์ - แหม, ท่านก็งามมาก งามอย่างไม่มีที่ติทีเดียว
- นางสาวสันตีออเลาะต่าง ๆ ทำวรดิษฐ์ก็หลงไหลไปตามถ้อยคำเหล่านั้น -
- ถึงตอนท้ายเพลง -
- นางกำนัลผู้หนึ่งคลานออกมาลบล้อลับชน คอยหาโอกาสเฝ้าอยู่ไกล ๆ -
- พอจบระบำ นางกำนัลผู้นั้นคลานเข้าไปถวายบังคม -
- นางสาวสันตีสะกิดพูดว่ามีผู้มาเฝ้า -

ร้องเพลงป็นคลั่งนอก

เมื่อนั้น	จอมกษัตริย์รดิษฐ์รังสรรค์
ทอพระเนตรเห็นนางกำนัล	ทรงธรรม์ตรัสถามความไป
มีพระอชกรณร้อนเย็น	ใครทุกข์ชุกเข็นเป็นไฉน
หรือว่ามีเหตุเภทภัย	จงไค่เล่าแจ้งแดลงมา

- เจรจา -

ตอน ๒ ท้องพระโรง เมืองกุฏาคารนคร

- ท้าวรณสิทธิ์ประทับ ณ. พระที่นั่งบุษบก -

- เสนาข้าราชการเฝ้าพร้อมมูล -

เบิกมาน้ำเงิน

ร้องเพลงขอมใหญ่

พริ้งพร้อมบรรดาเสนามาคย เฝ้าพระบาททรงกษมทศรี
เบื่องซ้ายฝ่ายขุนเสนี เบื่องขวามนตรีมาคยา

ร้องเพลงขอมใหญ่ชั้นเดียว

สมุหพระราชมณเฑียร น้อมเศียรทูลท้าวเจ้าหล้า
บัดนี้มีทูตต่างเมืองมา ขอดวายสารภูวไนย

- ปี่พาทย์รับราชทูตและคณะออก -

ร้องเพลงเขมรเมือง

บัดนั้น ราชทูตผู้มีอชญาสัย
บังคมบาทของสุพระทรงชัย เข้าไปถวายสารสนแค้นชวร

ร้องเพลงร่ายนอก

แล้วส่งสาราให้อาลักษณ์ จงอ่านไปให้ประจักษ์ตามอักษร
อาลักษณ์กราบกับประนมกร คลี่สารสุนทรออกอ่านพลัน

ขับเสภา

ในสารว่าบดินทร์ป็นนิเวศน์ แห่งสุทัศน์นครเขตขัดต์
ขอดวายไมตรีอภิวันท์ แก่ทรงชวร มรณสิทธิ์ราชา
เรานี้มีไก่อไวว่อง แคล้วคล่องสามารถกาจกล้า
ส่งมาแข่งขันพนันท้า ตีเอาพาราเป็นเคิมพัน
แม่ไก่อวไนยพ่ายแพ้ ต้องเสียเมืองให้แก่หม่อมฉัน
หากไก่อเข้าแท้ไก่อพนัน จะถวายเขตขัดต์แก่พระองค์

ร้องเพลงสาธิตา (รวม ๒ คำ)

เมื่อนั้น	จอมกษัตริย์ทราบความตามประสงค์
คำริโปไม่คองคลองจาง	ที่จะทรงรับชันพันท้า
อันไก่อในฤตารนคร	ตามบ่อนหลายหลากมากนักหนา
ไม่เคยไคยีนชื่อลือชา	ว่าเก่งกล้าให้ประจักษ์เลยสักราย
ไก่อเขาที่มาท้าพันทัน	คงแข็งขันตีชนะมามากหลาย
ชันพันทันเห็นแน่แท้ทางร้าย	แต่ไม่รับก็ละอายชายพัตตรา
พระหวนคึกมานะชาติกษัตริย์	ถึงช่องชกก็คองสู้ให้ภูหน้า
ยอมไม่ได้เรื่องผู้ไคมาทนายท้า	พลางมีพระวาจาว่าไป

- เจริจา -

- รตสิทธิ - นี่แน่ท่านราชทูต การที่เจ้านายของท่านท้าพันทันตีไก่อกับเรานั้น เป็นที่พอใจ
เรามากอยากจะทราบสักหน่อยว่า ถ้าเรารับการท้าเจ้านายของท่านแล้ว
เราจะต้องคอบราชสาส์นให้ท่านกลับไปถวายและเชิญเสด็จมาค้วยหรืออย่างไร
- ราชทูต - หามิไค้พระเจ้าข้า เจ้านายของข้าพระพุทธเจ้าไค้ทรงมอบหมายอำนาจสิทธิ
ชาติให้ข้าพระพุทธเจ้ามาแล้ว ข้าพระพุทธเจ้าสามารถกราบทูลไค้ ๆ ใน
การนี้แทนพระองค์ไค้ทุกประการพะยะคะ
- รตสิทธิ - ถ้าอย่างนั้นก็ไค้แล้ว เราขอรับคำท้าทนายเจ้านายของท่าน ที่จะนำไก่อมาตี
พันทันกัน แต่ไก่อของท่านละ นำมาค้วยหรือเปล่านั้น
- ราชทูต - ข้าพระพุทธเจ้านำมาพร้อมแล้ว พะยะคะ จะไปรคให้ตีกันไค้บัดนี้ไค้พะยะคะ
- รตสิทธิ - ไค้แล้ว เราขอผลัดไปไค้เกิน ๓ วัน เพราะเรายังมิไค้เลือกสรรไก่อที่จะนำมา
ตีกับท่านและสถานที่ก็ยังไม่ไค้ระเตรียมให้สมกับที่เป็นกวรตีไก่อแข่งชันพันทัน
เอาบ้านเมือง
- ราชทูต - ไม่เป็นไรมิไค้พะยะคะ เป็นอันตกลง อีกราว ๓ วัน ข้าพระพุทธเจ้าจะนำ
ไก่อชนของข้าพระพุทธเจ้าไปยังสถานที่จักไว้ที่ไค้ยพะยะคะ
- รตสิทธิ - ไค้แล้ว เอาเป็นตกลง

ร้องเพลงโยนคาบ

เมื่อนั้น
ทูลลาพระองค์ทรงชัย

ราชทูตอ่อนประนมบังคมไหว้
ออกไปจากพระโรงรัฐ

- ปี่พาทย์รับ -

- ราชทูตคลานเข้าโรง -

ร้องเพลงสุคใจ

เมื่อนั้น
ครันหุดหุดจรัส

องค์ท้าวรทสิทธิ์เรื่องศรี
จึงมีคำรัสตรัสไป

- เจริญ -

- รทสิทธิ์ - ท่านเสนาทั้งหลาย ท่านคงจะได้ฟังสำส่นที่เขามีมาทำพนักตีไก่ ซึ่งอาลักษณ์
ได้อ่านไปแล้วที่เรารับพนักกับเขานี้ ก็มีไข่ว่าเราเป็นนักการพนัก หรือมี
ไก่ชนที่เก่งกาจอย่างไร แต่เพื่อรักษาเกียรติของบ้านเมืองเรา เมื่อเขา
มาทำถึงบ้านก็จำเป็นที่จะต้องรับคำของเขา
- เสนา - ถูกที่เดียวพะยะค่ะ เราต้องไม่ยอมให้ใครมาประมาทหมิ่นชาวสุวรรณคร
ไต่ยังงี้ ๆ ก็ต้องสู้เขา ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่ายังมีทางสู้พะยะค่ะ
- รทสิทธิ์ - มีทางสู้ยังงี้ ท่านมีไก่ที่พอที่จะสู้กับเขายังงั้นหรือ

ร้องเพลงเขมรปากที่ขันเดียว

บัดนั้น
กราบก้มบังคมทูลถวายในย
เห็นมีแต่ของกุมารรตเสน
เคยเที่ยวตีมีชัยมากมาครัน

จึงท่านเสนาผู้ใหญ่
อันไก่เชิงคือตีพนัก
ซึ่งจักเจนจิกตีที่แข็งขัน
รู้จักกันเกือบทั่วทั้งพารา

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น
 ตรีสังข์แกฆนเสนา
 (ทอก) จงเร่งไปตามตัวมา

รตสิทธิ์ เกษมสันต์ทรรษา
 เจ้าว่าผู้ใครมีไก่อี้

- เจริจา -

- รตสิทธิ์ - เมื่อตะกี้ ท่านว่าใครมีไก่อี้ที่ไหนนะ
- เสนา - ไก่อี้ของเด็กหนุ่มคนหนึ่ง ชื่อว่ารตเสน พะยะคะ
- รตสิทธิ์ - อ้อ ชื่อรตเสน แล้วไก่อี้ของเขานั้นนะ เก่งกล้าพอที่จะชนสู้ไก่อี้ที่เขาทำ
 พนันไก่อี้กระนั้นหรือ
- เสนา - ข้าพระพุทธเจ้าคิดด้วยเกล้า ๆ ว่าสู้ได้พะยะคะ
- รตสิทธิ์ - ท่านเคยเห็นศิษนะที่ไหนมาบ้าง
- เสนา - แหม เยอะแยะพะยะคะ ศิษนะมานับครั้งไม่ถ้วนแล้ว ตามบ่อนต่าง ๆ ดู
 เหมือนจะรู้จักไก่อี้ตัวนี้กันทั้งนั้นแหละพะยะคะ
- รตสิทธิ์ - ยังงั้นหรือ, บ๊ะ ยังงั้นมันก็วิเศษนะซิ, เร็วใ่อะรีบไปตามเจ้าเด็กหนุ่มคน
 นั้นมาหาข้าเดี๋ยวนี้

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

จงเร่งไปตามนำตัวมา   หาข้ายังห้องพระโรงนี้
 เสนาอภิวาทน์มาทูลี   ออกไปตามมีพระโองการ

- เสนาถวายบังคม คลานเข้าโรง -

- รตสิทธิ์ - ว่าแต่ไก่อี้ที่ท่านว่านั้นนะ เก่งจริง ๆ นะ
- เสนา - ข้าพระพุทธเจ้าเชื่อว่าเก่งจริง ๆ พะยะคะ ยังไง ๆ ไก่อี้ของรตเสนต้อง
 เอาชนะได้พะยะคะ นั้นแน่ะกำลังมาแล้ว

- เสนานำรถเสนออกเวทีล่าง -

ร้องเพลงต่อขม้อ

เมื่อนั้น	รถเสนบุรยาตรอจหาญ
มาถึงห้องพระโรงมาร	พระกุมารเข้าเฝ้าท้าวไท
กราบถวายบังคมบรมนาค	คอยฟังตรัสประภาษปราศรัย
ภูธรทอดพระเนตรสังเกตุไป	เห็นชายรุ่นครุณวัยมาวันทา

ร้องเพลงสะสม

ค้ายเป็นสายโลหิตนริศราช	ภูนาถให้นึกเสนาหา
พลางมีพระราชวาจา	สนทนากลามไต่เรื่องไถ่ชน

- เจริจา -

- รถสิทธิ์ - เจ้าหรือ ชื่อว่ารถเสน
- รถเสน - พะยะคะ
- รถสิทธิ์ - จริงหรือ ที่เขาลือกันว่าเจ้ามีไถ่ชนคืนนักหนา
- รถเสน - ขอเคชะพระอาณามิพันเกล้า ฯ อันไถ่ของข้าพระพุทธเจ้าก็มีอยู่ ทั้งเคยนำไปต่อผู้มาหลายยกหลายครา และก็เคยได้ชัยชนะมาด้วยทุก ๆ ที่ จะเก่งจริงคงพระวาที่หรือไม่ว่าไม่ทราบเกล้า ฯ พะยะคะ
- รถสิทธิ์ - ชะ ๆ ๆ เจ้าหนุ่มน้อยคนนี้พูดจาคมคายพอใช้ นี่แน่เจ้า บัดนี้พูดต่างเวียงชัยมาท้าทายให้เราหาไถ่ที่เก่งกล้าไปตีพันนั้น เอบ้านเมืองเป็นเค็มพันในการแข่งขัน จึงอยากจะได้ไถ่ตัวเข้มแข็งของเจ้าไปต่อสู้ ถ้าไถ่ของเจ้าชนะสามารถกู้บ้านเมืองได้ เราจะบำเหน็จรางวัลให้อย่างมากมาย สิ่งใดที่เจ้าประสงค์จางหมายเราจะให้ทุกสิ่งสรรพยังใจ เจ้าจะอาสารบทัพพันกับเขาไต่หรือไม่

ฉากที่ ๒ ภายในอุโมงค์ใหญ่

สมมุติเป็นกลางวัน เวลาใกล้เคียงกับฉากที่ ๑

- ปีพาทย์ทำเพลงทาสระทมค่อย ๆ แล้วเริ่มคังขึ้น -

เปิดมาน

- ในอุโมงค์มีผู้สว่างนัก มีเตียงนอนไม้ มีที่ใส่น้ำกินและเครื่องใช้ไม่ค่อยดีนัก -

- มีลิบเอ็ดคนางตาบอดกับนางเกาซึ่งยังมีนัยน์ตาคืออยู่ข้างหนึ่ง -

ร้องเพลงทาสระทม

แสนลำบากยากยับเหลือกำลัง	มาคิดในอุโมงค์ยังมีคสลับ
ทรมาคอยยากตรากคร่ำตัว	ตามีคมีวเพราะอียักมีมันควักไป
ส่วนนางเกาแน่น้อยชนิษฐา	นัยน์ตาอีกข้างยังแจ่มใส
ลิบสองนางตกยากลำบากใจ	ต้องทนทุกข์มาได้ลิบกว่าปี

ร้องเพลงสิงโลกชาตรี

จนดิกรูปซุบผอมตรอมตรมจิต	เพียงชีวิตจะดับลงเป็นผี
รถสิทธิ์ภัสสกาไม่ปราณี	ลูกก็มีช่างกระไรไม่เมตตา
นี่เวรกรรมทำไว้ไหนหนอ	มากอบก้อได้รับกับตัวข้า
ต้องลำบากยากเข็ญเสมอมา	นางชบพักตร์โศกาจาบัลย์

- ปีพาทย์ทำเพลงโศก -

- เจริจา -

นางเกา - เสดอ กรรม กรรมเวรของเราจริงจึ่ง

พี่สาวใหญ่ - แม่เกาน้องรักของพี่ ขอนำให้พี่รับทานสักหน่อยจ๊ะ

- นางเกาถูกเดินไปตักน้ำแล้วเอาผ้าห่มคลุมให้ -

- ส่วนพี่อื่น ๆ ช่วยกันทำงานกวาดพื้นและนั่งอยู่กับนางเกาสักสองคน -

- พี่คนที่ ๑๕ - น้องเกาจำ ป่านนี้พ่อรตเสนยังไม่กลับมา พี่แสนที่จะเป็นห่วงพ่อรตเสนจริงๆ
- พี่คนที่ ๑๐ - ถ้าไม่มีพ่อหลานชายของเราคนนี้ได้ เราก็จะไม่มีชีวิตอยู่ได้
- พี่คนที่ ๘ - บุญคุณของเขามีแก่เรามากมายนะคะพี่
- นางที่ ๑๑ - เจ้าพระคุณ ขอเทพคาอารักษ์จงช่วยปกป้องคุ้มครองพ่อรตเสน ให้ปลอดภัย
ภัยพิบัติทั้งปวงเถิดเจ้าพระคุณ

- ปี่พาทย์ทำเพลงกระบอกทอง รตเสนเข้ามาในอุโมงค์ -
ร้องเพลงกระบอกทอง

เมื่อนั้น	รตเสนพริ้งเพริกนิคณัน
มาถึงอุโมงค์ใหญ่ฉับพลัน	เข้าไปอภิวันท์ชนนี
แล้วทูลแถลงแจ้งเหตุ	ว่าองค์ท้าวเจ้านิเวศน์เรื่องศรี
ให้หาลูกเข้าเฝ้าพระภูมิ	ประสงค์ไก่อั่วคือของลูกยกยา
ว่าจะนำออกตีเป็นพนัน	แม้ชนะจะรางวัลให้นักหนา
ลูกขอถวายบังคม	นำไก่อั้ให้ราชาพนันตี

ร้องเพลงร้ายชาติศรี

ฟังเอ๋ยฟังลูกว่า	องค์พระมารคามารศรี
สวมสอดกอดลูกเข้าโศกี	เทวีแจ้งยุบลหนหลังมา
อันเจ้าเวียงชัยนั้นใครเล่า	คือบิดาของเจ้าอย่ากังขา
พระไค้นางสันธิเป็นราชา	มันคิดริษยาแม่มากมาย
ทูลให้ควักนัยน์ตาแม่ป่าเสีย	ไม่รักเมียเหมือนคนเขาทั้งหลาย
เจ้าไปจงไค้ระวังกาย	โฉมฉายอย่าสนิทกับบิดา

- เจรจา -

- นางเกา - พ่อคุณของแม่ ที่แม่เล่าให้เจ้าฟังนี่ก็เพราะแม่กลัว ถ้าเจ้าเข้าไปสนิทกับพระบิศามากนักอัยกษัมนั้จะคิดริษยา พูลพระบิศาให้ลงโทษทัณฑ์แก่เจ้าต่าง ๆ
- พวกนางป่าทั้งหมดเข้ามานั่งใกล้รถเสนกับนางเกา -
- ป่าคนที่ ๕-๖ - จริง ๆ นะหลาน อีนางสนธิ์คนนี้นะ มันเป็นยักษ์ใจร้าย ร้ายเหลือเกิน เมื่อแม่กับป้ายังเห็นอยู่เคยเห็นมันกินคน มันทรมาณคน
- ป่าทั้งหมดลุกขึ้นพร้อมกัน เข้ากับตะโพน -
- "น้ากลัวจริง ขนลุกขนพอง" (๓หน)
- ป่าคนที่ ๗-๘ - เราชวนกันหนีมาเสียได้ ก็เป็นบุญของเราหนักหนา
- ป่าคนที่ ๙-๑๐ - แต่ภายหลังมันตามมาพบเราเข้าที่นี้ มันแปลงตัวเสียช่วยสวย เข้าทูลพระบิศาของหลาน พระก็ชมชานหลงรักมัน มันยุยงให้ควักนัยน์ตาแม่กับน้า ถ้ามันคงจะเอาไปกินเสียหมดแล้ว แม่กับป้าจึงลว่าหากอยู่อย่างนี้
- พุดแล้วก็ร้องไห้พร้อมกัน -
- นางเกา - แต่คราวนี้เป็นกรจำเป็น เพราะว่าชาวต่างบ้านต่างเมืองเขามาทำพนันชนไก่ถ้าใครแพ้ก็ต้องเสียเมืองให้แก่กัน เพราะฉะนั้นลูกชอกกราบลาพระมารคานำไก่ของเราไปช่วยกูบ้านเมืองไว้สักคราวเถอะนะขอรับ

ร้องเพลงขวัญอ่อน

เมื่อนั้น	องค์กุมารรถเสนนาถา
ได้ฟังถ้อยคำพระมารคา	แสนสงสารกัลยาธิบดี
ก้มเกล้ากราบบาทชนนี	ลูกนี้พึ่งแจ้งเรื่องประจักษ์
ซึ่งเกิดเหตุครั้งนี้เพราะอัยกษั	พระบิศาหลงรักมันมากมาย
เป็นกรรมทำไว้แต่ปางก่อน	จึงตามรอนรูกเข็ญไม่ขาดสาย
มันหมกเวรหมกทุกข์สุขสบาย	พระมารคาจึงคลายวายโศกา

รถเสน - พระมารดาขอรับ อย่าทรงพระกันแสงนักเลย เกี่ยวจะไม่ทรงสบายไป ทูลหัว
ของลูกไปรศนีกเสียว่าเป็นเวรกรรมของเราได้ทำได้อื่นางยักษ์มันจึงทำกับเรา
ได้ถึงเพียงนี้ ลูกคิดว่าคงจะหมดเวรสิ้นทุกข์มีสุขสบายในไม่ช้า

ร้องเพลงร้ายนอก

(ทอคครั้ง) ทูลพธางกราบลาชนนี ออกมายังที่ปากคูหา
เรียกเพื่อนร่วมใจมิได้ช้า

- รถเสนกลับออกมาจากอุโมงค์ -

ปัทมา

- รถเสนออกเวที่ล่าง -

- เจริจา -

รถเสน - เผือก.....เผือก.....เผือก

เผือก - (ข้างใน) คร่ำ

รถเสน - ออกมานี่

เผือก - (เดินบิซึ่เกี้ยวออกมา) ครับ อ้อ ว่าไงพี่รถ แหม กำลังสบายเชียว (หาว)

รถเสน - แกมัวทำอะไรอยู่ละ เรียกตั้งสองสามคำ

เผือก - (หาว) นอนครับ

รถเสน - อ้าวแล้วกัน แล้วตอนกลางคืนแกไม่ได้นอนหรือ

เผือก - ไม่ได้นอนเลยครับ

รถเสน - มัวไปทำอะไรอยู่ละ เล่นการพนันซี

เผือก - เปล่าเลยครับ สาบานให้ ๗๐ ครั้งก็ได้

รถเสน - แล้วทำไมแกไม่นอน

เผือก - ก็ผมจะนอนยังงีละครับ

รถเสน - ทำไมละ

- เผือก - ก็พ่อยอกขุนพลเคื่อยลิว ของพี่รถนะซี
- รถเสน - ใครกัน พ่อยอกขุนพลเคื่อยลิว
- เผือก - อ้าวก็พ่อโต้ง ยอกเสนหาของพี่รถนะแหละ
- รถเสน - นั่นนะรี พ่อยอกขุนพลเคื่อยลิวของแก
- เผือก - นั่นละครับ เคียวนี้เรียกเขาว่าพ่อโต้งไม่ได้เสียแล้ว เผลอไปเรียกเขาที่ไรเป็นโคน
เขาคีเอาหู, คา แทบแตกทุกที ผมก็เลยต้องแต่งตั้งให้เขาเป็นยอกขุนพลเคื่อยลิว
- รถเสน - อ้อ ๆ แล้วเมื่อคืนเกิดอะไรขึ้นล่ะ ถึงไก่อคหลับคนนอนกัน
- เผือก - เคียวนี้เขาชักจะบ้า ๆ เป้อ ๆ ใหญ่เสียแล้วละพี่รถ
- รถเสน - ใคร
- เผือก - เจ้าโต้งนะซีครับ เอ๊ย พ่อยอกขุนพล นั่นแน่ เผลออีกแล้วละ ไคยีนหรือเปล่าก็ไม่รู้
- รถเสน - ทำไม เป็นยังไง
- เผือก - เมื่อคืนนั้นะซีครับ ไม่รู้ว่าเขาเกิดคิดอะไรขึ้นมา ฆ่าลูกขึ้นโก่งคอชันตั้งแต่ทุ่มกว่า
จนกระทั่งปานนี้ยังไม่ค่อยจะยอมหยุดชันเลยอะ
- รถเสน - ก็ช่างประไรเล่า เรื่องนั้นจะไปห้ามเขาไม่ได้หรอก เป็นวิสัยของเขา เขานึกจะชัน
เมื่อไรนั้นเป็นเรื่องของเขา
- เผือก - มันไม่ยังงั้นนะซี พี่รถ เล่นมาลูกล้ำสิทธิ์ของผมให้เคือคร้อนนี้ครับ
- รถเสน - ทำไม รุกล้ำยังงี้
- เผือก - เคียวก็ชันในกรงเขาใครจะไปว่า จะชันสักสามวันสี่คืนผมก็ไม่ว่า นี่เล่นมาเย็นชับบน
หลังคามุ้งผม
- รถเสน - ก็เราทำไมไม่ได้เขาละ
- เผือก - มันไม่ทันไล่ซีครับ
- รถเสน - เป็นยังไง
- เผือก - มุ้งมันขาดเสียก่อนนะซี หลังกายังงี้ไหวเป็นรูปตัวพ่อโต้งเชียวนะ
- รถเสน - มุ้งเรามาแน่นเกินไปมากจะขาดอยู่แล้วนี่กระมัง

- เผือก - อะไรครับ มุ้งของผมนั่งแต่ใช้มาเพิ่งซักครั้งเดียว
- รถเสน - ใช้มาก็ปี
- เผือก - เพิ่งย่างเข้า ๗ ปี ปีนีแหละครับ
- รถเสน - ปัทธอ มั่นนะรีโหม
- เผือก - ก็กำลังกลางเก่ากลางใหม่แหละครับ
- รถเสน - เอาละ อย่างมาพูดมากเลย ฉันพอจะรู้ว่าที่เจ้าโต้งคิดผูกพันนั้นนะ เป็นการบอกกลางดี
- เผือก - คึงยังงัยครับ มุ้งผมขาดนะรีตี
- รถเสน - ไม่ใช่คือเวลานี้ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีรับสั่งขอเจ้าโต้งไปที่พนัน
- เผือก - พนันศึกกับโกชนต่างเมืองนะรี
- รถเสน - เอาเมืองนั้นแน่ะ
- เผือก - โอ้อโฮ เอาเมืองเซียวหรือครับ เอ แต่จะไหวหรือ
- รถเสน - ไหวขึ้นนะ เจ้าโต้งของเราใช้เล่นเสียเมื่อไหร่ละ
- เผือก - แล้ว फिरว่าไงล่ะครับ
- รถเสน - ฉันตกลงใจจะถวาย ว่าแคว้นนี้ให้น้ำให้ท่าเรียบร้อยแล้วรี
- เผือก - เจ้าหมึกกำลังให้ครับ (เสียงหมึกร้องโอย และบ่นข้างใน)
- รถเสน - อ้าวอะไรละนี่
- เผือก - น้ากลัวเจ้าโต้ง จะเล่นงานเจ้าหมึกเข้าให้แล้วละ
- รถเสน - ไหนไปเอาออกมาดูซิ (เผือกเข้าไปจุ่มโกออกมา หมึกเดินกุ่มมือคามมา)
- รถเสน - ว่าไงหมึก เป็นอะไรไปเสียงร้องโวยวาย
- หมึก - เจ้าโต้งครับ เอ๊ย พ่อยอกขุนพลครับ ตอนผมให้น้ำกินอนึ่งทีละ พอผมเลิกให้น้ำเท่านั้นแหละ โทคตีเอามือ เคียวนี้ชักเกรเรใหญ่ครับ เมื่อคืนผมกำลังหลับคันมาคู้ย อยู่บนหน้าอก คู้สิครับแสบไปหมด
- รถเสน - เอาละ นี่ก็สวายนมากแล้วไป เราไปเข้าเฝ้าถวายเจ้าโต้งด้วยกัน
- เผือก - ถัดนั้นอย่าลืมขอพระราชนามมุ้งให้ผมใหม่ะครับ
- รถเสน - เออเนะ ไปกันเถอะ

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

เรียกเพื่อนร่วมใจมิได้ช้า   จุ่มไก่อ้อมมามีทันนาน

- ปีพาทย์ทำเพลงเชิด -
- รดเสนเข้าโรง -

ฉากที่ ๓ สนามชนไก่

สมมติเป็นเวลากลางวัน เวลาห่างจากฉากที่ ๒ เล็กน้อย

เปิดม่าน

- สนามชนไก่หน้าเมืองฤๅษารนคร -
- มีพลับพลาที่ประทับอยู่ทางคานหนึ่ง หน้าพลับพลามีสังเวียนชนไก่ -
- มีเครื่องมือประกอบการชนไก่อย่างพร้อมเพรียง -
- เสนาอำมาตย์และกรรมการชนไก่กำลังดูแลความเรียบร้อยของสถานที่ -

ร้องเพลงเขมรไล่ควาย

บัดนั้น	ท่านอำมาตย์ผู้รับพระบรรหาร
ครั้นถึงวันชนไก่ให้จัดสรร	ปลูกสถานที่ประทับพลับพลาทอง
ตั้งสังเวียนเนียนแนบแบบฉบับ	ตามคำรับกติกากว่าถูกต้อง
ทั้งเครื่องใช้เบ็ดเตล็ดเสร็จสรรพ	สิ่งของครบครันทันเวลา

- เจริจา -

อำมาตย์	- เออ ๆ เรียบร้อยทันการดีมาก นี่กรรมการไก่อังไม่มาอีกหรื
กรรมการ	- มาแล้วครับท่าน นี่ผมกรรมการไก่อ
อำมาตย์	- เอ.....นี่กรรมการรู้ใหม่ว่าการชนไก่พนันครั้งนี้นะสำคัญมาก เกิมพัน สูงเหลือเกิน

- กรรมการ - มันซึ่ครับ ไม่เป็นปัญหาละครับ ในหลวงทรงเล่นเองยังงี้คงหลายคำลึง
- อำมาตย์ - แล้วกัน อะไรหลายคำลึง ที่เขาพนันเอาเงินทองกันเมื่อไรละ เขาพนันเอาบ้านเมืองกันเชียวนะ ถ้าแพ้เขาละบ้านเมืองถูกริบหมดเลย
- กรรมการ - เอ๊ะ ถ้ามันมันก็ท้องโง่งกันละ ไม่เป็นไร ผมมีวิธีทำ โอยต้องแพ้เราเค็ด
- อำมาตย์ - ฮ่า จริง ๆ รึ
- กรรมการ - จริงซึ่ครับ แล้วกัน คนอย่างผม เล่นไก่อมานานแล้วครับ ต้องรู้เคล็ดลับ
- อำมาตย์ - บ๊ะ มันก็คีนะซี, เออ โทนทำอย่างไรบอกหน่อยไม่ได้เรอะ
- กรรมการ - โห่ ไม่ยากเย็นอะไรเลย ฟริกซึ่หนูเมื่อก่อนเท่านั้น ทาหน้าแข่งเข้าให้ พอตีสองสามผลวะเท่านั้นไก่อ้วยโน้นก็ล้มคาไม้ซืน ที่นี้ก็หวานเลย
- อำมาตย์ - อี๊ คุณมันก็ช่างง่ายก็เหมือนกันนะ อ้อ เอาฟริกทาแข่งไก่อ่ พอตีกันฟริกก็ไปถูกก้นไก่อ่ตัวโน้นมันร้อนฟริก ก็ล้มคาไม้ได้ เอ เข้าที่เหมือนกันนี่
- กรรมการ - โห่ เรื่องฟริกนี้พูดแล้วจะว่าคุย นี่เป็นวิธีง่าย ๆ นะครับ รับรองว่ายังไม่มีใครรู้เลย ที่ผมบอกให้ก็เพราะเห็นเป็นเรื่องช่วยเหลือบ้านเมืองเราทรอกนะ
- อำมาตย์ - เขาละ ๆ คีแล้ว บ้านเมืองเรา เราก็ต้องรัก เออ ว่าแต่จะทำยังไงละ ที่ จะเอาฟริกซึ่หนูทาแข่งไก่อ่
- กรรมการ - มันจะยากเย็นอะไร เคียวก็แอบเอาฟริกมอมกับคนให้น้ำไว้ พอให้น้ำอันแรกก็ให้ทาเลย ง่ายนึ่คเคียว นี่ผมไม่เคยบอกให้ใครนา วิธีนี้ง่าย แต่ไม่มีใครรู้

- ปี่พาทย์ทำเพลงเทพทอง -

- พวกชาวเมืองออกเวที่ทาง ๒ ประตู -

ร้องเพลงเทพทอง

บัดนั้น	ประชาชนหญิงชายถ้วนหน้า
พอรูข่าวโจษจรรพากันมา	ดูก็พาชนไก่อ่พนันเมือง
ทั้งหนุ่มสาวเฝ้าแก่อีกแม่หม้าย	ออกมากมายไศลคลามาแน่นเนื่อง
พวกหวังรวยตอรองกีนองเนื่อง	พูดแต่เรื่องตอรองกองเคิมพัน

- เจริญคติคตลก -

- มีการแสดงถึงกตีกาชนไก่ตามสมควร -
- ปี่พาทย์ทำเพลงแปดบท -
- ท้าวรณสีหิธี และ นางสนธิ์ออก -
- นางอัมพิกากับพวกนางกำนัลตามเสด็จออกเวทีก้านขวา -
- รถเสนกับเพื่อนอีกสองคนอุ้มไก่ออกมา -

ร้องเพลงแปดบท

เมื่อนั้น	ท่านท้าวรณสีหิธีรังสรรค์
ได้เวลานักหมายไม่ช้าพลัน	จรจรลเสด็จมาหน้าเวียงชัย
พริ้งพร้อมมเหสีกำนัลนาง	สรรพางค์ค่ายองด่องใส
พระศรีสวณสนธิ์ศรีวิไล	เข้าที่ประทับพลับพลา

ร้องเพลงร่ายนอก

จึงเชื่อนอรรถรสสิ่งทั้งสองข้าง	จึงเริ่มวางไก่เทียบเปรียบเทียบ
ของใครคือถูกนให้หันคา	อย่ารอรารีบเร่งคำนินการ

ร้องเพลงฝรั่ง

เมื่อนั้น	รถเสนศักดิ์คางกล้าหาญ
น้อมเศียรประณตบทมาลัย	ขึ้นบานสมหมายในอารมณ์
พระจึงเสด็จสถิตย์อริฐาน	ค้ำยบุญญาธิการเคยสร้างสม
จงคลให้ไก่ข่านานิยม	ได้ชื่นชมโชคชัยในครานี้

ร้องเพลงร่ายนอก

แล้วอุ้มไก่ตัวดีที่แก่ล้า	วางลงตรงหน้าพลับพลาศรี
เชิญทูลผู้ท้าวพินันตี	นำไก่คี่มาดูเปรียบเทียบ

บัดนั้น
 จึงอุ้มไก่อมาพลาจวางลงพลัน
 จะตกลงปลงใจอย่างไรเล่า
 รถเสนคอบไปไซ่วคคี
 เคยผจญชนมาทั่วธานี
 ไซ่จะว่าแสแสร้างแกลังกล่าวเท็จ
 ว่าพลาจวางไก่อในสังเวียน
 ทางแกลวักล่าทำก็เหมือนมีศู

ราชทูตปรีดิ์เปรมเกษมสันต์
 แล้วเย้ยหยันแสร้างว่าดูท่าที่
 จะสู้เราหรือว่าจะล่าหนี
 ไก่อรานี้ถึงเล็กก็เหล็กเพชร
 ไม่เคยมีครันคร้ามหรือขามเข็ค
 ถึงที่เค็ดถันส่งคงคอยดู
 ไก่หันเหียนปีกป้อเข้าคอสู
 พวกคนดูอีกอึ้งคณิงไป

- ปี่พาทย์ทำเพลงแหงวิสัย -

ร้องเพลงชาติศรีอยุธยา

เมื่อนั้น
 เห็นไก่อเป็นคอกก็พอใจ
 คบเพลพาพาที่สีซื่อ
 เห็นไก่อโคคชยับค้วยช่วยล่าพอง

นวลนางสันชีศรีใส
 นางทรมวยจุกชะแง้แลมอง
 อย่านม่วรอให้มันถึงอันสอง
 นางจ้องเข้าหนักก็ทักอ้าย

- เจรจา -

กรรมการ - อันชมจมาแล้วครบ ให้นำได้

- คนให้นำจับไก่อไปให้นำ -

ร้องเพลงร่ายนอก

บัดนั้น
 หม่อมแม่อย่าทนนให้วุ่นวาย
 อันไก่อนี้ที่เก่งก็จริงอยู่
 ค้วยว่ารถเสนผู้ชี้ยชาญ
 (ทอด) นางเภาเป็นแม่ภูมารนี้

นางค่อมทูลกระชิบนางโสมฉาย
 ข้าเสียกายจะเห็นอยเปล่าไม่เข้าการ
 แต่เป็นไก่อศักรูคู่ประหาร
 เป็นลูกหลานของนางสิบสองคน
 ขอเทวีทรงทราบอนุสนธิ์

- เจริงา -

สันธิ - (กระซิบ) ไหน ๆ ค่อมเอ๊ย เองว่าอะไร ข้ายังฟังไม่ค่อยถนัด พูคใหม่มันฟัง ๆ
ฟังใหม่มันซักพูน้อยเถอะวะ

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

นางเกาเป็นแม่ภูมานี้	ขอเทวีจงทราบอนุสนธิ์
ก่อนานไปทรงชัยทราบยุบล	เห็นไม่พ้นไปรบปราณีที่พระทัย
นางสันธิเฝ้าคิครินยา	มองหน้ารดเสนยั้งหมั่นไส้
เมินมองตรองตริกนิกในใจ	มิใช่ไก่อจะเป็นค่อมไม่ขอแก

- เจริงา -

กรรมการ - (คีเกฉอ) อันให้น้ำจมนแล้วกรับ เตรียมตัว จะวางอันชนเคียวนี้แล้ว (เอา
ไก่อ่เข้าสังเวียน)

ร้องเพลงชาตรีกรับ

พอดี้ไก่อ่พระภูมารทะยานคี	จยิกขยี้ชวาช่ายเป็นหลายแฉล
ไก่อ่ต่างแดนแล่นถลาท่าหอแท้	ลงลัมแน่ซักคั้นแทบคั้นปราว
พวกชาวเมืองสรวลเสเฮสนั้น	พระทรงธรรมคบทัดถ้อมู่มาคลาย
เสด็จเข้าสวมสอศอกอศกumar	พระภูบาลรับชวัญจ่านรจจา

ร้องเพลงร่ายนอก

บุญคุณพ้อมากมายในครั้งนี้	บุญวีรรอดเพี้ยพันเป็นข้า
เหมือนตามแล้วกลับพื้นไก่อ่คืนมา	ถึงเทวาช่วยชีวิตไม่ปลคปลง
จะทดแทนคุณพ้อให้พอใจ	ชอบสิ่งใดจะให้ตามประสงค์
ปลื้มอารมณ์สมหวังคังจ่านง	พระยอมพงศ์ณิพัคร์มาพาที
ถูกอนพูคท์ท้าวสุทศันเข้าสถาน	ไก่อ่ของท่านแพ้ข้าจนล่าหนี
ตามสัญญาว่าไว้อย่างไรมี	จงแถลงแจ้งคีม่าโดยไว

ปีคนั้น
 แบนิ้วทององค์พระทรงชัย
 อันไถ่คืนแพแก่พระองค์
 ขอลกลับไปทูลท้าวเจ้าพารา
 ยอมเป็นข้าขึ้นมาอาณาเขต
 ทูลเสร์จนอมประณตบทมาลัย

ราชทูตผู้มีอิทธิพล
 ฎวไนยโปรดทรงพระเมตตา
 จะดำรงสัจย์ไว้ไม่มูสา
 ให้ส่งมาซึ่งราชบรรณาการ
 แห่งนี้เวศน์ภูคารมหาสถาน
 ลนลานกลับหลังยังนคร

- พวกทูตพากันออกไป ชาวเมืองต่างทยอยกลับ -

ร้องเพลงขึ้นพลับพลา

เมื่อนั้น
 ขึ้นประทับแทนสุวรรณอันบรร
 นี้แน่พอหม่นน้อยหน้าคมสัน - พุค -
 เอื้ออำนาจช่วยชูภูพารา
 เราขอบใจเจ้านักจกทดแทน
 อีกรเงินทองเสื่อผ้าบรรคามี

องค์ท้าวรตสิทหรือกิติร
 พระภูธรจึงมีพระวาจา
 เป็นเฝ้าพันธู์ผู้ใดที่ไเหนหนา
 รอดเชิญไม่เป็นข้าพวกไพร
 ทั้งแก้วแหวนเพชรพรรณอันสดสี
 ให้สมที่ทำความอุคหนุนเรา

ร้องเพลงอนงค์สุชาดากัด

เมื่อนั้น
 ทูลแถลงแจ้งความคามสำเนา
 แม่มิพี่สาวสืบเอื้อคน
 คาบอดมีคมช้หนเวทนา

รตเสนประนมก้มเกล้า
 แม่นางเภานางคราญเป็นมารคา
 ต้องติดอุกทุกทนทั้งแม่ป้า
 จะหันหน้าฟังใครก็ไม่มิ

ร้องเพลงรายนอก

พอเคิบโตแม่ข้าไค้อาศัย
 ซึ่งจะทรงเมตตาโปรดปราณี
 ข้านี้ไม่ปองต้องประสงค
 หากจะทรงเอื้อเพื่อโปรดเจื้อจวน
 (ทอด) สิบสองห่อพอเลี้ยงปากกับแม่

ลักไค้ตีเลี้ยงทองสุกหมองศรี
 ให้เงินทองของดีพระราษทาน
 เจตน์จ้านงุใครหาแก้อาหาร
 ขอประทานข้าวห่อพอใจครัน
 เพียงไค้แต่แก้หวหายไม่อาสย

- เจริญ -

- รตสิทธิ์ - อะไรกันเจ้ารตเสน นี่เจ้าเป็นลูกนางเภา ที่ข้าสั่งให้เอาไปขังคูรี
- รตเสน - พะยะคะ พระมารดาหม่อมฉันนั่นคือคุณแม่เภาผู้อาภัพ ทั้งแม่และป้าถูกจับติดคุก ยังกต๊อบบอดต้องออกอยากเซซังอยู่หม่อมฉัน หม่อมฉันต้องหาอาหารมาเลี้ยงแม่กับ ป้า เพราะได้ไก่อัดตีเก่งกลามีชัยชนะอยู่เสมอ ๆ
- รตสิทธิ์ - (ป้อง) เอ ถ้าเช่นนั้นเจ้ารตเสนคนนี้ก็ต้องเป็นโอรสเรา เออ ดูข้างพริ้งเพรา งดงามเหมือนตัวเราเมื่อยามยังหนุ่มแน่น ดูลักษณะหน้าตาที่ก็จะละม้ายแก่นเรา ไม่มีผิด
- สนธิ์ - บ่นอะไรเพคะเสียงพิมพ์่า ชักไซร้กันสิ้นเงื่อนงำแล้วหรือยัง คูรีปล่อยให้หม่อมฉัน ตั่งนั่งเป็นใบเป็นใบเป็นใบม้วนมาเปื้อนเหลือเกินเชียว รีไวจะคอมเอ๊ย
- อัมพิกา - นั่นซิเพคะ หม่อมฉันก็เปื้อนเปื้อน จนเหลือจะทน ยิ่งมานั่งปะปนกับเจ้ามากแล้ว ๆ คูมันยิ่งปวดศรีษะปวดสะเอวปวดหลังไหล จะทนไม่ไหวแล้วเพคะ
- รตสิทธิ์ - เคี้ยวเน่ น้องสนธิ์ รอประเดี้ยวพี่จะตกลงเรื่องรางวัล (กับรตเสน) จะว่าอย่างไรกันล่ะพ่อรตเสน เงินทองของข้าเราจะประทานให้หรือเจ้าก็ไม่ต้องการ จะขอเอาแค่อาหารเท่านั้นรี
- รตเสน - พะยะคะ หากจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ก็ขอพระราชทานแต่ข้าวเพียง สิบสองห่อ หม่อมฉันคิดว่าคงจะพอต่อชีวิตแม่กับป้าให้ยั่งยืน อันเงินตราผ้าผ่อน ของสิ่งอื่นหม่อมฉันไม่ปรารถนาเลยพะยะคะ
- รตสิทธิ์ - แนรีพ่อรตเสน
- สนธิ์ - อู๋ย ทูลกระหม่อมพี่ที่ช่างพิโยคพิเคนนาระอ่า ก็เขาบอกออกมาจาวว่าขอเอาแต่ เพียงนั้นก็รีบ ๆ ใ้หมั้นไปเสียก็สิ้นเรื่อง หมั้นได้
- รตสิทธิ์ - เคี้ยวชื่อน้องสนธิ์, โห่ เสียแรงเฝ้าดูบ้านเมืองให้ทั้งที ก็อยากจะให้เขาเป็น การทดแทนพอสมควร น้องอย่าเพิ่งรีบคว่นทำใจร้อนไปซี (กับรตเสน) ใจ พ่อรตเสนข้าของเงินทองอะไรทั้งหมดพอจะให้เจ้า

- อัมพิกา - ดุยเกาะพอเข้าแล้วเพคะ
 รดสิทธิ์ - ใจคอเจ้าจะไม่รับเอาบ้างเลยรี
 รดเสน - เป็นพระมหากษัตริย์คุณฉันเกล้า ๆ หม่อมฉันอยากได้แต่ข้าวหอมมากกว่าอย่างอื่น
 จริง ๆ พะยะคะ

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

สิบสองห่อพอไม้เลี้ยงปากกับแม่   เพียงไค้แก้หิวหายไม่อาสัญ
 ป่านชะนีมารคากับป่านัน   จะหากันเหลียวแลชะงักคอย

ร้องเพลงสืบท

เมื่อนั้น   พระองค์คำรงวังทรงฟังถ้อย
 ให้ลูกแสนสงสารกุมารน้อย   ทรวงละห้อยแสนละเหียเพ็ลยหทัย
 ค่ายกรรมอนุศลหนหลัง   ฟังบิคมังเบียดจิตไม่คิดไค้
 จึงลืมนางสิบสองผ่องอำไพ   คลพระทัยไฝรักแต่สันธิ

ร้องเพลงร่ายชาติรี

จึงตรัสสั่งอำมาจย์เร่งจัดการ ห่ออาหารโดยควนให้ถ้วนดี
 แต่ละห่อหึ่งสิบสองล้วนคงคี่   มอบให้กุมารนี้รับไปพลัน
 สั่งเสด็จพระเสด็จลงจากอาสน์   ยุรยาทรเยื้องกรายผายผัน
 รุงกรสันธิคู่อี่วัน   ผูก่านลัดถ้วนหน้าคลาไคล

- ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว -

- รดเสน เสนอำมาตย์ถวายบังคม -

- ท้าวรดสิทธิ์กับนางสันธิและนางก่านลัดลงมาร่ำเวทิล่าง -

บิคมาน

จบฉากที่ ๓

ฉากที่ ๔ ตามรักนางสนธิ์

- สมมติเป็นเวลาดกลางวันห่างจากฉากที่ ๓ ราว ๒-๓ วัน -

- ปี่พาทย์ทำเพลงจรเข้ขวางคลอง -

เบิกม่าน

- นางสนธิ์นั่งอยู่บนเตียง นางอัมพิกาและนางกำนัลเฝ้าอยู่ -

- มีเครื่องพานพระศรี เครื่องเขียนและกลักราชสาส์น -

ร้องเพลงจรเข้ขวางคลอง

เมื่อนั้น

เฝ้าแต่เคื่องซุ่นุ่นใจ
 ค่ายหมกมุ่นครุ่นคิดริษยา
 ต้องหาช่องหาทางสังหารมัน

นวลนางสนธิ์ศรีใส
 ทรมวยเร้าร้อนดังเพลิงกัลป์
 จะใคร่ฆ่ารตเสนให้อำสัญ
 เลือกสรรรบายให้แยบยล

ร้องเพลงร้ายนอก

ครีพลางทางเรียกอัมพิกา
 เรามีเรื่องซุ่นซ่งของหมองมกล
 (ทอด) ทำไฉนจะได้สังหาร

เจรจาบอกความตามนุสนธิ์
 อัจฉนเอื้อมร้อนเหตุภัย
 รตเสนกุมารให้ทักษัย

- เจรจา -

- สนธิ์ - เฮ้อ กลุ่มใจจริง ๆ ค่อมเว้ย เอ็งไม่ช่วยช่วยคิดบ้างนี่นา
- อัมพิกา - โถทุลกระหม่อมแก้ว ค่อมเองก็เฝ้าแต่ครีตรองมองหาบายจนสมองหมุนไปค้วย
 แลวละเพคะ
- สนธิ์ - เราจะทำอย่างไรทีละค่อม เวลานี้ะในหัวอกของข้ามันยกอยู่แปดบ ๗ ปวค
 แสบปวคร้อนไปหมดแล้ว

- อัมพิกา - (กระซิบกระซาบหูล) หม่อมแม่เพคะ การนี้เป็นการใหญ่ เป็นเรื่องลับไม่สมควรทำให้เอิกเกริกรู้ไปถึงหูที่ ๕ จริงไหมเพคะ
- สัสสี - เออจริงสินะ (พุกกับนางก้านัล) นี่แน่ะจะ แม่เล็ก ๆ
- นางก้านัล - เพคะ
- สัสสี - ออกไปข้างนอกเสียก่อนไป, แล้วก็อย่าสวระแนงมาก่อนข้าเรียกละ
- นางก้านัล - เพคะ

- นางก้านัลถวายบังคมแล้วคลานเข้าโรง -

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

ทำไฉนเราจะไค้สังหาร	รถเสนฤมารให้ทักษัษย์
แม้นมันมีชีวิตรู่อยู่กราบไค้	เราคงไม่มีสุขสักราตรี

ร้องเพลงกำปอ

บัดนั้น	อัมพิกาบังคมก้มเกศ
กระซิบทูลถวายเทวี	ตามที่ระประหารให้บรรลัษย์
พระแม่จึงแสรังแกลังประชวร	ปากม้วนนาฬิที่หนไค้
วอนขอค้อพระภูวไนย	สั่งให้รถเสนไปหาญา
แล้วจึงถวายลอบพิฆาต	คงสมดังมาคปรารดนา
เมื่อลูกศัตรมรณา	ความทุกข์ในวิญญาก็สิ้นไป

ร้องเพลงฉวนขึ้นเขา

คิดของเจ้าช่างแยบยล	รถเสนคงบ่นเป็นผี
จะเขียนสารส่งไปให้เมรี	สังหารชีวิไม่รอร่า
การนี้เราขอกำชับ	บ่คเป็นความลับให้หนักหนา
เจ้าจงไปทูลพระภัสสกา	ว่าข้านี้เฝ้าเจียนตาย

- รถสีห์ - ช่วยชี เร็ว ๆ นิ่งเล็ก ๆ .... เร็วชีหว่า
- นางกำนัล - เพคะ เร็ว (วิ่งวนเวียนติดตลก)
- รถสีห์ - นั่น เองจะทำอะไรวะ
- นางกำนัล - ก็เร็ว ใจละเพคะ
- รถสีห์ - ไปตามหมอมาช่วยแม่สันธิชีวะ (ปลอบนาง) โถ แม่คุณ ออย่าร้องให้สิ่งคณิงไปหมอกก็มาถึงแล้ว (กับนางกำนัล) ไปวะเร็ว ๆ
- นางกำนัล - เพคะ
- นางกำนัลวิ่งลงเวทีล่างเรียกขุนนาง ขุนนางออก -
- นางกำนัล - มีพระกระแสรบสั่งให้ไปตามหมอค่วน
- ขุนนาง - ตามหมอตตามหมอมาท่าไมกัน
- นางกำนัล - ไปตามมารักษาพระนางสันธิชีนะชียะ เร็ว ๆ เข้าเดอะ ออย่ามัวชักดานอยู่เลย ชีนชักช้าหว่ายจะลงหลัง ฉันไม่รู้ควยนะ
- นางกำนัลขึ้นเวทีบน ขุนนางคิดตลกหาหมอและพาเข้าเฝ้า -
- ขุนนาง - หมอมาแล้วพะยะคะ
- รถสีห์ - อ้อ มาแล้ววะ ละลองตรวจอาการของพระมเหสีที่รื้อว่าเป็นประการใด
- หมอ - พะยะคะ
- หมอเข้าไปจะตรวจอาการนางสันธิ นางสันธิดอยหนีและร้องลั่น -
- สันธิ - ปวกเพคะ พูลกระหม่อมแก้ว
- รถสีห์ - ก็หมอเขาจะตรวจไค้อย่างไรเล่า เอ้าหมอลองตรวจอีกทีซี
- สันธิ - โอยผ่าบาท ไม่หายทรอกเพคะ หมอยิ่งเข้ามาใกล้ก็ยิ่งปวกใหญ่เพคะ โอย ๆ ไล้ไปที่เถอะเพคะ

- รตสิทธิ์ - เอ๊ะ ยังไง พี่ไม่เข้าใจเลยละ (ถอนใจ) แล้วจะให้พี่ทำอะไรเล่า น้อง
 สันธิ
- สันธิ - โรคนี้หม่อมฉันเคยเป็นเพคะ ถ้าจะทรงพระกรุณา หม่อมฉันก็จะพูดแก้ไข แต่
 ทรงไล่หม่อไปเสียก่อนซีเพคะ
- รตสิทธิ์ - ถ้าเช่นนั้นก็ตามใจ ขุนนางพาหม่อกลับไปเสีย ขอบใจนะพื่อหม่อ
 - ขุนนางผู้ใหญ่และหม่อถวายบังคมเข้าโรง -

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น	นางแปลงสร้างทำเป็นหมองศรี
ซบกับบาทาพระสามี	เทวีสะอื้นพูดพระราชา
ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเดช	ปกเกล้าร่มเกล้าเกล้า
ไม่มีสิ่งใดในพารา	จะรักษาโรคนี้ให้เสื่อมคลาย
ต่อได้มะม่วงหาวมะนาวโห่	ผสมโอสถเป็นน้ำกระสาย
ไค้คิมกิงคองรอกไม่วอควาย	จะชวนชวายุใช้ใครให้หามา
ค้วยเป็นผลกรรมของข้าบาท	จะถึงชีวีวาทม์สังขาร์
(ครวญ) พูลพลางนางทำเป็นโศกา	บ้มีว่าจะสิ้นชีवालัย

ปีพาทย์ทำเพลงโศก

- เจรจา -

- รตสิทธิ์ - มะม่วงหาวมะนาวโห่ มันอยู่ที่ไหนละ น้องสันธิ
- สันธิ - อยู่ในแคว้นแคว้นแดนชมพูรีที่ไกลโพ้นเพคะ เป็นโอสถอันวิเศษ หากว่าไค้ผล
 มาผสมเป็นกระสาย หม่อมฉันก็พ้นจากความตาย แต่...ใครเล่าจะเป็นผู้รับ
 อาสาผ่าอันตรายไปในแดนกันดารห่างไกลถึงปานนั้น

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น	พระจอมวังขึ้นชมสมประสงค์
ทวิศกับโอรสยศยง	พ้อจ่านงตาม เจ้าให้เข้ามา
คล้ายว่าพ่อนี้มีกิจ	เจ้าจงคิดช่วยพ้อให้หนักหนา
บัคน้องสนธิศรีโสภา	เกิดโรคาเบียดเบียนเอาเจียนตาย
อยากเสวยมะม่วงหาวมะนาวโห่	ผลโตโตมาทำน้ำกระสาย
แม่ได้มาคงเบ็ดื่องเรื่องนุ๋นวาย	อุสาวยเอ็นดูช่วยช่วยพ้อที่

- เจริจา -

- รดสิทธิ์ - อย่างนี้ ถึงจะ เรียกว่าเป็นหน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์ เออ พ่อกุณของพ้อ ช่างกล้าหาญชาญชัยนำรักจริง ๆ (ลงจากแท่นไปลูบหน้าลูบหลังรดเสน) ลูกของเรา นำรักมากไหมน้องสนธิ
- สนธิ - (กระแทกเสียงสะบัดหน้า) ก็แน่ละซีเพคะ (พูดบ้องกับนางค่อม) หมั่นไส้นักดูซี ไอ้ก้นใหญ่
- อัมพิกา - (กระซิบกระซาบ) เร่งคำเนินอุบายซีเพคะ หม่อมแม่ ล่าช้าจะเสียการนะเพคะ
- สนธิ - ตรงนี้เพคะ ตรงนี้พูดกระหม่อม (รดเสนนวก) เออ... ค่อยผ่อนคลายลงบ้างแล้ว (กับรดเสน) นี่แน่ะ พ่อรดเสน พ่อกุณจริง ๆ รีวี่จะอาสาไปเก็บมะม่วงหาวมะนาวโห่มาให้แม่นะ
- รดเสน - ลูกขออาสาไปเก็บมาถวายพระมารดาพะยะค่ะ แต่ว่ายลมะม่วงหาวมะนาวโห่ มันอยู่ที่ไหน
- สนธิ - จะมีอยู่แห่งเดียวเท่านั้นแหละ แต่ว่ามันไกลแสนไกลถึงในแดนคงจะไปไค้หรือ อันตรายออกร้อยแปดพันประการ
- รดเสน - ถึงลำบากยากเข็ญเป็นตายอย่างไร ก็ขออาสาเพื่อทดแทนพระกรุณาที่ไค้ทรงเมตตาชุบเลี้ยง

- สันธิ - เจ้าจะต้องเดินป่าฝ่าไฟรไปยังคชบุรี ซึ่งอยู่ทางทิศบูรพา ที่นั่น นางเมรีเป็นผู้ครองเมือง แม่จะเขียนสาส์นเล่าเรื่องไปถึงเขา เมื่อเจ้าได้ของที่ต้องการแล้วจงรีบกลับมาอย่าไ้รีรอเลยนะ
- รตสีหิ - เจ้าคิดว่าจะไปคชบุรีเมื่อไร
- รตเสน - จะขอถวายบังคมไปเดี๋ยวนี้พะยะค่ะ
- รตสีหิ - เจ้าไม่ต้องการอะไรบ้างรี มอกมาเดอะ พ่อจะให้เจ้าทุกอย่าง

ร้องเพลงกล่อมพญา

ทรงเลข	ไปรคเทศคุ้มครองสิบสองสมร
อย่าให้แม่ป้าอนาทร	เคื้อคร้อนล้าบากยากนาน
ส่วนข้าขอแค่พาสี	ตัวก็เรี่ยวแรงกำแหงหาญ
ขบชี้คันแค้นแสนกันการ	ไปรคประทานให้ช่วยช่วยดูญา

ร้องเพลงร้ายชาติรี

เมื่อนั้น	รตสีหิสำรวจสรวลว่า
พลางคำรัสตรัสสั่งเสนา	เร็วหว่าเร่งจักอาษาไนย
คักแต่ม้าคีฬีเท้าวิ่ง	เครื่องอาณทุกสิ่งอย่าขาดได้
ถูกรักเจ้าจงออกไป	เลือกตามชอบใจพ่อประทาน

- เจริจา -

- รตสีหิ - ไปเดอะพ่อรตเสน ไปเลือกเอาตามชอบใจของพ่อ ม้าดี ๆ ในโรงม้าคันทัดมไป
- รตเสน - ขอเคชะ พระราชาอาญาไม่พันเกล้าที่ไปรคนี้พระคุณเป็นที่สุด แต่ม้าคันทัดโรงนอกและโรงใน ได้เห็นมาหมดแล้ว ไม่มีม้าตัวใดถูกใจข้าพระพุทธเจ้าพะยะค่ะ
- สันธิ - (พูดใส่จริต) อู๋ย ม้าคันทัดมีรีออกมากมาย ไม่ถูกใจพ่อรตเสน ช่างพีโยคพิเกินเหลือเกินนะ พูลกระหม่อมเพคะ หม่อมฉันคิดว่า เป็นกลอุบายจะไม่ยอมไปไหน โอ้ย ปวดอีกแล้วพูลกระหม่อมแก้ว เมียคงตายแน่แล้ว ช่วยด้วยเพคะ โอ้ย

- รถสิทธิ์ - ไหน ๆ ตรงไหน โอ้ แม่คุณ (หันมาทางรถเสน) เหม่ เจ้ารถเสน เจ้าแสรัง เพศุบายจะไม่ไปตามคำของข้าอย่างนั้นหรือ ชะชะ เจ้าลูกเนรคุณ (นางสนธิ์ คราง) โอแม่คุณ อย่าร้องไห้กินรินไป พี่รับจะจัดการให้ (รถเสน) ว่าไงเจ้า รถเสนเจ้าจะหลีกเลียงอย่างนั้นหรือ
- รถเสน -- มีไค้พะยะคะ อันม้าคันทั้งปวงล้วนรูปงามเหมาะแก่การขับขี่ในพระนคร ถ้าจะ บุกป่าฝ่าดงคอนก็มีอาจจะทนทานได้ ข้าพระพุทธเจ้าเคยเห็นม้าคีสีกะเสียวสูง ใหญ่ตัวหนึ่งหากินอยู่นอกเมือง ถ้าไปรุดเกล้าข้าพระพุทธเจ้าก็จะขอไปจับมา ตัวนั้นมาเป็นพาหนะพระเจ้าข้า
- รถสิทธิ์ - อย่างนั้นหรือกริ พอรรถเสน เอาซี พอลูกนุญต ไปเถอะ ไปจับเอาเถอะ อ้อ น้องสนธิ์ จักแจงเขียนสาส์นเสียดิ
- สนธิ์ - เขียนเสร็จแล้วเพคะ
- รถสิทธิ์ - เอะ น้องเขียนไว้ตั้งแต่เมื่อไร
- สนธิ์ - อ้า คือ โรคนี้หม่อมฉันเคยเป็นเสมอ ๆ ก็เลยเขียนสาส์นเตรียมไว้เผื่อใคร ไปเมืองคชบุรีก็จะไค้ฝากเขาไปเอามาเตรียมไว้ แต่ก็ยังไม่ทันฝากใครไปเพคะ
- รถสิทธิ์ - อ้อ อย่างนั้นหรือ ยังนั้นก็มอบให้พอรรถเสนไปเสียดิ เขาจับมาได้แล้วจะไค้ไป เสียดิเสียดิ
- สนธิ์ - นี่แน่ะ พอรรถเสน พอลองเอาสาส์นนี้ไปให้นางเมรี นางเมรีก็จะให้มะม่วงหวาน มะนาวโห่แก่เจ้า (รถเสนรับสาส์น)
- รถเสน - ข้าพระพุทธเจ้าจะรีบไปและรีบกลับให้เร็วหม่อมคุณพะยะคะ
- สนธิ์ - ขอให้ไปถึงเร็ว ๆ นะ สู้ย สมเป็นลูกกษัตริย์ ข้างนารักเสียดิจริง ๆ นะเพคะ หลกกระท่อม (ป้องหูกับนางคอง) ที่นี้แหละกระท่อม เป็นเสร็จแน่ ๆ (กับรถเสน) ไปเถอะลูกรัก เอาสาส์นนี้ไป รุดค่อม้าไป แล้วอย่ามัวเถลไถล นะลูกนะ

ร้องเพลงต้นเพลงนึ่งชั้นเดียว

เมื่อนั้น
นอมเกล้ากราบลาพระภูบาล

รถเสนแก่ล้าปรีชาหาญ
พระอนุมาตรงไปท้ายธานี

- ปี่พาทย์รับเสด็จ -
- รถเสนเข้าโรง -

ปักม่าน

- ปี่พาทย์ทำเพลงม้าไชยก -
- ระบำมั่วออกเวที่ล่าง -
- รถเสนออกมารำเลือกม้า -

ร้องเพลงบรรเทศ

เมื่อนั้น
จับได้พระยาพาลี

รถเสนเพราเพริศเน็คฉวี
แสนยินดีควบไปในพนานต์

- ปี่พาทย์ทำเพลงม้าวิ่ง -
- รถเสนควมม้าเข้าโรง -

จบฉากที่ ๔

ฉากที่ ๕ ป่าใกล้อาศรม

สมมติเป็นเวลาราวเที่ยงวัน ห่างจากฉากที่ ๔ ราวหนึ่งวัน

- คำนัชายของเวที่เป็นอาศรมของพระฤาษี -
- มีต้นไม้ใหญ่และแท่นหินให้พอนอนได้ ๑ คน -
- รอบ ๆ แท่นหินและอาศรมมีไม้ดอกไม้ต่าง ๆ -
- รถเสนหรงม้าอาเวที่ล่าง -

ร้องเพลงแขกไพรชั้นเดียว

เมื่อนั้น
ทรงพาชีไปรดโลกตะยาน

รดเสนญมารากล่าหาญ
ข้ามห้วยธารอาราญบรรพคา

- ปี่พาทย์รับ -

เบิกมาน

- รดเสนชักม้าขึ้นเวทีบน -

ร้องเพลงกาเรียนทอง

ถึงร่มไม้ไกลอาศรมพระฤๅ
ลงจากสินธพลงจ่านรธา

กลิ่นมาลีรายรื่นชื่นนาสา
พุ่มาจำนองเห็น้อยเมื่อยเหลือเกิน

- พุค -

พี่จาที่เรามากี่ช้านาน
ให้ออนเปลี่ยละเหี้ยใจหายเพลิกเพลิน
ไต่ร่มไม้ใหญ่นี้เหมาะะคีนัก
ต่อแควรมลมอ่อนค้อยอ่อนคลาย

ทางกันการเวียนกระหกระเหิน
จะยั้นเคินบอบซำระกำกาย
น้องขอพักสักหน่อยพอเห็น้อยหาย
จึงผันผายจรัญพากันจร

ร้องเพลงร้ายนอก

บัดนั้น
จงบรรทมให้สบายคลายอาวรณ์

พาชีว่าเห็น้อยนักก็พักก่อน
ยามน้องนอนพี่จะเฝ้าจงเบาใจ

- ปี่พาทย์ทำเพลงนี้ ๒ ชั้น -

- เจรจาชวนกัน -

- รดเสนเข้าพักบนแท่นไต้ต้นไม้แสดงกิริยาโศรกอยู่สักครู่ -

ร้องเพลงถวายทูล ๓

รถเสด็จคิดจนถึงมารดร	ให้อาวรณ์ทุกถิ่นหม่นไหม้
ทรวงสะท้อนอ่อนเพี้ยเสียวใจ	ถอนถัยทอของคลังนิทรา

- มาหมอบตัวลงนอนแล้วหลับไปบ้าง -
- มีพาทย์ทำเพลงการระเวกชั้นเดียว -

- พระฤๅมออกจากอาศรมเดินลงมาพอเห็นรถเสด็จก็หยุดมอง -

ร้องเพลงการระเวกชั้นเดียว

เมื่อขึ้น	พระกบิลดาบสพรตกล้า
เห็นมยุรยอนนึ่งกับมิ่งมัว	อยู่ที่แท่นแหม่นผาหน้าฤๅมิ
เพ่งพิเนจคิดพะวงสงสัย	ดูเกล้าเกล้าใครที่ไทนนี้
พักตราน่าเอ็นดูเป็นผู้ดี	มาหลับอยู่เอก็ด้วยเหตุไร

- เจริจา -

ฤๅมิ - เอ นี่ ใครกันหว่า หน้าตาผิวพรรณเข้าชี ไหงมาหลับสบายอยู่นี้ละ เออผู้หญิงหรือผู้ชาย และ (เห็นมัว) ถ้าอ้ายนี้หัวอะไรละ อ้อม้า อ๊ะ อ้อใช่ ม้าจริง ๆ นะแหละ ท่าทางจะเป็นม้าที่ขี่ฤทธิ์เสียวด้วย บ๊ะ แดงเนาะแดงตัวเสียวเรียมเสียว นั้นแน่ ห้อยหลวงพ้อเสียวด้วย เอ๊ะ ไม่ใช่ใช่แะะ มันกระดิ่งต่างหากเด่า (เอามือมาจับ) เอ๊ะ ไหงไม่ดังล่ะ ถ้าจะไม่ใช่กระดิ่งเสียวแล้ว เอ-หรือจะเป็นไม้ตะพค อี ไม่ใช่เนะ ไม้ตะพคมันต้องยาวสิ อ้ายนี้มันสั้น ๆ จูรูนี้หว่า อ้อ ๆ ใช่แล้ว ๆ เอะ อะไรหว่า อ้ออ้อเราเคยที่ไทน้อ้อ ๆ ถ้าจะเป็นกลักใส่สาส์น เออ จริงละ ดูท่าทางจะเป็นไปไม่ได้ ใจ ๆ ใจแน่ เจ้านี้ถ้าจะเป็นทูตคือสาส์นไปไทนสักแห่ง เอ สาส์นของใคร เปิดดูทีนะ (เอื้อมมือหยิบกลักสาส์น) เอ ไม่ได้แะะ เรื่องเขาลับหรือเปล่านั้นไม่รู้ ประเคี้ยวเป็นเรื่องลับเฉพาะเข้าเราก็ผิดโลร์จริง รม เอ ขนาดกฎกรรมเสียวด้วย

ปลุกมันตามคู่มือที่เอะ เอ ไม่ได้เหมือนกันเขากำลังหลับสบาย เราไปปลุกเขา
 เท่ากับทำลายความสุขเขามีผิด เป็นอกาลัญญตา เอ ทำไงดีเอะ ฮี เอานะไม่
 ต้องปลุกกันละเปิดอ่านเองก็แล้วกัน เอ บาปนา ฮี ก็บาปนะซี ก็มันไม่ใช่เรื่อง
 อะไรของเรานี้ก็เราอยากรู้ว่า เออละ อย่างัวเดียวกันอยู่เลย อ้าว แล้ว
 ใครเขามาเถียงกะเราละ บ๊ะ แล้วกันเรานี้เออละ ขออยู่ที่เออะวะพอม้าเอ๋ยม้า
 แล้วอย่าเพิ่งชิงตื่นก่อนละ ยังไง ๆ ขอให้อ่านจบเสียก่อน

- ฤๅษีเปิดกลั๊กสำส่นที่ม้า -

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น
 จึงเปิดกลั๊กสำส่นพลันหันที่ใด

องค์พระสิทธิติศาสงสัย
 แล้วตั้งใจอ่านความตามสำรา

ร้องเพลงสองไม้

ในสำส่นศรีว่าเมรีลูกรักเอ๋ย
 ตั้งแต่แม่พรากจากเจ้ามา
 มนุษย์นี้ชื่อว่ารตเสน
 ครั้นแม่จะฆ่าให้มันวายปราณ
 แม่จึงแสรังแกลงให้ถือสำส่น
 ถึงเมื่อไรลูกจงใช้ให้ไพร่พล
 ถึงกลางวันจงด้างเสียดกลางวัน
 ถึงกลางคืนลูกยกาย่านอกใจ
 ออย่ารันทศกัศรทรวงห้วงมารคา
 จงจำคำแม่สั่งให้ยังยืน

ทรมายเยววยอดเส่นหา
 มีความสุขทุกทิวาราตรีกาล
 คิคก่อเวรทรลัดกษณหักหาญ
 ก็เกรงการดวงรู้เข้าหูคน
 มาเมืองมารเพื่อแถลงแจ้งนุสนธิ์
 จับมันฆ่าอย่าให้พันดวงวันไป
 อย่าให้มันหลบลิ้นนี้ไปได้
 จงฆ่ามันให้บรรลัยในกลางคืน
 อีกไม่ช้าแม่จะกลับมาเขยขึ้น
 ถ้าฝ่าฝืนจะพากันอันคราย

- เจริจา -

ณัฏฐ์

- นั่นแน่ ไหมล่ะ นึกแล้วว่าต้องเป็นเรื่องลับเฉพาะ จริงเสียด้วย เอ นั่นมันสำส่นมรณะ และจะเป็นต้นเหตุแห่งการฆาตกรรมอันน่าสยของขวิญ ความจริงเจ้าคนนี้หน่วยก้านมันก็เข้าที่อยู๋ แล้วก็คงไม่ได้กระทำผิดคิดร้ายต่อใคร คงโดนเขาแกล้งใช้ให้มาตาย เพราะเขาเกลียดชัง เอา...ช่วยมันที คิดเสียว่าช่วยลูกนกลูกกาให้พ้นภัย เอ...แต่เราจะช่วยมันได้อย่างไรล่ะหว่า อ้อ... เดี่ยวก่อนในสำส่นเขาว่า ถึงกลางวันให้ฆ่ากลางวัน ถึงกลางคืนให้ฆ่ากลางคืน บ๊ะสำเร็จๆ แน่ ไม่เห็นจะยากเย็นเราก็ก่เปลี่ยนข้อความเสียให้เป็น ถึงกลางวันให้ฆ่ากลางคืน ถึงกลางคืนให้ฆ่ากลางวัน มันก็หมดเรื่องไป เอ๊ะ...ไม่ได้แอะมันก็ยังโดนฆ่าอยู่อีกนั่นแหละ ว้า...ยากเหมือนกันแะ (นิ่งนึก) อ้อ ๆ ๆ ได้การละที่นี้ คี่แน่

ร้องเพลงรายชาตรี

เมื่อนั้น

ลิขิตแต่งแปลงความตามอุบาย

พระมุนีชั้นชมสมหมาย

ให้คลบคล้ายของเก่าเขาเขียนมา

พูด

ในสำส่นศรีว่าเมรีลูกรักเอ๋ย
ตั้งแต่แม่พรากจากเจ้ามา
มนุษย์นั้นชื่อว่ารถเสน
เป็นผู้มีเฒ่าพวงศ่วงศวาร
สงสารลูกอยู่เคียวคงเปลี่ยวใจ
จึงได้ส่งรถเสนผู้โสภา
ถึงกลางคืนจงจัดแจงแต่งกลางคืน
ถึงกลางวันแต่งกลางวันให้ทันที
ขออวยชัยให้เจ้าจำ วิชาสุข
เป็นนักรแก้วปกป้องครองเมืองมาร

ทรม่าเซยเยาวยอคเส่นหา
มีความสุขทุกทิวาราตรีกาล
จัดเจนปรีชากล้าหาญ
จึงใช้ให้ถือสำส่นของมารคา
อยากจะให้อยู่เย็นเป็นฝั่งฝ้า
ให้มาเป็นพระสวามี
ชมชื่นอภิเษกกันสองศรี
คนนี้จะพระสวามีแม่ประธาน
บ้ำราศทุกขปรีดิ์เปรมเกษมสานต์
ไม่ช้านานแม่จะกลับมานูรี

- เจริงา -

ฤาษี - เอาละ เสร็จแล้ว บ๊ะ ส่วนวนเรานี้ไม่ใช่เล่นเหมือนกัน ชะ ๆ เจียบไปเลย
สบายละที่นี้เจ้าหนุ่ม รอคายแล้ว มีหน้าซ้ำได้เมียได้เมืองเสียอีก นี่ก็แค่พบคน
ฉลาดก็มีสติปัญญาเปรี๊ยะอย่างเราเข้า ไม่งั้นก็เสร็จละเจ้าเอ๋ยพูดไปใคร
ได้ยินจะหาว่าเราคุย

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น	องค์พระกบิลฤาษี
ม้วนสาส์นใส่กลักปึกสนธิคดี	ผูกคอพาชีเหมือนเก็นมา

ปีพาทย์ทำเพลงเหรา

- พระฤาษีเอาสาส์นใส่กลักที่ค้อม้า แล้วเดินมาหยุดใกล้รถเสน เอาไม้เท้าเคาะพื้นแล้วร้อง
ทำเป็นไอซิ่น -

ร้องเพลงเหรา

เมื่อนั้น	รถเสนหลับไหลอยู่ในป่า
ลี้มนนครเห็นองค์พระสิทธา	จึงลุกมานิมนต์พระมุนี
- รถเสนลงจากแท่นมาทรุดกายกราบพระฤาษี	นิมนต์ขึ้นนั่งบนแท่น -

ร้องเพลงร่ายชาตรี ๒

เมื่อนั้น	พระมเหศวรพิลทรงศรี
จึงตามกุมาราคัยยปราณี	ดูราเจ้านี่มีนามโค
เป็นลูกเต้าเหล่าใครน้ำใจกล้า	บุกป่ามาถึงที่นี่ได้
อันแนวป่าแถบนี้มีแต่ภัย	ช่างกระไรไม่กลัวมีหัวลับนอน

- ปีพาทย์ทำเพลงขอมกล่อมลูกเบา ๆ -

พูด

ข้าชื่อรด เสนอสุริยวงศ์	เป็นโอรสขององค์อัคร
ทรงนามรตลลิตี เป็นนิก	ครองนครฤทธาระพระเวียงชัย
มารดาชื่อเกาเทวี	พระบิดาข้านี้มีเมียใหม่
จับแม่และป้าข้าขังไว้	แล้วมีหน้าข้าให้ควักลูกตา
เขาใช้ให้ถือสาสน์ศรี	ไปยังคชบุรีข้างทิศหน้า
เพื่อขอลบไม้ในพารา	ไปทำยาแก้ไข้นางสนธิ
จำเป็นทำใจรับอาสา	กลัวเขาม่าแม่ป้าข้าเป็นผี
ไต่พุ่มไม้เป็นเพื่อนจรลี	มาถึงนี้เหนื่อยอ่อนนอนหลับไป
ขรอยบุญกุศลคลบันดาล	ให้มาพบพระอาจารย์ที่ฝันได้
ไปรีดปรานี่ชี้ทิศหนทางไป	ดูเวียงชัยตั้งข้าจำนงมา

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น	พระมุนีฟังคำร่ำว่า
มีจิตสมเพชเมตตา	องค์พระสีหราชิงพาตี
เมืองที่เจ้าจะไปตั้งใจคิด	จงไปทิศปราจีนถิ่นวิถิ
ไม่ชวนักจักถึงซึ่งธานี	อันชื่อคชบุรีที่ตองการ

- เจรจา -

- ฤาษี - อ้อ เมืองคชบุรีที่หลานจะไปนี่นะ เป็นเมืองของพวกยักษ์ ที่ใจพาลสันดานหยาบ ไม่เคยรู้จักคำว่าบุญบาปเต็มไปด้วยความกักขฬะชั่วช้า ถ้าไม่จำเป็นแล้วตาคิดว่า หลานไม่ควรไป
- รดเสน - ข้าแต่พระอาจารย์ ไหน ๆ หลานก็ได้มาแล้วจนถึงนี้ จะขอไปถึงคชบุรีให้จงได้ หากหลานนี้กลับไป ก็อย่าไปคิดที่ประสงค์ พระบิดาก็คงจะพิโรธ และคงจะลงโทษไปถึงแม่และป้า หลานจึงขอไปตายเอาดาบหน้าดีกว่าที่จะกลับไป เพราะถึงอย่างไรก็ยังจะได้ชื่อว่าทศกัณฐ์ผู้ที่เคยการุณชุบเลี้ยงจนตัวตาย

ฤาษี - ประเสริฐนักแล้วหลานเอ๋ย กตัญญูทเวทิตา การรู้จักแทนคุณแก่ผู้ที่ได้กระทำแล้ว
 แต่นับเป็นสิ่งประเสริฐนัก เอาเถอะ ถ้าหลานตั้งใจแน่วแน่ที่จะไปยังเมืองยักษ์ ตา
 ก็จะไม่ห้ามไว้ แต่จะขอตักเตือนเจ้าจงจำใส่ใจไว้ว่าให้จงยั้งอย่าไค้ลุ่มหลงใน
 อีศตรีและรูปรส จงอย่าไค้มีว่เมาในลาภยศอันยิ่งใหญ่ ทำสิ่งใดจงใช้ความรอบรู้
 รอบคอบให้ถ้วนถี่ อันเมืองคชบุรีอยู่ทางทิศบูรพา ไปเถอะหลานรัก จะไค้กลับไป
 ช่วยแม่และป้าให้พ้นจากความทรมาณ หลานเอ๋ย มาตาศิปทุอุปฐานนี้ การบำรุงบิคา
 มารคานับว่าเป็นมงคลอันประเสริฐ ไปเถอะหลานรัก ขอให้สวัสตีมีชัย กระทำการ
 ไค้สมความปรารถนา

ร้องเพลงร่ายชาตรี

เมื่อนั้น	รถเสนปรีดิ์เปรมเกษมสำนค
กมกราบรับพรพระอาจารย์	มีพระคุณแก่หลานเหลือพรรณา
หลานนี้มีลี้มบุญคุณ	ที่เมตตาการุณเป็นหนักหนา
จะจกจำทำตามวาจา	เสรีจตุระจะมาหาพระมุนี
ว่าพลางกราบลาพระคาบส	น้อมประณตแทบเบื้องบาศรี
มาทรงพระยาพาลี	จรลีข้ามเขาลำเนาไพร

- ปี่พาทย์ทำเพลงม้าห้อ -

- รถเสนชักม้าลงเวทีล่าง พระฤาษียกมืออวยชัย -

บิคม่าน

จบฉากที่ ๕

ฉากที่ ๒ เมืองคชนบุรี

สมมุติเป็นเวลากลางวันแล้วเปลี่ยนเวลาไปตามท้องเรื่อง

- ปี่พาทย์ทำเพลงสร้อยสนคัต -

เบิกมาน

- ห้องพิธี นางเมรีกับรถเสนนั่งคู่กันอยู่บนเตียงทอง -
- ด้านหน้าเวที จักเป็นบริเวณมณฑลพิธี มีเครื่องพิธีอภิเษกครบถ้วน -
- ยักษ์ราชครูผู้เฒ่านั่งเป็นประธานพิธี -
- มีพวกนักสิทธิ์วิทยาและเสนายักษ์นั่งล้อมประกอบพิธี -
- ด้านหลังเวทีมีช่องประตูและผนังเปิดเห็นท้องฟ้า -

ร้องเพลงสร้อยสนคัต

เมื่อนั้น	รถเสนเมรีศรีใส
ประทับบนแท่นทองมืองอำไพ	แลวิไลเครื่องทองอลงการ
งามคังเทวาคุ่มสม	นำชมสองศรีมีสง่า
พร้อมหมู่อำมาตย์เสนา	นักสิทธิ์โหราพญาจารย์

ร้องเพลงร่ายนอก

พร้อมกันจักการงานวิวิาท	เครื่องมหาพิธีตั้งตระหง่าน
ครบสิ่งจักษรรคอันโอฬาร	ประกอบมการมงคลพระบุตร
ประชุมกันพร้อมมวลถ้วนทุกผู้	ราชครูให้ฤกษ์เบิกบายศรี
พระโหราจารย์รู้การดี	เริ่มพิธีจุดเทียนเวียนไป

- เป่าสังข์และลั่นฆ้องชัย ปี่พาทย์ทำเพลงมหาชัย -

- เวียนเทียนระหว่างเพลง -

- โหระพาพิธีค้ำเทียนบอกควัน ราชครูถวายนางเมรีและรถเสนทรงเจิม -

- ปี่พาทย์ทำเพลงรวี -

ร้องเพลงทองย่อน (รวม ๒ คำ)

ครั้นเสร็จซึ่งงานการพิธี   เมรีขึ้นแซมแจ่มใส
 สั่งให้เบิกระบำนางใน   บำเรอโทสानीดูชีวัน

- ปี่พาทย์ทำเพลงไม้คั้ง -

บิคม่านนำเงิน ระบำเข้าโรงจึงเบิก

- ระบำออกเวทีล่างราวอยู่ประมาณ ๒ นาทีครึ่ง -

- ฉากห้องบรรทม -

ร้องเพลงรายชาตรี

เมื่อนั้น   รถเสนสะเทินใจไหวหวั่น
 ประสบเนตรอรไทใจเด่นครัน   พรันพรันเมินหน้าไม้พาที่

ร้องเพลงแขกควาญ

เมรีชำเลืองดูก็รู้เหตุ   ว่าภูเบศช่วยเขินมายเมินหนี
 นางชะม้ายชายตาเป็นท่าที่   ครันภูมิเหลียวมานางเมินไป
 รถเสนทางกระเกี้ยวกระหวัด   เมรีปิดค้อนควักแสรงผลักใส
 สองกิริมย์ชมชื่นเริงรื่นใจ   จนหลับไหลอยู่บนที่ศรีไสยา

- ปี่พาทย์ทำเพลงตระนอน -

- คับไฟทำให้เห็นเป็นวันคืนผ่านไปหลายเวลา -

ร้องเพลงสาริการเขมร

เมื่อนั้น   องค์พระรถเสนนาดา
 สมสู่อยู่ควายกัลยา   ล่วงไปหลายทีวาราคีรี

ร้องเพลงร่ายนอก

คืนนั้นครั้นเวลาจะใกล้รุ่ง	พระสะอื้นตื่นจากพระแท่นที่
สลับเสียงพระยาพาชี	ทำที่แค้นร้องก้องไกล
จึงลุกจากแท่นที่ไสยาสน์	ลีลาชมองชะงัดแลหา
เห็นพระยาพาชีมีศักดิ์	พระรีบมาดูหลังอาชาไนย
พลางมีมธุรสวาจา	ว่าพี่มาเคืองเข็ญเป็นไฉน
จึงส่งเสียงอึกทักก็ก้องไป	จงได้บอกมาอย่าเนิ่นนาน

- ปี่พาทย์ทำเพลงเขมรพายเรือเบา ๆ -

พูด

มาหลังลูกสาวมารสำราญจิต	จนลืมคิดคืนนี้เวศน์วังสถาน
มิได้คิดความเก่าให้เข้ากร	ตั้งพระมารดาไว้ให้หลงคอย
พระอย่ามัวเพลินเพลินเจริญจิต	จงเร่งคิดถึงงานท่านใช้สอย
ฉวยรู้ถึงสันธิดี้อ้อออย	จะต้องพลอยพากันตายวายชีวี

ร้องเพลงชาติกรักรับ

เมื่อนั้น	องค์พระรถเสนเรื่องศรี
ตรัสว่าพี่มาจงปราณี	ตัวน้องนี้เพลินเพลินจนเกินการ

- ปี่พาทย์ทำเพลงเขมรกล่อมลูกเบา ๆ -

พูด

ไปรกระงับยับยั้งตั้งสติ	ตรองศรีเล่ห์กลทุกสถาน
ค่อยปลอบโยนเมรีบุตรมาร	จงคิดอ่านอย่าให้ยากลำบากกาย
ได้ม่วงหวานาวโหม่มาสมคิด	ทรงฤทธิ์จงชวนนางโฉมฉาย
กินเลี้ยงมอมเหล้าให้เมามาย	สมหมายแล้วที่จะพาจร

ร้องเพลงร้ายชาติวี

เมื่อนั้น	รถเสนฟังม้าอุราอ่อน
นึกสงสารเมรีที่รับงอร	ยังอาวรณ์หวังรักหนักหทัย
แล้วจึงกล่าวคำอาวลา	อัครกำชับว่าอย่าหลงไหล
พระรับคำมิ่งมาแล้วคลาไคล	กลับไปแทนที่ไสยา

- เจรจา -

- เมรี - เสด็จไปไหนแต่เข้าครัวเพคะ หม่อมฉันคอยเสียด้ออนใจ
- รถเสน - ขอโทษเถิดแก้วตา พี่ฉลุณฉลุณดูไปไม่ได้บอกน้อง เพราะได้ยินเสียงม้าร้องอยู่
ขรม สงสัยเกรงว่าจะเป็นอะไร จึงรีบไปดู
- เมรี - แล้วมีเหตุหรือเปล่าเพคะ
- รถเสน - อ้า ... ไม่มีอะไร
- เมรี - เอ... เป็นอะไรไปเพคะ ดูลกระหม่อม มีท่าทางเหมือนมีกังวลอะไรอยู่ไม่
สบายพระทัยเรื่องอะไรรีเพคะ
- รถเสน - จริงละ น้องรักช่างสังเกต เพราะเหตุเมื่อคืนนี้พี่ฉลุณประหลาดชอบกล ฉันทว่ามี
คนมาบอกว่าในอุทยานของน้องมีผลไม้แปลกปลาด ชื่อมะม่วงหาวมะนาวโห่
สุ่มเสียงปลาคออยู่ จะมีจริงหรืออย่างไรนะน้องรัก
- เมรี - อ้อ... เท่านั้นเองรีเพคะ เลยทำให้กังวลพระทัย พระสุบินของพระองค์นั้นถูกต้อง
แล้ว มะม่วงหาวมะนาวโห่มีในอุทยานจริง ๆ เพคะ
- รถเสน - โอพระน้องรัก ทำอย่างไรพี่จะได้เห็นลักษณะของมันล่ะ
- เมรี - ไม่ยากอะไรเพคะ หม่อมฉันจะให้นางกำนัลไปเก็บมาถวาย

ร้องเพลงภายนอก

เมื่อนั้น	เมรีแน่น้อยเสนาหา
มีรู้ว่าพระแสงแกดงมารยา	จึงลุมมาสั่งนางกำนัลใน
เจ้าจงเข้าไปในสวนศรี	รับเร่งจรลือยาไถล
เก็บม่วงหาวนาวโห่มาไวไว	ให้ทรงชัชคูเล่นเป็นขวัญตา

- นางเมรีกลับมานั่ง -

- นางกำนัลกลับเข้าพร้อมด้วยผลไม้ -

ร้องเพลงพญาสี่เสา

เมื่อนั้น	รถเสนเกษมสันต์ทรรษา
ชื่นชมสมถวิลจินดา	รับผลไม้มาคังใจจง
หวลคำนึงคิดถึงคำพี่มา	พี่รู้ว่ากำชับไว้มิให้หลง
พระหัตถ์ที่ปลอบประโลมโถมยง	ก็คอยเคลื่อนเลื่อนลงจากทรมวย

ร้องเพลงพราหมณ์คึกน้ำเต้า

นางดูแลพักตราพระสามี	เห็นกำสรคสลคศรีน้ำสงสัย
บึงอรวอนตามเนื้อความไป	ทรงประชวรเป็นอะไรหรือพระองค์

- เจรจา -

- เมรี - ทรงเป็นอะไรไปเพคะ พระพักตร์ซีดเผือก พระหัตถ์ก็เย็นซีด เอ...วันนี้แปลกเหลือเกิน ทูลกระหไอมจะประชวรกระมังเพคะ
- รถเสน - อ้า...พี่ไม่ได้ป่วยเจ็บอะไรหรอก แต่จิตใจไม่ใคร่สบาย
- เมรี - ทรงคึกอะไรหรือเพคะ มีเรื่องขุนซ้องอย่างไร ขอประทานให้หม่อมฉันทราบได้ไหมเพคะ
- รถเสน - ไม่ใช่เรื่องสลักสำคัญอะไรหรอก แต่ว่าพี่คิดไปเอง

- เมรี - คิดอะไรเพคะ
- รถเสน - คิดว่าพี่จากบ้านเมืองมาเป็นเวลาหลายวันแล้ว รู้สึกเป็นห่วงพระมารดา ไม่ค่อยทรงสบายอยู่ด้วย ตามปรกติที่เคยปรนนิบัติพระองค์ท่านเป็นประจำ วันนี้เป็นอย่างไร พี่ให้คิดถึงแต่พระองค์ท่าน ก็เลยไม่สบายใจ เกรงว่าจะมีเหตุอะไรเกิดขึ้นแก่พระมารดาเท่านั้นแหละ
- เมรี - อ้อ... เท่านั้นเองรีเพคะ ถ้าเช่นนั้นขอประทานให้หม่อมฉันได้ช่วยให้พระองค์คลายความกังวลลงบ้างจะได้ไหมเพคะ
- รถเสน - น้องจะช่วยได้อย่างไร
- เมรี - หม่อมฉันจะให้เขาจัดเพื่อนรำมาถวายให้ทอดพระเนตร
- รถเสน - ขอบพระทัยน้องรัก แต่ว่า เรื่องระบำเพื่อนนั้นเป็นเพียงอาหารตาชั่วคราวเท่านั้น ไม่สามารถจะระงับจิตใจให้สงบลงได้ ต้องหาทางระงับจิตใจด้วยจึงจะได้ผลจะได้คลายกังวลลงได้บ้าง
- เมรี - มีพระประสงค์อย่างไรเพคะ
- รถเสน - เอาอย่างนี้เถอะ ให้เขาจัดโกชนา เหล้ายาปลาบั้งมาที่นี่ น้องกับพี่จะไ้ร่วมกันเสวย พี่ทำมาอย่างนี้แต่ไหนแต่ไร ถ้ารู้สึกไม่สบายใจ ก็กินเหล้าระงับหลับลงเสียได้ก็ลืมทุกข์เสียสิ้น

ร้องเพลงร้ายชาติรี

โคมนางเมรีมีศักดิ์	ความรักภูไนยจนไหลหลง
มีภูกลมารยาพระโคมยง	นวลอนงค์สังวิเสทนต์ที่
จงช่วยกันจัดโกชนาหาร	สุรบาณหวานครราวถ้วนถึ
กับแก้มเครื่องทองของคีคี	เพื่อถวายภูมิภัสศา
บัดนั้น	นางวิเสทนต์มุกมุกเกศา
รับสั่งเทวีแล้วลีลา	ออกมาจัดเสริ้จทุกประการ

๑ วิเสทนต์ช่วยกันจัดโต๊ะชนเครื่องเหล้ามาวาง -

ครั้นเสร็จจัดแต่งโภชนา
นางเมรีทูลเชิญพระภูบาล

ทั้งเมรีสุรภรรยา
เสวยให้สำราญทุกข์

- ปี่พาทย์ทำเพลงเช่นเหล่า -

- เจริจา -

- รถเสน - น้องเมรีมาร่วมเสวยกับพี่
เมรี - จะคีรีเพคะ น้องเป็นผู้หญิง
รถเสน - จะเป็นไรไป น้องเสวยค้ำจะช่วยให้พี่เพลิกเพลินยิ่งขึ้น มาซี...เอ้า..
พี่จะรินให้
เมรี - ขอบพระทัยเพคะ (รับมา)
รถเสน - ชื่นใจจริง ว่าง่ายเหลือเกิน

- เลียงเหล่ากันเมรีเมา -

- แล้วเมรีทูลว่า " วันนี้จะต้องรำถวายให้สุดฝีมือ " -

- ลูกชั้นรำถวาย -

- ปี่พาทย์ทำเพลง " เมรีรำ " และ " แร้งกระพือปีก " -

- นางเมรีรำจนล้มลง รถเสนประคองส่งเหล่าให้ค้ำอีก -

ร้องเพลงชาติรับข้าง

เมรีล้มรสสุรภาน
จอกแล้วจอกเล่าค้ำเข้าไป

สามีรินประทานส่งให้
อรไทเมาสิ้นสมประคี่

- รถเสนประคองเมรีขึ้นเตียง -

งงงนขุนเขมพัตถ์
รถเสนทรงชยเห็นได้ที

อยู่กับคักรถเสนเรื่องศรี
จึงลวงถามว่านี่ห่ออะไร

- เจรจา -

- รถเสน - นั่นอะไรนะน้อง
- เมรี - (พูดลากเสียง) ไหนเพคะ
- รถเสน - นั่นไง วางอยู่นั้น ห่ออะไรนะ
- เมรี - อ้อ อ้อ ไม้อีของน้ารู้เลยเพคะ ช่างมันเถอะ อะไรก็ช่างมัน
- รถเสน - เอ๊ะ...น้องเมรี นี่คงเป็นของสำคัญกระมัง
- เมรี - สำคัญหรือไม่สำคัญ ก็ไม่สำคัญ เรื่องสำคัญอยู่ที่ว่า พระองค์ทรงรักหม่อมฉันหรือเปล่าเพคะ
- รถเสน - รักซิ ไม่รักน้องจะรักใคร ว่าแต่่น้องนะซิ ไม่รักพี่ ถ้ามเพียงเท่านั้นก็อำพราง ไม่บอกให้ ประสาอะไรจะเป็นคู่ทุกข์คู่ยากกันภายหลังน้า เมื่อไม่ไว้ใจแล้วพี่จะลาไปเสียให้พ้น คึกว่าให้คนเขาหัวเราะเยาะว่าเป็นฉวีทรมวย แต่ไม่เป็นที่ไว้ใจอะไรเลย
- เมรี - โถ ทูลกระหม่อม น้อยพระทัยมากมายถึงเพียงนี้เชียวรีเพคะ เมื่อประสงค์จะทรงทราบ เมรีก็จะกราบทูลให้หมดสิ้น

ร้องเพลงแขกลพบุรี (เดินสองไม้)

ว่าพลางเมรีจึงซื้อมอก	หากลับกลอกอำพรางอย่างไรไม่
นี่ห่อขางงโรยลงไป	เป็นภูเขาลูกใหญ่หมึมา
ห่อนี้โรยเป็นแม่น้ำใหญ่	ห่อนี้เป็นไฟร้ายนักหนา
อีกห่อนั้นหรือคือยอคยา	ใช้รักษาดวงเนตรวิเศษจริง
แล้วหยิบเอาห่อหลังมานั่งพิศ	ว่าตามฤทธิ์เมาสุราประสาหญิง
ห่อนี้มิใช่ยาอย่าประวิง	แต่เป็นสิ่งมารคาส่งมาไกล
สิ่งกำหับมิให้แพร่กระแสดความ	แม้ใครถามลวงหลอกบอกไม่ได้
เป็นดวงเนตรสืบส่องนางอรไท	พระแม่ให้เก็บอยู่กับห่อยา

เมื่อนั้น
 อ่อนหรือคือควงนัยนา
 เมรีพูดว่านี่ไม่วิเศษ
 ชื่อไม่ว่าพคคุณคร
 แม้นชัศนคายที่ปลายเป็น
 นางหาเวอเอ้ออันย่นตาลาน
 รถเสนไค่ของมิช้องชัค
 กวงตาป่าแม่ไวมั่นคง
 จึงหันมาหยิบไม้วักพค
 ค่อยประคองน้องนุชสุคโสภา
 ประจงจูบรูปร่างนางสวรรค์
 แสนสงสารเมรีศรีบังอร
 พระเขื่อนวรกายหมายจะจาก
 หักพระหทัยจำพรากจากอนงค์

รถเสนไค่พั้งเมรีว่า
 ของป่าทั้งสิบเอ็ดและมารคร
 เรื่องเคชศักคี่สิหิทธิฤทธิ์ระนอน
 ใ้ราญรอนปราบศักรูหมักยพาล
 ศักรูเห็นย่อท้อไม่ค้อค่าน
 เขาวมาลย์อ่อนพิบหัดบัลลัง
 เอ้อมหัดถึหีบห้อยยามง
 บรรจงใส่ยามแล้วยาตรา
 แสนสลคควยเมรีเสนหา
 วางกายกัลยาควยอวาร์ณ
 สะกคกลันอาลัยฤทัยดอน
 ควงสมรหลบอยู่มีรู้องค์
 มีใครพรากยุพเขาวไ้เข้าลุ่มหลง
 พระวัพะวงหวลมาไม่ลาจร

- ปี่พาทย์ทำเพลงโศก -

- ม้าออกเวที่ล่าง -

ร้องเพลงร่ายนอก

บัดนั้น
 แลเห็นนุमारายังอวาร์ณ
 แสร้งกระเทียบเท้ากองร้องคิน
 ปีนหทัยจำพรากจากกานคา

พาชี่ค้อยองค้อคิสร
 มีใครจรจากแก้วกัลยา
 พระไค่ยีนพาชี่รูที่ท่า
 มาขึ้นทรงมิ่งม้าคลาไคล

- รถเสนลงมาขึ้นม้าเวที่ล่าง -

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- เจริจา -

รถเสน
ม้า - พี่มาจำ รอก่อนไม้ไค้หรือพี่มา
- รอกไม้ไค้ต้องไปเคี้ยวนี้

- รถเสนควมม้าเข้าโรง -
ร้องเพลงร่ายชาติรี

เมื่อนั้น	เมรีมีนเมาเฝ้าหลับไหล
ครั้นสุราซาสร่างสว่างใจ	อรไทเหลียวหาพระสามี
เที่ยวหาผีเห็นพระโคมฉาย	พระแสงกายหลบซ่อนอยู่ไหนนี้

- นางเมรีทำเป็นเที่ยวค้นหาแล้วทุกคนเคี้ยว -

เอะหื้อเนตรห้อยาบรกรรมี	ก็หายไปจากที่เป็นอัศจรรย์
อีกไม้กำพคของวิเศษ	ไม่แจ้งเหตุหายไปอย่างไรนั้น
ตกพระทัยเรียกหานางกำนัล	จงพากันรับเข้ามาไวไว

- เจริจา -

เมรี - นี่แน่ แม่เล็ก ๆ นิ่ง ๆ นอน ๆ กันอยู่แถวนี้ละ เห็นพระทูลกระหม่อมบ้างไหม
นางกำนัล - เห็นเพคะ
เมรี - เห็นรี เสด็จไปข้างไหน บอกข้าเร็ว ๆ ซิ
นางกำนัล - หม่อมฉันเห็นพระทูลกระหม่อม ทรงถือไม้กำพคเสด็จออกจากตำหนัก ขึ้นม้า
เหาะละลือไปเพคะ
เมรี - เอาไม้กำพคไปค้ำยรี
นางกำนัล - เพคะ
เมรี - เจ้าเห็นอย่างนั้นจริง ๆ รึ
นางกำนัล - เพคะพระแม่ ทูลกระหม่อมต้องเสด็จหนีแน่ ๆ เพคะ

ร้องเพลงรายชาติที่ ๓

ฟังความ	นงรามซ้ำอกหมกใหม่
เสียแรงเมียมอบกายถวายไว้	พระกลับไม่ครองรักมาหักราน
หรือพระองค์ชัคเคื่องค์วายเรื่องใด	จึงทิ้งขว้างร้างไปไม่ส่งสาร
ทั้งรักทั้งเสียกายแทบวายปราณ	เขาวมาลัยชบพักตร์ไคก็

- ปี่พาทย์ทำเพลงโศก -

ร้องเพลงรายนอก

ครวญพลาถนงลักษณะหักจิต	จำจะคิดตามองค์พระทรงศรี
ถึงข้ามโขกเขาเขินเนินคีรี	จะคิดตามภูมิจนพบพาน
คำวิพลางนางสั่งเสนา	จงรีบเตรียมโยธาทวยหาญ
เสนาหมอบกราบกราบกราน	ลนลานเร่งออกไปจัดพล

- ปี่พาทย์ทำเพลงกราวใน -

ปี่พาทย์

- ทหารยักษ์ชายหญิงออกเวทที่ล่าง -

- เมรือออกตรวจพล -

ร้องเพลงแขกมอญบางขุนพรหม (รวม ๒ คำ)

เสด็จขึ้นประทับนั่งหลังเสี้ยงผา	งามสง่าท่ามกลางหว่างพหล
ถือขงคทาทองถองถกล	เรียงมฤทธิไกรชัยชาญ
นายหมวดตรวจตราหน้าหลัง	คำรัสสั่งให้เคลื่อนโยธาหาญ
เหลียวดูปรากฏครันชัชวาล	นงคราญชมหทัยครรโลจร

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- เดินทัพเข้าโรง -

จบฉากที่ ๖

ฉากที่ ๗ ป่าสูง

สมมติเป็นเวลาย่ำแล้วเย็นลงในวันเดียวกับฉากที่ ๖

- ปี่พาทย์ทำเพลงม้าวิ่ง ท่อน ๕ -

เบิกม่าน

- มีเนินเขา และสามารถเปลี่ยนเป็นภูเขา เป็นไฟ และแม่น้ำได้ -

- รถเสนขั้วม้าออกเวทีบน -

ร้องเพลงพม่าน้อย

มาถึงหว่างเวียงเชียงไศล

ภูวไนยทรงทอดคหัตถ์ถอน

ลงจากพระยาอัคร

อาวรรณำพึงถึงเมรี

ร้องเพลงพญาโศกตัด

โอ้อ่าอนิจจาเมรีเอ๋ย

ทรมานเขยคงละห้อยคอยหาพี่

เป็นเคราะห์กรรมจำพรากจากเทวี

อีกกี่ปีจะได้พบประสมกัน

แม้เสรีจิจิบุตรวงศ์ที่ทรงใช้

จะกลับไปกอดน้องประคองขวัญ

ครวญพลาญทอของคล้องจาบลิ้น

แม้ว่าชีวิตจะบรรลัย

- ปี่พาทย์ทำเพลงโศก -

ร้องเพลงร้ายนอก

บัดนั้น

พาสีเสีราหมองไม่ผ่องใส

สงสารองค์พระกุมารชาญชัย

มโนมัยพลอยกำสรคโศกา

แล้วผันแปรแลหลังยังกรุงศรี

เห็นฐลีเกล็ดอนกุ่มคุ่มเวหา

เป็นหมอกมัวคลุมทั่วพสุธา

ก็แจ้งว่าเมรีเจ้ามาตาม

จึงพยับบอองค์พระทรงยศ

อย่ากำสรคหวั่นไหวหทัยหวาม

ม้านำขึ้นยอดคีรีหนีนงราม

พระตึกตามอาชาไนยขึ้นไปพลัน

- ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด -

- ม้าพยัคฆ์ชวนให้รุดเส้นขึ้นไปบนยอดเขา -

- นางเมรีและทัพพยัคฆ์ออกเวทิต่าง -

ร้องเพลงรายชาติที่ ๓

เมื่อนั้น
ยกพลตามมาในอริญ
เหลือบแลไปยังยอดบรรพต
ประทับนั่งบนหลังอัศิศร
ทูลว่าข้าแต่พระทรงเกษ
น้องมีผิดคิดร้ายหรือไรกัน

เมรีวิโยคโศกศัลย์
สะอื้นอื้นคังชีว่าคมจะชาครอน
เห็นทรงยศยับยั้งยอดสังขร
บังอรกราบก้มบังคมคัล
มีเหตุอย่างใดไฉนนั้น
จึงหุนหันหนีมาไม่ปราณี

ร้องเพลงรายชาติที่

เมื่อนั้น
อาชาในยมองถูก์ภูตี
รุดเส้นจำใจจำโคลกตุลา
เมรีเร่งพลตามหลามไป

รุดเส้นสงสารนางโฉมศรี
แก่งท่าที่ร้องลั่นสนั่นไหว
ซบม้าข้ามเขิน เนินไศล
เรียกองค์ทรงชัยให้กลับมา

- เจริจา -

เมรี - ทูลกระหม่อม ทูลกระหม่อมของเมียบรัก เซิญเสด็จกลับมาหาน้องก่อน

ร้องเพลงเชื้อ

เมื่อนั้น
เห็นเมรีนงคามคิติดตามมา

รุดเส้นกุมารหาญกล้า
จึงโรยยกห่อแรกลงทันใด

- ปี่พาทย์ทำเพลงต้นรั้วประลองเสภา -

ร้องเพลงรำประลองเสภาสลักคนตรี

ค้ายอานาจารย์วิเศษสุดประเสริฐ   บังเกิดเป็นญาติสูงใหญ่
 นคราญมิไค้พริ้นประหวั่นใจ   ตอนพลข้ามไปไม่เกรงกลัว
 - ปี่พาทย์ทำเพลงรำท้ายปลุกต้นไม้ -

- เจรจา -

เมรี - ทูลกระหม่อมแก้ว เมียมามาตามแล้ว จะเสด็จหนีเมียมไปข้างไหน จงยับยั้งซึ่งพระทัย
 รอน้องก่อน

ร้องเพลงร่ายนอก

รดเสนมิรอช้าความม้าหนี   เมรีวอนว่าพ่อทูลหัว
 หนีไปโยให้ลำบากยากตัว   เชิญพระยาคืนหลังยังพารา

- เมรีร้องเรียกและทำบท -

รดเสนหยิบโอสถห่อที่สอง   ค่อยประคองโรยจากยอดภูผา
 เกิดเพลิงไหม้ไปทั่วพสุธา   พลยักษาวิ่งไขว่หนีไฟราน

- ปี่พาทย์ทำเพลงต้นคูปาทย์ -

- พลยักษร้องและวิ่งวนเวียนไปมา -

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น   นางเมรีเฝ้าคอยออกส่งสาร
 สรรวมใจร่ายมนต์คลบันคาล   มีหินนานไฟกลับดับทันใด

- ปี่พาทย์ทำเพลงคูกหน้าพาทย์ ลา ๑ -

- เจรจา -

เมรี - ทูลกระหม่อมเพคะ แม้จะทรงศรัทธาไม่โยคี ก็โปรดหยุดเเจรจาพาทย์ให้เมรีรู้เรื่อง
 ก่อน ถึงจะไม่อาลัยอาวรณ์ในตัวเมรีก็ไม่ว่า เมรีนี้รักเป็นหนักหนาบ่มหัวใจจะ
 ชาค

ร้องเพลงร่ายนอก

รถเสนบรจโรยผงยา   เกิดเป็นคางคกวางใหญ่
 น้ำกรวดไหลเขียวเป็นเกลียวไป   มีควันกลุ่มคลุ่มไปในท้องชารา
 - ปี่พาทย์ทำเพลงดุภาพัทย์ ลา ๒ -

ร้องเพลงร่ายนอก

เมรีสิ้นฤทธิ์จะติดตาม   นงรามเสีอารมณั๊กหน้า
 (ครวญ) ทรุคกายลงยังฝั่งคงคา   กัลยาถิ่นแสงโคก
 - ปี่พาทย์ทำเพลงโอด -

ร้องเพลงโอด

โอว่าทูลกระหม่อมข้า   ไยมาห่างเหินเมินหนี
 สู้สุดส่ำหทัยยามตามณูมี   พระไม่มีสมเพศเวทนา
 ไปรคกลับมารับน้องไปค้ำ   เป็นเพื่อนม้วยแรมทางระหว่างป่า
 จะขอเป็นเกือกทองรองบาทา   จนกว่าจะศูนย์ลับค้ำชีวี

ร้องเพลงลำซาทรี

เมื่อนั้น   รถเสนกำสรคสลดศรี
 หักพระทัยปราศรัยค้ำยไมตรี   น้องเมรีจึงคืนเข้าเวียงชัย
 ความจริงที่ใครซำไปหา   แต่หวังกิจพระบิดาเป็นข้อใหญ่
 แม้เสร์จกจิราชการในวันใด   จะกลับไปรับขวัญกัลยา

- เจรจา -

เมรี

- พ่อทูลกระหม่อมของเมียรัก เมื่อพระทรงศักดิ์ไม่เสด็จกลับ เมรีชอกราบถวาย
 บังคมลาไปพบกับชาติใหม่

ร้องเพลงทะยอยคง

เกิดชาติใดให้เป็นคู่กันภูมิ.   ร่วมฤดีสมสนิทเสนาหา
 ชาตินี้ลองพยายามตามพี่มา   ในชาติหน้าพี่ต้องตามน้องไป

ร้องเพลงโอ้นางข้าง

พอสิ้นปกาสิตอริฐาน   นางจึงกลั้นลมปราณสิ้นนัย
 ลมลงแทบฝังคงคาดัย   ดวงใจแตกคับดับชีวา

- ปี่พาทย์ทำเพลงโศกแล้วเพลงทะยอย -

- รถเสนค้อย ๆ ขับมาเหลียวหน้าเหลียวหลังควยความอาดัย -

ปิดม่าน

จบฉาถ

บทละคร
เรื่อง มโนห์รา
กรมศิลปากรสร้างบทใหม่
เฉพาะ ๕ ฉาก

ฉากที่ ๑	สระโบกขรณี	กลางป่า	หน้า
ฉากที่ ๒	ตำหนักนางมโนห์รา	นครปัญจาล	หน้า
ฉากที่ ๓	หน้าพระลาน	นครปัญจาล	หน้า
ฉากที่ ๔	ป่าลึก	ตอนที่ ๑ อาศรม ไกลสระโบกขรณี ตอนที่ ๒ ป่าลึก	หน้า หน้า
ฉากที่ ๕	ห้องพระโรง	นครไกรลาศ	หน้า

รายนามผู้แต่งบทละคร

เรื่อง มโนห์รา

มนตรี คราโมท	เป็นผู้แต่ง	ฉากที่ ๑
หม่อมแย้ว สนิทวงศ์เสนี	เป็นผู้แต่ง	ฉากที่ ๒
พันเอก หลวงรณสิทธิพิชัย	เป็นผู้แต่ง	ฉากที่ ๓
ธนิศ อยู่โพธิ์	เป็นผู้แต่ง	ฉากที่ ๔
มนตรี คราโมท	เป็นผู้แต่ง	ฉากที่ ๕

บทละคร
เรื่อง มโนห์รา

ฉากที่ ๑
สระโบกขรณี กลางป่า
สมมติเป็นเวลาบ่าย

- ณ. เบื้องหลังเห็นทิวเขาไกรลาสไกลลับ มีเมฆผ่าน กลางเวทที่เป็นสระโบกขรณี มีน้ำใสสะอาดและพรรณไม้ดอก ชอบสระมีโขกหิน ตั้งอยู่ในป่าโปร่งดูร่มรื่น -

ปีพาทย์ทำเพลง "รัวชาติรี" แล้ว "คางคกปากบ่อ"

เบิกม่าน

- สัตว์ป่าบางชนิดผ่านไปมา -

ปีเป่าเพลงบ้องตัน

- พรานบุญค่อย ๆ เดินออก สัตว์ป่าค่อยหลบหายไป -

ร้องเพลงบ้องตัน

กล่าวถึงพรานป่า ชื่อว่าพรานบุญ เคยได้ทำคุณ แก่ท้าวเนาคา มีบ่วงนาคราช อำนาจแรงกล้า พรานไปได้มา จากแดนบาดาล หมายจับกินรี สาวศรีโสภะ เคยบินโฉบมา โสรจสรงสนาน

ณ. โบกขรณี เป็นที่สำราญ ทุกทุกเพ็ญवार ตามประเพณี

พรานไพรหมายปอง ค่อยย่องค่อยย่าง ตามแถวแนวทาง ในหว่างไพรศรี
มือกำกระบี่จับ บ่วงวาสุกรี หมายคล้องกินรี สาวสวยสำออง
ชะงัดแลจ้อง มือป้อมพิศตรา คุบนเวหา ทรงมาของนาง
เห็นแต่วิหค โยนนกบินพลาง ยังไม่เห็นนาง ว่าเธอจะมา

- เจริจา -

พรานบุญ - อ้อ ท่าปรีดยังไม่มาซักที นี่ก็บ่ายโงแล้ว พระฤๅษีก็บอกว่านางกนิทรพวกนี้จะ
ต้องมาเล่นน้ำ เริงสำราญกันที่สระโบกขรณีนี้ทุก ๆ วันพุธนี่ นี่ก็ถึงวันจันทร์
เพี้ยนแล้ว ท่าปรีดยังไม่มาหนอ ก่อน ๆ เราก็คเคยแลมาแล้วไม่เคยพลาด
ซักที คราวนี้เราก็คได้บังนาคของท้าวชมพุกิจ ราชาแห่งบาดาลมาแล้ว แต่
นางกนิทรไม่มา หรือว่าจะรู้ตัวเสียละมัง ฮี เป็นไปไม่ได้นี่ ประเดี้ยวคงมา
นี่ ใจเย็น ๆ ไว้ก่อนเถอะ แอบไปนั่งซ่อนตามละเมาะไม้ให้ลับ ๆ คาสัก
หน่อยเห็นจะดี ซีนยืนแก้งอยู่ยั้งงืนางกนิทรแลเห็นเราเข้า ก็คงตกใจไม่ลง
มาเป็นแน่

ร้องเพลงร่ายนอก

พรานบุญเลือกหาพฤกษาขุ่ม เพื่อแอบขุ่มซ่อนกายอยู่ในป่า
เห็นโคนไม้มีละเมาะดูเหมาะจะคา จึงไคลคลาเหยาเหยาเข้าแฝงกาย

ปี่พาทย์ทำเพลงต้นคูลง

- พรานบุญเข้าไปปักกวาดจึกที่ทางไปพลาง บ่นพึมพำไปพลาง แล้วลงนั่งฟังต้นไม้ใหญ่
อย่างสบาย -

ร้องเพลงกระนอน

ลมช่วยรวยรินกลื่นบุปผา ทรหลบฟุ้งจรุงมาไม่ขาดสาย
กล่อมอารมณ์พรานไพรให้สบาย ความเห็นภัยคลายเคลิ้มหลับไปฉับพลัน

ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่ง ๒ ชั้น

- พรานค้อยเคลิ้มหลับ มีกระต่ายเข้ามาทวน คิคคลกบ้าง แต่ไม่ตื่น -

ปี่พาทย์ทำเพลง " กนิทรี่ร้อน " แล้ว " เขิกจิ้นท้ายตัว ๔ "

- นางกนิทรี่ฟี่ ๆ โผลงทีละคนจนถึงนางมโนห์รา แล้วบริวารจึงถูกลงมาทั้งหมด
ร่ายรำไปตามทำนองเพลง -

ร้องเพลงลงสรงมอญ

ครั้นถึงซึ่งสระโบกขรณี   เจ้าคนางกินนรีเกษมสันต์
ถอกปีกทางออกวางข้างสระนั้น   แล้วชวนกันโยลงในคงคา

ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่งเรื่องมุล่ง

- นางกินนรต่างถอกปีกทาง แล้วลงเล่นน้ำในสระ -

ร้องเพลงมุล่งชั้นเคี้ยว

ทุกนางต่างสนานเบิกบานใจ   เล่นไล่คำค้นค้นหา
สรวลระริกซิกซิปรีคา   ว่ายแหวกธาราสำราญ

ปี่พาทย์ทำเพลงฉิ่งเรื่องมุล่งต่อไป

- นางกินนรทั้งหลายเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน ส่งเสียงเจียวจ้าว -

ร้องเพลงชาติกรักรับ

บัดนั้น   พรานมฤตหับไหลในไพรสัตว์
แว่วเสียงสาวกึ่งกังวาน   ตกใจลนลานลืมนตา
ลูกขึ้นตรับฟังตั้งจิต   แน่สนิทธิไค้กังขา
กินรมาสรงคงคา   จึงย่องมาแอบซุ่มซุ่มมอง

ปี่พาทย์ทำเพลงอาเขียบ

- พรานมฤตหับทำทางชมโฉมต่าง ๆ ตามควร -

ร้องเพลงอาเขียบ

แต่ละนางช่างกระไรวิไลลักษณ์   สะอากพักตร์บริสุทธินุคผ่อง
ทรวคทรงสมส่วนนวลละออง   ผิวเหลือองเรื่องรองคังทองทา
เห็นเกินวาสนาเราชาวคง   ควรคู่องค์พงศกษัตริย์นาถา
ถ้าจับไปถวายยุพราชา   คงประทานเงินตรามากมาย

ร้องเพลงเชิดฉิ่ง

คิดพลางทางจับนาคบาศ   ย่างยาตร์เล็งจ้องปองหมาย
แล้วขวางไปให้ตัวครัดกาย   กินนรทั้งหลายในนที

ปีพาทย์ทำเพลงรวิ

- พรานบุญขวางบ่วงบาศเข้ารักนางมโนห์รา   ทิ่มและบริวารตกใจ -

ร้องเพลงร่ายชาตรี

นาคบาศจำเพาะเหมาะะมัน   มีคกระสันมโนห์รามารศรี
บรรคานวลนางกินนรี   ต่างหนีขึ้นบกช่วยตกใจ
เห็นนาครักมโนห์ราน่าคร้ามครัน   ยิงตระหนกอกสี่เหลี่ยมไหว
สวมปีกหางปล้นทันใด   โผผินบินไปในอัม্বর

- ฟีนางและบริวารสวมปีกหางบินไป   ละตัวละสังห้วงนางมโนห์รา -

ร้องเพลงบังใบ

มโนห์ราเห็นพี่หนีไปหมด   ยิงรันทศทวนวิตกอกซ่อน
บ่วงนาคก็กระหวัดครัดบังอร   คืบเท้าไรไม่หย่อนอ่อนคลาย
กวางมือเรียกพี่มีก้อง   ช่วยน้องควยเจ็ดฟือย่าหนีหาย

(- พรานบุญเดินออกมาขึ้นที่ขอบสระ -)

ยิ่งแฉเห็นพรานไพรมาใกล้กาย   นางหรีท้วยกายสิ้นพรันวิญญาน์

- มโนห์ราร้องเรียกพี่ช่วย   พรานบุญท่าคำขู่   นางกินนรเหล่านั้นจึงค้ำภิกษานไป

ร้องเพลงเข้ย

บัดนั้น   พรานบุญเป็นค่อหัวร่อว่า
รวบปีกหางของนางมโนห์รา   แล้วเดินมาริมสระโบกขรณี

- มโนห์ราตกใจกลัวต่าง ๆ -

- มโนห์รา - โอ๊ย ตายแล้ว ท่านเจ้าขา นั้นจะเอาปีกหางเสือผ้าของฉันทันไปไหน โช้ ๆ
ขอให้ฉันทันเสียเถิด
- พรานบุญ - อะ ๆ ๆ ไม่ต้องตกใจแม่สาวน้อย ข้าไม่เอาไปไหนหรอก จงขึ้นมาหาข้าบนนี้
ก่อนเถิด
- มโนห์รา - ท่านเป็นใครละ เจ้าคะ
- พรานบุญ - ข้าหรือ ข้าเป็นพราน ชื่อบุญทรึก แต่ใคร ๆ เขาเรียกข้าว่า พรานบุญ
มาซิ ขึ้นมาหาข้าเสียโดยดี
- มโนห์รา - โช้ ฉันทันจะขึ้นไปได้อย่างไร นายพรานเจ้าขา มันทันรักฉันทันอยู่ท่านก็เห็นแล้ว
โปรดกรุณาช่วยเอาฉันทันออกจากตัวฉันทันด้วยเถิด มันทันรักฉันทันเสียจน仆คไปหมดทั้งตัว
แล้ว ช่วยด้วยเถิดเจ้าประคุณ
- พรานบุญ - ช่วยนะช่วยได้ แต่ว่าเมื่อช่วยเอาฉันทันออกจากตัวเจ้าแล้ว เจ้าจะต้องขึ้นมาหา
ข้าโดยดีนะ
- มโนห์รา - พุทโช้ ฉันทันจะหนีไปไหนได้ ช่วยเร็ว ๆ เข้าเถิดเจ้าคะ ทั้งเจ็บ仆ค ทั้ง
ขยะเขยงเต็มทีแล้ว
- พรานบุญ - เอาเถอะ ข้าจะช่วยเอาออกให้

ร้องเพลงเชื่อ

ว่าพลางทางร้ายคาถา   นึกถึงท้าวเนาคาเรื่องศรี
แก้ม้วนนาคราชฤทธิ์   จากนางกนิษฐิ์โหระ

ปี่พาทย์ทำเพลงรว

- พรานบุญเข้าไปจับหางม้วนนาคราชออกมา -
- พรานบุญ - เอา แก้วให้แล้วละ ขึ้นมาซิ
- มโนห์รา - โช้ ท่านเจ้าขา ท่านก็รู้อยู่แล้วว่าที่ฉันทันลงมาอาบน้ำนี้ มีเสือผ้าอย่างไร
ท่านเป็นผู้ชาย มายืนอยู่อย่างนี้ จะให้ฉันทันขึ้นไปอย่างไรได้

- พรานบุญ - อ้าว แล้วจะให้ข้าทำปรี้อ
- มโนห์รา - ก็เอาเสื้อผ้าและปีกหางที่ท่านเอาไปนั้นมาให้ฉันเสียซิ ฉันจะได้สวมไปหาท่าน
- พรานบุญ - เออ ใ้ ๆ ๆ (เดินเข้าไปจะส่งให้) อ้อ นั่นแน่ ก็อบเสียท่าแฉะไหมล่ะ จะหลอกเอาเสื้อผ้าปีกหาง ชะ ๆ ๆ แม่ได้เสื้อผ้าปีกหางไปแล้ว แม่สวมบินหนีเราไปเสีย เราก็แย่งเท่านั้นซิ เหาะตามแม่ไปไ้เมื่อไหร่ล่ะ แหม นี่ดีแต่เรายังฉลาดอยู่มั้งนะ ไม่ก็เสียที่แม่กินรีน้อยไปแล้วซิ
- มโนห์รา - ยังไงล่ะเจ้าคะ เอาปีกหางเสื้อผ้ามาให้ฉันซิ จะไ้ขึ้นไปหาท่าน
- พรานบุญ - โอ ๆ ไม่สำเร็จจะแม่สาวน้อยเอ๋ย
- มโนห์รา - อ้าว ถ้ายังงั้นฉันจะขึ้นไปหาท่านไ้อย่างไรล่ะ โช้ ภรรยาเกิดท่านเจ้าชา
- พรานบุญ - ภรรยาชิ แต่ว่าภรรยาไ้เพียงครั้งเดียว
- มโนห์รา - โช้ ครั้งเดียวฉันจะสวมขึ้นไปไ้อย่างไรล่ะท่านเจ้าชา
- พรานบุญ - ไม่ใช่พ้ันนั้น ข้าจะให้เจ้าแต่เพียงเสื้อผ้าเท่านั้น ส่วนปีกหางข้าจะต้องเก็บเอาไว้ก่อน
- มโนห์รา - ไหน ๆ จะภรรยาก็ภรรยาไ้ทั้งหมดไม่ไ้หรือเจ้าคะ
- พรานบุญ - ไม่ไ้ หนอยแน่ นึกว่าข้าไม่รู้เท่าหรือ ชะ ๆ ๆ จะมาอวดฉลาดกะข้า เอ้า เสื้อผ้า เอาไปนุ่งห่มเสีย แล้วขึ้นมาหาข้าเร็ว ๆ นะ
- พรานบุญเอาเสื้อผ้าไปวางให้ตรงขอบสระ แล้วพูดต่อ -
ขึ้นซักซ้าละก็ ข้าจะเอาบ่วงนาคลงไปรัดเจ้าขึ้นมา ไ้แน่นอนยิ่งกว่าเก่าเสียอีก
- มโนห์รา - โอ้ย ออย่าเลยเจ้าข้า เดียวฉันจะขึ้นไปหาท่านเอง แต่ว่า...อ้า...

- พรานบุญ - ทำปรี้ออีกละ
- มโนห์รา - ท่านกรุณาหลบไปเสียทางโน้นก่อนซีเจ้าคะ. ฉันเป็นผู้หญิงนี้ จะขึ้นไปปลัดค้า
ค่อหน้าท่านอย่างไรได้
- พรานบุญ - ซะ อาย ข้าแอบแลเสียดังนานแล้ว. เอา เมื่ออายก็ ข้าจะหลบไปเสียก่อน
ก็ได้ แล้วอย่าหนีนะ
- มโนห์รา - ไม่หนีหรือกเจ้าคะ
- พรานบุญหลบไปเสียทางหนึ่ง มโนห์ราเอื้อมหยิบเสื้อยามาคลุมกาย -

ร้องเพลงสาริกาเขมร

เมื่อนั้น	มโนห์ราพอใจได้เสื้อผ้า
หลบพุ่มพฤษ์แดงแต่งกายา	แล้วจึงขึ้นมาหาพรานไพร

ร้องเพลงร้ายชาติวี

บัดนั้น	พรานบุญแอบดูอยู่ใกล้ใกล้
เห็นนางขึ้นจากคางคามาคังใจ	เข้ารวบมือมัดไว้ด้วยเถาววัลย์

- มโนห์ราตกใจ -

- มโนห์รา - ้วย เอ๊ะ อะไรกันนี้ ทำไมท่านจึงมามัดฉันละ
- พรานบุญ - ก็เพราะกลัวเจ้าหนีนะซี
- มโนห์รา - ท่านก็เคยแก้บ่วงงูออกจากตัวฉัน ซึ่งเป็นบุญคุณอันสูงสุดแก่ฉันอยู่แล้ว ทำไม
ท่านกลับมามัดฉันอีกละ ไหน ๆ จะทำคุณก็ทำให้ตลอดเถิด ปล่อยฉันเสียเถิดคะ
- พรานบุญ - จะให้ข้าปล่อยเจ้าเสียอย่างไรได้ กว่าจะได้บ่วงงูมาจับเจ้าได้นะ ข้าต้อง
ลำบากยากเย็นเพียงไร ู้ใหม่ ฮะ ๆ ๆ

มโนห์รา - อ้อ นี่ท่านเองนะหรือเป็นผู้เอาบ่วงนาครัดข้า นึกว่าเป็นผู้ใจดีมีกรุณามาช่วย
แก้เสียอีก ที่แท้ก็คือไอ้ตัวมารร้ายใจอำมหิต

พรานบุญ - จะเรียกข้าว่าปรี๊ดก็เรียกไปเถอะ ว่าแต่มาไปกับข้าเสียดี ๆ ก็แล้วกัน

มโนห์รา - จะพาข้าไปไหน ข้าไม่ไป

พรานบุญ - ไม่ไปมันจะไค้หรือ

(- นุคกระซากอย่างแรงจนนางล้ม -)

มโนห์รา - ว้าย โอ๊ย

(- แสดงอาการเจ็บปวด พรานบุญนุคอย่างไม่ปราณี -)

พรานบุญ - ยืนขึ้นซิ มา ไปกับข้าเสียดี ๆ ไม่งั้นข้าคร่าแขนหลกเคียวนี้แหละ

(- นุคมโนห์ราลุกขึ้นยืน -)

มโนห์รา - จะพาข้าไปไหน

พรานบุญ - จะพาไปให้บายนะซิ ข้าจะเอาไปถวายพระสุธน เจ้านายของข้า รู้ไหม
มาซิ

มโนห์รา - โห้ ออย่าพาฉันไปเลย ปล่อยให้ฉันกลับไปเถิด ป่านนี้พวกพี่ ๆ ของฉัน จะไป
กันอย่างไรก็ไม่รู้ เขาคงเป็นห่วงฉัน คอยฉัน และถ้าเขากลับไปถึงบ้านเมือง
โดยไม่มีฉัน พระบิดาพระมารดาก็คงจะกริ้วและเศร้าโศกเสียพระทัยมาก กรุณา
ปล่อยให้ฉันไปเถิด เจ้าประคุณ

พรานบุญ - นี่เรื่องปล่อยนะ เลิกพูดกันดีกว่า ถ้าข้าจะปล่อยเจ้าแล้ว ข้าไม่ต้องลำบากมา
กักคอยจับเจ้ามีดีกว่าหรือ มาเถอะ มะ มาไปเสียดี ๆ

ร้องเพลงรำยมโนห์รา

พรานรูดครั้ง คึงควยกำลัง ให้นางจรจรัด
 เคียวเข็ญข่มขู่ ลากลู่พัลวัน พาลักคักคั้น กู้คงพงพี

(- พรานบุญจูงนางเดินลงเวทีล่าง นางอ่อนวอน พรานขู่เรื่อย ๆ -)

(บิคม่าน)

แม้นางมโนห์รา จักชอกรูด วอนว่าพาที
 แต่ว่าพรานไพร มิได้ปราณี ตะคอกเขี่ยนตี ทลอคทางไป

ร้องเพลงสิงโลกชาตรี

เมื่อนั้น	มโนห์ราครวญคร่ำรำไห่
ทั้งหกพี่น้องก็ร้างไกล	นั่งน่องไ้วัวเหวอยู่เอกรา
คงจะถูกข่มขู่ระทมจิต	สุคติคสุคชะเง้อแลหา
โอ้พระบิตุเรศมารคา	ลูกชอกกราบบาทาทูลลาตาย

บิพาทย์ทำเพลงโอด แล้ว ททยอย :

- มโนห์ราร้องไห้สะอึกสะอื้น พรานบุญก็ขู่เข็ญต่าง ๆ -

พรานบุญ - แล้วกัน ยังจะมามัวร้องไห้อยู่ได้ เคนเร็ว ๆ เข้า

มโนห์รา - โถ นายพรานเจ้าชา กรูณาอย่าดูคกระชากรนักรงนักเลยเจ้าคะ ฉันทเจ็บ
 ปวกระบบไปหมดแล้ว

พรานบุญ - เมื่อไม่ยอมให้คร่ำก็เดินตามเข้ามาเร็ว ๆ ซิ

มโนห์รา - โธ พระบิคาพระมารคาคงไม่รู้ ว่าลูกต้องถูกเขวทารุณข่มขู่บังคับข้อย่างนี้

(- ร้องไห้สะอึกสะอื้น พรานบุญกระชากและดูต่าง ๆ -)

- พรานบุญ - เออ สำออยจริง ร้องให้อยู่ได้ เขาจะให้เข้าไปเป็นชายาของพระสุชน
 ได้รับความสุขยังจะมาร้องให้อยู่อีก
- มโนห์รา - ถึงจะให้มีความสุขอย่างไรฉันก็ไม่ต้องการทั้งนั้น ฉันต้องการกลับไปหาบิดา
 มารดาของฉัน ขอปีกขอร้างให้ฉันเถิด
- พรานบุญ - ออย่าพูดก็ว่า ไม่มีหวังหรอก มาเถอะ มาไปเสียที ๆ แล้วกัน ไปซิ ซ้ำ
 อยู่ได้ ไป

ปี่พาทย์ทำเพลงเชิด

ทั้งสองเข้าโรง

จบ ฉากที่ ๑

ฉากที่ ๒

คำหนักนางมโนห์รา นครปัญจาล

สมมติเป็นเวลากลางคืน ห่างจากฉากที่ ๑ ราวสามหรือสี่สัปดาห์

- ตัวละครมี นางมโนห์รา นั่งอยู่บนเตียง นอกนั้นก็มียาฉี่เตียง นางกำนัล และนางระบำ -

ปี่พาทย์ทำเพลงจีนแสด

เปิดม่าน

ร้องเพลงจีนแสด

เมื่อนั้น

จากบิครมารดาเอกากาย

แน่นน้อยมโหรีราโฉมฉาย

พระฤๅษายทรงถนอมเป็นจอมนาง

ร้องเพลงฝรั่งคู่

แต่ในจิตครุ่นคิดถึงไกรลาส
 โยชนกชนนีกับพี่นาง

แรมนิราศขุนซ่องให้หมองหมาง
 ต้องเวรร้างโศกคะนึ่งถึงลูกรัก

อนิจจาเวรสร้างแต่ปางก่อน   มาตามรอนชุกเข็ญเห็นประจักษ์
 ต้องจากเมืองจากภูาคือนาถนักร   นางกัณแสงชบพิตรลงโศก

ปี่พาทย์ทำเพลงโศก

- พระพิเลียง ๑ - ฉุย ทรงเป็นอะไรไปเพคะ พระเจ้าแม่ อย่าทรงกัณแสงนักรเลย
 พวกหม่อมฉันแสนที่จะสงสาร ตั้งแต่เสด็จมาอยู่ด้วย พระอัยยาศัยก็ทรง
 อ่อนหวานละมุนละไมน่ารักใคร่นับถือเสียจริง ๆ
- พระพิเลียง ๒ - จริงนะหล่อน ท่านช่างน่ารักเสียจริง ๆ ท่านเป็นถึงชายาของพระบุษราช
 ท่านยังไม่ถือพระองค์ มีอัยยาศัยนุ่มนวล ทำให้พวกเราชื่นใจ
- พระพิเลียง ๓ - อย่างนี้ละก็ ฉันทอมฝากกายถวายชีวิตไว้ตลอดไปที่เดียว จริง ๆ นะ
 หล่อน
- พระพิเลียงทั้ง ๔- (พูดพร้อมกัน) เจ้าประคูน อย่าทรงเศร้าหมองให้นักไปเลย เดี่ยว
 พระฉวีจะหมองมัวไปเสีย พวกหม่อมฉันจะถวายบำเรอให้ทรงสำราญ

ปี่พาทย์ทำเพลงชกชาติรี

- พระพิเลียง - พวกนางระบำ ออกในเพลง ต่างพ้อนรำเข้ากับจังหวะเพลง -
- มโหรีรา - เขารำคล้ายกันอย่างนี้แหละพี่ แต่นั่นเคยชินกับระบำชาวไกรลาส รู้สึก
 ว่าถ้าได้ใส่ปีกใส่หางด้วย ฉันทว่าจะสวยขึ้นมาก

ปี่พาทย์ทำเพลงนกจาก

- พระสุชนออกในเพลง -

ร้องเพลงนจาก

ประทับเหนือแท่นสุวรรณอันเรืองรอง กรตระกองยอดมิ่งमारศรี
นางบังคมก้มกราบพระสามี พระเชยปรากฏเทวีด้วยความรัก

ร้องเพลงโอโลมสิงห์โต

น้องเอยน้องพี่ หญิงในครุฑที่ประจักษ์
ไม่งามเหมือนมโหรีนางรัก เย่าวัลักษณ์เปรียบดังดวงชีวี

พูด

บัดนี้มีหมู่ปัจเจกมิตร มาประชิดเขตแคว้นแดนกรุงศรี
พระบิดุรงค์ทรงใช้ไปต่อตี ปราบปรามไพรที่รุกราน
พวงนี้ตัวพี่จำขอลา จากมิ่งมโหรีรายอดสงสาร
แมนเสร์จศึกจะกลับมาไม่ช้านาน เย่าวมาลยอย่าละห้อยน้อยใจ

ร้องเพลงทยอยคง

เมื่อนั้น มโหรีนารีศรีไส
พันครส้ออันตันตัญญี ทรามวยครวญคร่ำรำโศกา

ปีพาทย์ทำเพลงโศก

ร้องเพลงทยอยเขมร

โอ้อวอนิจจากรานี้ เห็นที่จะร้ายสังขาร์
เมื่อจากบิตุเรศมารดา ก็นึกว่าชีวิตรจะบรรลัย
บังเอิญมาพบพระทรงศรี ทรงเมตตาปรานีหาน้อยไม่
หวังฝากกายหมายพึ่งภูวไนย มามีกรรมจำไปให้ไกลกัน
น้องอยู่หลังจะละห้อยคอยหา จะหลังแต่น้ำตากันแสงศัลย์
จะระทมขมขื่นทุกคืนวัน พวกพ้องหงส์พันคู่ก็ไม่มี

ร้องถวายชาติรี

เมื่อนั้น	พระสุชนพั่งน้องให้หมองศรี
จึงเล่าโลมเอาใจนางเทวี	อย่าทรงโศกโศกีเลยนงคราญ
ถึงแม้จะไปไกลนิเวศน์	ทั้งสององค์ทรงเคชมหาศาล
พระจะทรงถนอมเจ้าเขาวมาลัย	จงฝากตัวกับท่านเถิดน้องรัก
ว่าพลางลุ่มตองประคององค์	อุ้มอนงค์นวลนางขึ้นวางตัก
เขยชมภีรมย์ชิตจุมพิศพิศตร์	นงลักษณ์ช่วยเขินสะเห็นอาย

ปีพาทย์ทำเพลงกระนอน

- ปิคไฟมีค -

- เป็คไฟสว่าง สมมติเป็นเวลารุ่งเช้า -

ร้องเพลงทะเลแหงสา

ครันรุ่งแจ้งแสงสีรวีวรรณ	ทรงธรรมปลอบปลุกนางโฉมฉาย
พี่จำล่าน้องไปให้เสียกาย	ฤาสายจงอยู่สถาพร

ร้องเพลงร้ายนอก

เมื่อนั้น	นวลนางมโหรีราสายสมร
พั่งคำพิศคว้าวอน	บังอรซ่อนทรวงโศกี

ปีพาทย์ทำเพลงโอด

- พระสุชน - อย่าร้องให้ไปเลยนะน้องรักของพี่ เคียวจะเป็นนาง
- มโนห์รา - ทูลกระหม่อมแก้ว เสด็จไปเสียแล้ว หม่อมฉันจะอยู่กับใคร เสียแรงหวัง
ตั้งใจว่าจะอยู่เป็นข้าฝ่าพระบาทจนหมดลมหายใจ นี่เป็นเวรกรรมอันใดจึง
บันดาลให้น้องต้องพลัดพรากจากพระองค์
- นางมโหรีร้องให้ -

ร้องเพลงรายชาติรี

เจ้าอย่าทรงโศกโศกาอาลัย   จะทำให้เป็นกลางกับตัวพี่
 ครัสเสรีจพระเสด็จจรลี   ออกไปยังที่ประชุมพล

ปีพาทย์ทำเพลงเสมอ

ปี่คน่าน

- พระสุนทรลงมารำเสมอข้างล่าง -

ปีพาทย์ทำเพลงกลาวกลาง

เป็คน่าน

- เห็นประตูประราชวัง มีพลับพลาและมีเกยทรงพระคชาธาร ทหารแต่ละเหล่าวิ่งลอคประตู
 มาเต้น "ระบำวีรชัย" ตามคำร้อง -

ร้องเพลงกราวกลาง

ทหารเหล่าเกาทัณฑ์ขยันยิง	ขยับยิงแม่นยำไม่ย่อผัน
ทหารหอกถือหอกออกประจัญ	แต่ละคนกล้าหาญชำนานญฤทธิ์
ทหารคาบถือคาบระวามแสง	พันแทงแต่ละทีไม่มีผิด
ทหารม้าควมม้าคาบระชิด	ปัจจามิตรย่นระย่อไม่ค่อตาม

ร้องเพลงกราวคง

พวกเราเหล่าทหารชำนานญฤทธิ์   ฤทธิ์ฤทธิ์เกรียงไกรในสนาม
 เคยผ่านศึกมีชัยในสงคราม   ไม่เคยขามคร้ามครันสรรพภัย
 - ทหารเต้นระบำวีรชัย พระสุนทรออกตรวจพล   แล้วไปขึ้นเกยทรงข้าง -

ร้องเพลงทะแยกลองโยน

พระสุนทรขึ้นทรงคชาธาร   คุมโยธาหาญทัพใหญ่
 ฝรั่งพร้อมพหลพลไกร   คลาไคลออกจากนิเวศน์วัง

ปีพาทย์ทำเพลงเชิด

ปี่คน่าน จบฉากที่ ๒

- ขุนนาง - งั้นเหอะ งั้นก็จริงซี
- นางงาน - แหม น่าสงสารจริง เอ มันเรื่องอะไรกันละครับถึงจะเอาพระชายาสมเด็จพระยุพราชมาบูชาเสียละครับ
- ขุนนาง - เอ แกนี่ จะถามให้ฉันฉิบหายจนไฉนะ มานี้แน่จะบอกให้รู้แล้วรู้รอดไป แล้วอย่าทำปากสว่างไปละ คือพระสุชนรับสั่งกับพราหมณ์ผู้ใกล้ชิดกับพระองค์ คนหนึ่งว่า ถ้าพระองค์ได้ขึ้นครองราชสมบัติละก็ จะตั้งให้พราหมณ์ผู้นั้นเป็น มุโรหิต ท่านมุโรหิตที่ดำรงตำแหน่งอยู่เดี๋ยวนี้รู้เข้าก็โกรธ จึงหาทางแกล้งพระสุชน เวลานี้พระสุชนไม่อยู่ เลยเป็นโอกาสเหมาะเลย รู้ไหม ใ้อัน ก็อศบอกไม่ได้ แล้วอย่าพูดไปนะ
- คนงาน - แล้วสมเด็จพระราชบิดาทรงยินยอมหรือครับ
- ขุนนาง - แหม พวกแกนี่ ฉันไม่บอกละ กวนใจจริง ท่านยอมล่าชี้อ้าวว่าจะไม่บอกนี่นา ไป ไปทำงานเถอะไ้

ปีพาทย์ทำเพลงสร้อยเพลง

- พระเจ้าอาทิตย์วงศ์เสด็จออก พราหมณ์มุโรหิต และราชองครักษ์ตามเสด็จ -
ร้องเพลงสร้อยเพลง

เมื่อนั้น	อาทิตย์วงศ์พงศ์กษัตริย์อัมลาสัย
หมองหม่นจนพระฤทัย	อาลัยสุบิสายิ่งนัก

(- พระนางจันทาเสด็จออกพร้อมด้วยนางกำนัล -)

เหลือบประสมพักตร์มเหสี	ยิ่งทิวทัศน์วิคกเพียงอกหัก
จึงคำรัสปราศรัยหายทัก	น้องรักเจ้าเสด็จด้วยเหตุใด

- เจรจา -

ร้องเพลงแขกลพบุรี

เมื่อนั้น

น้อมเศียรชนบาทภูวไนย

นางจันทานารีศรีไส

สะอื้นไห้กราบทูลมุลลคคี

พูด

ขอเคชะพระคุณไต่ปกเกล้า

ค้ำยนางมโหรรณารี

นางเป็นสุนิสานีน่ารัก

ประชาชนทั้งเมืองก็อาลัย

จะเอาตัวมกษาน่าสังเวช

คิดถึงลูกเล็กที่พลกลับธานี

เมื่อนี้เล่าทุกขันทนหม่นหมองศรี

จะถูกพลีบูชายัญน้องพรันใจ

เป็นที่พึงพำนักแก้วบ่าวไพร่

ทั้งความผิดสิ่งใดก็ไม่มี

จะอาเภทขุ่นข้องหมองศรี

พอสุชนเห็นที่จะบรรลัย

ร้องเพลงแขกลพบุรี (ต่อ)

แม้พระมิเมตตาขอลาแล้ว

ไม่ขอยู่สู้ทุกขระทมใจ

จะตายตามลูกแก้วให้จงได้

อรโหดคองคลังโศกี

ปี่พาทย์ทำเพลงโศก

- บุโรหิต - พระอาญาไม่พ้นเกล้า บัดนี้เล่าเวลาก็ล่วงเลยมามากแล้ว ขอพระองค์โปรดให้รีบไปเชิญตัวนางมโหรรณาริเถิดพะยะคะ
- จันทา - นี่แน่ท่านบุโรหิต ฉันขอถามสักหน่อยเถอะ ว่าค้ำยเหตุผลกลใด ท่านจึงเจาะจงเอาแม่มโหรรณาริมาบูชายัญ
- บุโรหิต - พระนางไค้โปรดทราบเถิดพะยะคะ ว่าเกล้ากระหม่อมฉันมิได้มีความประสงค์ร้ายต่อหม่อมแม่มโหรรณาริเลยแม้แต่น้อย ขอไค้โปรดทอพระเนตร นั้น มีสัจจะเกือบทุกชนิดที่จะต้องบูชายัญในคราวนี้ ที่เกล้ากระหม่อมทำไป ก็เพราะความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์เป็นอย่างยิ่ง เพื่อสะเคาะพระเคราะห์ร้ายที่ทรงพระสุบิน จักได้มีพระชนม์ชีพยั่งยืน เพื่อปกป้องปวงประชาชนอยู่ต่อไปชั่วกาลนาน

- ขุนนาง - ประทานโทษเถิกท่านปุโรหิต ก็เอาแต่พวกสัตว์เคร่งจรรย์เท่านั้นไม่ได้หรือ
ครับ ยกเว้นหม่อมแม่มนโห้ราเสีย
- ปุโรหิต - หม่อมแม่มนโห้ราเป็นสัตวชาติกินนร นับเป็นสัตว์เคร่งจรรย์เหมือนกันนี่ท่าน
- จันทา - กินนรเป็นสัตว์ก็จริง แต่เป็นสัตว์ประเสริฐกว่าสัตว์เหล่านั้น จะเอามาเข้า
พวกกันไม่ได้ ขอท่านไต่ยกเว้นเสียเถิก
- อาทิตย์ - นี่แน่ น้องจันทา ปุโรหิตเขาเป็นเจ้าคำร่า เขาเป็นผู้เรียนรู้พระเวท เรา
ต้องเชื่อเขาจึงจะถูก
- จันทา - หม่อมฉันไม่เชื่อเพคะ ถ้าเอาสัตว์อย่างกินนรบูชาญได้ ก็ทำไมไม่เอามนุษย์
บูชาญบ้างละเพคะ
- ปุโรหิต - สัตว์มนุษย์ก็บูชาญได้เหมือนกันพะยะคะ
- จันทา - ถ้าเอามนุษย์บูชาญได้ ทำไมไม่เอาตัวปุโรหิตบูชาญเสียเองละ จะได้ชื่อว่า
ท่านปุโรหิตมีความจงรักต่อพระมหากษัตริย์อย่างสูงสุด ทำไมจึงเจาะจงเอาแต่
แม่มนโห้รา
- ขุนนาง
- นางงาน - (พูดพร้อมกัน) จริงพะยะคะ จริงพะยะคะ
- คนงาน
- ปุโรหิต - ถ้าเอาตัวหม่อมฉันไปบูชาญเสียแล้ว ใครจะเป็นคนทำพิธีละพะยะคะ
- จันทา - พร้าหมั้นไม่ใช้มีแต่ท่านคนเดียว มีอีกเยอะแยะที่เขาเรียนรู้พระเวทอย่างท่าน
นี่ ให้เขาทำพิธีแทนท่านก็ได้
- อาทิตย์ - ทำตามปุโรหิตเขาวงกัแล้วกัน น้องจันทา
- จันทา - ถ้าจะขึ้นเอาแม่มนโห้ราให้ได้ กระหม่อมฉันขอถวายชีวิตแทนแม่มนโห้ราเองเพคะ
กระหม่อมฉันก็แก่แล้ว ไม่ช้าก็คงต้องตายเหมือนกัน

ขุนนาง

นางงาน - (พูดพร้อมกัน) ข้าพระพุทธเจ้าก็ยอมถวายชีวิตเหมือนกันพะยะค่ะ

คนงาน

อาทิตย์ - ตามใจ พวกเงี้ยจะยอมตายก็ไม่ว่า ข้าขอขอบใจ แต่น้องจันทา ถ้าตายแล้วพี่จะอยู่กับใครละ

จันทา - แล้วแต่พระองค์เถิดพะคะ

อาทิตย์ - น้องจันทาไม่กลัวความตายหรือ

จันทา - กระหม่อมฉันไม่เหมือนพระองค์นี่พะคะ ตัวเองก็ไม่อยากตาย แต่จะให้คนอื่นเขาตายแทน เป็นการเห็นแก่พระองค์เกินไปละพะคะ พระองค์ไม่คิดสงสารพ่อสุรนบ้างหรือพะคะ ที่กระหม่อมฉันอาสาถวายชีวิตครั้งนี้มิใช่จะช่วยให้พระองค์มีชีวิตยืนนานไปคอกพะคะ เพราะกระหม่อมฉันสงสารลูกคอกพะคะ ผัวเมียเขารักกัน แล้วจะไปพรากตัวพรากเมียเขาอย่างไรกัน กระหม่อมฉันตายแทนเสียดีกว่า

อาทิตย์ - ไม่ไค้คอกน้องจันทา พี่ยอมไม่ได้

จันทา - ถ้าเช่นนั้น หม่อมฉันขอฝากให้พ่อสุรนกลับมาก่อน เพราะพระองค์ทรงใช้ให้พ่อสุรนไปทัพ จะเอาเมียเขามาบูชาบุญในระหว่างที่เขาไปทัพกระไรอยู่ ขอได้โปรดรอให้เขากลับมาก่อนเถิดพะคะ

ร้องเพลงร่ายนอก

บัดนั้น
สิ้นชกฆ่าเห็นท่าไม่เข้าที่

บุโรหิตนั่งนั่งฟังด้วยดี
ไม่สมที่คิดไว้ในวิญญาน์

(ทอก)

จึงน้อมเกล้ากราบทูลมุขลคี่

เหตุทั้งนี้จำเพาะพระเคราะห์เกล้า

บุโรหิต - พระสุบินของพระองค์ครั้งนี้ ร้ายแรงนักพะยะคะ จะสำแดงผลให้เห็นโดยเร็ว
พะยะคะ

อาทิตย์ - เร็ว อีกสักกี่วันท่านบุโรหิต

บุโรหิต - ถ้าพระอาทิตย์มาร่วมกับมฤตยูเมื่อใดก็เมื่อนั้นแหละพะยะคะ พระองค์จะถึงซึ่ง
พระชนมชีพดับสูญพะยะคะ

อาทิตย์ - อาทิตย์กับมฤตยูจะมาร่วมกันเมื่อไรละ

บุโรหิต - เพียงวันนี้แหละพะยะคะ

อาทิตย์ - ตายละ นี่มันเกือบแล้วนี่ ทำยังไงก็ทำเถิดท่านบุโรหิต

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

จึงน้อมเกล้ากราบทูลมุลคคี	เหตุทั้งนี้จำเพาะพระเคราะห์หักล้าง
ถ้าขึ้นช้ากว่าเพียงเพียงนาฬิกา	พระราชาก็จะดับกับชีวี

ร้องเพลงตะลุมโปงชั้นเดียว

ท่านขุนนางผู้ใหญ่อย่าได้ช้า	ไปเอาตัวมโนห์รามาที่นี่
แล้วจึกแจงนุชายัญกันทันที	เฮ้ยเสนี่ไวไวรีบไปพลัน

อาทิตย์ - ท่านขุนนางผู้ใหญ่รีบไปตามตัวแม่มโนห์รามาเดี๋ยวนี้เร็ว ๆ

- ขุนนางผู้ใหญ่อีกเอื้อน พระนางจันทาและคนอื่น ๆ ต่างช่วยกันห่วงเห็นยวด้วยประการ
ต่าง ๆ แต่บุโรหิตกับพระเจ้าอาทิตย์วงศ์พากันเร่งเร้าจนกริบ. -

ร้องเพลงกระบอก

เฮ้ยขุนนางผู้ใหญ่ไม่ไปหรือ	ทำคิงคือชีวะจะอาสาญ
ท่านขุนนางกราบกับมึงคมคัล	มานฉันรีบไปในทันที

ปีพาทย์รับแล้วทำเพลงกระบอกทอง

- พระนางจันทาพยายามทูลวิงวอน พระเจ้าอาทิตย์วงศ์ไม่ยอม ตรัสลอบ
พอสสมควร ชุณนางผู้ใหญ่นางมโนห์ราออก มีพี่เลี้ยงติดตามมา -

ร้องเพลงกระบอกทอง

เมื่อนั้น โฉมนางมโนห์รามารศรี
แสนประหวั่นพรันหทัยไซพอดี นารีกราบก้มบังคมคัล

ปี่พาทย์รับ

- บุโรหิต - นี่แน่ หม่อมแม่มโนห์ราโปรดทราบ ค้วยบัคนี้สมเด็จพระราชบิดาทรงมี
พระเคราะห์ร้ายหนักหนา ดวงพระชะตาถึงชาติจะต้องสิ้นพระชนม์หลังจาก
เที่ยงวันไปแล้ว มีหนทางเดียวที่จะถ้ายพระชนม์ไว้ได้โดยบุญช้ายัญสัจตัวนานา
ชนิด รวมทั้งชีวิตของหม่อมแม่มโนห์ราค้วย จึงได้เชิญเสด็จมา เพื่อจะ
ได้สละพระชนม์ถวายพระราชบิดาค้วยความจงรักภักดี

ร้องเพลงชาตรีกรับ

ฟังว่า กัลยาแสนวิตกกอกสัน
ครั้งนี้เห็นที่ชีวิตัน จะอาสาญไม่รอดตลอดไป
รือมานะทูลพระชนนี อันเรื่องนี้พระแม่เห็นเป็นโดน
พระองค์คุณมารคาของข้าไซรั ใต้โปรดให้ลูกแจ้งแห่งยุบล

- มโนห์รา - พระมารคาเพคะ ลูกจะต้องเข้าพิธีบุญช้ายัญจริงหรือเพคะ
- จันทา - แม่มโนห์ราลูกรักของแม่ เป็นความจริงจะแม่คุณของแม่ แม่ได้พยายาม
กราบทูลอ่อนวอนทูลกระหม่อมหลายยกหลายลาแล้ว แต่ไม่ทรงโปรด แม่ได้
ตกลงใจที่จะเข้าร่วมพิธีบุญช้ายัญกับลูกค้วย แม่มโนห์รา แม่จะให้เจ้าตายคน
เดียวไม่ได้หรอก ถ้าพ่อสุชนเขากลับมาไม่เห็นแม่มโนห์รา แม่ไม่รู้จะดูหน้า
เขาได้อย่างไร

ร้องเพลงจำปาทองเทศ

น่าน้อยใจ
ครั้งนี้เห็นท่าเข้าตาจน

กรรมอันไคย่ำยีจนปี่เป็น
นฤมลกราบทูลพระราช

ปีพาทย์รับเบา ๆ

พูด

อันตัวข้ามโหรานี้อาภัพ
ต้องจากทั้งมารครและบิดา
หวังจะเป็นเกือกทองรองบาท
สารพัดสัจย์ชื่อต่อภูมิ
ครั้งนี้ถึงพลีซึ่งชีวิต
ส่งสารแต่ภรรยานรากร

ต้องยากยับพลัดพรากจากเคหา
ไค้พึ่งไค้บาทาผ่าขลุ่ย
ไปจนกว่าชีวาตม์จะเป็นผี
มิเคยที่จะรังเกียจเกียจจน
อุทิศถวายไค้ทอศิธร
จะโศกซ้นถึงเมียเสียพระทัย

ร้องเพลงจำปาทองเทศ (ต่อ)

ไค้ทรงโปรดครครเวลา
แล้วจะยอมมรณาไม่อาลัย

พอไค้กราบบาทานราศัย
ภูวไนยไค้โปรดเมตตา

ร้องเพลงเงินขึ้นเคียง

เมื่อนั้น
แสนสงสารนวลนางมโนห์รา
ลาล่าจะออกโอรสู์โปรดประทาน
สร้างศรัทธามพราหมณ์พลันไปทันไค้

อาทิตยวงศ์พงศกษัตริย์นาคา
มีทราบว่าจะทำประการไค้
หรือเกรงกายปรานยอมไม่ได้
จะรอท่าไค้หรือไม่อย่างไรกัน

ร้องเพลงร้ายนอก

บัดนั้น
ทูลว่าถ้าชักช้าเพียงวัน
ตามคำขอเห็นจะรอไปมิได้
พงศกษัตริย์อีกอันคันฤกี

บุโรหิตเจ้าเล่ห์เสเสกสรร
ทรงธรรมจะสูญสิ้นชีวี
โปรดทราบในบาทบงสุ์พระทรงศรี
มีรู้ที่ว่าชานประการไค้

- มโนห์รา - พระมารดาเพคะ หม่อมฉันแน่ใจแล้วละว่าชีวิตหม่อมฉันถึงที่สุดแล้ว เพราะ
พระบิดาไม่ทรงโปรดลูก แต่ไหน ๆ ลูกก็ต้องตายจากไปแล้ว ขอพระบิดา
พระมารดาได้ทรงโปรดลูกอีกสักครั้งเถิด เป็นครั้งสุดท้าย
- อาทิตย์ - ลูกจะต้องการอะไรบอกมาเถอะลูก พ่อเต็มใจให้ลูกทุกอย่าง

ร้องเพลงสามไม้กลาง

	เมื่อนั้น	มโนห์รานารีศรีใส
	ชมหวังคงจิตที่คิดไว้	จึงกราบขูลท้าวไทไปทันที
	ปีพาทย์รับเบา ๆ	
พูด	วันนี้ที่สุดชีวิตแล้ว	ลูกแก้วจำพรากจากบทศรี
	ขอพ้อนรำตามเพศกนิษฐ	ให้ญาติเล่นเป็นขวัญตา
	จักได้ทรงรำลึกนึกถึงลูก	พันผูกพระทัยให้หนักหนา
	ขององค์สมเด็จพระมารดา	ประทานปีกหางมาให้ลูกนี้

ร้องเพลงสามไม้กลาง (ต่อ)

เสร็จแล้วขอลถวายชีวาทม์	สิ้นชาติสิ้นรักสิ้นศักดิ์ศรี
สนองคุณพระองค์ทรงขรรณี	นารีสะวันให้ฟ้าไรวอน

ปีพาทย์ทำเพลงโศก

- อาทิตย์ - อ้อ ลูกจะรำให้พ่อเป็นครั้งสุดท้ายหรือ ใ้ชีลูก จะเป็นไรไป น้องจันทา
ไปเอาปีกหางมาให้แม่มโนห์ราเร็ว ๆ เอะ
- จันทา - นางเล็ก ๆ พวกนี้ไปขอรับปีกหางนางมโนห์ราที่พนักงานคลัง ไปเร็ว ๆ เข้า

ปีพาทย์ทำเพลงกราวรำสองชั้น

- นางก้านัดถวายบังคมเข้าโรง -

ร้องเพลงกราวรำสองชั้น

เมื่อนั้น
ก็พระทัยเห็นไม่ม้วยมรณ

มโนห์ราเฝ้าฉายสายสมร
ประนมกรกราบาทพระบิคา

ปีพาทย์รับ

- นางกำนัลนำป้าและทางมาถวายพระนางจันทา นางจันทามอบให้นางมโนห์รา -

ร้องเพลงกราวรำสองชั้น (ต่อ)

แล้วนางรับป้าทางมาสวมใส่
รอบรอบขอบลานชานพลับพลา

แกว่งไกวกระพือปีกโผถลา
แล้วกลับมาบังคมคลอัญชลี

ร้องเพลงลำซาครี

เมื่อนั้น
พอชอบใจเจ้านักที่รักก็
เป็นกรรมจำให้พื่อนิมิตฝัน
พอชอบใจไม่ลืมบุญคุณ

อาทิตยวงศ์ปลอบประโลมโฉมศรี
อย่าเคียดซึ่งพื่อนี้เลยแม่คุณ
จอมขวัญอย่าโกรธเกรี้ยวเฉียวจุน
เจ้าคำจุนให้พอรอดตลอดไป

ร้องเพลงอนงค์สุชาคาคัค

เมื่อนั้น
สรรเสริญสุดสาปญญาไว
นางแก่งอกครุบลูบล้าง
จงพื่อนรำดูเล่นเป็นขวัญตา

นางจันทาเอนอ้อมยิ้มน้อยใหญ่
ครั้งนี้ไม่ม้วยแล้วแก้วแม่อา
ร้อยชั่งจะจากแม่แน่แล้วหนา
ให้เขาสรรเสริญจำเวริญพร

ร้องเพลงร้ายนอก

เมื่อนั้น
ฟังวาจาปราศรัยพระมารดา
ขอรกรบาทถวายบังคม
แล้วลุกขึ้นกรีกกราบร่ำรำไ

มโนห์รานารีศรีสมร
บังอรแจ้งประจักษ์ตระหนักใจ
ทั้งบรมกษัตริยาเป็นใหญ่
มิให้ใครพะวงสงกา

ปี่พาทย์ทำเพลงรวัญชาลัย

- เริ่มโหมไฟบุชาลัย -

ร้องเพลงกษินรรำ

ขอประณบบังคมบาท	พระจอมราชนฤบดี
บังคมศัลวันทนี	บาทฐิติพระมารดา
ลูกนี้มีกรรม	จำต้องกราบทูลลา
จากพระบาทฐลิกา	ทั้งสององค์พระทรงธรรม
ฝากลาพระสามี	ยอดฤกษ์คู่ชีวิต
เมื่อพระกลับจากโรมัน	มิพบข้าจะอาดูร
ครั้งนี้ไม่มีกลับ	ขอลาลับกับสูญ
หมดโอกาสจะกอบกู	กรดียศสนองให้
สิ่งใดได้ประมาท	ไปรคพระราชนานอภัย
ขอพลีชีวิตบรรลัย	กอบพิธีบุชาลัย

ปี่พาทย์ทำเร็วแขกบุชาลัย

- นางมโนห์ราค่อยบินสูงขึ้น ๆ แล้วกล่าวคำอาลา -

ร้องเพลงชาติรีบางช้าง

พระมารดาเจ้าชาลูกลาแล้ว	จงมองแว้วเป็นสุขเกษมสันต์
ช่วยทูลพระสุชนทรงธรรม	ให้ผายผันคามศิกทิสฤกร
ว่าพลางนางเฒ่นโยนผงาค	มุ่งหมายไกรลาสสิงขร
ลอยละลิวปลิวกว้างกลางอัมพร	ประชากรให้ร้องก้องนบุรี

ปี่พาทย์ทำเพลงรว

- ประชาชนให้ร้อง -

ปี่พาทย์
จบฉากที่ ๓

ฉากที่ ๔ ป่า

ห่างจากฉากที่ ๓ ราวหนึ่งสัปดาห์

ปีพาทย์ทำเพลงแคนป่า แล้วเบา

เบิกมาน

ตอน ๑ อาศรม ไกลสระโบกขรณี

สมมติเป็นเวลาไกลเที่ยง

- เห็นพระกัศปฤณีนั่งอยู่ตอนลึกของอาศรม มีแสงไฟแวบแวมในอาศรม ตามบริเวณอาศรม มีสิงและสัตว์ป่าอื่นบางชนิด -

ร้องเพลงยานี้

มาจะกล่าวบทไป

ถึงพระกัศปฤณี

อยู่อาศรมไกลสระโบกขรณี

เป็นที่สงบจิตจำเวียงญาน

ร้องเพลงรายนอก

ปวงหมู่สัตว์ป่านานาพันธุ์

พากันร่วมรักสมัครสมาน

มาอยู่ด้วยพระสิทธาจารย์

ไม่ระรานก่อเชื้อเป็นภัย

ปีพาทย์ทำเพลงถึงสนานเบา ๆ คลอไป

- บรรดาสัตว์บางชนิดที่เคยเป็นศัตรูกันโดยธรรมชาติ แสดงวาทารรักใคร่เล่นหัวกันพอสมควร พระกัศปฤณีจำเวียงเมตตาพรหมวิหาร พร้อมกันไปกับปีพาทย์ -

มุสิโก อูสิโก พยคุโข

สโส นาโค จ สบโปโก

อสุเสฟโก ปิจ วานโร

กาตุโฏ โสณสุกโร

สพเพ สตฺตา อเวรา

อนีฆา อพฺยาปชฺชา

สุชี อคฺตานิ ปรีทรนฺตุ

บิณฑกัทำเพลงพม่าฉอย

- พระสุชนออกค้ำวเครื่องเคินป่า สะพายคาบ เหน็บกริช ถือธนู สะพายของลูกธนู -
ร้องเพลงพม่าฉอย

เมื่อนั้น พระสุชนเศร้าหมองไม่มองใส
ติดตามมโนห์รามาในไพร ภูวไนยรีบลัดคัมภี

- พอพระสุชนผ่านเข้าไปหน้าอาศรม บรรคาศักดิ์ต่างส่งเสียงร้องทัก -
ร้องเพลงแขกค้อยหม้อ

ครั้นถึงสำนักพระคาบส ซึ่งบำเพ็ญพรตอยู่ในป่า
พระค้อยเบลี้องเครื่องศาสตรา เข้าไปวันทาพระมุณี

ร้องเพลงร่ายชาติตรี ๒

เมื่อนั้น จึงพระกัศสพดาณี
ลูกออกมาออกอุฎี พระมุณีกล่าวความถามไป

- มีลิงป่าและสัตว์อื่นผ่านไปตามสมควร -

ดูราประสอผู้กล้า เหตุไฉนจึงมาในป่าใหญ่
หรือพระสุชนเรื่องชั้ย ติดตามทรามวัยมโนห์รา

- เจรจา -

ร้องเพลงการเรียนทอง

เมื่อนั้น องค์พระสุชนนาถา
ตรัสตอบซึ่งคำพระสิทธา ดูข้าคือองค์พระสุชน
ติดตามมโนห์ราเมียรัก ไม่รู้จักตำแหน่งแห่งหน
ร้อนเร่าเศร้าจิตคิดกังวล คั่นคั่นมาหาพระอาจารย์

- พระกัสสป - เอ้อ บีเยหิ วิปโยโค ทุกโข นมะหาบพิตร การพลัดพรากจากของและคนที่เรารักใคร่มันก็เป็นทุกข์ พระองค์คิดจะติดตามนางมโนห์ราไปหรือ
- พระสุชน - หม่อมฉันได้ตั้งใจไว้แล้วว่า ถ้าหม่อมฉันไม่พบแม่มโนห์รา หม่อมฉันจะไม่ยอมกลับบ้านเมือง
- พระกัสสป - แล้วก็เหตุไฉนพระองค์จึงทรงละเลยทอดทิ้งนางมโนห์ราไว้ ปล่อยให้เธอหนีจากมาเสียเล่ามหาบพิตร
- พระสุชน - (สะอื้นแล้วข่มใจ) เมื่อเธอจากมา หม่อมฉันไม่อยู่
- พระกัสสป - ผู้ใดทอดทิ้งผู้อื่น ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้ทอดทิ้งตนเอง มหาบพิตรเห็นจะปล่อยให้นางอยู่โดดเดี่ยวยาว เธอจึงเศร้าเปลี่ยวใจ
- พระสุชน - (เบือนหน้าหนีแล้วหันกลับไปทางธานี) หม่อมฉันมิได้ตั้งใจทอดทิ้งแม่มโนห์รา แต่เวลานั้นบังเอิญผู้มีจักษุมิตรมานุกฤทพระราชาณาเขตบัญญัติ สมเด็จพระบิดาจึงมีพระราชโองการตรัสมอบให้หม่อมฉันคุมกองทัพออกไปปราบปราม หม่อมฉันเกิดมามีหน้าที่เพื่อคนอื่น จึงจำต้องสละสุขส่วนตัว และไ้คู่ลูกฝากแม่มโนห์ราไว้กับพระชนกและพระชนนี
- พระกัสสป - อันธรรมศาสตร์ที่สคัญชื่อ ย่อมนับถือสามียิ่งชีวิต ไม่มีใครในโลกประเสริฐยิ่งไปกว่าสามีของตน เมื่อไม่มีมหาบพิตร แม่มโนห์ราก็เหมือนกับถูกทอดทิ้งให้อยู่โดดเดี่ยวยาว
- พระสุชน - ข้าแต่พระอาจารย์ ครั้นหม่อมฉันปราบศึกศัตรูสงบราบคาบแล้ว ก็รีบยกทัพกลับพระนคร หมายมุ่งที่จะได้มาพบหน้ามโนห์ราเมื่อยรัก
- พระกัสสป - เสด็จกลับมาแล้วไม่พบนางมโนห์รา ไซ้ใหม่ มหาบพิตร ยมบีจัน น ลกคิตมุปี ทุกข์ มุ่งหมายจะใคร่ได้สิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นสมหวัง ก็เป็นทุกข์ ถูกไหม

- พระสุชน - ถูกแล้วท่านอาจารย์ เมื่อหม่อมฉันเข้าเฝ้าสมเด็จพระบิดา กราบทูลราชการ งานสงครามให้ทรงทราบ แล้วมาเฝ้าสมเด็จพระมารดา เห็นทรงกรรแสง ครั้นกราบทูลซักถามก็ทราบความ ว่าบุโรหิตได้กราบทูลยุยงพระบิดาให้จับตัว แม่มโนห์ราไปบูชายัญญู ดูหรือมันช่างทำได้
- พระกัศป - เรื่องอาชญากรรมทำโทษกันนั้นย่อมเป็นที่ระคึงกลัว ต่างก็รักชีวิตของตัวเอง กันทั้งนั้น เมื่อเปรียบเทียบดูกับตัวเราเองแล้ว ก็ไม่ควรฆ่าฟันเบียดเบียน ประทุษร้ายกัน
- พระสุชน - เมื่อหม่อมฉันออกจากที่เฝ้า ก็รีบไปยังตำหนักของมโนห์รา ค้นหาทุกหนทุก แห่งก็มีไค้พบหน้า จึงรีบรุกไปหาพรานป่า ให้ช่วยนำทางมายังสำนักพระ อาจารย์ แล้วหม่อมฉันจึงสั่งให้พรานกลับไปก่อน หม่อมฉันต้องพลัดพรากจาก แม่มโนห์ราครั้งนี้ มีแต่ความทุกข์แสนสาหัส
- พระกัศป - มาตุคาม นาม ขึ้นชื่อว่ามาตุคามคือสตรีเพศ ย่อมเป็นคณฺเหตุนำมาซึ่ง กองทุกข์ระทมหอบพิตร มาตรแมนเสด็จติดตามเธอไป จะทรงประสบความ ล่าบากยากแค้นแสนทรมันการเป็นนอย่างยิ่ง
- พระสุชน - ข้าแต่พระอาจารย์ เกิดมาแล้วก็จำต้องสู้กับความลำบากยากแค้น หม่อมฉัน ไม่กลัวความลำบาก ขอแต่ให้หม่อมฉันมีหวังบ้าง ว่าจะตามไปพบเธอได้ อย่างไร หม่อมฉันจะติดตามไปมิได้ทอดอຍ พระอาจารย์ไค้พบเธอและทราบ บ้างหรือไม่ ว่าแม่มโนห์ราของหม่อมฉันเธอไปทางไหน (สะอื้น)

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น
ทูลแถลงแจ้งเรื่องเขาวมาลัย
วันเมื่อมโนห์ราจากธานี
รำพันถึงความค้ำววจา

พระมุนีมีจิตคิดสงสาร
ให้ภูบาลช่วยคลายววยสงกา
เทวีเธอแหวะเข้ามาหา
แล้วฝากผ้ากับแหวนไว้แทนองค์

ซึ่งจะติดตามทราวม้วย
ทางล่าบากยากแค้นในแดนคง

สุดแต่ท้าวไทประสงค์
โฉมยงรำสั่งทุกสิ่งอัน

- ลิงเข้าไปหยิบแหวนและผ้ามาส่งให้พระฤๅษี พระฤๅษีรับมาส่งให้พระสุชนพลางบอกว่า -
พระกัศสป - นิมิตมหาบพิตร นางมโนห์ราฝากผ้ากับชามรงค์นี้ไว้ และสั่งว่าถ้ามหาบพิตรเสด็จ
ผ่านมา ให้เอาคามาอบของเหล่านี้ถวาย

ร้องเพลงตะนาว

เมื่อนั้น
รับแหวนรับผ้าจาบัลย์

พระสุชนวิโยคโศกคล้าย
ทรงธรรม์ซ่อนทรวงโศก

ปีพาทย์ทำเพลงโศก

ร้องเพลงร้ายชาติรี

ครั้นค่อยผ่อนคลายวายโศก
จึงเผยมธุรสวาที

ที่วิโยคแรมร้างมารศรี
ถามพระมุนีนักธรรม

- พระสุชน - ข้าแต่พระมุนี เมื่อมโนห์ราเทวีเธอแวะเข้ามาหา แล้วฝากผ้ากับพระชามรงค์
นี้ไว้ให้หม่อมฉันนั้น เธอได้รำพันสั่งความไว้อย่างไรบ้างเจ้าข้า

พระกัศสป - สั่งไว้ยี่คยาวหลายอย่างมหาบพิตร

พระสุชน - อย่างไรบ้างเจ้าข้า

- พระกัศสป - เธอสั่งให้พูดว่า หากเธอเคยมีโทษผิดคิดล่วงเกินอย่างใด ขอพระองค์จง
ไปรคอกภัยให้แก่นางด้วย และขอให้เอาคามาช่วยห้ามปรามมหาบพิตร อย่าได้
ทรวงรำพึงคิดและติดตามนางไปเลย เพราะทางที่จะผ่านไปนั้นเป็นแดนทุรกันดาร
เป็นถิ่นสถานเต็มไปด้วยภัยอันตรายเป็นที่สุก มีไม้วิสัยมนุษย์ผู้เกิดินจะผ่านเข้าไป
ขอให้มหาบพิตรเสด็จกลับไปทรวงแสวงหาความสำราญ ครอบครองนครบัญชา
ของพระองค์สืบไป

- พระสุชน - หม่อมฉันได้ตั้งใจเค็ญเคี้ยวมาแล้วว่าจะติดตามไปจนประสพพบแม่มนโห่ราหรือจนกว่าชีวิตจะหาไม่
- พระกัศสป - ถ้าพระองค์ยังจะเสด็จติดตามไป นางมนโห่ราเธอสั่งไว้ว่า เมื่อเดินทางผ่านพ้นแควนมมนุษย์ไปแล้ว พระองค์จะเสด็จถึงป่าไม้มีผล ทั้งมีพิษและไม่มีพิษ แม้พระองค์ทรงหิวโหยก็อย่าเพื่อทรงเก็บกิน จงนำเอาวานรนี้เป็นเพื่อนเดินทางไปด้วย หากอยากเสวยผลไม้อันใด จงให้วานรลองกินดูก่อน ถ้าวานรกินได้ พระองค์จึงเสวย แล้วพระองค์จะต้องผจญภัยอันตรายอีกหลายอย่างเป็นค่น่า จะพบแม่น้ำขวางหน้า และมีสุรียีเื่อน้ำรักษาอยู่ พระองค์จะต้องต่อสู้กับนางผีเสื้อน้ำก่อนแล้วจึงจะข้ามพ้นไปได้ ต่อแต่นั้นจะเสด็จถึงภูเขากะทบกันเป็นไฟขวางหน้าอยู่ แล้วจะเสด็จไปพบกับมหายักษ์คนหนึ่งใหญ่มหึมาน่าสพึงกลัวตัวสูงเจ็ดชั่วลำตาล ยืนตระหง่านขวางหน้าอยู่ ครั้นมันเห็นพระองค์มันก็จะเงือกเงือตะบองใหญ่ ตรงเข้าไล่ประหัตประหาร พระองค์จะต้องต่อสู้กับมันก่อนจึงจะผ่านพ้นไปได้ ต่อแต่นั้น พระองค์จะเสด็จถึงคงคิบ มีป่าหนามหวายชันหนาหีบเป็นที่สุด หมกแควนมมนุษย์เพียงนั้น เมื่อพระองค์เสด็จผ่านไปถึงนั้น ก็จะเป็นเวลานานเกือบถ้วนถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน นานอีกโขเขี้ยวนามหาบพิตร พระองค์จะต้องพบอุปสรรคยากเข็ญเห็นปานฉะนี้แหละ นางมนโห่ราจึงสั่งอาตมาไว้เป็นนัยเป็นหนา สั่งให้อาตมาห้ามมหาบพิตรไว้ว่า ขออย่าได้เสด็จคั่นคั้นติดตามไปให้ลำบากยากพระวรกายเลย

ร้องเพลงสองไม้

เมื่อนั้น	องค์พระสุชนวังสรรค
ยินคำพระมุนีรำพัน	ทรงธรรม์จึงกล่าววาจา
มุ่งมาแล้วกลับมือเปล่า	ใครเล่าจะนิยมนับหน้า
ถึงตายไว้ลายให้ลือชา	ได้ชื่อว่ามาตายด้วยตามเมียบ

ธรรมคาโลกียวิสัย

มัวแต่ทุกข์ร้อนอ่อนเพลีย

อันสัจว์รายภัยพาลในพงป่า

ถึงทุกข์ยากในไพรเป็นก่ายกอง

ปีพาทย์รับ

ร้องเพลงโยนคาบชั้นเดียว

พระมุนีมีจิตศีกการุณย์

โปรดปรานีซึบอมรรคา

ร้องเพลงแขกไพรชั้นเดียว

เมื่อนั้น

ช่างเค็ดเคียวหนักหนาน่านิยมน

กลัวจะไปไค่ยากลำบากลำบาก

ทั้งสัจว์รายไช้ป่าจะยายี

ขับเสภา

แม้จนงานจงจิตจะติดตาม

เมื่อผ่านพ้นพาลภัยในพงป่า

มีหวายป่าหนาทึบเป็นพงชฎ

ที่ชายป่าริมทางระหว่างไพร

ปวงปักษาโคกว่าคชสาร

จงปีนป่ายขึ้นไปนอนซ่อนกาย

จะบินถึงเขาใหญ่ชื่อไกรลาส

แม้ประสงค้จงเสด็จทิศอุดร

มิได้ก็ยอมมีเสีย

ดูจะเสียเชิงชายที่หมายปอง

ไม่ร้ายกว่าพาลภัยในบ้านช่อง

ไม่ทุกข์เท่าจากน้ดงมโหรี

ช่วยบอกทางสร้างบุญเกิดเจ้าข้า

ให้โคลงคลาตามคิกไปชิตชม

พระมุนีชมเปาะว่าเหมาะสม

ซึ่งปรารมภ์กล่าวห้ามแต่ คิมที

ระเหระหนยากไร้ในไพรศรี

อยู่บุรีเคยแต่สุขทุกทิวา

ไม่ห้ามปรามสุดแต่จะปรารภณา

จะถึงป่าคงคิบลับลิบไกล

ไม่หลีกถัดแทรกซอนสัญจรได้

มีไม้ใหญ่สูงเยี่ยมเทียมเมฆา

อยู่มานานนอนบนคั่นพฤษภา

แอบแทรกขนสฤณาให้พาจร

ถิ่นนิवासมนโหรีรานวลสมร

เอาจวนนี้เป็นเพื่อนคำเนิรไพร

พระกัศป - เมื่อทรงมุงมั่นเช่นนั้น ก็เชิญเสด็จเถลิงมหาพิตร ขณะเมื่อพระองค์เสด็จถึง
 นั้น จะเป็นวันครบกำหนดพิธีที่ท้าวทุมราช พระบิดาของนางมโนห์รา ให้
 ทำพิธีสร้างน้ำล้างสามมนุษย์ให้แก่นาง ในวันนั้นยังมีพวกนางกินรีบริวาร
 พวกกันมาตักน้ำไปสร่ง พระองค์ฟังอธิบายแล้วเอาพระขำมรงค์นั้นหย่อน
 ลงไปในหม้อน้ำของนางกินรีนางใดนางหนึ่ง ครั้นเธอเห็นน้ำนั้นลงสร่งนาง
 มโนห์รา พระขำมรงค์ก็จะร่วงลงไปสวมอยู่ในนิ้วของนางทันที นางมโนห์รา
 เหวีก็จะทราบว่พระองค์ติดตามไปถึงแล้ว

ร้องเพลงแขกอะหวัง

สองชั้น	เมื่อนั้น	พระสุชนยินคำเฉลยไข
	ดูจได้มโนห์รายาใจ	มาแนบทรงวงวไยฉับพลัน
ชั้นเดียว		
	จึงตรัสแก่พระสีหศา	ซึ่งโปรดแจ่มรรคาให้ผายผัน
	ข้าขอขอบคุณพระนักรรรม	พระคุณอนันต์สุกพรรณา

ร้องเพลงร้ายนอก

ตรัสแล้วกราบลาพระนักรรรม	ออกจากอาศรมบทยายป่า
พระมุนีตามซุ่มรรคา	แล้วทูลลากลับหลังยังภูฎี

- เจริจา -

ปีพาทย์ทำเพลงค้อยรูป

- พระสุชนกับวานรลงมาเวทีล่าง -

ปีคมาน

ตอน ๒ ป่าลึก
 สมมติเป็นเวลาย้ายคล้อย

เปิดมาน

- ในป่าลึก มีต้นไม้ใหญ่บ้าง จะมีนกบ้างก็ได้ -

ร้องเพลงค่อยรูป

เมื่อนั้น	องค์พระสุชนหม่นหมองศรี
ติดตามมนโหนทรานารี	ภูมิมิได้พักวรกาย
ทั้งโศกทั้งละเหี่ยทั้งเสียใจ	ทั้งอาลัยรำพึงถึงโฉมฉาย
น้อยจิตปมชีวิตจะวางวาย	พุ่มพ่ายชลนาโศกาลัย

ปีพาทย์รับ

ร้องเพลงค่อยรูปชั้นเดียว

แล้วคิดแค้นภูโรหิตริษยา	จะแก่งฆานงลักษณ์ให้ตักษัย
แสวงหุลยุบิตูรงค์ผู้ทรงชัย	จับทราวม้วยลวงเฒ่าบุษชาชัย
น้อยหรือมันเอื้อมเอิบกำเริบจิต	กูจะผลาญชีวิตให้อาสัญ
แล้วข่มจิตคิดเห็นเป็นทางธรรม	มั่นขามันจะมีเวรสนองไป

ปีพาทย์ทำเพลงม้าย่อง

- ทำเสียงนกร้อง -

ร้องเพลงม้าย่อง

แว่วเสียงปักษารำร้อง	มะเม่อจิตคิดว่าน้องรำไห่
เมียงมองตามกิ่งมิ่งไม้	แอบพื่อผู้เฒ่าเฒ่ามาลัย

ปีพาทย์รับ

- พระสุชนเดินร้องเรียกไปพลางว่า "มโนห์รา ๆ มโนห์รายอดรักของพี่" พระสุชนเดินไปร้องเรียกไป แล้วชวนกายพับลง คับไฟมีค เปิดฉากผ่าน เป็นป่ามีต้นผลไม้ ห่าไฟสาดแสงสีแสด สมมติเป็นเวลาเย็นตะวันยอแสง พระสุชนค่อย ๆ พงกายนั่งลง -

ร้องเพลงรายชาติรี ๓

พระเสด็จโดยเคียวในคองคร	มีวานรเป็นเพื่อนในไพรสาณฑ์
คั่นคั่นลวงแคนแสนกัณการ	ภูบาลหิวโหยโรยแรง
พระเหลียวซ้ายแลขวาอุราสะท้อน	หินกรจะควนคับลงลับแสง
หัวไพรพฤษ์ปฐพีสาดสีแสด	หวากระแวงหวน้องค์ทรงโคก

ปีพาทย์ทำเพลงแขกโอด

- พระสุชนไปหยิบผลไม้จะเสวย ลิงแย่งมากมแล้วข้างทิ้งไป ลิงคว้าผลไม้มากิน พระสุชนแย่งหยิบเสวย -

ร้องเพลงคนาวแปลง

โอ้อ้ออนิจจาตัวเรา	โอดเขลาหลงไหลไม่ควรถี
มาลุ่มหลงค่ายเล่ห์อัสตรี	ไค้ผูกพันที่จะรำพัน
จากบิครมารคาประชาธาราษฎร์	ห่างญาติห่างไกลไอศวรรย์
จะทนทุกข์ทรมานไปนานครัน	ถ้วนเจ็ดเดือนเจ็ดวันอีกเจ็ดปี

ร้องเพลงรายชาติรี

แล้วหวนนึกมานะเหตุภัย	จะตามไปกว่าจะพบมารศรี
ตามคำซึ่งพระมนี	พาที่บอกทางให้ไคลคลา

ปีพาทย์ทำเพลงเชิด

บิครมาน

จบ

ฉากที่ ๔

ฉากที่ ๕

ห้องพระโรง นครไทรลาส

สมมติเป็นเวลากลางวัน ห่างจากฉากที่ ๔ ราว ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน

- ท้าวบูรราชกับพระมเหสี ประทับราชอาสน์ นางกนิษฐีพระราชธิดาทั้ง ๒ และนางกนิษฐีข้าหลวงหมอบเฝ้าอยู่ข้างหนึ่ง มีกนิษฐีเสนาเฝ้าตามตำแหน่ง -

ปีพาทย์ทำเพลงสารภี

เมื่อนั้น

ท่านท้าวบูรราชนาถา

ครอบครองไทรลาสพารา

มีธิดาเจ็ดองค์นั่งคราญ

ร้องเพลงรายชาติรี

แต่อนงค์องค์น้อยมโนห์รา

ต้องจากเฝ้าพงศานาสงสาร

กลับมาสู่พาราภิธานาน

ให้ทำการโสรจสรงปลงมลทิน

เพื่อชำระอินทรีย์บริสุทธิ์

กำจัดกลิ่นสามมณุษย์ให้สุดสิ้น

จะถวนครบกำหนดหมคราคิน

ตามระบิลแบบแล้วหรืออย่างไร

ท้าวบูรราช - เออ พระน้องนาง ตั้งแต่ให้ราลูกของเรากลับมาจากเมืองมณุษย์ ให้เขา
จักแจ้งทำพิธีสงสานชำระล้างมลทินให้สิ้นสามมณุษย์ก็ช้านานแล้ว ป่านนี้จะ
เสร็จพิธีหรือยังก็ไมรู้

มเหสี - พิธีสงสานตามประเพณีนี้ละ ดูเหมือนมีกำหนดถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน
ไม่ใช่หรือเพคะ

ท้าวบูรราช - ถูกแล้ว แต่ว่าตั้งแต่ให้เขาเริ่มทำพิธีมาก็ช้านานแล้วนา

มเหสี - จะครบกำหนดหรือยังก็ไมรู้เลย หม่อมฉันก็ไม่ได้คอยนับวันไว้ด้วย (หันมาทาง
พระธิดา) เออ แม่หนู จำได้ไหม มโนห์ราน้องของเจ้าเข้าพิธีสงสาร
สามมณุษย์ครบกำหนดหรือยัง

- พระธิดา ๑ - เอ ยังไงไม่ทราบเกล้าเลยเพคะ แต่หม่อมฉันเข้าใจว่าน่าจะครบแล้ว
ถึงไม่ครบก็เกือบไปที่เดียว
- พระธิดา ๒ - พุทโธ เจ้าพี่ก็มัวแต่คาคคะเนอยู่อย่างนั้นเอง
- พระธิดา ๑ - อ้าว ก็พี่จำไม่ได้จริง ๆ นี่นา
- พระธิดา ๒ - เมื่อจำไม่ได้ก็พูดว่าจำไม่ได้ซิเพคะ ทำไมจึงต้องพูดว่า เข้าใจว่าเป็นอย่าง
นั้น เข้าใจว่าเป็นอย่างนี้ แล้วพระบิดามารดาจะได้ประโยชน์อะไร
- พระธิดา ๑ - แล้วเขอละ จำได้ไหมละ ว่าครบหรือยัง
- พระธิดา ๒ - หม่อมฉันจำได้ซิเพคะ
- มเหสี - เออ ๆ หนูจำได้ก็บอกมาซิลูก ไม่ต้องเถียงกัน ครบหรือยังลูก
- พระธิดา ๒ - เมื่อน้องมโหรีมาถึง พระบิดาไม่ยอมให้เข้าเฝ้า จนกว่าจะได้ทำพิธี
สรงสนานชำระสาบมนุษย์ให้เสร็จเสียก่อน เพราะฉะนั้น วันรุ่งขึ้นจากวันนั้น
น้องมโหรีก็ได้เริ่มเข้าพิธีสรงสนาน ณ. โรงราชพิธี
- พระธิดา ๑ - นี่ พระบิดาพระมารดาท่านไม่ได้มีพระประสงค์จะทรงทราบรายละเอียด
อย่างไรหรอก ไม่ต้องบรรยายก็ได้ ท่านอยากจะทรงทราบว่าเวลานี้นะ
น้องมโหรีเข้าพิธีครบกำหนดหรือยัง
- ท้าวขุนราช -- หญิงใหญ่ อย่าไปชักคอง้องซิ
- พระธิดา ๑ - ก็น้ำท่วมทุ่งเปล่า ๆ นี่เพคะ ออกว่าจำได้ก็บอกมาซิ ว่าครบหรือยัง ทำไม
ต้องมาจาระไนพิธีวีตรองให้พังควาย
- มเหสี - ช่างเถอะ การจกจอะไรก็ได้ละเอียดล่อนะเป็นของดีแล้ว เออ แล้ว
ครบกำหนด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน หรือยังละลูก
- พระธิดา ๒ - ครบแล้วเพคะ ครบวันนพอดีที่เดียว

- ท้าวทุมราช - ครบแล้วจริง ๆ หรือลูก
- พระธิดา ๒ - จริงเพคะ
- มเหสี - ถ้ายังงั้น ก็ให้นั่งเล็ก ๆ ไปตามขึ้นมาเฝ้าพระบิดาเดี๋ยวนี้เถอะ

ปี่พาทย์ทำเพลงเร็ว

- นางมโนห์ราก็พี่เลี้ยงออกเวทีล่าง -

- พระธิดา ๓ - ไม่ต้องตามทรอกเพคะ นั้นแน่ น้องมโนห์รามานั่นแล้วละเพคะ
- พระธิดาทุกคนต่างชี้ให้ท้าวทุมราชและมเหสีดู ด้วยความดีใจ -

ปี่พาทย์ทำเพลงลา

ร้องเพลงกล่อมনারีขึ้นเคี้ยว

เมื่อนั้น	มโนห์รามาถึงพระโรงใหญ่
ตรงเข้าเฝ้าองค์พระทรงชัย	กราบบาทภูวไนยแล้วโสภา

ปี่พาทย์ทำเพลงโศกแอม

- ท้าวทุมราชและมเหสีเข้าประคองกอด -

ร้องเพลงร่ายนอก

เมื่อนั้น	องค์ท้าวทุมราชนาถา
ทั้งพระมเหสีศรีโสภา	ยินดีปรีดาเป็นพันไป

(ทอด)

ต่างเข้าเล่าโลมตระโถมกอด

- แยงกันกอด -

- มเหสี - ลูกรักของแม่ อ้าย หลงระหม่อมพี่นี้แหละ ถอยออกไปหน่อยซิเพคะ หม่อมฉัน
จะกอดลูกของหม่อมฉัน
- ท้าวทุมราช - แล้วกัน ก็ฉันจะกอดลูกของฉันเหมือนกันนี่นา น้องก็ถอยออกไปหน่อยซิ
- มเหสี - ไม่ถอยเพคะ หลงระหม่อมนะซีถอยออกไป
- ท้าวทุมราช - ฉันไม่ถอย ฉันจะกอดลูกของฉัน
- มเหสี - หม่อมฉันก็จะกอดนี่เพคะ
- ท้าวทุมราช - ฉันจะกอด
- มเหสี - หม่อมฉันจะกอด
- ท้าวทุมราช - ฉันจะกอด

- เถียงสลัดกันไปพอสมควร -

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

ต่างเข้าเล่าโลมตระโถมกอด

จงกรพระชิตายาใจ

พลางตรัสชักไซ้ไค่ถ่ม

ตั้งแต่ถูกพรานไพรไซ้บ่วงคล้อง

โอ้เจ้ายอกชีวิตพิสมัย

ให้ทรามวัยขึ้นนั่งบัลลังก์ทอง

ข้อความแต่ต้นที่หม่นหมอง

ลูกรักต้องยากเข็ญถึงเช่นไร

- ท้าวทุมราช - เออ ลูกรักของพ่อ
- มเหสี - ลูกรักของแม่
- ท้าวทุมราช - แล้วกัน เขาจะผูกเอาเรื่องเอาราวนะ
- มเหสี - ก็ลูกรักของหม่อมฉันเหมือนกันนี่เพคะ
- ท้าวทุมราช - เอาละ ๆ ลูกรักของพ่อและแม่
- มเหสี - ของแม่และพ่อซิเพคะ

ท้าวหุมราช - พุทโธ่ คิดเล็กคึกน้อยจุกจิกจริง เอา ๆ ลูกรักของแม่และพ่อ ลูกจงเล่าให้พ่อฟังดูทีหรือดูว่าตั้งแต่ลูกถูกพรานเขาเอาบ่วงนาคคล้องเจ้าแล้ว เจ้าต้องได้รับทุกข์ทรมานประการใดบ้าง แล้วได้ไปอยู่กับใครในเมืองมณเฑียร

มเหสี - เออ ๆ เล่าไปซิลูก เล่าให้พระบิดาฟัง แม่ถามพวกพี่ ๆ ก็ไม่ได้ความรู้แต่ว่าลูกนะถูกพรานเขาเอาบ่วงคล้องไปเท่านั้น

ขอสี่เพลงหุ่นกระบอ

มโนห์รา - ลูกได้รับความลำบากมากเพคะ ตอนที่พรานจับหม่อมฉันได้ และพี่ ๆ หนีมาหกคนนั้น โอ ใจลูกแทบจะขาดที่เดียวเพคะ

ร้องเพลงหุ่นกระบอ

เมื่อพรานป่าคล้องข้าด้วยบ่วงนาค	แสนขยาคเจ็บขำลวงรำไห้
ยั้งแลเห็นพวกพี่บินหนีไป	ดวงหทัยบ่มีว่าจะขาดรอน
พรานบังคับขู่เข็ญเป็นที่สุด	กระซางจุกลากไปไม่หยุดหย่อน
จวบจนถึงปัจจุกาลพระนคร	พบโอรสภูธรนามสุน
พรานป่านำข้าเข้าถวายเป็น	จึงค่อยคลายขุ่นข้องที่หมองหม่น
บุพราชมรักใคร่ไฝ่กมล	เทิดถกกลข้าขึ้นเป็นชายา

ท้าวหุมราช - อ้อ นี่ไปไค้มณเฑียรเป็นสามีก้วยหรือ

มเหสี - พระสามีกของลูกเป็นกษัตริย์หรือลูก สวยไหมดูลมโนห์รา

ร้องเพลงหุ่นกระบอ (ต่อ)

พระสุนเป็นบุรุษสุภาพประเสริฐ	น้ำจิตเล็กชื้อสตัยเสน่ห์หา
มีนัสมัครรักลูกผูกอุรา	พระองค์เป็นภรรยาที่แสนดี

- ท้าวทุมราช - อะ ๆ ๆ ยังมาอวดอ้างความดีของผิวให้ข้าฟัง ถ้าเขารักเจ้าจริงอย่างนั้น
ทำไมเจ้าจึงต้องหนีเขามาด้วยละ ว่าแต่เขาขับไล่ไสหัวมานะซี
- มเหสี - เออ ๆ ทำไมลูกจึงต้องจากเขามาเสียละลูก เค้าให้แม่ฟังหน่อยซิลูก

ร้องเพลงหุ่นกระบอกร (ต่อ)

บังเอิญมีปุโรหิตรักษา	อุบายทูลราชาขาศรีศรี
ให้สามี่ของข้าไปราวี	ปราบไพรที่มุกฤกพารา
ระหว่างที่ทรงชัยออกไปรบ	ปุโรหิตคิดคบทำลายข้า
กราบทูลอุทธรศกศประชา	ว่าชะตาพระองค์ร้ายถึงวายชนม์
ต้องเอาข้าบูชาญจะพลันหาย	พระฤสาชยเชื้อความตามนุสนธิ์
ข้าจึงต้องถ้ายเทค้วยเล่ห์กล	จรคณนี้คืนมาเวียงชัย

- ท้าวทุมราช - อะ ๆ ๆ ไปโทษปุโรหิต มิให้ราเอ๋ย เจ้ามันโง่จนไม่รู้ว่านั้นก็คืออุบาย
ของผิวเจ้านั้นเอง เขาต้องรู้กันทั้งนั้นแหละ ไม่ยั้งจนใครเขาจะกล้าทำแก
ชยาพระยุพราชได้ ผิวเจ้ามันก็คนคลบตะแลงเช่นเดียวกัน ยังมัวไปหลง
รักเขาอีก

- มโนห์รา - โห้ พระบิดา พระสุชนเป็นคนดีจริง ๆ นะเพคะ คงไม่เป็นดังพระกำว้สทรอก
เพคะ เธอเป็นกษัตริย์โดยสมบูรณ์ทีเดียว เธอมีความซื่อสัตย์ มีความเพียร
มีความกล้าหาญชาญชัย พร้อมบริบูรณ์ทีเดียวเพคะ

- ท้าวทุมราช - นี่ ๆ ๆ หยุคพรรณาคความดีของผิวเจ้าเสียทีเวีล

ร้องเพลงลิงโลก

เมื่อนั้น	ทุมราชฟังสารแสนหมั่นได้
น้อยหรือมโนห์รายุ้ยาใจ	ช่างทองไหลรัศคาชวามนุญ
ถ้าผิวเจ้าคือจริงทุกสิ่งสรรพ	คงบอภมันตามคิกไม่คิกหยุค
แก่เขากลับนอนใจไม่รับรุก	ยังจะยุคก็อว่่าเป็นสามี่

- ถ้าแม่ไปรศประทรวโรกาส ให้เข้ามาเฝ้าบาทบตีศรี
จะพูดเชิญให้เธอจรถี มายังที่ห้องพระโรงรจนา
- ท้าวทุมราช - เป็นความจริงหรือเจ้าที่กล่าวอ้าง ข้าศึกเห็นเป็นทางข้างมุสา
- มโนห์รา - ถ้าหากเห็นขอถวายดวงชีวา
- ท้าวทุมราช - ไปตามมาไวไวให้เห็นกัน
- มโนห์รา - (หันมาสั่งนางข้าหลวง) นี่หล่อนไปพูดเชิญพระสุชนมาที่ไป ชายหนุ่มที่นั่งรอ
อยู่ที่พระลานไกล ๆ กับโรงพิธีที่ฉันทอน้ำชำระกายนะ พูดว่าพระบิการับสั่ง
ให้เข้ามาเฝ้า
- นางข้าหลวง - เพคะ
- นางข้าหลวงคลานเข้าโรง ปี่พาทย์หยุด -
- มเหสี - นี่ ลูกมโนห์รา ที่ลูกพูดพระบิการว่าสามีของเจ้ามานี่นะ เป็นความจริง
หรือลูก
- มโนห์รา - จริงเพคะพระมารดา ถ้าไม่จริงลูกจะกล้าพูดรับรองอย่างไรได้
- มเหสี - (พูดกับมโนห์รา) ถ้าเขาตามมาถึงนี้ได้จริงอย่างลูกว่า ก็นับว่าเขาเก่งกาจ
และมีบุญญาธิการมากที่เคียว.....
- ปี่พาทย์ทำเพลงการะเวก
- มโนห์ราไปนั่งรวมหมู่กับพี่สาว -
- มเหสี - (พูดกับท้าวทุมราช) เพราะหนทางที่จะมานั้นเต็มไปด้วยอันตรายนานา
ประการ ยากที่มนุษย์ใดจะเดินทางรอดพ้นมาถึงได้
- ท้าวทุมราช - แต่ฉันเห็นว่า เหลวทั้งเรื่อง ชักไว้เข้าก็พูดอวดอ้างเรื่อย ๆ ไป มนุษย์
ที่ไหนนะจะมาถึงเมืองเราได้
- พระสุชนกับนางข้าหลวงเดินออกมา -

ท้าวหุมราช - ก็เมื่อเชอรักมโนห์ราถึงเพียงนี้ ทำไมจึงปล่อยให้เขาจับเอาตัวไปเผาไฟ
 ภูเขาญี่ละ นี้ก็แต่ถูกฉนฉลาคพอที่ขอปีกหางหนีเอาตัวรอดมาได้ หากไม่ก็คง
 เป็นเจ้าถ่านไปแล้วสิ มันจะมีอุบายลึกลับซับซ้อนกันอยู่ละกระมัง

ร้องเพลงขวัญอ่อน

พูด
 พระสุชน

ไปรคเกศ	บารเมศรปกเกล้าเกศี
ข้าขอถวายสัจจวาที	มิได้มียกย่อนช่อนกล
ตัวข้าเองต้องอุบายให้ไปทัพ	แต่พอกลับก็ทราบอนุสนธิ์
ว่าขอรักมโนห์ราณมล	จรคลหนีการภูเขาญี่
หัวอกข้าแทบแยกแตกสลาย	บั้นจะวายชีพม์้วยค้วยโศกศัลย์
รีบเดินทางตามมาในอารัญ	มิได้หวั่นพรั่นภัยกลัววายปราน
จนลุถึงไกรลาสบุรีศรี	กำลังกอบพิชีสรงสนาน
ข้าจึงเอาธำมรงค์วงตระกูล	อธิษฐานใส่หม้อวารีมา

ร้องเพลงขวัญอ่อน: (ต่อ)

พอพระน้องมโนห์ราสงวารี	แหวนก็สวมคั่นนี้คังปรารณา
จึงได้พบสบอารมณ์สมอุรา	จงทราบได้บาทาผ่าซูลี

ร้องเพลงภายนอก

เมื่อนั้น	องค์ท้าวหุมราชเรื่องศรี
สลับเรื่องถั่วถวนมวลคคี	ภูมิจึงตรีศตอบไป
เห็นหทัยเธอแล้วพอสุชน	มีกมลรักธิดาข้าเพียงไหน
แต่ใครลองให้แท้แน่แก้ไข	ว่ายังจำชญาได้ไม่กลางแกลง

- ท้าวหุมราชลงมาจากเตียง -

(ทอด) จงพิณิจพิศดูมุขีกา มโนห์ราคนไหนบอกให้แจ้ง

ท้าวหุมราช - เอละ เป็นอันว่าเราเชื่อเธอ ว่ามีความรักในมโนห์ราลูกสาวเราอย่าง
มั่นคง แต่เราใครจะทดลองให้เห็นประจักษ์สักอย่างหนึ่งว่าเธอได้เป็นสามี
ของมโนห์ราจริงตามคำที่เล่ามาหรือไม่

พระสุชน - พระองค์จะโปรดให้ทดลองด้วยวิธีใดพะยะค่ะ

ท้าวหุมราช - อันลูกสาวทั้งเจ็ดของเรานี้ มีรูปร่างหน้าตา ตลอดจนทรวดทรงเหมือนกัน
ไม่มีผิดสักนิดเดียว เราจะให้เธอเลือกดู ว่าคนไหนเป็นมโนห์ราภริยาของ
เธอ ถ้าเธอกับมโนห์ราเป็นสามีภรรยากันจริง ก็ยอมจะต้องจำได้

- พระสุชนมองดู ๗ นาง ค่ายความงงงวย -

ยังงั้ เธอจะเลือกได้ถูกต้องไหม

พระสุชน - ที่จริงพระราชธิดาทั้ง ๗ นี้ มีรูปร่างลักษณะเหมือนกันจนยากที่จะจำได้ว่า
ใครเป็นใคร แต่เมื่อความสัจจริงของข้าพหุเจ้ามีอยู่ ก็ยินดีที่จะทดลอง
เลือกดูตามพระราชประสงค์

- ท้าวหุมราชกลับขึ้นนั่งเคียงตามเค็ม -

ร้องเพลงร่ายนอก (ต่อ)

จงพิณิจพิศดูหมู่ธิดา	มโนห์ราคนไหนบอกให้แจ้ง
ถ้าเลือกถูกทรมวยไม่ระแวง	เราจะแต่งพิธีการงานวิวาห์
แล้วตรัสสั่งเจ้าธิดาผู้ยาใจ	ให้ออกไปยืนเคียงรายเรียงหน้า
ทั้งเจ็ดนางบังคมคัลวันทา	ออกมาตามพระราชโองการ

- เจ็ดนางออกมายืนเรียงแถว -

ปีพาทย์ทำเพลงเวสุกรรม

ร้องเพลงเวศุกรรม

เมื่อนั้น พระสุชนตั้งจิตอธิษฐาน
 ขออุศลสร้างไว้ในเพรงกาล จงบันคาคเลือกไค้มนโหระ

ร้องเพลงร้ายชาติริ

ว่าพลางทางทีนิจพิศดู ในหมู่พระบุตรี่เส่นหา
 สังกะตทุกสิ่งสรรพด้วยปัญญา เลือกลหายอดพฐุญหทัย

ปีพาทย์ทำเพลงรำซัด

- พระสุชนจับคู่กับพระธิดารำซัดควงทีละคน แล้วพระธิดาตีวงล้อม พระสุชนรำอ้อมกลางวง -

ร้องเพลงชาติวีตลุง

เหลือบเห็นธำมรงค์วงน้อย สวมก้อยนางหนึ่งจึงจำได้
 คว่ากรนงรามทรามวัย พาไปเฝ้าองค์พระภูธร

ปีพาทย์รับ

- พระสุชนรำคู่กับมโหระพาไปเฝ้าท้าวชุมราช หมูระบำกินรำกินร้ออกเวทีล่างทั้ง ๒ ซ้าง -

บิคม่านหน้าเวที

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ   นางโสภา กิมวังตะโก

เกิด   ๒๒ มิถุนายน ๒๔๘๒

บิดาชื่อ   นายสนั่น เทภาสิต

มารดาชื่อ   นางวนิดา เทภาสิต

การศึกษา   ๒๕๑๒ จบ ปม.ช นานาชาติชั้นสูง จากวิทยาลัยนานาชาติ กรมศิลปากร
๒๕๒๐ จบ คบ. ภาษาไทย จากวิทยาลัยครูพระนคร

การทำงาน   พ.ศ. ๒๕๑๙ อาจารย์ภาควิชานานาชาติ วิทยาลัยครูเพชรบุรี
ปัจจุบัน   ดำรงตำแหน่งหัวหน้าภาควิชานานาชาติ วิทยาลัยครูเพชรบุรี